

L. Tolstoy

Harp ve Sulh

II

Çeviren:
Zeki BAŞTIMAR



DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

RUS KLÂSİKLERİ: 2

HÂRB VE SULH



L. T O L S T O Y

HARB VE SULH

*

Zeki BAŞTIMAR tarafından dilimize çevrilmiştir.

ANKARA 1946 – SAKARYA BASIMEVİ

Eski Yunanlılardanberi milletlerin sanat ve fikir hayatında meydana getirdikleri şaheserleri dilimize çevirmek, Türk milletinin kültüründe yer tutmak ve hizmet etmek isteyenlere en kıymetli vasıtayı hazırlamaktır. Edebiyatımızda, sanatlarımızda ve fikirlerimizde istediğimiz yüksekliği ve genişliği bol yardımcı vasıtalar içinde yetişmiş olanlardan beklemek, tabii yoldur. Bu sebeple tercüme külliyyatının kültürümüze büyük hizmetler yapacağına inanıyoruz.

1-8-1941

İSMET İNÖNÜ

HARB VE SULH

BİRİNCİ KISIM

I

1811 yılı sonundan itibaren Batı Avrupa'da sıkı bir silâhlanma ve kuvvet yığma başladı; 1812 yılında bu kuvvetler, milyonlarca insan (orduyu nakledenler ve besliyenlerle beraber) batıdan doğuya, 1811 yılından beri Rus kuvvetlerinin de aynı şekilde yığıldıkları Rus sınırlarına doğru ilerlemeğe başladılar. Haziranın on ikisinde Batı Avrupası kuvvetleri Rus sınırını aştı, harb başladı, yani insanın akıl ve idrakine bütün insan tabiatına aykırı olan hâdise meydana geldi. Milyonlarca insan birbirlerine karşı dünya mahkemeleri arşivlerinin asırlarca toplıyamıyacağı ve bu devre içinde bu insanların cinayet saymadıkları sayısız fenalıklarla, hiyanetlerle, hırsızlıklarla ortaya atıldılar, birbirlerini aldattılar, kalp banknot basıp sürdüler, sayısız soygunculuklar, kundakçılıklar yaptılar, insan öldürdüler.

Bu müthiş hâdiseyi doğuran neydi? Sebepleri nelerdi? Tarihçiler sâfça bir güvenlikle, bunu doğuran sebeplerin Oldenburg dukasına yapılan hakaret, kara ablukasına riayet edilmemesi, Napolyon'un saltanat hırsı, Aleksandr'ın metaneti, diplomatların hataları ve ilâh... olduğunu söylerler.

Şu halde harbin olmaması için Metternich'in, Rumyantsev'in yahut Talleyrand'ın bir kabul töreniyle bir ziyâfet masasında, gayret edip daha ustaca bir nota kaleme almaları veya Napolyon'un Aleksandr'a: «*Monsieur mon frère, je consens*

à rendre le duché au duc d'Oldenburg» ¹ diye yazması kâfidir.

Çağdaşlarca meselenin böyle görülmesi anlaşılır bir şeydir; Napolyon'un, (Sainte-Hélène adasında söylediği gibi) harbin sebebini İngilizlerin entrikalarında bulması anlaşılır bir şeydir; İngiliz kamarası üyelerinin, harbin sebebini Napolyon'un saltanat hırsında, Oldenburg prensine karşı kullanılan cebirde, tüccarların Avrupa'yı mahveden kara ablukasında bulmaları, eski erlerle generallerin, başlıca sebebi kendilerini kullanmak zarureti olduğunu sanmaları; zamanın lejitimistleri *les bons principes* ² i yeniden kurmak gerektiğini, zamanın diplomatları ise her şeyin, 1809 yılında Rusya-Avusturya ittifakının Napolyon'dan yeter derecede ustalıkla gizlenmemesinden, 178 No. lu memorandum'un beceriksizce yazılmış olmasından doğduğunu ileri sürmeleri anlaşılır bir şeydir. Bu sebeplerin, sonradan sayısız, sonsuz görüş ayrılıklarına bağlı daha başka hadsiz hesapsız sebeplerin çağdaşlarca düşünülmüş olması anlaşılır bir şeydir. Fakat hâdiseyi bütün büyüklüğü içinde seyreden, onun basit ve korkunç ruhunu kavrayan, sonraki nesiller için, bizim için bu sebepler yeter sayılmaz. Napolyon'da saltanat hırsı olduğu için, Aleksandr metin olduğu için, İngiliz siyaseti kurnaz olduğu için, Oldenburg dükası hakaret gördüğü için milyonlarca Hristiyanın birbirlerini öldürmeleri, birbirlerine işkence etmeleri bizce anlaşılır bir şey değildir. Bu keyfiyetlerin katil ve cebir olayı ile ne münasebeti olduğunu, Dükün hakaret görmesi yüzünden Avrupa'nın ta öbür ucundan binlerce insanın Smolensk ve Moskova vilâyetlerindeki insanları niçin öldürdüklerini, mahvettiklerini ve onlar tarafından öldürüldüklerini anlamak mümkün değildir.

Bizim gibi tarihçi olmıyan, araştırma cezbisine kapılmı-

¹ Bey kardeşim, dükalığı Oldenburg dükasına geri vermeğe muvafakat ediyorum.

² İyi prensipler.

yan ve bunun için hâdiseyi gölgelenmemiş bir sağduyu ile gören nesiller için sebepler sayısız denecek kadar çoktur. Bu sebepleri araştırmakta ne kadar çok derine gidersek bize o kadar açık görünürler; ayrı ve tek olarak alınan her sebep veya bir sıra sebepler, bize başlı başına aynı derecede doğru, hâdisenin büyüklüğüne nispetle ehemmiyetsizliği bakımından aynı derecede esassız; meydana gelen hâdiseyi doğurmaktaki yetersizliği bakımından (bütün öteki sebepler bir yana) aynı derecede saçma gelirler. Napolyon'un ordusunu Vistül'ün ötesine çekmeği, Oldenburg Dükalığını geri vermeği reddetmesi gibi bir sebep bize, ilk Fransız onbaşısının yeniden hizmete girmek isteyip istememesi kadar önemlidir; çünkü o, hizmete girmek istemeseydi öteki, üçüncüsü ve binlerce onbaşı ile er de istemiyecekti. Napolyon ordusunda o kadar daha az asker bulunacak, harb olamıyacaktı.

Ordusunu Vistül'ün ötesine çekmek talebini Napolyon hakaret saymamış olsaydı, askerlerine taaruz emrini vermeseydi harb olmazdı; ama eğer bütün çavuşlar, yeniden hizmete girmek istemeselerdi harb gene olamazdı. İngiltere'nin entrikaları olmasa, Oldenburg prensi olmasa, Aleksandr'ın onuru olmasa, Rusya'da mutlakiyet idaresi olmasa, Fransız inkılâbı ile ondan sonra gelen diktatörlük ve İmparatorluk olmasa, Fransız inkılâbının bütün getirdikleri ve ilâhar olmasaydı gene harb olamazdı. Bu sebeplerden biri olmaksızın bir şey olamazdı. Demek ki, bütün bu sebepler - milyarlarca sebep - meydana gelen şeye tesir etmek için bir araya gelmiştir. Demek ki hiçbir şey hâdisenin tek sebebi olmamıştır. Hâdisenin meydana gelmesi gerekti, sadece meydana gelmesi gerektiği için... İnsanca duygularından, akıl ve idraktan ayrılmış milyonlarca insanın batıdan doğuya gitmeleri ve kendileri gibi insanları öldürmeleri gerekti, tıpkı birkaç yüz yıl önce Doğudan Batıya akın ederek kendi soydaşlarını öldüren insan yığınları gibi.

Napolyon'la Aleksandr'ın hareketleri - hâdisenin çıkıp çıkmaması, görünüşe göre, bunların bir tek sözlerine bağlı-

dı - her kur'a veya toplama erinin hareketi kadar az ihtiyarıydı. Bu, başka türlü olamazdı, çünkü Napolyon'un ve Aleksandr'ın (görünüşe göre hâdisenin bağlı olduğu kimselerin) arzuları yerine getirilmesi için sayısız vaziyetlerin bir araya gelmesi lâzımdı ki, bunlardan bir olmasa hâdisi meydana gelemezdi. Hakiki kuvveti ellerinde tutan milyonlarca insanın, ateş eden, erzak ve top taşıyan erlerin tek ve zayıf kalan insanların bu iradelerini yerine getirmeğe razı olmaları, bunu da son derece karışık ve türlü sebeplerden dolayı yapmaları gerekti.

Akla yakın olmıyan belirtilerin (yani bizim akla yakınlıklarını anlamadığımız hâdiselerin izahı için tarihte fatalizm) zaruridir. Tarihte bu belirtileri biz ne kadar akla yakın şekilde izaha çalışırsak, onlar bizim için o kadar daha akla aykırı, anlaşılmaz bir şekil alırlar.

Her insan kendisi için yaşar, kendi amaçlarına erişmek için hürriyetten faydalanır, bu veya şu hareketi şimdi yapıp yapmıyacağını bütün varlığıyla duyar; fakat onu yapar yapmaz belli bir an içinde yapılan bu hareket geri alınamaz olur, tarihin malı olur ki burada onun hür bir mânası değil önceden tâyin edilmiş bir mânası vardır.

Her insanda hayatın iki tarafı var: birincisi şahsî hayat ki, ilgileri ne kadar mücerretse o kadar hürdür; ikincisi insiyakî hayat, kovan hayatı ki, insan burada zaruri olarak kânunların ona emrettiğini yerine getirir.

İnsan şuurlu olarak kendisi için yaşar, fakat tarihî, sosyal gayelere ulaşmak için şuursuz bir alet olarak hizmet eder. İşlenen fiil geri alınamaz; insanın fiil ve hareketi milyonlarca başka insanın fiil ve hareketleriyle aynı zaman içinde bir araya gelerek tarihî bir önem kazanır, insan sosyal merdivende ne kadar yüksekte durursa, büyük insanlarla ne kadar münasebetseyse başka insanlar üzerinde o kadar nüfuzludur, her hareketinin önceden tâyin edilişi, zaruriliği o kadar açıktır.

«Hükümdarın kalbi Allahın elindedir» ¹.

¹ Atalar sözüdür.

Hükümdar tarihin kölesidir.

Tarih, yani insanlığın şuursuz, umumi kovan hayatı, gâyesine ulaşmak için hükümdarların hayatının her dakikasını, kendisi için bir alet olarak kullanır.

Napolyon (son mektubunda Aleksandr'ın ona yazdığı gibi) *verser veya ne pas verser le sang de ses peuples* ¹ kendi elinde olduğuna şimdi 1812 yılında her zamandan ziyade inanmasına rağmen, onu vukuu zaruri olan umumi dâva için, tarih için, çalışmağa zorlıyan (kendine karşı, sandığına göre, keyfi istediği gibi hareket etmekle) zaruri kanunlara hiçbir zaman şimdiki kadar boyun eğmemiştir.

Batının insanları birbirlerini öldürmek için Doğuya yollandılar. Sebeplerin bir araya gelmesi kanununa göre kendi kendilerini taklidettiler. Bu hareket için, harb için, bu hâdise ile binlerce sebep bir araya geldi: kara ablukasına riayet olunmaması yüzünden tekdirlere, Oldenburg dükası, sadece (Napolyon öyle sanıyordu) silâhlı bir sulh elde etmek için ordunun Rusya üzerine yürümesi; Fransız İmparatorunun, milletin arzusuyla bir araya gelen harb sevgisi ve harb alışıklığı, hazırlığın büyüklüğü karşısında duyulan heyecan; hazırlık masrafları, bu masrafları karşılayacak menfaatleri elde etmek ihtiyacı, Dresden'deki baş döndürücü tazim gösterileri; çağdaşların görüşüne göre, sulhu elde etmek için samimi bir arzu ile yapılan ve sadece iki tarafın da onurunu yaralıyan diplomat müzakereleri; hâdisenin doğmasına yol açan ve onunla bir zamana raslıyan milyonlarca başka sebepler.

Elma olgunlaşınca düşer; niçin düşer? Ağırlığı onu yere doğru çektiği için mi? Sapı kuruduğu için mi, güneşten kızardığı, ağırlaştığı, rüzgâr onu sarstığı için mi, aşağıda duran erkek çocuk onu yemek istediği için mi?

¹ Milletlerin kanını akıtmak veya akıtmamak.

Sebep hiçbirisi değil. Bütün bunlar sadece her türlü hayatı, organik, insiyaki hâdiseyi doğuran şartların bir araya gelmesidir. Elmanın, nesçi bozulduğu için falan düştüğünü ileri süren nebatatçı da, aşağıda duran, kendisi yemek istediği için elmanın düştüğünü, bunun için dua ettiğini söyleyecek bir çocuk kadar haklı olacaktır. Altı kazılmış milyonlarca pud ağırlığındaki bir dağın, son işçinin son kazmayı vurduğu için devrildiğini söyleyen kimse ne kadar haklı, ne kadar haksızsa, Napolyon'un, Moskova'ya gelmek istediği için geldiğini ve Aleksandr onun mahvını istediği için mahvolduğunu söyleyecek kimse de o kadar haklı ve o kadar haksızdır. Tarihî hâdiselerde büyük dediğiniz adamlar, adlarını hâdiseye vermiş birer etiketten başka bir şey değildirler. Onların da, etiket gibi, hâdisenin kendisiyle pek az ilgileri vardır.

Onların, ihtiyarî yapıldığını sandıkları hareketlerden hiçbirisi tarihî mânada ihtiyarî değildir, tarihin umumi gidişine bağlıdır, ezelden tâyin edilmiştir.

II

29 martta Napolyon, prenslerden, düklerden, kırıallardan ve hattâ bir İmparator'dan meydana gelme bir saray halkıyla çevrili olarak üç hafta kaldığı Dresden'den ayrıldı. Hareketinden önce iltifata hak kazanan prenlere, kırıallara, İmparatora iltifat etti, kendilerinden memnun olmadığı kırıalları, prenlere azarladı, Avusturya imperatoriçesine kendi özel inci ve pırlantalarını, yani başka kırıallardan aldığı incileri, pırlantaları hediye etti, İmparatoriçe Marie-Louise'i şefkatle kucakladı, tarihçisinin dediği gibi, onu, görünüşe göre dayanamayacağı bir ayrılık (Paris'te başka bir eşi olmasına rağmen bu Marie-Louise onun eşi sayılıyordu) acısı içinde bıraktı. Diplomatların sulh imkânına hâlâ kuvvetle inanmalarına, bu maksatla canla başla çalışmalarına, İmparator Nâpolyon, İmpa-

rator Aleksandr'a *monsieur mon frère* ¹ hitabıyla bir mektup yazarak, harb istemediğini, onu her zaman seveceğini, ona hürmet edeceğini samimi olarak temin etmesine rağmen cepheye hareket etmişti; her menzilde, ordunun Batıdan Doğuya ilerleyişini çabuklaştırmak gayesini güden yeni emirler veriyordu. Etrafında pajlar, yaverler, muhafız müfrezesi olduğu halde atlı beygirli bir seyahat arabasıyla Posen, Thorn, Danzig, Königsberg şosesi üzerinden gidiyordu. Bu şehirlerin her birinde binlerce insan onu korkuyla karışık bir heyecanla karşılıyorlardı.

Ordu batıdan doğuya ilerliyordu; her menzilde değiştirilen altı beygir de onu doğuya götürüyordu. 10 haziranda orduya yetişti ve geceyi Vilkoviski ormanında bir Polonya kontunun malikânesinde kendisine hazırlanan dairede geçirdi.

Ertesi gün Napolyon orduyu geçerek kaleska ile Niyemen'e geldi, geçit yerini görmek için Leh üniformasını giyip nehir kıyısına yollandı.

Öteki kıyıda kazakları ve ortasında, Maqedonyalı İskender'in gittiği Skit Devletinin başkentine benzeyen *Moscou, la ville sainte* bulunan geniş stepleri görerek Napolyon, hiç beklenmedik bir şekilde stratejik düşüncelere olduğu kadar diplomatik düşüncelerde aykırı olarak taarruz emrini verdi, ertesi gün kıtaları Niyemen'i geçmeğe başladılar.

Ayın 12 sinde sabahleyin erkenden, Niyemen'in sarp arzili sol kıyısında o gün kurulmuş olan çadırından çıktı, tek borulu uzun dürbiniyle Vilkoviski ormanından dalga dalga, sel gibi çıkıp Niyemen üzerinde kurulu üç köprüye doğru akan askerlerine baktı, Askerler İmparatorun orada bulunduğunu biliyor, gözleriyle onu arıyorlardı; tepede, çadırın önünde maiyetinden ayrı duran redingotlu, şapkalı silueti görünce şapkalarını havaya fırlatarak haykırdılar : «*Vive l'empereur*». O ana kadar içinde gizlendikleri kocaman ormandan birbiri ardınca bitip tükenmeden akın akın çıkıyor, üç köprüye doğru ayrılarak

¹ Bey kardeşim.

karşiki kıyıya geçiyorlardı.

— *On fera du chemin cette fois-ci. Oh! quand il s'en mêle lui-même, ça chauffe... Nom... de dieu... Le voila!... Vive l'empereur!*

— *Les voilà donc les steppes de l'Asie! Vilain pays tout de même. Au revoir, Bleauché; Je te réserve le plus beau palais de Moscou. Au revoir! Bonne chance! L'as-tu vu, l'empereur? Vive l'empereur!... pereur. Si on me fait gouverneur aux Indes, Gérard, je te fais ministre du Cachemire, c'est arrêté. Vive l'empereur! Vive! Vive! Vive! Les gredins de Cosaques, comme ils filent. Vive l'empereur! Le voilà! voilà! Le vois-tu? Je l'ai vu deux fois comme je te vois. Le petit caporal. Je l'ai vu donner la croix à l'un des vieux... Vive l'empereur!... ¹.*

Sosyal karakterleri, durumları çok çeşitli ihtiyar ve genç insanlar böyle konuşuyorlardı. Bütün bu insanların yüzlerinde, çoktandır beklenen seferin başlamasından gelen umumi bir sevinç, heyecan ve tepede duran boz redingotlu adama karşı 'bağlılık ifadesi vardı.

13 haziranda Napolyon'a küçük, safkan bir Arap atı getirdiler; bindi, görünüşe göre, sadece, ona karşı sevgilerini ifade etmelerine mâni olmaya imkân olmadığı için tahammül ettiği ardı arası kesilmeyen coşkun haykırışlar arasında Ni-yemen üzerindeki köprülerden birine doğru dörtnala ilerledi;

¹Eh, iste Asya stepleri! ammada berbat memleket. Allaha ısmarladık Blanché, sana Moskova'nın en güzel sarayını ayıracam. Allaha ısmarladık! talihin açık olsun... İmparatoru gördün mü? Yaşasın İmparator!... tor! Beni Hindistana vali yaparlarsa, Gerard, seni Keşmîr nazırı yaparım, karar... Yaşasın İmparator! Şa! Şa! Şa! Alçak Kazaklar, nasıl koşuyorlar. Yaşasın İmparator! İşte o! Görüyor musun onu? Ben onu iki defa böyle seni gördüğüm gibi gördüm. Küçük onbaşı... Ben onun ihtiyarlardan birine haç nişanı verişini gördüm... Yaşasın İmparator!...

fakat kendisini her yerde takibeden bu haykırışlar onu rahat-sız ediyor, orduya katılalı beri onu sarmış olan askerî düşün-celerden ayırıyordu. Kayıklar üstünde sallanan köprülerin birinden öteki kıyıya geçti, atını birdenbire sola çevirdi, önün-de askerler arasından ona yol açan, sevinçten çılgına dönmüş coşkun muhafız avcı süvarilerini geçerek Kovno istikametine doğru atını dörtmala sürdü. Geniş Vilia nehrine gelince kıyıda duran Polonya Uhlan alayının yanında durdu.

Polonyalılar da, onu görmek için sırayı bozup birbirlerini sıkıştırarak, aynı coşkunlukla:

— Yaşa! diye haykırıyorlardı. Napolyon nehri gözden geçirdi, attan indi, kıyıda duran bir kütüğün üstüne oturdu. Sessiz bir işareti üzerine tek borulu uzun dürbünü getirdiler, dürbünü, koşup gelen bahtiyar yüzlü bir pajın omuzuna dayadı, karşı tarafa bakmağa başladı. Sonra kütük-lerin arasına yayılan bir haritayı incelemeye daldı. Başını kaldırmadan bir şeyler söyledi, iki yaveri Polonya Uhlanlarına dörtmala at sürdüler.

Bir yaver kendilerine yaklaştığı sırada Polonya Uhlanla-rının saflarında:

— Ne? Ne söyledi? - diye sesler duyuldu.

Bir geçit yeri bulup öbür tarafa geçmek emri verildi. Yakışıklı, yaşlı Polonya Uhlan albayı kızarıp heyecandaa kekeliyerek geçit yeri aramadan Uhlanlariyle birlikte nehri yüzerek geçmesine izin verilip verilmeyeceğini yaverden sor-du. Ata binmeğe izin isteyen bir çocuk gibi belli bir kor-kuyla İmparatorun gözü önünde nehri yüzerek geçmesine mü-saade edilmesini rica etti. Yaver, İmparatorun bu aşırı gayretten ihtimal memnuniyetsizlik göstermiyeceğini söyledi.

Yaver bunu söyler söylemez ihtiyar, uzun bıyıklı subay bahtiyar bir yüzle, parlıyan gözlerle kılıcını yukarı kaldırdı, «yaşa!» diye haykırdı, Uhlanlara kendisini takibetmelc-rini emretti, atını mahmuzladı, dörtmala nehre sürdü. Altında huysuzlanan atını öfkeyle dürttü, akıntılı yere doğru yöne-lerek suya gömüldü. Peşinden yüzlerce Uhlan atlarını sürdü-

ler. Nehrin ortası ve akıntılı yeri soğuk ve korkunçtu. Uhl-anlar birbirlerine yapışıyor atlardan düşüyorlardı. Birkaç at boğuldu, birkaç insan da boğuldu, geri kalanların kimi eyer üzerinde, kimi yeleye sarılarak yüzmeğe çalışıyorlardı. Öte-ki kıyıya doğru gitmeğe gayret ediyorlar, geçidin yarım verst olmasına rağmen kütük üzerinde oturan, ne yaptıklarına bile bakmıyan adamın gözü önünde bu nehirde yüzmekten ve boğulmaktan gurur duyuyorlardı. Yaver dönüp de uygun bir an seçerek İmparatorun dikkatini Polonyalıların ona bağlılıkları üzerine çekmeğe cesaret edince boz redingotlu ufak tefek adam ayağa kalktı, Berthier'i yanına çağır-ttı, ona emirler vererek arasına dikkatini çeken boğulmuş Uhlanlara memnuniyetsizlikle göz atarak nehir kıyısında onunla bir aşağı bir yukarı dolaşmağa başladı.

Afrika'dan Moskova steplerine kadar dünyanın her ta-rafında insanları huzurunda aynı şekilde hayran bıraktığı, çılgınca bir vecde saldığı inancı onun için yeni bir şey değildi. Atının getirilmesini emretti, konak yerine yollandı.

İmdat için kayıklar gönderildiği halde nehirde 40 kişi boğulmuştu. Uhlanların çoğu gerisin geriye, ayrıldıkları kı-yıya döndüler, albayla birkaç kişi nehri yüzüp geçtiler, güç-lükle karşı kıyıya çıktılar. Sırsıklam elbiselerle kıyıya çıkar çıkmaz Napolyon'un evvelce durduğu fakat artık bulunmadığı yere heyecanla bakarak «Yaşa!» diye haykırdılar; o anda kendilerini bahtiyar sayıyorlardı.

Akşama doğru Napolyon iki emirden sonra-biri Rusya'ya sokmak için hazırlanan sahte Rus banknotlarının mümkün olduğu kadar çabuk getirilmesi, öbürü de ele geçirilen mek-tubunda Fransız ordusunun tertibatına dair bilgi bulunan bir Saksonyalının kurşuna dizilmesi içindi - lüzumsuz yere nehre atılan Polonya albayının, bizzat başkanlık ettiği Légion d'honneur'e katılmasına dair üçüncü bir emir verdi.

Quos vult perder - dementat. ¹

¹ Kimi mahvetmek isterse akıldan mahrum eder.

III

Rus İmparatoru bu sıralarda bir aydan fazla bir zamandan beri Vilno'da bulunuyor, geçit resimleri, manevralar yaptırıyordu. Herkesin beklediği ve imparatorun Petersburg'dan hazırlığını yapmak maksadiyle geldiği harb için hiçbir şey hazır değildi. Umumi hareket plânı yoktu. Teklif edilen bütün plânlardan hangisinin kabul edilmesi gerektiği üzerindeki tereddüt, İmparatorun genel karargâhta bulunduğu bir aydan sonra daha da kuvvetlenmişti. Üç ordunun herbirinde ayrı ayrı başkumandanlar vardı, fakat bütün orduların başında tek bir kumandan yoktu, İmparator da bu vazifeyi üstüne almamıştı.

İmparatorun Vilno'da kalışı uzadıkça harb hazırlığı o kadar gevşiyordu; harbi beklemekten herkes yorulmuştu. Hükümdarın etrafındaki insanların bütün gayretleri âdeti, sadece ona hoş vakit geçirtmeğe, yaklaşan harbi unutturmağa yöneltilmişti.

Polonya asilzadelerinin, saray mensuplarının ve bizzat Hükümdarın birçok balolarından, şenliklerinden sonra haziran ayında Polonyalı general yaverlerinden birine general yaverler adına Hükümdar'a bir ziyafet ve balo vermek fikri geldi. Bu fikir herkes tarafından sevinçle kabul edildi. Hükümdar muvafakatini bildirdi. General-yaverler imza ile para topladılar. Hükümdarın en çok hoşuna giden bir kimse bir bayan baloda ev sahibi olmağa davet edildi. Vilno Vilâyeti arazi sahiplerinin biri olan Kont Benigsen bu şenlik için şehir dışındaki konağını teklif etti.

Zakreta'da Kont Bennigsen'in şehir dışındaki konağında yapılacak balo, ziyafet, sandal gezintisi ve şehrayin için de 13 haziran tâyin edildi.

Napolyon'un Niyemen'i aşmak emrini verdiği, öncü kıtaları Kazakları geriye atarak Rus hududunu aştıkları gün Aleksandr, geceyi Bennigsen'in yazlık evinde, general-yaverlerin verdiği baloda geçiriyordu.

Şenlik, neşeli ve parlak oldu; işten anlıyanlar bu kadar güzel kadınların bir araya seyrek toplandığını söylüyorlardı. Hükümdarın peşinden Petersburg'dan Vilno'ya gelen başka bayanlar arasında Kontes Bezuhova da bu baloda bulunuyordu, Ruslara has denenen biraz kaba güzelliğiyle ince Leh bayanlarını gölgede bırakarak göze çarpmaktaydı. Hükümdar onu dansa kaldırmakla şerefletirdi.

Boris Drubetskoy karısını Moskova'da bırakıp kendisinin dediği gibi *en garçon* ¹ bu baloya gelmişti; general-yaver olmadığı halde balo için toplanan paraya büyük tutarla iştirak etmişti. Boris şimdi, şeref ve itibar yolunda ilerlemiş, artık himaye aramıyan, kendi yüksek akrabalarıyla bir safta duran zengin bir adamdı.

Gecenin saat 12 sinde hâlâ dans ediyorlardı. Kendine lâıyk bir kavalyesi olmıyan Elen, Boris'e mázurka dansı yapmağı kendisi teklif etti. Onlar üçüncü çifti teşkil edeceklerdi. Boris Elen'in koyu renk, sırma işlemeli tül elbisesinden dışarı fırlıyan göz kamaştırıcı, çıplak omuzlarına ilgisiz bakarak eski tanıdıklardan anlatıyor ve aynı zamanda kendisi de, başkaları da farkında olmadan aynı salonda bulunan Hükümdar'ı kollamaktan bir an geri kalmıyordu. Hükümdar dans etmiyordu; bir kapının yanında duruyor, yalnız onun söyleyebildiği tatlı sözlerle kâh birini, kâh ötekini durdurarak konuşuyordu.

Mazurkanın başlangıcında Boris Hükümdar'ın yakınlarından biri olan General-yaver Balaşef'in ona yaklaştığını bir Leh bayaniyle konuşan İmparator'un yanında saray merasimine uygun olmıyan bir şekilde durduğunu gördü. Bayanla konuşmasını bitirince Hükümdar sorar gibi baktı, besbelli Balaşef'in sadece önemli sebepler olduğu için böyle hareket ettiğini anlıyarak bayanı başıyla selâmladı, Balaşef'e döndü. Balaşef daha söz başlar başlamaz Hükümdar'ın yüzünde bir hayret ifadesi belirdi. Balaşef'in koluna girdi, ona yol ver-

¹ Bekâr olarak.

mek için üç sajenlik geniş bir yol açarak önünden çekilen kalabalığa bakmaksızın salondan geçti. Hükümdar Balasef'e giderken Arakçeyef'in yüzünde beliren telâşı Boris fark etmişti. Arakçeyef kaşlarının altından Hükümdar'a bakıp kırmızı burnunu çekerek onun kendisine hitabetmesini bekliyormuş gibi kalabalıktan sıyrıldı. (Boris Arakçeyef'in Balasef'i kışkandığını ve görünüşe göre önemli olan bir haberi Hükümdar'a kendisinin bildirememiş olmasını hoş görmediğini anlamıştı.)

Fakat Hükümdar, Arakçeyef'i farketmeksizin Balasef'le birlikte büyük kapıdan aydınlık bahçeye çıktı. Arakçeyef, kılıcını tutarak ve öfkeyle etrafına bakarak yirmi adım geriden onları takibediyordu.

Mazurka figürüne devam ederken; Balasef'in nasıl bir haber getirdiği, başkalarından önce bunu nasıl öğrenebileceği düşüncesi, Boris'e azap vermekten geri kalmıyordu.

Figürün, kendine bayan seçmek gerektiği bir yerinde Boris, Kontes Pototskaya'yı almak istediğini ve aldanmıyorsa balkona çıktığını Elen'e fısıldadı, parke üzerinde kayarak çıkış kapısından bahçeye koştu, Balasef'le beraber taraçaya giren Hükümdarı görerek durdu. Hükümdar'la Balasef kapıya doğruldular. Boris telâşlanarak kenara çekilmeye vakit bulamamış gibi saygıyla sökeye doğru çekildi, başını eğdi.

Hükümdar şahsan hakarete uğramış bir adam heyecanı ile şu sözleri söylüyordu :

— Harb ilân etmeden Rusya'ya , girmek! Ben ancak toprağımda bir tek silâhlı düşman kalmayınca barışıırım.

Boris'e öyle gelmişti ki, bu sözleri söylemek Hükümdarın hoşuna gidiyordu: fikirlerini ifade ediş şeklinden memnundu, fakat Boris'in bu sözleri duyması hoşuna gitmemişti.

Hükümdar kaşlarını çatarak:

— Kimse bilmesin! diye ilâve etti. Boris bu sözün kendisine söylendiğini anlamıştı, gözlerini kapıyarak başını hafifçe eğdi. Hükümdar tekrar salona girdi, baloda aşağı yukarı yarım saat kadar daha kaldı.

Fransız ordusunun Niyemen'i aşması haberini ilk olarak Boris öğrenmişti, bu sayede de bazı önemli şahsiyetler, başkalarından gizli olan birçok şeyler bildiğini göstermek, köylelikle bu şahsiyetlerin gözünde büyümek fırsatını elde etti.

Fransızların Niyemen'i aşmaları hakkındaki beklenmedik haber, bir ay gerçekleşmeyen bir beklemeden sonra ve baloda çok beklenmedik bir şey oldu! Hükümdar, haberi aldığıının ilk anında hiddetin, içlerlemenin tesiri altında kendisinin hoşuna giden, hislerini tamamiyle ifade eden, sonraları meşhur olmuş o vecizeyi buldu. Balodan dönen Hükümdar gece saat 12 de Sekreter Şişkof'un peşinden adam yolladı, orduya bir günlük emir ve Feldmarşal Prens Saltıkof'a bir ferman yazmasını emretti, Rus toprağında bir tek silâhı Fransız kaldıkça barışmıyacağı sözünün fermana mutlaka konmasını istedi.

Ertesi gün Napolyon'a şu mektup yazıldı:

«Monsieur mon frère. J'ai appris hier que malgré la loyauté avec laquelle j'ai maintenu mes engagements envers votre majesté, ses troupes ont franchi les frontières de la Russie, et je reçois à l'instant de Pétersbourg une note par laquelle le comte Lauriston, pour cause de cette agression annonce que votre majesté s'est considérée comme en état de guerre avec moi dès le moment où le prince Kourakine a fait la demande de ses passeports. Les motifs sur lesquels le duc de Bassano fondait son refus des lui délivrer, n'auraient jamais pu me faire supposer que cette démarche servirait jamais de prétexte à l'agression. En effet cet ambassadeur n'y a jamais été autorisé comme il l'a déclaré lui-même et, aussitôt que j'en fus informé, je lui ai fait connaître combien je le désapprouvais en lui donnant l'ordre de rester à son poste. Si votre majesté n'est pas intentionnée de verser le

sang de nos peuples pour un malentendu de ce genre et qu'elle consente à retirer ses troupes du territoire russe, je regarderai ce qui s'est passé comme non avenu, et un accommodement entre nous sera possible. Dans le cas contraire, votre Majesté, je me verrai forcé de repousser une attaque que rien n'a provoquée de ma part. Il dépend encore de votre Majesté d'éviter à l'humanité les calamités d'une nouvelle guerre.

Je suis, etc.

(signé) Alexandre. ¹

¹ «Bey kardeşim, Majestelerine karşı taahhütlerimi sadakatle tutmama rağmen kıtalarınızın Rus sınırlarını aştıklarını dün öğrendim; Petersburg'dan şimdi aldığım bir notada Kont Lauriston bu tecavüze sebep olarak Prens Kuragin pasaportlarını istediği andan itibaren Majestelerinin kendilerini benimle harb halinde saydığınızı bildiriyor. Dük Bassano'nun bu pasaportları* vermeği reddedişini esastlandırdığı sebepler bu hareketin bir taaruz vesilesi olacağını bana asla tahmin ettiremezdi. Gerçekten de bu elçi, bizzat kendisinin beyan ettiği gibi buna asla mezun değildi ve ben bunu öğrenir öğrenmez derhal ona vazifesi başında kalması için emir vererek memnuniyetsizliğimi bildirdim. Eğer Majesteleri böyle bir anlaşmazlık yüzünden milletlerimizin kanlarını dökmek niyetinde değilseler ve eğer kıtalarınızı Rus ülkesinden çekmeğe razı iseniz olup bitenlere olmamış göziyle bakacağım ve aramızda da bir uzlaşma mümkün olacaktır. Aksi takdirde hiçbir suretle benim tarafımdan sebebiyet verilmeyen bir taarruzu püskürtmek mecburiyetinde kalacağım. İnsanlığı yeni bir harbin felâketlerinden korumak yine Majestenize bağlıdır.

IV

13 haziran gece saat 2 de Hükümdar, Balafef'i yanına çağırdı, Napolyon'a yazdığı mektubu ona okudu, götürüp bizzat Fransız İmparatoruna vermesini emretti. Balafef yola çıkarken hükümdar, Rus toprağında tek bir silâhlı düşman dahi kaldıkça barışmıyacağı yolundaki sözünü ona yine tekrarlardı ve bunu mutlaka Napolyon'a söylemesini emretti. Hükümdar bu sözü Napolyon'a yazılan mektuba koymamıştı, çünkü bu sözün uzlaşma için son bir teşebbüs yapıldığı bir anda yersiz olduğunu kendine hâs sezişiyile anlıyordu; fakat bunu bizzat Napolyon'a mutlaka söylemesini Balafef'e emretti.

13 ü 14 de bağliyan gece Balafef, bir borazancı, iki Kazakla yola çıkarak şafakla beraber Niyemen'in beri yanındaki Fransız ileri karakolu Rikonti köyüne geldi. Fransız süvari nöbetçileri tarafından durduruldu.

Koyu kırmızı üniformalı ve kalpağı tüylü bir hüsar erbaşı, yaklaşmakta olan Balafef'e haykırarak durmasını emretti. Balafef hemen durmadı, bayağı adımlarla yoluna devam etti.

Erbaş kaşlarını çatıp bir küfür savurarak atını Balafef'e doğru sürdü, kılincına davrandı, sağır mıdır da söyleneni duymuyor diye sorarak Rus Generaline kaba kaba bağırdı. Balafef adını bildirdi, erbaş subaya bir er gönderdi.

Erbaş, Balafef'e aldırış etmiyerek arkadaşlarıyla kendi alayının işlerinden konuşmağa başladı, Rus generaline bakmıyordu.

Yüksek bir nüfuz ve kudretle yakınlıktan, Hükümdarla üç saat önceki konuşmadan sonra ve umumiyetle vazifede saygı görmeğe alışmış bir adam olarak burada, Rus toprağında kaba kuvvetlerin kendisine karşı bu düşmanca daha fenası, saygısızca muamelesini görmek Balafef'e fevkalâde garip geliyordu.

Güneş bulutların arkasından daha yeni yükselmeğe baş-

lamıştı; hava serin ve nemliydi. Köyden çıkan bir sürü yol da ilerliyordu. Tarlalarda çayır kuşları, su kâğıtları gibi, biribiri peşinden cıvıltı ile birdenbire fırlıyorlardı.

Balaşef köyden gelecek subayı bekliyerek etrafına bakınıyordu. Rus kazakları, borazancı ve Fransız hüsarları arasında birbirlerine sessizce bakıyorlardı.

Besbelli yataktan daha yeni kalkın Fransız hüsar albayı, yanında iki hüsar olduğu halde güzel, besili, kır bir atla, köyden çıktı. Subayda askerlerde, atlarında memnun ve çalılı bir eda vardı.

Seferin ilk zamanlarıydı; yani askerın henüz noksansız olduğu-yalnız giyimdeki savaşçı techizat ve sefer başlangıcında her zaman görülen neşe ve canlılık farkıyla-hemen hemen tam bir teftiş, bir barış devri faaliyetinde bulunduğuy zamandı.

Fransız albayı esnememek için kendini zor tutuyordu, fakat terbiyeliydi ve görünüşe göre Balaşef'in vâzifesinin bütün önemini anlıyordu. Onu askerlerinin yanından hattın arkasına geçirdi, İmparatorun karargâhı, bildiğine göre, uzakta olmadığı için, takdim edilmek arzusunun belki de hemen yerine getirileceğini bildirdi.

Fransız hüsarlarının atlarını bağlamağa mahsus kazıkların, nöbetçilerin, kendi albaylarına selâm duran ve merakla Rus üniformalarına bakan askerlerin yanından Rikonti köyünü geçtiler, köyün öbür tarafına doğru ilerlediler. Albayı söylediğine göre Balaşef'i kabul edecek ve istediği yere götürecek olan tümen komutanı iki kilometre uzaktaydı.

Güneş artık yükselmiş, açık yeşil saha üzerinde neşeyle parlıyordu.

Tam hanın arkasından sırtın üstüne çıkarlarken sırtın eteğinden onlara doğru ilerliyen bir sürü atlı göründü; önlerrinde koşum takımları güneşten parlıyan yağız bir ata binmiş uzun boylu, şapkası sorguçlu, siyah saçları omuzları üstüne kıvrılmış, kırmızı pelerinli, uzun bacaklarını Fransız binicileri gibi öne vermiş bir adam vardı. Bu adam, sorgucunu, kıymetli taşlarını, sırmalarını parlak haziran güneşinde

pırıldatıp dalgalandırarak dörtünale Balafef'e doğru geliyor-
du.

Balafef, azametli, gösterişli bir yüzle kendisine doğru gelen bilezikli, sorguçu, gerdanlıklı, sırmalı süvariye iki hayvan boyu kadar yaklaşıncı Fransız albayı Ulner saygı ile fısıldadı : «*Le roi de Naples*» ¹. Gerçekten bu, şimdi Napoli kralı diye adlandırılan Murat idi. Onun neden Napoli kralı olduğu büsbütün anlaşılmaz bir şeydi ama ona böyle diyorlardı, o da buna inanıyordu. Onun için eskisinden daha azametli, kurumlu bir tavır takınmıştı. Gerçekten Napoli kralı olduğuna o kadar inanmıştı ki Napoli'den ayrılmazdan bir gün önce karısıyla şehirde bir gezinti yaptığı sırada birkaç İtalyan ona «*Viva il re!*» ² diye bağırması, o, kederli bir gülümsemeyle karısına dönmüş, şöyle demişti : «*Les malheureux, ils ne savent pas que je les quitte demain!*» ³

Fakat Napoli kralı olduğuna kuvvetle inanmasına, bıraktığı tebaasının ıstıraplarına acımasına rağmen son zamanda yeniden hizmete girmesi kendisine emrolunduktan ve bilhassa Danzig'de Napolyon'la görüştüğü zaman ünlü kâinbi-raderi ona:

«*Je vous ai fait roi pour régner à ma manière, mais pas à la vôtre*» ⁴ dedikten sonra yabancıısı olmadığı işe yeniden başlamıştı; iyi beslenen ama semirmiyen bir at gibi kendini koşumda hissederek oklar arasında oynuyor, mümkün olduğu kadar çeşitli ve kıymetli şeylerle süslenip nereye ve niçin gittiğini kendisi de bilmeksizin Polonya yollarında şen ve memnun at koşturuyordu.

Rus generalini görünce saçları omuzları üstüne kıvrılı

¹ Napoli kralı.

² Yaşasın kral.

³ Zavallılar, yarın onları terk edeceğimi bilmiyorlar.

⁴ Ben sizi, bana göre saltanat sürünüz diye kral yaptım, kendinize göre değil.

başını kiralca bir azametle geriye attı, sorguyla Fransız albayına baktı. Albay, soyadını bir türlü söyleyemediği Balaşef'in vazifesini saygılı bir tavırla Majesteye anlattı, kiral (albayın çektiği güçlüğü azimle yenerek):

— *De Balmachève.* - dedi, sonra kırıllara has iltifatlı bir eda ile ilâve etti:

— *Charmé de faire votre connaissance, général.* ¹

Kiral yüksek sesle ve çabuk çabuk konuşmağa baslar başlamaz bütün kırıllık vekarı bir an içinde yok oldu, kendisi de farkına varmadan samimî laüblî edasını takındı. Elini Balaşef'in atının boynuna koydu.

Elinde olmıyan bir duruma eşeflenir gibi:

— *Eh bien, général, tout est à la guerre, à ce qu'il paraît,* ² dedi.

Balaşef cevap verdi:

— *Sire, l'empereur mon maître ne désire point la guerre, et comme votre majesté le voit,* ³ - diye Balaşef *Votre majesté'yi* bütün hallerde kullanarak. sık sık lâkap tekrarlamanın yapmacığıyle ve bu lâkap kendisi için henüz yeni olan bir zata hitabederek söylüyordu.

Monsieur de Balacheff'i dinlerken Murat'ın yüzü aptalca bir memnurlukla parlıyordu. Fakat: *Royauté oblige:* ⁴ Aleksandr'ın gönderdiği elçi ile bir kiral ve bir müttefik olarak devlet işlerine dair konuşmak zaruretinin hissediyordu. Attan indi, Balaşef'in koluna girip saygı ile bekliyen maiyetinden birkaç adım uzaklaştı, mânalı bir eda ile konuşmağa çalışarak onunla bir aşağı bir yukarı dolaşmağa başladı. Orduyu Prusya'dan çekmek talebini, bilhassa bu talebin açır-

¹ Sizinle tanıştığıma çok memnun oldum, general.

² Eh, General, her şey harb olacağını gösteriyor...

³ Sir, imparatorumuz efendimiz harbi istemiyor, majestelerinin de gördüğü gibi

⁴ Kırıllık zorluyor.

ğa vurulmasını İmparator Napolyon'un hakaret telâkki ettiğini, Fransız şerefının bundan incindiğini hatırlattı. Balâşef bu talepte bir hakaret olmadığını, çünkü... Murat sözünü kesti:

— Demek sizce müsebbip İmparator Aleksandr değil? diye birdenbire aptalca ve samimî bir gülümsemeyle sordu.

Balaşef, Napolyon'u neden gerçekte harbin müsebbibi saydığını anlattı.

— *Eh mon cher général,* diye Murat yine sözünü kesti - *je désire de tout mon coeur que les empereurs s'arrangent entre eux, et que la guerre commencée malgré moi se termine le plus tôt possible* ¹.

Murat, efendileri arasındaki kavgaya rağmen iyi dost kalmak istiyen uşakların edasıyla konuşuyordu. Büyük Prens'i, sıhhatini sordu; Napoli'de onunla birlikte geçirdiği neşeli, eğlenceli zamanların hâtıralarını andı. Sonra, kırallık vekarı nı hatırlamış gibi birdenbire azametle doğruldu, taç giyme törenindeki pozunu aldı, sağ elini sallıyarak :

— *Je ne vous retiens plus, général : Je souhaite le succès de votre mission.* ² - dedi ve sırtına işlemeli kırmızı pelerini, sorgucunu dalgalandırıp, müchevlerini pırdatarak saygı ile kendisini bekliyen maiyetine doğru yürüdü.

Balaşef, Murat'nın sözü üzerine hemen Napolyon'a takdim edileceğini umarak yoluna devam etti. Fakat Napolyon'la hemen kaşılaşmak isterken Davout'nun piyade kolordusuna bağlı nöbetçiler onu, ileri hatlarda olduğu gibi, ilerideki köyde yine durdurdular, çağırılan kolordu komutanı yaveri onu köye Mareşal Davout'nun yanına götürdü.

¹ Ah azizim general, imparatorların aralarında uyusmalainı, benim arzumla başlamış olmıyan harbin mümkün olduğu kadar çabuk bitmesini bütün kalbimle arzu ederim.

² Sizi fazla alıkoymıyayım, general; elçiliğinize başarı dilerim.

V

Davout, İmparator Napolyon'un Arakçeyef'i idi, onun gibi korkak olmıyan, fakat onun kadar vazifebilir, gaddar, sadakatini ancak gaddarlığıyla ifade edebilen bir adamdı.

Tabiatın uzviyetinde kurt nasıl lâzımsa devlet mekanizmasının uzviyetinde bu adamlar da böylece lüzumludurlar, her zaman vardırırlar, her zaman meydana çıkarlar; varlıkları ve devlet başkanına yakınlıkları ne kadar mânasız görünürse görünsün tutunurlar. Aleksandr'ın şövalyece, asil ve yumuşak karakteri yanında, kendi eliyle kumbaracıların bıyıklarını yolan, sinirlerinin zayıflığı yüzünden tehlikeleri göze alamıyan gaddar, kültürsüz, nezaketsiz Arakçeyef'in, böyle sağlam tutunabilmesi ancak bu zaruretle izah olunabilir.

Balaşef, Davout'u bir köylü kulübесinin samanlığında küçük bir fıçının üstüne oturmuş, yazı işleriyle meşgul buldu. (Hesapları kontrol ediyordu.) Yaveri, yanında ayakta duruyordu. Daha iyi bir bina bulmak mümkündü, fakat Mareşal Davout, sert ve somurtkan olmağa hak kazanmak için bilerek kendilerini en zor yaşama şartları içine sokan insanlardandı. Yine bunun içindir ki bu insanlar her zaman durmadan, dinlenmeden meşguldürler. Yüzünün ifadesi şöyle diyordu : «Hayatın saadetli tarafını düşünmek nerde? Görüyorsunuz ki pis bir samanlıkta bir fıçının üstüne oturmuş çalışıyorum». Bu adamların başlıca zevkı ve ihtiyacı, neşeli insanlarla karşılaşınca kendi hüznü, devamlı faaliyetlerini onların gözlerine çarptırmaktır. Balaşef'i yanına getirdikleri zaman Davout bu zevkı duydu. Rus generali içeri girince işine daha çok daldı, gözlüklerin üstünden Balaşef'in, güzel bir sabahın ve Murat ile konuşmanın tesiriyle canlanan yüzüne baktı kalkmadı, kımıldanmadı bile, kaşlarını daha çok çattı, öfkeyle gülümsedi.

Bu kabulün yaptığı fena tesiri Balaşef'in yüzünde fark ederek başını kaldırdı, soğuk bir eda ile ne istediğini sordu.

Balaşef, böyle bir kabule ancak, Aleksandr'ın general-

yaveri, hattâ Napolyon yanında temsilcisi olduğunu Davout' nun bilmemesi yüzünden meydan verilebileceğini düşünerek kim olduğunu, vazifesini söyledi. Beklediğinin aksin olarak Davout daha çok sertleşti ve kabalaştı.

— Zarfınız nerde? - dedi. - *Donnez - le moi, je l'enverrai à l'empereur.* ¹

Balaşef, zarfı kendi eliyle İmparatora vermek emrini aldığını söyledi.

Davout:

— İmparatorunuzun emirleri kendi ordunuzda geçer, - dedi, - burada size ne söylerlerse onu yapmağa mecbursunuz.

Sanki kaba bir kuvvetin hükmü altında olduğunu Rus generaline daha iyi hissettirmek için yaverini nöbetçiyi çağırmağa gönderdi.

Balaşef, Hükümdarın mektubunu havi zarfı çıkardı, masanın üstüne koydu. (Masa, sökülmüş rezeleri sarkan iki fıçı üzerine yerleştirilmiş bir kapıdan ibaretti.) Davout zarfı aldı, üstünü okudu.

Balaşef :

— Bana saygı gösterip göstermemek, tamamiyle hakkınızdır,-dedi. - Fakat müsaadenizle şunu hatırlatayım ki majeste imparatorun general-yaveri olmak sıfatını ve şerefini taşıyorum...

Davout bir şey söylemeden ona baktı; belli ki Balaşef'in yüzünde beliren heyecan ve şaşkınlık ifadesi ona zevk veriyordu.

— Lâzım gelen saygı gösterilecektir, - dedi. Zarfı cebine yerleştirerek samanlıktan çıktı.

Bir dakika sonra mareşalın yaveri Bay de Castris içeri gindi, Balaşef'i kendisine hazırlanan eve götürdü.

O gün Balaşef, samanlıkta mareşalle birlikte fıçılar üstündeki tahtada yemek yedi.

¹ Veriniz bana onu, imparatora göndereyim.

Ertesi gün Davout erkenden hareket etti, gitmeden önce Balafef'i yanına davet ederek orada kalmasını, emir verilirse buradan ağırlıklariyle ayrılmasını, Bay de Castis'den başka kimse ile konuşmamasını emreden bir tavırla rica etti.

Dört günlük bir yalnızlıktan, can sıkıntısından, az evvel ayrıldığı kudretli muhitin arkasından daha çok duyulan tabîlik ve âcizlik duygusundan, mareşalın bagajlariyle ve bütün bölgeyi işgal etmiş olan Fransız kıtalariyle birlikte aşılın birkaç merhaleden sonra Balafef, şimdi Fransızlar tarafından işgal edilen Vilno'ya nakledilmiş, dört gün evvel çıktığı karakola getirilmişti.

Ertesi gün imparatorun mabeyincisi *monsieur de Turenne* Balafef'in yanına geldi, imparator Napolyon'un onu huzura kabulle şereflendirmek arzusunu bildirdi.

Balafef'i götürdükleri evin önünde dört gün önce Preobrajenski alayının nöbetçileri duruyordu; şimdi orada önleri açık mavi üniformalı, kalpakları tüylü iki kumbaracı, bir hüsar ve uhlan muhafız müfrezesi ve peronda Napolyon'un binek atıyla memlûkü Roustan'ın etrafında onun çıkışını bekliyen parlak üniformalı yaverlerden, pajlardan' generallerden mürekkep maiyet heyeti vardı Napolyon Balafef'i, Aleksandr'ın onu Vilno'da yola koyduğu evde kabul ediyordu.

VI

Saray ihtişamına alışık olmasına rağmen Napolyon'un debdebe ve dârâtı Balafef'i hayrete düşürmüştü.

Kont Turenne onu büyük bekleme salonuna götürdü, burada birçok generaller, mabeyinciler ve Balafef'in birçoklarını Rus imparatorunun sarayında gördüğü Leh asılzadeleri beklemekteydi. Duroc, imparator Napolyon'un Rus generalini gezintiden evvel kabul edeceğini söyledi.

Birkaç dakikalık bir beklemeden sonra nöbetçi-mabeynci büyük bekleme salonuna geldi, önünde saygıyla eğilerek Balafef'i kendisini takibetmeğe davet etti.

Balaşef, bir kapısı Rus imparatorunun onu yola koyduğu çalışma odasına çıkan küçük bir salona girdi. Ayakta iki dakika bekledi. Kapının öte yanından telâşlı ayak sesleri duyuldu. Kapının iki kanadı da hızla açıldı ses, seda kesildi; çalışma odasından, tok, azimli adımlar, başka ayak sesleri gelmeğe başladı: gelen Napolyon'du. At gezintisi için tuvaletini yeni bitirmişti. Yuvarlak karnına inen beyaz bir yelek üstüne önü açık mavi bir üniforma, kısa bacaklarına, dolgun kaba etine yapışmış beyaz sığın derisinden bir pantolon, konçları geniş çizmeler giymişti. Kısa saçları belli ki yeni taranmış, fakat bir tutam saç geniş alnının ortasına doğru düşmüştü. Beyaz, kalın boynu üniformasının siyah yakasıyla keskin bir tezat teşkil ediyordu; kolonya kokuyordu. Onu genç gösteren çenesi sivri dolgun yüzünde imparatorca bir kabulün iltifatlı, haşmetli ifadesi vardı.

Hızla, her adımda titriyerek, başını biraz arkaya atmış ilerliyordu. Geniş kalın omuzları, elinde olmıyarak ileri verdiği karnı ve göğsiyle biraz şişmanlamış olan kısa vücudunun bütününde kırkına yaklaşan insanların gösterişli, heybetli hali vardı. Bundan başka, o gün çok keyifli olduğu belliydi.

Balaşef'in saygıyla yerlere eğilmesine başıyla karşılık verdi ve ona yaklaşarak, zamanının her dakikasına değer veren, söyleyeceği sözü önceden hazırlamağa lüzum görmiyen her zaman iyi, gerekeni söyleyeceğinden emin bir adam gibi hemen söze başladı.

— Merhaba, General! - dedi. - İmparator Aleksandr'dan getirdiğiniz mektubu aldım, sizi gördüğüme de çok memnun oldum.

İri gözleriyle Balaşef'in yüzüne baktı, sonra birden yana doğru bakmağa başladı.

Balaşef'in şahsiyetinin onu hiç ilgilendirmediği belliydi. Görünüyordu ki sadece kendi ruhunda olup bitenler onda ilgi uyandırıyordu. Onun dışında hiçbir şeyin onun

için ehemmiyeti yoktu, çünkü, ona öyle geliyordu ki, dünyada her şey sadece onun iradesine bağlıdır.

— Ben harbi istemiyorum ve istemedim,-dedi,-ama beni zorladılar. Bana vereceğiniz bütün izahatı şimdi de (bu kelimeyi üzerine basarak söylemişti) dinlemeğe hazırım.

Ve Rus hükümetine karşı olan hoşnutsuzluğunun sebeplerini, açık açık ve kısaca anlatmağa başladı.

Balaşef, Fransız imparatorunun itidalli, sakın ve dosçta bir dil kullanmasından, onun sulhu arzu ettiğine, müzakereye girişmeğe niyetli olduğuna kuvvetle inanmıştı.

Balaşef:

— *Sire! L'empereur, mon maître,* ¹ — diyerek Napolyon sözünü bitirip sorguyla kendisine bakınca çoktandır hazırladığı söyleve başladı; fakat gözlerine dikilen imparatorun bakışları onu şaşırttı. Napolyon Balaşef'in üniformasını, kılıcını süzerek güç fark edilir bir gülümsemeyle sanki: «Şaşırdınız, kendinize gelin» diyordu. Balaşef kendini topladı ve söylemeğe başladı. Kurakin'in pasaportları istemesini harb için yeter bir sebep saymadığını, Kurakin'in kendi başına, Hükümdarın muvafakati olmadan hareket ettiğini, imparator Aleksandr'ın harb istemediğini, İngiltere ile hiçbir anlaşma yapılmadığını söyledi.

Napolyon:

— Henüz yok,-diye ilâve etti ve sanki hissine kapılmaktan korkuyormuş gibi kaşlarını çattı, hafifçe başını sallıyarak devam edebileceğini Balaşef'e anlattı.

Söylenmesi emredilenlerin hepsini bitirdikten sonra Balaşef, İmparator Aleksandr'ın sulhu arzu ettiğini, fakat müzakereye... burada Balaşef ne söyleyeceğini şaşırmıştı: imparator Aleksandr'ın mektupta yazmadığı, fakat Saltıkof'a fermana mutlaka konmasını ve Balaşef'e Napolyon'a söylemesini emrettiği söz aklına geldi: «Rus toprağında tek bir silâhlı düşman kaldıkça» müzakereye girişmeyeceği yolundaki söz-

¹ Sir! İmparator, hükümdarım.

leri hatırladı. Fakat karışık bir his onu söylemekten alı-koydu. Bu sözleri söylemek istediği halde söyleyemedi. Ne söyleyeceğini şaşırdı : Fransız kıtaları Niyemen nehrinin ötesine çekilmek şartıyla girişebileceğini ilâve etti.

Napolyon, son sözleri söylerken Balaşef'in gösterdiği şaşkınlığı farketmişti : yüzü titredi, sol baldırı ölçülü bir hareketle oynamağa başladı. Yerinden ayrılmadan eskisinden daha yüksek ve aceleci bir sesle söylemeğe başladı. Devam eden konuşmalar sırasında Balaşef gözlerini birkaç defa yere indirerek Napolyon'un, sesini yükselttikçe sol baldırının şiddetlenen titreyişini elinde olmuyarak seyretti...

— Ben sulhu imparator Aleksandr'dan daha az istemiyorum, - diye başladı. - On sekiz aydır onu elde etmek için her şeyi yapan ben değil miyim? On sekiz aydır izahat bekliyorum. Fakat müzakereye başlamak için benden istedikleri nedir?-diye kaşlarını çatıp küçük, beyaz ve tombul eliyle sorgulu jestler yaparak devam etti:

Balaşef:

— Niyemen'in ötesine çekilmek, Sir, dedi.

Napolyon :

— Niyemen'in ötesine mi?-diye tekrarladı.-Demek siz şimdi Niyemen'in ötesine, sadece Niyemen'in ötesine mi çekilmemi istiyorsunuz? - Balaşef'in gözlerinin içine bakarak tekrarlıyordu.

Balaşef, saygıyla başını eğdi.

Dört ay önce Pomeronya'dan çekilmesi istenirken şimdi dadece Niyemen'in ötesine çekilmesi isteniyordu. Napolyon hızla döndü, odada gezinmeğe başladı.

— Müzakerelere başlamak için Niyemen'in ötesine çekilmem istendiğini söylüyorsunuz; fakat iki ay evvel de yine aynı şekilde, Oder'in, Vistül'ün ötesine çekilmem istenmişti; buna rağmen müzakereye razısınız.

Sessizce bir köşeden öbür köşeye gidip geldi, yine Balaşef'in karşısında durdu. Yüzü sert ifadesiyle âdeta taş kesilmişti, sol bacağı eskisinden daha hızlı oynuyordu. Napol-

yon kendisinin bu âdetini bilirdi. Sonraları «*La vibration de mon mollet gauche est grand signe chez moi*» ¹ derdi.

Napolyon, kendisinin de hiç ummadığı bir sesle haykırır gibi:

-- Oder'in, Vistül'ün ötesine çekilmek gibi bir teklif Bade prensine yapılabilir, bana değil. - dedi. - Bana Petersburg'u da, Moskova'yı da verseniz bu şartları kabul etmem. Bu harbe benim başladığımı söylüyorsunuz; ilk olarak orduya iltihak eden kim? İmparator Aleksandr, ben değil. Milyonlar harcadığım bir zamanda ve siz İngiltere ile ittifak halinde iken bana müzakere teklif ediyorsunuz, durumunuz fena iken teklif ediyorsunuz! Peki İngiltere ile ittifakınızın gayesi ne? Size ne verdi o?

Çabuk çabuk söylüyordu, anlaşılıyordu ki sözlerini artık sulh yapmanın faydalarını anlatmak ve bu imkânları incelemek değil, sadece kendi haklılığını, kuvvetini, Aleksandr'ın haksızlığını, hatasını göstermek dileğiyle söylüyordu.

Söylevinin başında kendi durumunun üstünlüğünü anlatmak ve buna rağmen müzakere açmağı kabul ettiğini göstermek amacını güttüğü belliydi. Fakat artık söylemeğe başlamıştı ve söyledikçe sözüne o kadar daha az hâkim bir hale geliyordu.

Söylevinin bütün gayesi, şimdi artık belliydi ki, sadece kendini yükseltmek, Aleksandr'ı alçatmak, yani tam görüşmenin başlangıcında istemediği şeyi yapmaktır.

— Türklerle sulh yaptınız diyorlar, öyle mi?

Balaşef, başını tasdik yollu eğdi:

— Sulh yapıldı... - diye başladı. Fakat Napolyon onu söyletmedi. Anlaşılıyordu ki, o sadece kendisi söylemek istiyordu; şımarık insanların sinirli talâkati ve pervasızlığıyla söylemeğe devam etti.

— Evet, biliyorum, Moldavya'yı, Valaşi'yi almadan Türk-

¹ Sol baldırımın titremesi benim için büyük bir alâmettir.

lerle sulh yaptınız. Finlandiya'yı verdiğim gibi bu eyaletleri de hükümdarınıza verebilirdim. Evet.-devam ediyordu.-Moldavya'yı, Valaşiye imparator Aleksandr'a vadetmiştim, verecektim de, ama şimdi o, bu güzel eyaletlere sahip olmayacaktır. Halbuki onları imparatorluğuna katabilir, Rusya'yı Botni körfezinden Tuna ağzına kadar genişletebilirdi. Büyük Katerina daha fazlasını yapamazdı,- Napolyon gittikçe hararetlelenerek odada geziniyor, aşağı yukarı Tilsitt'de bizzat Aleksandr'a söylediği sözleri Balaşef'e tekrarlıyordu.- *Tout cela il l'aurait dû à mon amitié. Ah! quel beau règne, quel beau règne* ¹ — diye birkaç defa tekrar etti, durdu, cebinden bir altın enfiye kutusu çıkardı, içinden bir tutam alıp hırsla burnuna götürdü.

— *Quel beau règne aurait pu être celui de l'empereur Alexandre!* ².

Esefle Balaşef'e baktı, ve tam Balaşef bir şey söylemek isterken hemen yine sözünü kesti.

Napolyon:

— Arzu ettiği, aradığı ne olabilir ki benim dostluğumda bunu bulmuş olmasın?... - diyerek hayretle omuzlarını silketti. - Hayır, etrafının düşmanlarımla çevrilmesini daha iyi buldu. Hem kiminle? - devam ediyordu.- Stein'leri, Armfeld'leri, Bennigsen'leri Wintzengerode'leri yanına çağırdı. Stein, vatanından kovulmuş bir hain, Armfeld, bir sefih bir entrikacı, Wintzengerode Fransanın kaçak bir tebaası, Bennigsen ötekilerden biraz daha asker, böyle olmakla beraber o da 1807 yılında hiçbir şey yapamıyan, imparator Aleksandr'da korkunç hâtıralar uyandırması lâzım gelen bir âciz ... Kuvvetli olsalar onları kullanmak mümkündü diyelim,-Napolyon.

¹ Bütün bunları benim dostluğuma borçlu olacaktır. Ah! ne saltanat, ne saltanat!

² İmparator Aleksandr'ın saltanatı ne güzel bir saltanat olurdu.

ona haklılığını, kuvvetini gösteren (onun telâkkisine göre bunlar aynı şeylerdi) ardı arası kesilmeden doğan düşüncelerine güçlkle söz yetiştirerek devam ediyordu; - Ama o da yok: ne harbde ne de sulhta bir işe yararlar! Barclay hepsinden becerikli diyorlar, ama ben onun ilk hareketlerine bakarak bunu kabul etmiyeceğim. Peki ne yapıyorlar, bütün bu saray mensupları ne yapıyor! Pfuhl teklif ediyor, Armfeld münakaşa ediyor, Bennigsen gözden geçiriyor, harekete geçmeğe davet olunan Barclay ise neye karar vereceğini bilmiyor, zaman da geçiyor. Asker yalnız Bagration. Kalın kafalıdır, fakat tecrübesi, göz tahmini, azmi var... Genç hükümdarınızın bu renksiz gûruh içinde oynadığı rol ne? Onu lekeliyorlar, bütün olup bitenlerin sorumluluğunu onun üzerine yüklüyorlar. *Un souverain ne doit être à l'armée que quand il est général* ¹.

Bu sözleri, bir meydan okuma gibi, doğrudan doğruya hükümdarın adına yolladığı belliydi. Napolyon, imparator Aleksandr'ın bir başbuğ olmağı ne kadar arzu ettiğini biliyordu.

— Sefer başlıyalı bir hafta oldu, Vilno'yu müdafaa edemediniz. İkiye ayrılmış, Polonya eyaletinden de atılmış bulunuyorsunuz. Ordunuz sızlanıyor.

Kendisine söylenenleri kavramada güçlük çeken ve bu söz fişkelerini güçlkle takibeden Balafef:

— Bilâkis, Sire, - dedi, - ordunun içi içine sığmıyor... Napolyon sözünü kesti;

— Her şeyi biliyorum, her şeyi biliyorum; taburlarınızın sayısını da benimkiler kadar doğru biliyorum. 200 bin askeriniz yok, halbuki benim ordum, üç misli: şerefim üzerine söylüyorum, - Napolyon, şerefi üzerine verdiği bu sözün hiçbir önemi olmayacağını unutarak söylüyordu, - size *Je donne ma parole d'honneur que j'ai cinq cent trente mille hommes*

¹ Bir hükümdar ancak generalse orduda bulunmalıdır.

de ce côté de la Vistule ¹. Türklerden size fayda yok; bir şeye yaramazlar, bunu sizinle barışmakla gösterdiler. Çılgın kırıllar tarafından idare edilmek İsveçlilerin nasibidir. Orlın kırılları deliydi; onu değiştirip başkasını Bernadotte'yi getirdiler, o da derhal gıldırdı. çünkü bir İsveçli ancak deli olmalı ki Rusya ile ittifak akdedebilsin.

Napolyon öfkeli öfkeli gülümsedi, yine enfiye kutusuna burnuna götürdü.

Balaşef, Napolyonun her cümlesine itiraz etmek istiyordu; bir şey söylemek isteyen bir adam gibi durmadan hareketler yapıyor, fakat Napolyon onun sözünü kesiyordu. İsveçlilerin deli olduğu sözüne karşı Balaşef, İsveçin arkasında Rusya olduğu zaman bir ada olduğunu söylemek istedi; fakat Napolyon onun sesini gürültüye boğmak için öfkeyle haykırdı. Napolyon'da, sadece haklı olduğunu kendi kendine ispat etmek için konuşmak, durmadan konuşmak ihtiyacında olan bir insanın sinirli hali vardı. Balaşef zor bir durumdaydı: bir elçi olarak şerefine zarar getirmekten korkuyor, itiraz etmek lüzumu duyuyordu; fakat insan olarak Napolyon'un sebeatsız öfkesinin taşkınlığı karşısında mânen büzülüyordu. Napolyon'un şimdi söylediği hiçbir sözün ehemmiyeti olmadığını, kendine gelince bunlardan utanacağını biliyordu. Napolyon'un şimdi söylediği hiçbir sözün ehemmiyetitriyen kalın bacaklarına bakıyor, bakışlarından kaçınmağa çalışıyordu.

Napolyon:

— Sizin bu müttefiklerinizin bence ne ehemmiyeti var? dedi. Benim müttefiklerim Polonyalılardır: 80 bin kişi; aslanlar gibi dövüşüyorlar. 200 bin olacaklar.

İhtimal ki bunu söylemekle açık bir yalan söylemiş olmaktan ve Balaşef'in, hep o kadere boyun eğmiş vaziyette sessizce karşısında durmasından bir kat daha öfkelenerek

¹ Şerefim üzerine söylüyorum ki Vistül'ün bu tarafında beş yüz otuz bin kişilik kuvvetim var.

birdenbire geri döndü, Balafef'in yüzüne sokuldu, beyaz cileriyle canlı, hızlı hareketler yaparak âdeta haykırdı:

— Biliniz ki Prusyayı bana karşı ayaklandırırsanız, ona Avrupa haritasından silerim, - sararmış, biçimsizleşmiş, öfkeli bir yüzle ve küçücük ellerinin birini canlı bir hareketle öbürünün üstüne vurarak söylüyordu. - Evet, sizi Dvina'nın Dinyeper'in ötesine atacağım ve Avrupanın canicesine, körcesine tahribine müsaade ettiği seddi size karşı yeniden kuracağım, evet, işte başınıza gelecek olanlar, işte benden uzaklaşmakla kazandığınız şey,- ve kalın omuzlarını sarsarak sessizce odada birkaç adım yürüdü. Enfiye kutusunu yeleğinin cebine koydu, tekrar çıkardı, birkaç defa burnuna götürdü, Balafef'in karşısında durdu. Susuyordu, alaycı bir tavırla Balafef'in gözünün içine bakıyordu, yavaşça:

— *Et cependant quel beau règne aurait pu avoir votre maître!* ¹.

Balafef itiraz etmek lüzumunu hissederek Rusya tarafından işin böyle karanlık görülmediğini söyledi. Napolyon, bir şey söylemeden alaycı bir eda ile ona bakmakta devam ediyor, fakat belliydi ki onu dinlemiyordu. Balafef, Rusyada harbden iyi sonuçlar beklendiğini söyledi. Napolyon, hoş gören bir eda ile: «biliyorum, vazifeniz böyle söylemek, ama buna siz de inanmıyorsunuz, sizi ikna ettim» der gibi başını salladı.

Balafef sözünü bitirince Napolyon, yine enfiye kutusunu çıkardı, içinden bir tutam aldı, bir işaret olarak ayağını iki defa yere vurdu. Kapı açıldı; saygıyla eğilen bir mabeyinci şapkasını ve eldivenlerini hükümdara verdi, bir başkası el mendilini verdi. Napolyon onlara bakmıyordu, Balafef'e döndü:

— İmparator Aleksandr'a benim adıma temin ediniz ki, şapkasını aldı,-ben ona eskisi gibi sadıkım: onu çok iyi ta-

¹ Halbuki hükümdarınızın devri ne güzel bir devir olabilirdi.

nırım, yüksek değerini çok takdir ederim. *Je ne vous retiens plus, général, vous recevrez ma lettre à l'empereur.* ¹

Napolyon hızla kapıya doğru yürüdü. Bütün bekleme salonunda bulunanlar ileri atıldılar. Merdivenlerden aşağı koşular.

VII

Napolyon'un ona bütün bu söylediklerinden, parlamalarından ve soğuk bir eda ile söylenen: «*Je ne vous retiens plus, général, vous recevrez ma lettre*» ² yollu son sözlerinden sonra Balášef, onun kendisini artık görmeği arzu etmedikten başka hakarete uğramış elçiyi ve en mühimmi onun münasebetsiz öfkesinin şahidini görmemeğe de gayret ettiğine kanidi. Ama o gün Duroc tarafından imparatorun sofrasına davet edilince hayretler içinde kaldı.

Yemekte Bessiéres, Caulaincourt ve Berthier vardı.

Napolyon, Balášef'i neşeli, iltifatlı bir tavırla karşıladı. Sabahki öfkesinden ötürü, bir utangaçlık veya pişmanlık göstermek şöyle dursun tersine olarak, Balášef'i cesaretlendirmeğe gayret ediyordu. Belliydi ki Napolyon hata işlemek imkânının kendisi için mevcut olmadığına çoktan inanmıştı ve ona göre yaptığı her şey iyiydi; iyi-kötü telâkkisine uyduğundan değil, onu kendisi yaptığı için iyiydi.

Vilno'da yaptığı atlı gezintiden sonra imparator çok neşeliydi, kalabalık bir halk onu heyecanla karşılamış, takibetmişti. Geçtiği bütün caddelerde pencerelere halılar, bayraklar ve onun arması asılmıştı, Polonya kadınları mendil sallıyarak onu selâmlıyorlardı.

Yemekte Balášef'i yanında oturttu, ona karşı sadece ilti-

¹ Sizi daha fazla alıkoymıyacağım, general, imparatora mektubumu alacaksınız.

² Sizi daha fazla alıkoyamıyacağım, general, mektubum size verilecektir.

fatlı değil, sanki onu da kendi sarayının mensuplarından, onur plânlarına sempati besliyen, başarılarına sevinmesi gereken insanlardan sayıyormuş gibi davrandı. Söz arasında Moskova'dan söz açtı, Rus başkentine dair sadece meraklı bir gezginin ziyaret etmek niyetinde olduğu yeni bir yere dair sual soruşu gibi değil de, Balaşef'in bir Rus olarak bu meraktan koltukları kabarması gerektiğine kanımış gibi, sualler sormağa başladı.

— Moskova'nın ne kadar nüfusu var? ne kadar ev var? *Moscou*'ya *Moscou la sainte* ¹ dedikleri doğru mudur? — diye sordu.

Kiliselerin iki yüzden fazla olduğu cevabını alması üzerine :

— Neden bu kadar çok kilise? dedi.

Balaşef :

— Ruslar çok dindardırlar, — diye cevap verdi.

Napolyon :

— Ama manastırların, kiliselerin çokluğu daima halkın geriliğine alâmettir. — dedi, bu fikrine tasvip bekliyen bir bakışla Caulaincourt'e baktı.

Balaşef, saygıyla Fransız imparatorunun fikrine iştirak etmemek cüretinde bulundu.

— Her memleketin kendine göre âdetleri var, — dedi.

— Fakat artık Avrupada hiçbir yerde bunun benzeri yok, — dedi Napolyon.

Balaşef :

— Majestelerinin aflarını dilerim, — dedi, —Rusyadan başka bir de İspanya var ki orada da manastırlar ve kiliseler böyle çoktur.

Fransızların bir müddet evvelki İspanya bozgununa telmih olan Balaşef'in bu cevabı, kendisinin anlattığına göre, İmparator Aleksandr'ın sarayında çok takdir edilmiş, fakat

¹ Kutsal Moskova.

Napolyon'un sofrasında çok az tesir uyandırmış, dikkati çekmemişti.

Balaşef'in sesindeki edanın işaret ettiği inceliği kavrayamadıkları Bay mareşallerin ilgisiz ve biraz hayretli yüzlerinden belliydi. Yüzlerindeki ifade şöyle diyordu : «Bu sözde bir incelik varsa biz anlayamadık, yahut hiç de bir inceliği yok» Bu cevap o kadar az anlaşıldı ki Napolyon ona hiç dikkat etmedi, oradan Moskova'ya giden doğru yolun hangi şehirlerden geçtiğini Balaşef'e sâfça sordu. Yemek sırasında hep tetikte olan Balaşef cevap olarak: *Comme tout chemin mène à Rome, tout chemin mène à Moscou* ¹ — dedi, birçok yollar olduğunu, bu çeşitli yollar arasında XII. nci Charles'in seçtiği Poltava'ya giden yolun da bulunduğunu ilâve etti ve taşı gediğine koymuş olmanın verdiği sevinçle elinde olmayarak kızardı. «Poltava» sözünü Balaşef daha bitirmeden Caulaincourt Petersburg'dan Moskova'ya giden yolların beraberliğinden ve kendisinin Petersburg hâtıralarından söz açtı.

Yemekten sonra, kahvelerini içmek üzere dört gün önce imparator Aleksandr'ın çalışma odası olan Napolyon'un çalışma odasına geldiler. Napolyon Sèvres fincanındaki kahvesini sarsarak oturdu, Balaşef'e yanında yer gösterdi.

İnsanda malûm bir öğle yemeği sonrası keyfi vardır ki, onu kendinden memnun olmağa, herkesi dost saymağa bütün akla yakın sebeplerden daha kuvvetle zorlar. Napolyon bu keyfli durumda bulunuyordu. Etrafını kendisine tapan insanlarla çevrili sanıyordu. Balaşef'in de yemekten sonra kendisinin dostu, tapınanı olduğuna inanıyordu. Napolyon, ona hoş ve hafifçe alaylı bir gülümsemeyle hitabediyordu.

— Bu oda, duyduğuma göre, imparator Aleksandr'ın odasıymış, tuhaf değil mi, general?

Belli ki bu sözü, onun - Napolyon'un - Aleksandr'a üstünlüğünü ispat ettiğine göre, karşısındakinin hoşuna git-

¹ Bütün yollar Romaya çıktığı gibi bütün yollar Moskova'ya çıkar.

memelik edemeyeceğinden emin olarak söylüyordu.

Balaşef, buna bir cevap veremedi, sessizce başını eğdi.

Napolyon aynı alaylı gülümsemeyle devam ediyordu.

— Evet, bu odada dört gün önce Wintzengerode ve Stein müşavere etmişlerdi, Anlıyamadığım şey imparator Aleksandr'ın benim bütün şahsi düşmanlarımı kendine yaklaştırmış olmasıdır. Bunu anlamıyorum. Benim de aynı şeyi yapabileceğimi düşünmedi mi? - diye sorguyla Balaşef'e döndü, belli ki bu hatırlama onu yine henüz silinmemiş olan sabahki öfkenin izi üzerine atmıştı.

Eliyle fincanı itip kalkarak :

— Bunu yapacağımı bilsin. - dedi. - Bütün akrabalarını, Wurtemberg'leri, Bade'leri, Weimar'ları Almanyadan kovacağım... Evet kovacağım. Onlar için Rusya'da sığınacak yer hazırlasın!

Balaşef, veda edip ayrılmak istediğini, sadece ona söylenenleri dinlememeklik edemeyeceği için dinlendiğini anlatan bir tavırla başını eğdi. Napolyon bu ifadeyi fark etmemişti; Balaşef'e, düşmanının gönderdiği bir elçiye karşı davranır gibi değil, şimdi ona tamamiyle bağlı, eski hükümdarının alçaklanmasından memnun olması gereken bir insana karşı davranır gibi davranıyordu.

— Hem imparator Aleksandr, orduların kumandasını neden üzerine aldı? Neden? Harb benim sanatımdır, onun işi hükümdarlık etmek, ordulara kumanda etmek değil. Neden böyle bir sorumluluğu üzerine aldı?

Napolyon yine enfiye kutusunu çıkardı, sessizce odada birkaç defa gezindi, ansızın Balaşef'e yaklaştı, hafif bir gülümsemeyle ve onun için sadece önemli değil aynı zamanda hoş bir iş yapıyormuş gibi güvenli, çabuk ve basit bir hareketle elini bu kırklık Rus generalinin yüzüne doğru kaldırdı, kulağını tuttu, yalnız dudaklariyle gülümsiyerek hafifçe çekti.

Avoir l'oreille tirée par l'empereur ¹ Fransız sarayın-

¹ Hükümdar tarafından kulağı çekilmek.

da çok büyük bir şeref ve iltifat sayılırdı.

— *Eh bien, vous ne dites rien, admirateur et courtisan de l'empereur Alexandre?* ¹.

Huzurunda kendisinden başkasının *courtisan ve admirateur*'ü olmak gülünç bir şeymiş gibi söylüyordu.

— General için atlar hazır mı? dedi. Balâşef'in saygıyla eğilmesine karşılık başını hafifçe eğerek ilâve etti:

— Benimkilerden verin, yolu uzak...

Balâşef'in getirdiği mektup Napolyon'un Aleksandr'a son mektubuydu. Konuşma bütün ayrıntılarıyla Rus imparatoruna bildirildi, harb başladı.

VIII

Piyer'le Moskova'da yaptığı görüşmeden sonra Prens Andrey, ailesine söylediğine göre, iş için, fakat gerçekte kendisiyle görüşmeği gerekli saydığı Prens Anatol Kuragin'i bulmak için Petersburg'a hareket etti. Petersburg'a gelince Kuragin'i soruşturdu, fakat o artık orada yoktu. Prens Andrey'in kendisini görmek için yola çıktığını Piyer, kayınbiraderine haber vermişti. Anatol Harbiye nazırından hemen bir vazife almış ve Moldava ordusuna gitmişti. Bu sırada Prens Andrey, Petersburg'da, ona her zaman teveccüh gösteren eski generali Kutuzof'la karşılaştı; ihtiyar general kendisiyle beraber, başkomutan tâyin edildiği Moldava ordusuna gelmesini ona teklif etti. Prens Andrey genel karargâh kurmaylığında bir vazifeye tâyin emrini alıp Türkiye'ye yollandı.

Prens Andrey Kuragin'e yazarak, onu düelloya davet etmeği uygunsuz buluyordu. Yeni bir bahane bulmadan düelloya daveti Kontes Rostova'yı lekeleyici bir hareket sayıyordu. Bunun için yeni bir düello bahanesi bulmak niyetiyle Kuragin'le doğrudan doğruya karşılaşmak fırsatını kolluyor-

¹ E, İmparator Aleksandr'ın hayranı, nedimi, bir şey söylemiyorsunuz.

du. Fakat onunla Türkiye ordusunda da karşılamağa muvafak olamadı, Prens Andrey Türkiye ordusuna gelince o hemen Rusyaya dönmüştü. Prens Andrey için bu yeni memlekette, yeni hayat şartları içinde yaşamak daha kolay oldu. Nişanlısının, üzerindeki tesirini büyük bir dikkatle herkesten sakladıkça ona o kadar fazla dokunan hiyanetinden sonra içinde bahtiyar yaşadığı hayat şartları ona ağır geliyordu, eskiden o kadar kıymet verdiği serbestlik, bağımsızlık ise daha ağır geliyordu. Austerlitz harb meydanında gökyüzüne baktığı zaman içine ilk defa doğan, Boğuçarovo'daki, sonra İsviçre'de, Romadaki yalnızlığını dolduran, Piyer'le beraber anlatmağı sevdiği eski fikirleri düşünmek değil, sonsuz ışıklı ufuklar açan bu fikirleri aklına getirmekten bile korkuyordu. Şimdi onu yalnız, eski ilgilerinden uzaklaştıkça daha büyük bir hırsla sarıldığı, eskileriyle münasebeti olmayan en yakın, pratik ilgiler meşgul ediyordu. Bir zamanlar tepesinde sonsuz uzaklıklara açılmış duran o gök kubbesi sanki birdenbire her şeyi apaçık olan, fakat hiçbir şeyi ebedi ve esrarengiz olmıyan alçak, hudutlu, onu ezen bir kubbeye dönüvermişti.

Askerlik, gözünün önüne gelen işler arasında en basiti ve en çok bildiği idi. Kutuzof'un karargâhında, nöbetçi generalliği vazifesinde, işe hevesi ve çalışkanlığıyla komutanını hayrette bırarak durmadan, canla başla çalışıyordu. Prens Andrey Kuragin'i Türkiyede bulamayınca arkasından tekrar Rusya'ya koşmağa lüzum görmedi; bununla beraber biliyordu ki, aradan ne kadar zaman geçerse geçsin Kuragin'le karşılaşınca, onu o karar hor görmesine, onunla çarpışmağa tenezzül etmeğe deymeyeceği yolunda kendi kendine ileri sürdüğü bütün delillere rağmen, aç bir insanın yemeği görüp de üstüne atılmaktan kendini alamıyacağı gibi, onu düelloya çağırmaktan kendini alamazdı. Bu hakaretin hıncı daha alınmamış, öfkesinin içinde kalmış olmasını düşünmek Prens Andrey'in Türkiyede kendine kurduğu kaygılı, gayretli, biraz ikbalperestçe, şöhret sever-

ce bir faaliyet şeklindeki sözde rahatlığı zehirliyordu. 1812 yılında Napolyon'la harb haberi Bükreş'e (iki aydır Kutuzof'un geceyi gündüzü Balaska'sının yanında geçirerek yaşadığı yere) ulaşınca Prens Andrey garp ordusuna naklini Kutuzof'tan rica etti. Kutuzof, kendi tembelliğine karşı bir sitem demek olan çalışkanlığından bıktığı Bolkonski'ye seve seve müsaade etti, ona Barclay de Tolly'nın yanında vazife verdi.

Mayısta Drissa karargâhında bulunan Prens Andrey orduya katılmadan evvel, büyük Smolensk yoluna üç verst uzakta olduğu için tam yolunun üstünde sayılan Lisiye Gori'ye uğradı. Prens Andrey'in son üç yıllık hayatında o kadar çok devrimler olmuş, düşünceleri, hisleri o kadar değişmiş, o kadar çok şeyler görmüştü ki (Batıyı da, Doğuyu da dolaşmıştı) Lisiye Gori'ye gelince en ufak ayrıntılara varıncaya kadar hep aynı olan her şey, hayatın hep aynı olan akışı onu birdenbire acayip bir hayrote düşürdü. Sihirli ve uykuya dalmış bir - şatoya girer gibi ağaçlı yola ve Lisiye Gori konağının taş avlı kapısından içeri girdi. Bu evde hep aynı vekar, aynı temizlik, aynı sessizlik vardı; aynı mobilya, aynı divanlar, aynı sesler, aynı koku, aynı ürkek fakat biraz ihtiyarlamış yüzler vardı. Prenses Mariya hayatının en iyi yıllarını korku ve daimi ruh ıstırapları içinde boşu boşuna ve neşesiz geçiren hep aynı ürkek, çirkin, ihtiyarlamış yüz tutmuş kızdı. Bourienne, hayatının her dakikasının neşeyle tadını çıkaran kendisi için en sevinçli ümitlerle dolu, kendinden memnun aynı cilyeli kızdı. Yalnız, Prens Andrey'e öyle geliyordu ki, daha kendine güvenir olmuştu. İsviçre'den getirdiği mürebbi Dessalles Rus biçimi bir redingot giymiş, Rusçanın başını gözünü yararak hizmetçilerle konuşuyordu, fakat hep aynı dar kafalı, okumuş, faziletli, ve biraz ukalâ mürebbiydi. İhtiyar prenste vücutça değişen yalnız bir şey vardı: ağzının yan tarafında bir dişinin eksik olduğu göze çarpıyordu, ruhça eskiden nasılsa öyleydi; yalnız, dünyada olup biten şeylere karşı daha öfkeli, daha güvensiz olmuştu.

Sadece Nikoluşka büyümüş, değişmiş, pembeleşmiş, kıvrırcık, kumral saçları uzamıştı; sebebini bilmeksizin gülüp neşelenirken tıpkı merhum küçük prenses gibi güzel ağzının üst dudağını yukarı kaldırıyordu. Bu sihirli, uyuyan şatoda hüküm süren değişmezlik kanununu dinlemiyen yalnız oydu. Dış görünüşe göre her şey eskisi gibiydi, ama bütün bu şahısların iç münasebetleri, Prens Andrey görmiyeli beri değişmişti. Aile üyeleri, ancak şimdi, onun için her zaman ki hayat tarzlarını değiştirerek yanında birbirlerine yaklaşan, ama esasta birbirlerine yabancı ve düşman iki cepheye ayrılmışlardı. Bir yanda ihtiyar Prens, Bourienne ve kalfa öbür yanda prenses Mariya, Dessalles, Nikoluşka ve bütün dadılar ve sütanneler vardı.

Lisiye Gori'de bulunduğu müddetçe bütün ev halkı bir arada yemek yediler, fakat herkes sıkıntı içindeydi; Prens Andrey de bir misafir olduğunu, onun için bir istisna yapıldığını, huzuriyle herkesi sıkıldığını hissediyordu. İlk gün öğle yemeğinde Prens Andrey bunu birdenbire hissederek sessiz durdu, ihtiyar Prens de onun tabii olmıyan bu halini fark ederek küs küs sustu, yemekten sonra hemen odasına çekildi. Akşam üstü Prens Andrey yanına gelip onu şevklendirmek için genç kont Kamenski'nin seferinden anlatmağa başlayınca, ihtiyar prens birden sözü prenses Mariya'ya getirdi, onu hurafelere inanmakla, kanaatince, kendisine gerçekten bağlı olan matmazel Bourienne'e karşı sevgisizlikle itham etti.

İhtiyar Prens, hastaysa bunun prens Mariya'nın yüzünden olduğunu; onun kendisini bilerek üzdüğünü, kızdırdığını, küçük prens Nikolay'ı şımartıp budalaca sözlerle bozduğunu söylüyordu. İhtiyar Prens kızına azap çektiğini, hayatın onun için çok ağır olduğunu pek iyi biliyordu; fakat ona azap çektiirmeden duramıyacağını, bunu hak ettiğini de biliyordu. İhtiyar prens, «Neden, Prens Andrey bunu görüyor da kızkardeşi hakkında bana bir şey söylemiyor? - diye düşünüyordu. - Ben bir kötü kişi veya ihtiyar bir budalayım, kızımdan sebepsiz yere uzaklaşıp Fran-

sız kızını kendime yaklaştırdım mı sanıyor? Anlamıyor; onun için ona anlatmak lâzım, dinlemesi lâzım». - diye düşünüyordu. Kızının mânasız huyuna tahammül edememesinin sebeplerini izah etmeğe başladı.

Prens Andrey, babasına bakmadan (onu ömründe ilk defa kınıyordu):

— Bana sorarsanız, - dedi, - söylemek istemiyordum; ama bana sorarsanız bütün bunlar hakkındaki fikrimi size açıkça söyleyeceğim. Maşa ile aranızda anlaşamamazlık, geçimsizlik varsa ona ben hiçbir suretle kabahatli bulamam, onun sizi ne kadar sevdiğini, saydığını, bilirim. Şimdi bana sorarsanız, - diye prens Andrey öfkelenerek devam etti, çünkü son zamanlarda öfkelenmeğe daima hazırdı, - tek bir şey söyleyebilirim: ortada anlaşamamazlık varsa, sebebi, kızkardeşimin arkadaşı olacak o değersiz kadındır.

İhtiyar ilk önce hareketsiz gözlerle oğluna baktı ve tabii olmıyan bir gülümsemeyle Pens Andrey'in bir türlü alışmadığı yeni diş çukurunu gösterdi.

— Hangi arkadaş, kuzum? Ha? Konuşmuşsun bakıyorum! Ha?

Prens Andrey hırçın ve sert bir eda ile:

— Babacığım, hakem olmak istemezdim, - dedi, - fakat siz açtınız da söyledim, her zaman da söylerim ki, Prenses Mariya kabahatli değildir, kabahatlıler... kabahatli şu Fransız kızıdır...

İhtiyar sakın bir sesle ve Prens Andrey'in sandığına göre canı sıkılarak:

— Vay, mahkûm ettin beni!.. Mahkûm ettin! - dedi, fakat sonra sıçradı ve haykırdı: - defol, defol! gözüm görme-sin seni!..

Prens Andrey hemen gitmek istemişti, fakat Prenses Mariya bir gün daha kalmasını rica etti. O gün Prens And-

rey, odasından dışarı çıkmıyan, yanına Matmazel Bourienne'den ve Tihon'dan başka kimseyi sokmıyan, birkaç defa onun gidip gitmediğini soran babasıyla görüşmedi. Ertesi gün Prens Andrey yola çıkmadan oğlunun dairesine gitti. Sıhhatli, anası gibi kıvrıkcık saçlı oğlan kucağına oturdu. Prens Andrey ona «Yeşil sakal» masalını anlatmağa başladı, fakat daha bitirmeden düşünceye daldı. Kucağında tuttuğu sevimli çocuğunu, oğlunu değil, kendisini düşünüyordu. Korkuyla kendini yokladı, fakat içinde ne babasını kızdırdığı için bir pişmanlık, ne de ondan (ömründe ilk defa araları açık olarak) ayrılacağı için bir üzüntü buldu. En mühimi, oğlunu okşıyarak, dizine oturtarak içinde ona karşı uyanacağını umduğu eski sevgisini arıyor, bulamıyordu.

— Hadi, anlatsana, - dedi oğlu. Prens Andrey cevap vermiyerek onu dizinden indirdi, odadan çıktı

Prens Andrey günlük meşguliyetini bırakır bırakmaz, hele heüz mesut olduğu zamanlardaki hayat şartları içine girer girmez hayatın hüznü, onu gene olanca şiddetiyle sarmıştı; bu hâtıralardan bir an evvel uzaklaşmak, bir an evvel bir iş bulmak için acele ediyordu..

Kızkardeşi:

— Sahiden gidiyor musun, *André*? - diye sordu.

Prens Andrey:

— Çok şükür ki gidebilirim, - dedi, - gidemediğin için sana çok acıyorum.

— Niçin böyle söylüyorsun; - dedi Prenses Mariya. Şimdi, korkunç bir harbe gidiyorsun, babam da artık pek ihtiyar; niye böyle söylüyorsun! Matmazel Bourienne seni sorduğunu söyledi...

Bundan bahsetmeğe başlar başlamaz dudakları titredi, göz yaşları fışkırdı. Prens Andrey geriye döndü, odada gezinmeğe başladı.

— Ah Yarabbi! Yarabbi! - dedi ve Prens Mariya'yı korkudan bir öfkeyle ilâve etti: - Böyle değersiz bir mahlû-

kun insanların felâketine sebep olabileceğini nasıl düşünürsün!

Prenses Mariya, değersiz diye adlandırdığı kimselerden kardeşinin sadece onu bahtsız eden Matmazel Bourienne'i değil, kendi saadetini yıkan adamı da kasdettiğini anlamıştı.

Kardeşinin dirseğine dokundu, göz yaşları arasında ışıltıyan gözleriyle ona bakarak:

— Andrey bir ricam var, yalvarırım sana, - dedi. - Haklısın. (Prenses Mariya gözlerini indirdi). İstırabı insanların yaptığını sanma, insanlar ıstırabın aletidir. — Bir portrenin bilinen bir yerine bakar gibi güvenli, alışkan bir bakışla Prens Andrey'in başından biraz yukarıya doğru baktı. - İstırabı gönderen o dur, insanlar değil. İnsanlar O'nun aletidirler, kabahatleri yok. Eğer birinin sana karşı kabahatli olduğunu sanıyorsan bunu unut, affet. Cezalandırmağa hakkımız yok bizim. Affetmenin saadetini anlıyacaksın.

Prens Andey:

— Kadın olsaydım bunu yapardım, *Marie*. Affetmek bir kadın faziletidir. Ama erkek unutmamalı, unutamaz, affedemez, etmemelidir de. - dedi: o ana kadar Kuragin'i düşünmediği halde yatışmamış olan bütün öfkesi birdenbire şahlandı. «Prenses Mariya affetmek için beni kandırmağa çalışıyorsa demek çoktan cezalandırmam gerekti», diye düşündü. ve artık Prenses Mariya'ya cevap vermiyerek orduda bulunan (bunu biliyordu) Kuragin'le karşılaşacağı mesut hıncı anını düşünmeğe başladı.

Prenses Mariya bir gün daha beklemesi için kardeşine yalvardı, barışmadan giderse babasının ne kadar bedbaht olacağını bildiğini söyledi; fakat Prens Andrey, ordudan belki de çabuk döneceğini, babasına muhakkak mektup yazacağını, şimdi ne kadar fazla kalırsa bu geçimsizliği o kadar artıracığını cevap olarak ileri sürdü.

— *Adieu, André! Rappelez-vous que les malheurs viennent de Dieu, et que les hommes ne sont jamais coupab-*

Jes. 1. Bu sözler, kızkardeşiyle vedalaşırken ondan işittiği son sözlerdi.

«Herhalde bu işin böyle olması gerekiyordu! - Lisiye Gori konağının, ağaçlı yolundan ilerlerken Prens Andrey böyle düşünüyordu. - O, zavallı, mâsum mahlûk, bunak ihtiyarın pençesinde kalıyor. İhtiyar, kabahatli olduğunu hissediyor, fakat kendini değiştiremiyor. Benim oğlan büyüyor, herkes gibi aldatılan veya aldatan bir kimse olarak yaşıya-acağı bu hayata gülüyor. Ben orduya gidiyorum, niçin? Ben de bilmiyorum; beni öldürmek ve benimle alay etmek fırsatını vermek için hor gördüğüm o insanla karşılaşmak istiyorum!» Hayat şartları eskiden de hep aynıydı, fakat eskiden hepsi birbirine bağlı, birbirine uygundu, şimdi hepsi dağıldı, Prens Andrey'in gözleri önünden, aralarında hiçbir bağ olmıyan mânasız şeyler birbiri ardınca gelip geçiyordu.

IX

Prens Andrey ordu genel karargâhına haziranın sonunda geldi. Hükümdarın bulunduğu birinci ordu birlikleri, Drissa'daki müstahkem karargâhtaydılar; ikinci ordu birlikleri birinci ordu ile, - söylendiğine göre büyük Fransız kuvvetleri tarafından irtibatları kesilmişti - birleşmeğe çalışarak çekiliyorlardı. Rus ordusunda harb işlerinin umumi gidişinden herkes hoşnutsuzdu; fakat vilâyetlerinin istilâsı tehlikesini kimse düşünmüyor, harbin Polonya'nın batı vilâyetlerinden daha ötelere geçebileceğine kimse ihtimâl vermiyordu.

Prens Andrey, yanında vazife aldığı Barclay de Tolly'yi Drissa nehri kıyısında buldu. Karargâh yakınında hiçbir büyük köy, bir yer olmadığı için büyük bir kalabalık teşkil eden bütün generaller, orduda bulunan saray mensupları on verstlik bir daire çevresi içinde nehrin karşı ve beri tarafla-

¹ Allaha ısmarladık Andrey! Hatırlayınız ki felâket Allahtan gelir, insanlar hiçbir zaman kabahatli değillerdir.

rındaki en iyi evlere yerleşmişlerdi. Barclay de Tolly hükümdardan dört verst uzaktaydı. Bolkonski'yi soğuk karşıladı ve Alman şivesiyle, vazifesini tâyin etmesi için meseleyi hükümdara arzedeceğini söyledi, şimdilik kendi karargâhında kalmasını rica etti. Prens Andrey'in orduda bulacağını ümidettiği Anatol Kuragin burada yoktu: Petersburg'daydı; bu haber Bolkonski'nin koşuna gitmedi değil. Muazzam bir harbin merkezinde olmanın uyandırdığı ilgi, onu sarmış; Kuragin düşüncesinin tesirinden bir zaman için kurtulduğuna sevinmişti. İlk dört gün hiçbir yerden istenmedi. Bu müddet içinde müstahkem karargâhın her tarafını gezdi, bilgisinin ve yetkili kimselerle yaptığı konuşmaların yardımıyla karargâh üzerinde 'açık bir fikir edinmeğe çalıştı. Fakat bu karargâhın iyi düzenlenmiş olup olmadığı meselesi Prens Andrey için çözülmemiş kalıyordu. Askerlik tecrübeleri ona artık şunu öğretmişti ki en ince düşünülmüş plânlar (Austerlitz seferinde bunu görmüştü) hiçbir şey ifade etmezler, her şey düşmanın beklenmedik, kestirilmesi mümkün olmıyan harekâtına verilecek cevaba, savaşı idare edene savaşın idare ediliş şekline bağlıdır. Bu son meseleyi kendi kendine izah emek için Prens Andrey, durumundan ve tanıdıklarından faydalananarak ordu idaresinin, içindeki insanların, gurupların iç yüzlerine nüfuz etmeğe çalıştı ve durum hakkında şu kanaate vardı:

Hükümdar daha Vilno'dayken ordu üçe ayrılmıştı: İnci ordu Barclay de Tolly'nin kumandasında, 2-nci ordu Bagratiyon'un kumandasında 3-üncü ordu Tormasof'un kumandasında bulunuyordu. Hükümdar birinci ordudaydı, fakat başkomutan olarak değil. Günlük emirlerde hükümdar için kumanda edecek denmiyor, sadece orduda bulunacak deniyordu. Bundan başka, hükümdarın özel bir başkumandanlık kurmayı yoktu, imparatorluk genel karargâhı kurmayı vardı. Yanında imparatorluk kurmayı başkanı, karargâh komutanlığı generali Prens Volkonski, generaller, yaverler, diplomatlar, çok sayıda ecnebler vardı. Fakat ordu kurmayı

yoktu. Bundan başka, hükümdarın yanında vazifesiz olarak eski harbiye nazırı Arakçeyef, rütbe bakımından generallerin en kıdemlisi olan Kont Bennigsen, Sezareviç, büyük-prens Konstantin Pavloviç, başvekil Kont Rumyantsef, eski Prusya nazırı Stein, İsveç generali Armfeld, sefer plânının baş tertipcisi Pfuhl, Prusyalı general-yaver Paulucci Woltzugen ve daha birçokları bulunmaktaydı. Bu zatların orduda askerî bir vazifeleri yoktu, ama durumları dolayısıyla nüfuzları vardı, ve çok defa kolordu komutanı, hattâ başkomutan, Bennigsen'in veya büyük prensin yahut Arakçeyef'in veyahut da Volkonski'nin bu veya şu suali ne sıfatla sorduğunu veya bir fikri tavsiye ettiğini bilmezdi; böyle tavsiye şeklinde bir emrin şahsın kendisinden mi, yoksa hükümdardan mı geldiğini, onu yerine getirmek mi, getirmemek mi geektğini de bilmezdi. Fakat bu dış vaziyeti, hükümdarın ve bütün bu saraya bağlı adamların (Hükümdarın yanında herkes saraya bağlı olur) orada bulunmalarının asıl mânası herkeşe aşikârdı. Şöyle ki: Hükümdar başkomutanlık unvanını üzerine almamıştı, fakat bütün ordu emrindeydi; etrafındaki insanlar onun yardımcılarıydı. Arakçeyef sadık bir nizam yürütücü - koruyucuydu, hükümdarın muhafızıydı; Bennigsen Vilno vilâyetinin, ülkeyi âdeta *les honneurs*¹ etmiş bir arazi sahibiydi, hakikatta ise sırasında kendisine danışılan ve Barclay'in yerine geçmek için hazır bulundurulmuş iyi bir generaldi. Büyük - prens canı istediği için oradaydı. Eski nazır Stein istişare için faydalı olacağından, imparator Aleksandr onun şahsî meziyetlerine çok değer verdiğinden oradaydı. Armfeld, Napolyon'un can düşmanıydı, kendine güvenir bir generaldi ve bu halin Aleksandr üzerinde her zaman tesiri vardı. Paulucci sözlerinde daima cesur ve azimli olduğu için oradaydı. General yaverler oradaydılar, çünkü hükümdar neredeyse onlarda oradaydı: nihayet en mühimmi: Pfuhl oradaydı, çünkü Napolyon'a

¹ Bölgenin temsilcisi olarak hükümdarı ağırlamıştı.

karşı harb plânını o tertibetmiş ve bu plânın uygun olduğuna Aleksandr'ı inandırmıştı; bütün harb işlerini idare eden oydu. Sert, herkesi hor görecek derecede kendine güvenli bir kabine nazariyecisi olan Pfuhl'in yanında fikirlerini ondan daha pratik bir şekilde nakleden Woltzogen vardı.

Adları geçen bu zatlardan, Ruslardan, yabancılardan (bilhassa, yabancı bir muhitte çalışan insanlara has bir cesaretle her gün yeni beklenmedik fikirler teklif eden yabancılardan) başka, şefleri orduda olduğu için orada bulunan ikinci derecede daha birçok şahsiyetler vardı.

Prens Andrey, bu muazzam, telâşlı, parlak ve gururlu âlemdeki bütün fikirler ve sesler arasında en keskin şekilde ayrılan aşağıdaki cereyanları ve partileri fark etmişti:

Birinci parti; Pfuhl'ün ve onun taraflılarının, bir harb ilmi olduğuna, bu ilmin kendi kanunları, çevirme, yan hareketleri ve ilâh... gibi değişmez kanunları bulunduğuna inanan harb nazariyecileri partisiydi. Pfuhl ve taraflıları, sözde harb nazariyesinin emrettiği müspet kanunlara uygun olarak memleketin içerilerine çekilmeği istiyorlar; bu nazariyeden herhangi bir şekilde ayrılmayı ancak bir barbarlık, bilgisizlik veya kötü niyet eseri sayıyorlardı. Bu partide bilhassa Almanlar, Alman prensleri, Woltzogen, Wintzengerode ve daha başkaları vardı.

İkinci parti birincinin zıttıydı. Her zaman olduğu gibi, biri ne kadar ifrata gidiyorsa öteki de okadar ifrata gidiyordu. Bu partinin adamları ta Vilno'dan beri Polonya'ya taaruz etmeği ve önceden hazırlamış olan her türlü plândan uzakta kalmağı istiyorlardı. Bundan başka, bu partinin mümessilleri, cüretli harekâtın mümessilleriydi, aynı zamanda milliyetçiliği de temsil ediyor ve bu yüzden münakaşada daha da tek taraflı kalıyorlardı. Bunlar Ruslardı: Bagration, sivrilmeğe başlayan Yermolof ve başkaları. O sıralarda, güya hükümdardan tek inayet, olarak Almanlığa terfiini rica eden Yermolof'un meşhur lâtifesi ağızlarda dolaşıyordu. Bu par-

tinin adamları Suvorof'u anarak, düşünmek, haritaya iğneler sokmak değil, dövüşmek, düşmanı vurmak, onu Rusya'ya sokmamak, ordunun mâneviyatını kırmamak lâzım diyorlardı.

Hükümdar'ın en çok güvendiği üçüncü partide, her iki cereyanın arasını bulan saray mensupları vardı. Aralarında Arakçeyef de bulunan bu adamların asker olmıyan büyük bir kısmı, hiçbir kanaat taşımayan fakat öyle görünmek istiyen alelâde insanların düşündükleri ve söyledikleri şeyleri söylüyorlardı. Onlar harbin, bilhassa Bonaparte gibi (ona yine Bonaparte diyorlardı) bir dâhi ile yapılacak harbin, şüphe yok ki, çok derin hesaplar ve geniş bir bilgi istediğini, bu işte Pfuhl'ün bir deha olduğunu, bununla beraber nazariyecilerin çoğu zaman bir taraflı düşündüklerini kabul etmek gerektiğini, bunun için onlara büsbütün güvenmemek, Pfuhl'ün hasımlarını, pratik düşünen, harb işinde tecrübesi olanları da dinlemek ve hepsinin ortasını bulmak gerektiğini ileri sürüyorlardı. Bu partinin mensupları, Drissa karargâhını Pfuhl'ün plânı gereğince elde tutarak öteki orduların hareketlerini değıştirmekte ısrar ediyorlardı. Gerçi bu suretle varılması düşünülen hedeflerden hiçbirini elde edilmiş olmuyordu, fakat bu partinin adamlarına bu daha iyi geliyordu.

Dördüncü cereyan, en ilerigelen temsilcisi, Austerlitz'te Fransızları yığıtge ezmek niyetiyle geçit resminde imiş gibi başında miğferi, boynunda ferahisiyle muhafız kıtası önünde giderken ansızın ilk hatta düşerek karmakarışık bir halde kaçıp güç belâ kurtulduğu zamanki ümit kırıklığını unutmıyan büyük prens Veliaht olan cereyandı. Bu partiye mensup olanların düşüncelerinde samimilik meziyeti kadar samimilik eksikliği de vardı. Bunlar Napolyon'dan korkuyorlar, onda bir kuvvet, kendilerinde bir zayıf görüyor ve bunu açıkça söylüyorlardı. «Bütün bunlardan, ıstıraptan, yüz karasından, yıkımdan başka bir şey çıkmıyacak! İşte Vilno'yu boşalttık, Vitebsk'ı boşalttık, Drissa'yı da boşaltacağız. Yapaca-

ğımız akıllıca bir tek şey kalıyor: sulh yapmak, mümkün olduğu kadar çabuk, Petersburg'dan kovulmadan sulh yapmak!» diyorlardı.

Ordunun yüksek muhiplerinden iyice yayılmış olan bu görüş Petersburg'da da, devletle ilgili başka sebeplerle yine sulh lehinde olan Başvekil Rumyantsev tarafından da tutuluyordu.

Beşinciler, şahsi meziyet sahibi bir insanın olmaktan ziyade harbiye nazırı, başkomutan olduğu için Barclay de Tolly'nin taraflısı olanlardı. Onlar şöyle diyorlardı: «Ne olursa olsun (her zaman böyle başlarlardı) namuslu, becerikli adamdır; ondan iyisi de yok, ona tam salâhiyet verin; çünkü harb, tek kumanda olmadan başarı ile yürüyemez, o zaman o Finlaniya'da olduğu gibi, neler yapabileceğini gösterecektir. Ordumuz intizamlıysa, kuvvetliyse, hiçbir bozgun vermeden Drisse'ye kadar çekilmişse bunu ancak Barclay'e borçluyuz. Eğer şimdi Barclay'in yerine Bennigsen'i getirirlerse her şey mahvolur; çünkü Bennigsen iktidarsızlığını 1807'de gösterdi.»

Altıncılar, Bennigsen'ciler, tersine olarak, Bennigsen'den daha becerikli, tecrübeli kimse olmadığını, ne kadar dönüp dolaşılsa yine ona gelineceğini söylüyorlardı. Bu partinin adamları, Drissa'ya kadar olan bütün çekilişimizin en utanılacak bir bozgun ve arasız bir sıra yanlış neticesi olduğunu ispat ediyorlardı. «Ne kadar çok yanlış yapılarlarsa, - diyorlardı, - böyle gidemiyeceklerini o kadar iyi, hiç olmazsa o kadar çabuk anlarlar. Bir Barclay değil, 1807 yılında kendini göstermiş olan, Napolyon'un hak verdiği Bennigsen gibi bir adam lâzım; kendisine seve seve komutanlık teslim edilecek bir adam varsa ancak Bennigsen'dir.»

Yedinciler, hükümdarların, hususiyile genç hükümdarların yanında daima bulunan, imparator Aleksandr'ın yanında bilhassa çok olan, ona çılgınca bağlı ve bir imparator gibi değil, 1805 yılında Rostof gibi yürekten, şahsi menfaatini düşünmeden ona tapan, onda yalnız bütün faziletleri değil,

bütün insani meziyetleri gören kimseler, generaller, hükümdar yaverleri vardı. Bu zatlar, ordunun komutasını reddeden hükümdarın tavazuunu pek beğeniyor, ama gene de tenkid ediyorlardı; yalnız bir şey istiyorlar, çok sevilen hükümdarın kendine olan yersiz güvensizliğini bırakıp ordunun başına geçerek yanında başkomutanlık' umumi karar-gâhı kurmay heyeti teşkilinde, gerektiği yerde tecrübeli nazariyecilerin, ameliyecilerin fikirlerini alarak sadece bununla bile büyük bir şevk ve heyecana salacağı ordusunu bizzat idare etmesinde direniyorlardı.

Sekizinci grup, büyüklüğü bakımından ötekilere nispeti 99 un 1 e nispeti gibi olan en kalabalık gurup, ne sulh, ne harb, ne taarruzî harekât, ne Drissa'da, ne hiçbir yerde müdafaa karargâhın ne Barclay'î, ne hükümdarı, ne Pfuhl'ü, ne Bennigsen'i istiyen, yalnız bir şeyi: kendileri için en çok fayda ve zevk gibi en esaslı şeyi arzu eden insanlardan mürekkepti. Hükümdarın genel karargâhında kaynaşan birbirine geçmiş, birbirine karışmış entrikaların bulanık suyunda pek çok işler becermek mümkündü ki başka zaman bu düşünülemezdi. Biri sadece kendi elverişli durumunu kaçırmak için bugün Pfuhl'le, yarın onun hasmiyle uyuşur, öbür gün, sadece sorumluluktan kaçınmak ve hükümdara yaranmak için muayyen bir madde hakkında hiçbir fikri olmadığını ileri sürer. Öteki, göze girmek arzusuyla hükümdarın bir gün önce çıtlattığı şeyi yüksek sesle bağırıp söyliyerek onun dikkatini üzerine çeker, konseyde, göğsüne vurarak ve kendisiyle aynı fikirde olmıyanları düelloya davet ederek, bu suretle de umumun menfaati için kendini feda etmeğe hazır olduğunu göstererek münakaşa eder, bağırır. Bir üçüncüsü iki konsey arasında ve hasımları yokken, isteğinin reddine vakit olmadığını bilerek, fedakârca hizmetine karşılık kendisine bir defalık bir yardım yapılması için bayağı yalvarır. Bir dördüncüsü, her zaman, işi başından aşkın olan hükümdarın gözüne «tesadüfle» çarpar. Bir beşincisi, çoktan beridir arzuladığı bir amaca, hükümdarın sofrasında bir öğle ye-

meğine kavuşmak için yeni çıkan bir fikrin doğruluğuna veya yanlışlığını şiddetle ispata kalkar ve bunun için az veya çok kuvvetli deliller gösterir.

Bu partinin bütün mensupları ruble, nişan, rütbe avlıyorlar ve bu avlanmada yalnız çarın lûtf ve inayetinin yelkovanını takibediyorlardı; yelkovanın bir tarafa döndüğünü fark eder etmez bütün bu arı kovanı o tarafa akın etmeğe başlardı, öyle ki, onu başka tarafa çevirmek hükümdar için güçleşirdi. Durumun belirsizliği ortasında, her şeye telâşlı bir mahiyet veren, tehdidedici, ciddî tehlike karşısında, bu entrika, onur, çatışma, çeşitli görüş ve his kasırgası içinde ve bütün bu ayrı ayrı milletlerden insanlar arasında şahsi menfaatleriyle meşgul olan bu sekizinci ve en büyük parti mensupları umumi dâvaya büyük bir karışıklık, bulanıklık veriyorlardı. Ortaya nasıl bir mesele atılırsa atılsın bu kovan, daha eski konuyu bitirmeden yenisinin üstüne uçuyor, vızıltısıyla münakaşa eden samimî sesleri boğuyordu.

Prens Andrey, orduya geldiği sırada bütün bu partilerden, sesini duyurmağa başlayan bir parti daha, dokuzuncu bir parti doğuyordu. Bu parti ihtiyar aklı başında devlet işlerinde tecrübeli, birbirine zıt fikirlerden hiçbirine iltifat etmeden, genel kurmayda olup biten her şeye objektif bir gözle bakabilen; bu belirsizliğe, kararsızlığa, karışıklığa ve za'fa bir çıkış yolu düşünebilen insanların partisiydi.

Bu partinin, adamları bütün fenalıkların hor şeyden evvel hükümdarın askerî saray erkânıyla birlikte orduda bulunmasından ilerigeldiğini, saraya yaraşan fakat ordu için zararlı olan belirsiz, şartlı, kararsız, dönecek münasebetlerin orduya getirildiğini; Hükümdarın orduyu idare etmesi değil hükümdarlık etmesi gerektiğini, bu durumdan biricik çıkış yolunun, hükümdarın saray erkânıyla birlikte ordudan ayrılması olduğunu; sadece hükümdarın ordu da bulunmasının, emniyeti için gerekli 50 bin askeri felce uğrattığını en fena bir başkomutan, fakat bağımsız olan bir başkomutanın, hükümdarın huzur ve iradesiyle bağlı en iyi

bir başkomutandan daha iyi olacağını söylüyor ve böyle düşünüyordı.

Prens Andrey Drissa'da işsiz güçsüz durduğu sırada, bu partinin başlıca mümessillerinden biri olan devlet sekreteri Şişkof, hükümdara bir mektup yazmış, Balasçef'le Arakçeyef de bunu imzalamaya razı olmuşlardı. Bu mektupta o, işlerin umumi gidişi hakkında mütalâa yürütmek için hükümdarın kendisine verdiği müsaadeden faydalanarak ve başkent halkının mâneviyatını yükseltmek lüzumunu bahane ederek onun ordudan ayrılmasını teklif ediyordu.

Hükümdar tarafından halkın mâneviyatını yükseltme ve onu vatan müdafaasına çağırma lüzumu, yani (Moskova'da bizzat hükümdarın huzuriyle yapıldığına göre) Rusyanın zaferinin başlıca sebebi olan bu lüzum, hükümdara arz edildi ve hükümdarca ordudan ayrılmak için bir vesile olarak kabul edildi.

X

Türkiyeye dair sualler sormak için hükümdarın kendisini bizzat görmek arzu ettiğini ve akşam saat altıda Bennigsen'in ikâmetgâhında bulunması gerektiğini Barclay sofrada Bolkonski'ye bildirdiği zaman mektup daha hükümdara verilmemişti.

Aynı gün hükümdarın karargâhında Napolyon'un yeni bir ileri hareketine dair, sonradan doğru olmadığı anlaşılan, ordu için tehlikeli olabilecek bir haber alınmıştı. Aynı sabah Albay Michaut hükümdarla birlikte Drissa istihkâmlarını dolaşmış, Pfuhl tarafından kurulan ve şimdiye kadar Napolyon'u mahvedecek bir tabya *chef-d'œuvre*¹ ü sayılan bu müstahkem ordugâhın mânasız bir şey olduğunu, Rus ordusunu mahva sürükleyeceğini hükümdara ispat etmişti.

¹ Şaheser.

Prens Andrey, tam nehrin kıyısında küçük bir konağı işgal eden Bennigsen'in oturduğu yere geldi. Bennigsen de, hükümdar da orada yoktu; İmparatorun yaveri Çernişef Bolkonski'yi kabul etti, hükümdarın, general Bennigsen ve Marki Paulucci ile birlikte bugün ikinci defa olarak elverişli olduğundan kuvvetle şüphe edilmeğe başlanan Drisse ordugâhı tahkimatını teftişe çıktığını bildirdi.

Çernişef, elinde bir Fransız romaniyle birinci odanın penceresinin yanında oturuyordu. Bu oda eskiden ihtimal bir temsil salonuydu; üstüne birtakım halılar yığılmış bir org hâlâ orada duruyordu, bir köşede Bennigsen'in yaverine ait portatif bir karyola vardı. Bu yaver de oradaydı; besbelli fazla yemekten veya işten bitkin düşmüş, dürülü yatağın üstünde oturuyor, ırmızganiyordu. Salonda iki kapı vardı : biri doğrudan doğruya eski misafir salonuna, öteki sağa, çalışma odasına açılıyordu. Birinci kapıdan Almanca, arasıra da Fransızca sesler geliyordu. Orada, eski misafir salonunda hükümdarın arzusuyla, bir harb konseyi değil de (Hükümdar belirsizliği severdi), ilerdeki zorluklar hakkında fikirlerini öğrenmek istediği bazı şahsiyetler toplanmışlardı. Bu bir harb konseyi değildi, fakat hükümdar için bazı meseleleri aydınlatmak maksadiyle seçilmiş konsey gibi bir şeydi. Bu yarı konseye : İsveç generali Armfeld, General-yaver Woltzogen, Napolyon'un kaçak Fransız tebaası dediği Wintzengerode, Michaut, Toll, askerlikle hiçbir ilgisi olmayan Kont Stein ve nihayet Prens Andrey'in bütün işin *la cheville ouvrière*'i ¹ olduğunu duyduğu Pfuhl'in kendisi çağırılmış bulunuyordu. Prens Andrey, Pfuhl'ü iyice tetkik etmek fırsatını buluyordu, çünkü kendisinden sonra hemen gelmiş, bir dakika durup Çernişef'le konuşarak misafir odasına geçmişti.

Pfuhl, kılık değiştirmiş gibi içinde rahat edemediği bir Rus generalinin dikışı kötü üniformasıyla ilk bakışta Prens

¹ Ana kuvveti.

Andrey'e, onu hiç görmediği halde, sanki tanıdık gibi geldi. Onda, Weirother'lerden, Machlerden, Schmit'lerden ve Prens Andrey'in 1805 yılında görmek fırsatını bulduğu daha bir sürü Alman nazariyeci generallerinden bir şeyler vardı; onların hepsinden tipikti. Öteki Almanlarda ne varsa hepsini kendinde toplayan böyle bir nazariyeci Almanı Prens Andrey hiç görmemişti.

Pfuhl alçak boylu, çok zayıf fakat iri kemikli, sağlam yapılı, kürek kemikleri kalın bir adamdı. Yüzü çok buruşuk, gözleri derine batıktı. Saçları önden, şakaklardan besbelli acele olarak fırça ile düzeltilmiş, arkadansa püskül, püskül, bön bir ifadeyle sarkıyordu. Kaygılı ve öfkeli bakışlarla bu büyük odada her şeyden korkuyormuş gibi, içeri girdi. Beceriksiz bir hareketle kılıcını tutarak Çernişef'e döndü, hükümdarın nerede olduğunu Almanca sordu. Belliydi ki odadan mümkün olduğu kadar çabuk geçmek, hoş beşleri, selâmlaşmalarını çabuk bitirmek, kendisini yerinde hissettiği harita başına geçip işe başlamak istiyordu. Çernişef'in sözü üzerine hemen başını salladı, onun - Pfuhl'ün - kendi nazariyesine göre kurduğu tahkimatı hükümdarın teftiş etmekte olduğu yolundaki sözlerini dinliyerek alaylıca gülümsedi. Kendine güvenli Almanlar gibi sert, bas bir sesle kendi kendine homurdandı: *Dumm kopf... veya zu Grunde die ganze Geschichte...* yahut da *s'wird was gescheites d'raus werden...*¹ gibi bir şeyler söyledi. Prens Andrey iyi işitemedi, öteye geçmek istedi, fakat Çernişaf, harbin böyle mesut bir neticeyle sona erdiği yerden, Türkiyeden geldiğini söyleyerek Prens Andrey'i Pfuhl'le tanıştırdı. Pfuhl Prens Andrey'den ziyade onun üstünden öteye bir göz attı, gülerek: *«da muss ein schöner tactischer Krieg gewesen sein»*²

¹ Budala... Cehennemin dibine... Bu iş kötüye varır.

² Herhalde bu harb tâbiyenin bütün cephelerine göre yapılmıştır

dedi ve hor gören bir eda ile gülerек seslerin geldiği odaya geçti

Alaylı öfkesi zaten her zaman hazır olan Pfuhl'ün, bugün kendisi bulunmadan ordugâhın teftişine cüret edilmesi ve tenkide uğramasından bilhassa kızgın olduğu belliydi. Prens Andrey bu bir defacık kısa görüşme ile Austerlitz hâtıraları sayesinde bu adam hakkında açık bir fikir edinmişti. Mücerret fikirlerde, ilimde yani tam hakikatin mevhum bilgisinde mutlak bir kendine güven duygusu taşıyanlar yalnız Almanlar olduğu için Pfuhl, yalnız onlarda raslanan değişmez bir şekilde, tahammül edilmez derecede kendine güvenen insanlardan biriydi. Fransız, kadınlar kadar erkekler için de kendini hem akılca, hem bedence pek cazip saydığı için kendine güvenir. İngiliz, dünyada en iyi teşkilâtlı bir devletin vatandaşı olduğu için kendine güvenir ve bunun için de bir İngiliz olarak ne yapmak gerektiğini her zaman bilir, bir İngiliz olarak her yaptığı şeyin mutlaka iyi olduğunu bilir. İtalyan, kendine güvenir, çünkü heyecanlıdır, kendini de, başkalarını da kolay unuttur. Rus, bilhassa şunun için kendine güvenir: bir şey bilmez, bilmek de istemez, çünkü bir şeyin tamamiyle bilinebileceğine inanmaz. Almanın kendine güveni hepsinden kuvvetli, hepsinden fena; hepsinden berbattır. Çünkü hakikatı; bizzat kendisinin uydurduğu, fakat kendisi için mutlak bir hakikat olan ilmi bildiğini tasavvur eder. Pfuhl besbelli böyle biriydi. Onun kendi ilmi, yani büyük Frédéric'in harblerinden çıkarılmış bir yan hareketleri nazariyesi vardı; yeni harb tarihinde rasladığı şeyler, ona saçma, barbarlık, taraflarca işlenmiş hatalarla dolu, harb adı verilemiyecek karmakarışık çarpışmalar gibi geliyordu: nazariyeye uymuyorlardı, ilim konusu olamazlardı.

1806 yılında Pfuhl, İéna ile Auerstaedt tarafından sona erdirilen harb plânının tertipçilerinden biriydi; fakat bu harbin sonunda nazariyesinin yanlışlığını gösterir en küçük bir belirti görmemişti. Tersine olarak onun nazariye-

sinden ayrılmalar, ona göre bütün başarısızlıkların biricik sebebiydi : kendine has neşeli alaycılığıyla : *Ich sage ja dassi die ganze Geschichte zum Teufel gehen werde.*¹ derdi. Pfuhl nazariyesini, nazariyenin gayesini yani filiyata tatbikini unutacak derecede seven nazriyecilerden biriydi; nazariyeye sevgisi yüzünden her türlü filiyattan nefret eder, onu tanımak istemezdi. Hattâ başarısızlığına sevinirdi bile, çünkü nazariyenin pratike feda edilmesi yüzünden doğan başarısızlık ona ancak kendi nazariyesinin doğruluğunu ispat ederdi.

Prens Andrey'le ve Çernişef'le, her şeyin fenaya varacağını önceden bilen ve buna acıtmaktan başka bir şey yapamıyan bir adam edasiyle, şimdiki harb üzerinde birkaç söz konuştu. Ensesine sarkan iyi taranmamış saç püskülleri ve acele taranmış şakakları bunu çok güzel anlatıyordu.

Öteki odaya geçti. Az sonra, oradan bas, homurtulu sesi duyuldu.

XI

Prens Andrey, Pfuhl'ü gözleriyle takibetmeğe vakit bulmadan içeriye kont Bennigsen girdi, Bolkonski'yi başıyla selâmladı; durmadan, yaverine birtakım emirler vererek çalışma odasına geçti. Hükümdar arkadan geliyordu; bazı şeyler hazırlamak ve hükümdarı karşılamağa vakit bulmak için Bennigsen acele acele önden gelmişti. Çernişef'le Prens Andrey perona çıktılar. Hükümdar yorgun bir tavırla attan indi. Marki Paulucci hükümdara bir şeyler söyledi. Hükümdar, memnuniyetsizlik ifade eden bir eda ile başını sola eğmiş, büyük bir heyecanla konuşan Paulucci'yi dinliyordu. Hükümdar, anlaşılan konuşmaya son vermek istiyerek ileri yürüdü, fakat kızarmış, heyecanlanmış olan İtalyan, muâşeret usullerini unutup arkasından yürüyerek sözüne

¹ Bütün bu işin herbat olacağını söylemiştim ya!

devam etti; hükümdar basamakları çıkıp Prens Andrey'i fark ederek tanımadığı yüzüne bakarken:

— *Quant à celui qui a conseillé ce camp, le camp de Drissa* ¹. - diye anlatıyordu. - *Quant à celui, sire.* - diyerek kendini tutmağa kudreti yokmuş gibi ümitsizlikle devam ediyordu, - *qui a conseillé le camp de Drissa, je ne vois pas d'autre alternative que la maison jaune ou le gibet* ².

Hükümdar, İtalyanın sözlerini sonuna kadar dinlemeden ve onu hiç duymamış gibi, Bolkonski'yi tanıyarak iltifatlı bir eda ile ona:

— Seni gördüğüme çok memnun oldum, onların toplandıkları yere git ve beni bekle, - dedi.

Hükümdar çalışma odasına girdi, arkasından Prens Piotr Mihailoviç Volkonski, baron Stein girdi, arkalarından kapılar kapandı. Prens Andrey hükümdarın müsaadesinden faydalanarak Türkiyeden tanıdığı Paulucci ile konseyin toplandığı misafir salonuna girdi.

Prens Piotr Mihailoviç Volkonski hükümdarın kurmay başkanı gibi bir şeydi. Volkonski çalışma odasından çıktı, misafir odasına girip masanın üstüne haritaları yayarak üzerlerinde fikir yürütülmesini istediği meseleleri toplanan baylara anlattı. Mesele şuydu ki, Fransızların Drissa ordugâhına karşı bir çevirme hareketi yapacaklarına dair gece (sonradan yalan olduğu anlaşılan) bir haber gelmişti.

Söze ilk olarak General Armfeld, kendini gösteren güçlüklerden kaçınmak için, Moskova ve Petersburg yolları dışında tamamiyle yeni ve (kendisinin de bir fikri olduğunu göstermek arzusundan başka) hiçbir şeyle izah edilmeyen bir hat tutulmasını teklif ederek başladı, ki onun fikrine göre ordu bu hat üzerinde toplanıp düşmanı beklemeliydi. Belliydi

¹ Drissa ordugâhını tavsiye edene gelince...

² Drissa ordukâhını tavsiye edene gelince, Sir, ya tımarhane, yahut darağacı, bu ikisinden başka çare göremiyorum.

ki bu plân Armfeld tarafından çok evvel tertibedilmişti, şimdi o bu plânın ortaya atılan suallere cevap vermekten ziyade plânını ileri sürmek fırsatından faydalanmak maksadiyle izah ediyordu. Bu teklif, harbin nasıl bir şekil alacağını bilmeden yapılabilecek milyonlarca teklif içinde diğerleri kadar esaslıydı. Bazıları ona itiraz etti, bazıları onu müdafaa etti. Genç albay Toll İsveç generalinin fikrine herkesten çok itiraz ediyordu, münakaşa sırasında yan cebinden yazılı bir defter çıkardı, onu okumak için müsaade istedi. Bu uzun yazılı izahında Toll-Armfeld'in de, Pfuhl'ün de plânına tamamiyle aykırı - başka bir sefer plânı teklif etti. Paulucci Toll'e itiraz ederek bir ileri hareket ve hücum plânı teklif ediyordu ki ona göre bizi içinde bulunduğumuz kapandan (Drisse karargâhına o böyle diyordu) ancak bu kurtarabilirdi. Bu münakaşalar sırasında Pfuhl ve saray münasebetlerinde onun eli kolu olan tercümanı Woltzogen susuyorlardı. Pfuhl sadece hor gören bir eda ile burnunu çekiyor, duyduğu saçmalara itiraza hiçbir zaman tenezzül etmiyeceğini göstererek yüzünü öteye çeviriyordu, fakat münakaşayı idare eden prens Volkonski onu fikrini izaha davet edince yalnız şunu söyledi:

— Bana niçin soruluyor? General Armfeld, cephe gerisi açık, mükemmel bir savaş durumu teklif etti. Yahut *von diesem italienischen Herrn* hücum plânı *sehr schön* ¹. yahut çekilme *auch gut* ². Bana niçin soruluyor?. — dedi. — Siz her şeyi benden daha iyi bilirsiniz.

Fakat Volkonski kaşlarını çatarak kendisinden fikrini hükümdar namına sorduğunu söyleyince Pfuhl kalktı, birdenbire canlanarak söylemeğe başladı:

— Her şey bozuldu, her şey birbirine karıştırıldı; herkes benden çok bilgiçlik tasladı, şimdi de bana döndüler, nasıl mı düzeltmeli? Düzeltilecek bir şey yok, tesbit et-

¹ Bu İtalyan bayın hücum plânı çok güzel.

² O da iyi.

tiğim esasları noktası noktasına tatbik etmek lâzım, - kemikli parmaklarıyla masayı tıkırdatarak devam etti, — Güçlük nerede? Saçma, *Kinderspiel* ¹. Haritaya yaklaştı, kuru parmağını haritaya dayayıp çabuk çabuk anlatarak Drissa karargâhının elverişli durumunu hiçbir tesadüfün değiştirmeyeceğini, her şeyin hesaba katılmış olduğunu, eğer düşman çevirme hareketine gerçekten karar verirse muhakkak imha edilmesi gerektiğini ispata koyuldu.

Almanca bilmiyen Paulucci ona Fransızca sual sormaya başladı. Woltzogen fransızca'yı fena konuşan şefinin inadına yetişt, her şeyin yalnız olup biten değil, olabilecek her şeyin plânında hesaba katıldığını, şimdi ortaya güçlükler çıkmışsa kabahat her şeyin noktası noktasına yerine getirilmesinde olduğunu çabuk ispat eden Pfuhl'ün sözlerini, güçlükle yetiştirerek tercüme etmeye başladı. Pfuhl biteviye alaylı alaylı gülümsüyor, anlatıyordu. Nihayet hafifsiyen bir eda ile, türlü usullerle bir kere ispat edilmiş bir meseleyi mizana vurmaktan vazgeçen bir matematikçi gibi bundan vazgeçti. Woltzogen onun yerine geçti, arada bir ona dönüp *«nicht wahr, excellenz?»* ² diyerek fikirlerini Fransızca anlatmaya devam etti. Pfuhl, savaşta kızmış bir adamın kendi tarafına vurması gibi, Woltzogen'e de, öfkeyle bağırırdı:

— *Nun ja, was soll denn da nöch expliziert werden,* ³

Paulucci ve Michaut, ikisi birden fransızca olarak Woltzogen'e hücum ediyorlardı. Armfeld, Pfuhl'e Almanca hitab ediyordu. Toll, Prens Volkonski'ye Rusca izah ediyordu. Prens Andrey sessizce dinliyor, bakıyordu.

Prens Andrey'de bütün yüksek şahsiyetler içinde en çok alâka uyandıran, öfkeli, azimli ve delicesine kendine güvenen Pfuhl olmuştu. Belliydi ki burada bulunanlar içinde kendi şahsı için hiçbir şey arzu etmiyen, kimseye düşmanlık besle-

¹ Çocuk oyuncağı.

² Öyle değil mi, ekselâns?

³ Tabii, bunda izah edilecek ne var?

miyen yalnız oydu. Yalnız bir şey istiyor, yıllarca emek sarf ederek meydana getirdiği nazariyeye göre tertiplenen plânın tatbikini arzu ediyordu. Gülünçtü, alaylı tavrıyla hoş değildi, bununla beraber fikirlerine olan sonsuz bağlılığıyla insana farkında olmadan saygı telkin ediyordu. Bundan başka Pfuhl'den maada bütün konuşanların sözlerinde 1805 yılındaki harb konseyinde bulunmıyan tek müşterek bir vasıf vardı: şimdi Napolyon'un dehası karşısında, gizli olmakla beraber, panik uyandırıcı bir korku, her itirazda belli olan bir korku hüküm sürüyordu. Napolyon çin her şey mümkün sayılıyordu; onu her taraftan bekliyorlar, onun korkunç adıyla birbirlerinin tahminlerini çürütüyorlardı. Yalnız Pfuhl, öyle görünüyordu ki, nazariyesinin bütün öteki itirazcıları gibi Napolyon'u da bir barbar saymaktaydı. Fakat saygı hissinden başka Pfuhl, Prens Andrey'de bir de merhamet hissi uyandırmıştı. Düşmesinin yakın olduğu, saray erkânının ona karşı takındıkları tavırdan, Paulucci'nin imparatora söylemeğe cüret ettiği sözden, bilhassa kendisinin de biraz ümitsizce olan halinden belliydi; başkaları bunu biliyor, kendisi de hissediyordu. Kendine güvenmesine, Almanlara has homurtulu alaycı tavrına rağmen şakaklarına yapışmış saçları, ensesine sarkan saç püskülleriyle acınacak bir hali vardı. Bunu, görünüşe göre, kızgın ve hor gören bir tavrıyla gizliyordu ama nazariyesini muazzam bir tecrübe ile denemek ve doğruluğunu bütün dünyaya ispat etmek için biricik fırsatı şimdi elden kaçırdığından dolayı yeis içindeydi.

Münakaşalar uzun sürdü; sürdükçe de bağırma şeklini alan ve şahsiyata dökülen çıkışlar hararetlendi; bütün söylenenlerden umumî bir neticeye varmak imkânı da o kadar azaldı. Prens Andrey bu çeşitli dilleri, tahminleri, plânları, yalanlamaları ve bağırımları dinlerken hayret ettiği şey sadece hepsinin de konuşmasıydı. Hiçbir harb ilmi olmadığı, olamayacağı, bunun için askerî deha denen şeyin de kabul edilemeyeceği yolunda ta eskiden, askerliği zamanında sık sık aklına gelen fikirler şimdi onun için tamamiyle açık bir ha-

kikat olmuşlardı. «Şartları, durumu belli olmıyan, tâyin edilemiyen, faillerinin kuvveti daha da az tâyin edilebilen bir işte nazariye ve ilim nasıl olur? Ordumuzda ve düşman ordusunda durumun bir gün sonra nasıl olacağını kimse bilemedi ve bilemez; bu veya şu müfrezenin kuvveti nedir kimse bilemez. Önde, «İrtibatımız kesildi!» diye bağırıp kaçacak bir korkak değil, «Hurra!» diye haykıracak neşeli, cesur bir adam bulunduğu zaman bazen 5 bin kişilik bir müfreze, Schöngaben'de olduğu gibi 30 bin kişiye bedeldir, ama bazen 50 bin kişi Austerlitz'de olduğu gibi 8 bin kişinin önünden kaçar. Bütün pratik işler gibi hiçbir şeyi kestirilemiyen, önemlerini ne zaman geleceğini kimsenin bilmediği bir anda belli olan sayısız şartlara bağlı böyle bir işte ilim nasıl olur?. Armfeld, ordumuzun irtibatı kesilmiştir diyor; Paulucci ise Fransız ordusunu iki ateş arasına aldık diyor; Michaut, Drissa karargâhının işe yaramaz oluşu nehrin arkada kalmış olmasındandır diyor, halbuki Pfuhl, onun kuvveti burada olduğunu söylüyor. Toll bir plân, Armfeld başka bir plân teklif ediyor; hepsi iyi, hepsi fena, her teklifin değeri ancak hâdise vukua geldiği zaman belli olabilir. Peki niçin herkes askerî deha diyip duruyor? Dâhi, vaktinde peksimet yetiştirilmesini, kimine sağa, kimine sola gitmesini emreden adam mıdır? Generaller sadece, şatafat ve iktidara bürünmüş olduklarından ve bir alçaklar güruhu, onlara olmıyan sıfatlar vererek iktidara dalkavukluk ettiği için kendilerine dâhi diyor. Tersine olarak, tanıdığım en iyi generaller kalın kafalı veya dalgın insanlardır. En iyisi Bagration, ki bunu Napolyon da kabul etmiştir. Ya Bonaparte'ın kendisi! Onun Austerlitz harb meydanındaki kendinden memnun, kayıtsız yüzünü hatırlarım. İyi bir kumandana sadece deha değil herhangi istisnai vasıflardan da hiçbirinin lüzumu yok; fakat tersine olarak onda en yüksek en iyi insanî vasıfların: sevginin, şiiir duygusunun, şefkatin, felsefi, araştırmacı şüphenin bulunmaması gerek. O, dar görüşlü ve yaptığı işin mühim bir iş olduğundan çok emin olmalıdır (yoksa tahammülü

yetmez), ancak o zaman cesur bir kumandan olur. Eğer birini seven, acıyan, doğruyu, eğriyi düşünen bir adamsa Allah saklasın. Onlar için ta eskiden bir deha nazariyesi uydurmuş olması anlaşılır bir şeydir, çünkü onlarda kuvvet vardır. Bir harb işinde başarı onlara değil, saflarda «Mahvolduk!» yahut «Hurra!» diye bağırarak adama bağlıdır. İnsanda ancak bu saflarda faydalı olduğuna emin olarak hizmet edebilir!»

Münakaşaları dinlerken Prens Andrey böyle düşünüyordu; ancak, Paulucci ona seslendiği, herkes dağıldığı zaman kendine geldi.

Ertesi gün teftişte hükümdar Prens Andrey'e nerede hizmet etmek istediğini sordu. Hükümdarın maiyetinde kalmak ricasında bulunmıyarak orduda hizmet etmeğe müsaade istemekle Prens Andrey saray aleminde gözünde itibarını olumsuz olası kaybetti.

XII

Sefer açılmadan önce Rostof, Nataşa'nın hastalığını ve Prens Andrey'le nişanlarının bozulduğunu (bu bozulma, ona Nataşa'nın reddettiği şeklinde anlatılmıştı.) bildiren bir mektup almıştı. Ona yine istifa edip eve dönmesi rica ediliyordu. Nikolay mektubu alınca izin veya istifa dileğinde bulunmağa teşebbüs etmedi, Nataşa'nın hastalığına, nişanlısından ayrılmasına çok üzüldüğünü ve arzularını yerine getirmek için mümkün olan her şeyi yapacağını ana babasına yazdı. Sonya'ya da ayrı bir mektup yazdı.

«Ruhumun tapındığı yoldaşı, - diye yazıyordu, - Şereften başka hiçbir şey beni köye dönmekten alıkoymazdı, fakat şimdi, sefer açılacağı bir sırada, eğer saadetimi vazifeme, vatana olan sevgime tercih edeydim, kendimi yalnız bütün arkadaşlarıma karşı değil, kendi kendime karşı da şerefsiz sayardım. Fakat bu son ayrılıktır. İnan ki harbden sonra hemen, eğer sağsam ve beni yine seviyorsan, her şeyi

bırakıp seni, artık ebedî olarak, ateşli göğsüme basmak için oraya uçacağım.»

Gerçekten de, Rostof'u Sonya ile - söz verdiği gibi - evlenmekten yalnız seferin açılması alıkoyuyordu. Otradnoye'nin, sürgün avlariyle güzü, yortuları ve Sonya'nın aşkıyle kışı, evvelce bilmediği, şimdi onu kendine çeken sessiz köy neşe ve rahatının manzarasını önüne açmışlardı. «Mükemmel bir eş, çocuklar, iyi bir av köpeği sürüsü, kuvvetli on on iki tazi sürüsü, çiftlik, komşular, zâdegânlar meclisinde vazife!» - diye düşündü. Fakat şimdi harb vardı; alayda kalmak gerekti. Böyle olduğuna göre de Nikola Rostof, alayda yaşadığı hayattan da karakteri dolayısıyla memnundu, bu hayatı hoş kılmasını bildi.

İzinden gelince arkadaşları tarafından sevinçle karşılanan Nikolay ikmal işi için gönderilmiş, Ukraynadan pek hoşuna giden ve ona âmirinin takdirini kazandıran fevkalâde atlar getirmişti. O yokken yüzbaşılığa terfi ettirilmiş, alay seferi zaviyete getirilince eski bölüğü artırılan mevcudıyla yine ona verilmişti.

Harb başladı, alay Polonya'ya hareket etti, iki aylık birden verildi, yeni subaylar, yeni askerler, atlar geldi. Asıl mühimmi, harb başlangıçlarını takibeden o heyecanlı, neşeli ruh haleti yayıldı; Rostof alaydaki elverişli durumunu takdir ederek kendini tamamiyle, ergeç bu hayattan ayrılacağını bildiği halde, askerliğin zevklerine, cazibelerine kapı tırdı.

Kıtalar karışık bir halde devletle ilgili, siyasi, taktik birçok sebeplerle Vılno'dan ayrıldılar. Çekilişin her adımını genel kurmayda karışık bir menfaat oyunu, bir istidlâl, bir ihtiras takibetti. Pavlograd hüusarları içinse, yazın en iyi bir zamanında yeter erzakla yapılan bütün çekilme yürüyüşü çok basit ve neşeli bir işti. Ümitsizlenmek, endişeye düşmek, entrika çevirmek, ancak genel karargâhta olabilirdi. Ordunun içinde ise nereye ve ne için gidildiğini kimse kendi kendine sormuyordu bile. Çekildiklerine sadece alışıkları

konaklarından, güzel Polonya bayanlarından ayrıldıkları için esefleniyorlardı. Birisine işlerin fena gittiği fikri gelse bile, kafasına böyle bir fikir gelen kimse, iyi bir asker'e yaraştığı gibi, neşeli olmağa, işin umumi gidişini düşünmemeye, kendi yakın işini düşünmeye çalışıyordu. Başlangıçta Polonya çiftlik sahipleriyle ahbaplık ederek, hükümdarın ve öteki büyük komutanların teftişlerini bekleyip atlatarak Vilno dolaylarında neşeli bir konaklama yapmışlardı. Sonra Svetsyanı'ya çekilmek, götürülemediyecek erzakı yok etmek emri çıktı. Svetsyanı, sadece, bütün ordunun dediği gibi bir *sarhoş ordugâh* olduğu için ve burada erzak toplamak emrinden faydalanarak erzakla beraber Polonya çiftliklerinden at, araba, inek alıyorlar diye askerlerden çok şikâyet edildiği içindir ki hüsarlarca unutulmazdı. Rostof Svetsyanı'yı, buraya ilk geldiği gün bölük eminini değiştirdiği ve kendisinin haberi olmadan beş fıçı eski birayı götüren zil zurna sarhoş olmuş bütün bir bölüğün hakkından gelemediği için hatırladı. Svetsyanı'dan ta Drissa'ya kadar çekildiler; Drissa'dan da yine çekildiler, Rus sınırına yaklaştılar.

13 temmuzda Pavlogradlı'lar ilk defa olarak ciddi bir savaşa giriyorlardı.

12 temmuzda gece, muharebeden bir gün evvel yağmur ve dolu ile karışık şiddetli bir fırtına oldu, 1812 yazı umumiyetle fırtınasının bolluğu ile meşhurdur.

İki Pavlograd süvari bölüğü büyük baş hayvanların ve atların çığneyip yerle bir ettikleri başaklanmış bir tarlada açık ordugâh kurmuşlardı.

Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu; Rostof, himayesi altında bulunan genç subay İlin'le derme çatma bir barakada oturuyorlardı, alaylarından, bıyıkları kulaklarına uzanan ve kurmaya gelip yağmura tutulan bir subay, Rostof'un yanına girdi.

-- Kurmaydan geliyorum, kont. Rayevski'nin gösterdiği kahramanlığı duyduunuz mu?

Subay, Saltanof savaşına ait kurmayda duyduğu tafsi-lâtı anlattı.

Rostof, içine yağmur sızan boynunu kırmış, pipo içiyor, arada bir genç subay İlin'e bakarak dikkatsizce dinliyordu. Alaya yeni gelmiş on altı yaşlarında bir çocuk olan bu subayın şimdi Nikolay'a karşı durumu, yedi yıl önce Nikolay'ın Denisof'a karşı olan durumuydu. İlin her şeyde Rostof'u taklide meğe çalışıyordu, ona bir kadın gibi vurgundu.

Uzun bıyıklı subay Zdrjinski, tımtırlıklı bir ifade ile Saltanof bendinin nasıl Rusların Thermopyles'i olduğunu, bu bentte general Rayevski'nin nasıl eski zamana lâayık bir kahramanlık hareketi gösterdiğini hikâye ediyordu. Zdrjinski, korkunç bir ateş altında iki oğlunu bende süren ve onlarla yan yana hücumu geçen Rayevski'nin kahramanlık hareketini anlatıyordu. Rostof hikâyeyi dinledi, Zdrjinski'nin heyecanına katılır yollu bir şey söylemek şöyle dursun, tersine olarak, itiraza niyetli olmamakla beraber, anlatılan şeyden utanmış bir adam tavrı takındı. Rostof, Austerlitz'ten ve 1807 seferinden sonra bizzat kendi tecrübesiyle biliyordu ki harb olayları anlatılırken her zaman yalan söylenir, nasıl ki o da anlatırken böyle yapardı; ikincisi, harbde her şeyin hiç de bizim tasavvur edebildiğimiz ve anlattığımız gibi cereyan etmediğini bilecek kadar tecrübesi vardı. Bunun için Zdrjinski'nin hikâyesi hoşuna gitmemişti; yanaklarından uzanan bıyıklariyle alışkanlığı dolayısıyle hikâye anlattığı adamın üstüne doğru eğilip daracak barakada onu sıkıştıran Zdrjinski'nin kendisi de hoşuna gitmemişti. Rostof sessizce ona bakıyordu, içinden : «Evvelâ. hücum edilen bentte, herhalde öyle bir karışıklık, sıkışıklık olmuştur ki Rayevski oğullariyle ileri atılmışsa bu, yanındaki on kişiden başka hiç kimseye tesir edememiştir, - diye düşünüyordu: - geri kalanlar Rayevski'nin bende nasıl ve kiminle gittiğini görememişlerdir bile. Fakat, bunu görenler de çokluk heyecana gelemezlerdi, orada kendi canları bahis mevzuu olurken Rayevski'nin ince baba hislerini mi düşüneceklerdi? Sonra, va-

tanın mukadderatı, Thermopyle'de olduğu gibi Saltanof bendinin alınıp alınmamasına bağlı değildir. O halde bu fedarkârlığa neden katlanıldı? Hem sonra burada, harbde çocukları ne diye işe karıştırmalı? Ben yalnız kardeşim Petya'yı değil hattâ İlin'i, o bana yabancı fakat iyi kalbli çocuğu bile tehlikeye atmaz, korunacağı bir yere sokmağa çalışırdım». Rostof, Zdrjinski'yi dinliyerek düşünmekte devam ediyordu. Fakat düşüncelerini söylemiyordu: bunda artık tecrübesi vardı. Bu hikâyenin silâhlarımızın şerefini yükseltmeğe yardım edeceğini biliyordu; bunun için bundan şüphe etmiyormuş gibi görünmek lâzımdı. Böyle 'de yaptı.

Zdrjinski'nin konuşması Rostof'un hoşuna gitmediğini fark eden İlin :

— Dayanılmaz, - dedi.- Çoraplar da, gömlek de, içimde ne varsa su içinde, gidip sığınacak bir yer arıyacağım. Galiba yağmur biraz hafifledi.

İlin çıktı, Zdrjinski'de gitti.

Beş dakika sonra İlin ayaklarını çamurda saplatarak barakaya koştu.

— Hurra! Rostof, çabuk gidelim, buldum! Şurada, ikiyüz adım ötede bir han var, bizimkiler oraya girdiler. Hiç olmazsa kururuz; Mariya Genrihovna'da orada.

Mariya Genrihovna, alay doktorunun karısıydı; Doktor bu genç ve güzel Alman karisiyle Polonya'da evlenmişti. Doktor ya başka çaresi olmadığı, yahut ilk evlilik anlarında genç karısından ayrılmak istemediği için kendisi hüsar alayıyla nerceye giderse onu da beraber götürüyordu; doktorun kıskançlığı hüsar subayları arasında alışılan bir şaka mevzuu olmuştu.

Rostof pelerinini attı, eşyaları alması için Lavruşka'ya arkadan seslendi. İlin'le beraber kâh çamurda kayarak, kâh hafifliyen yağmurun altında sulara dalıp çıkarak gecenin, arasına uzak şimşeklerle yırtılan karanlığı içinde uzaklaştılar.

— Rostof, nerdesin? ,

— Buradayım. Ama ne şimşek! — diye konuşuyorlardı.

XIII

Önünde doktorun *kibitka* ¹ sı duran handa beş subay vardı. Etine dolgun, sarışın bir Alman kadını olan Mariya Genrihovna, sırtında buluzu, başında gece takkesiyle baş köşede ² geniş bir kanapede oturuyordu. Kocasını doktor arkasında uyuyordu. Neşeli bağırışlar ve kahkahalarla karışılan Rostof'la İlin odaya girdiler.

Rostof gülerek:

— Bak hele! Ne de güzel eğleniyorsunuz burada - dedi.

— Size niye esniyorsunuz?

— Aman dikkat! Sırsıklam olmuşlar! Salonumuzu ıslatmayın.

— Mariya Genrihovna'nın elbisesini kirletmeyin, - diye sesler cevap verdi.

Rostof'la İlin, Mariya Genrihovna'nın kadınlık utancını incitmeden hemen elbiselerini değiştirebilecekleri bir yer aradılar, elbise değiştirmek için bölmenin arkasına gideceklerdi; fakat küçük kilerde üç subay her yeri kaplıyarak, boş bir sandığın üstüne bir mumla, oturmuş, kâğıt oynuyor. yerlerini asla bırakmak istemiyorlardı. Mariya Genrihovna perde yerinde kullanmak üzere eteklliğini bir müddet için verdi; Rostof'la İlin yükü getiren Lavruşka'nın yardımıyla bu perdenin arkasında ıslak elbiselerini çıkarıp kurularını giydiler.

Kırık dökük bir sobada ateş yaktılar. Tahta tedarik ettiler, onu iki eğerin üstüne yerleştirip bir çulla örttüler, bir semaver, bir yiyecek sandığı ve yarım şişe rom buldular,

¹ Kibitka : üstü örtülü bir çeşit binek arabası.

² Köy evlerinde itibarlı misafirlerin oturduğu yer, şeref yeri.

Mariya Genrihovna'ya ev sahibi olmasını rica ederek heo onun yanına toplandılar. Kimi, güzel ellerini silmek için ona temiz bir mendil teklif ediyor, kimi onu rutubetten korumak için ayaklarının altına kendi hüsar mintanını seriyor, kimi rüzgâr gelmesin diye pelerini pencereye geriyor, kimi, uyanmasın diye kocasının yüzünden sinekleri kovalıyordu.

Mariya Genrihovna, ürkek ürkek, neşeli neşeli gülümsiyerek:

— Bırakın onu, - dedi. - uykusuz geçen bir geceden sonra öyle de pekâlâ olur.

Bir subay:

— Olmaz, Mariya Genrihovna, - diye cevap verdi, - Doktora hizmet etmek lâzım. Belki ayağımı yahut kolumu keseceği zaman o da bana acır.

Yalnız üç bardak vardı; su o kadar bulanıktı ki çayın koyu veya açık olduğunu kestirmek imkânsızdı; semaverde ancak altı bardaklık su vardı, fakat bardağı kıdem sırasıyla Mariya Genrihovna'nın, kısa tırnakları o kadar temiz olmıyan tombul ellerinden almak da o nispette hoştu. Bütün subaylar, o gece Mariya Genrihovna'ya gerçekten vurmuşa benziyorlardı. Bölmenin arkasında kâğıt aynıyan subaylar bile çok geçmeden oyunu bıraktılar, Mariya Genrihovna'ya kur yapmakta birleşen umumi ruh haletine uyarak semavere sokuldular. Mariya Genrihovna kendisini böyle parlak ve terbiyeli gençlerle çevrili görerek saadet ışıklarını saçıyordu. Ne kadar gizlemeğe çalışsa da, arkasında uyan kocasının her hareketinden ne kadar ürkse de bu hali belliydi.

Yalnız bir tek kaşık vardı, şeker pek boldu, ama kaşığı yetiştirip karıştırmıyorlardı, onun için Mariya Genrihovna'nın sıra ile herkesin şekerini karıştırması kararlaştırıldı. Rostof bardağını alıp içine rom koyarak Mariya Genrihovna'ya karıştırmasını rica etti.

Mariya Genrihovna, kendisinin de başkalarının da bütün

söyledikleri çok gülünecek şeylermiş, başka mânaları da varmış gibi biteviye gülümsiyerek:

— Ay, şekersiz mi içiyorsunuz? - dedi.

— Bana şeker lâzım değil, ben sadece bardağımı güzel elinizle sizin karıştırmanızı istiyorum.

Mariya Genrihovna razı oldu, kaşığı aramağa başladı, onu birisi aşırımtı.

Rostof

— Küçücük parmağınızla, Mariya Genrihovna, - dedi, - daha iyi olur.

Mariya Genrihovna memnuniyetinden kızarak:

— Sıcak ama! - dedi.

İlin su dolu kovayı aldı, içine rom damlattı, Mariya Genrihovna'nın yanına geldi, parmağıyla karıştırmasını rica etti.

— Bu benim fincanım, - dedi, - sadece parmağınızı içine sokun, hepsini içeceğim.

Semaver bitince Rostof iskambil kâğıtlarını aldı, Mariya Genrihovna ile kiral oyunu oynamaya teklif etti. Onunla oynamak için kura çektiler. Rostof'un teklifiyle koşulan şarta göre kiral olan, Mariya Genrihovna'nın elini öpmeye hak kazanacak, sonda kalan da doktor uyanınca onun için yeniden semaver hazırlıyacaktı.

— Peki, ya Mariya Genrihovna kiral olursa? — diye İlin sordu.

— O zaten kiralı! Onun emirleri kanundur.

Tam oyuna başladıkları sırada Mariya Genrihovna'nın arkasından birdenbire doktorun şaşkın başı yükseldi. Çoktandır uyumuyor, söylenenleri dinliyordu. Belliydi ki söylenenlerin, yapılanların hiçbirinde hoş, gülünecek veya eğlenceli bir şey göremiyordu. Yüzü kederli ve üzgündü. Subaylarla selâmlaşmadı, kaşındı, yolu kapalı olduğundan çıkmak için müsaade istedi. O çıkar çıkmaz bütün subaylar gürültülü bir kahkaha koyverdiler; Mariya Genrihovna kıpkırmızı kesildi, neredeyse ağlıyacaktı. Bu onu bütün subayların gö-

zünde daha çekici yapmıştı. Dışarıdan dönen doktor (öyle neşeyle gülümsemeyi artık bırakan ve korkuyla hükmü bekliyerek kendisine bakan) karısına yağmurun dindiğini, geceyi geçirmek için kibitka'ya gitmek gerektiğini, yoksa her şeyi aşıracaklarını söyledi.

Rostof:

— Emireri gönderirim... iki emireri! - dedi, - bırakınız, doktor.

İlin :

— Ben kendim nöbet beklerim! dedi.

Doktor:

— Hayır, baylar, siz uykunuzu aldınız, ama ben iki gecedir uyumadım - dedi ve küs küs karısının yanına oturdu, oyunun neticesini bekledi.

Subaylar yan gözle karısını süzen doktorun somurtkan yüzüne bakarak daha çok neşelendiler; birçokları, salıvermek için münasip bahaneler bulmağa gayret ettikleri kahkahalarını tutamadılar. Doktor, karısını alıp çıkarak onunla kibitka'ya yerleşince subaylar handa ıslak kaputlariyle örtünüp yattılar; fakat kâh doktorun korkusunu ve karısının neşesini hatırlayıp konuşarak, kâh perona koşup kibitka'da olup bitenleri anlatarak uzun zaman uyumadılar. Rostof birkaç defa başını örterek uyumak istedi; fakat yine birinin düşüncesi onu ilgilendirdi, konuşma yine başladı; sebepsiz, neşeli ve çocukça kahkahalar yine yükseldi.

XIV

Saat 3 te bölükemini Ostrovna mevkiine hareket etmek emriyle geldiği zaman daha kimse uyanmamıştı.

Subaylar yine hep aynı konuşmalar ve gülüşmelerle çabuk çabuk toplanmağa başladılar; semaveri bulanık suyla yine kaynattılar. Fakat Rostof çayı beklemeden bölüğe gitti. Ortalık ağarmıştı; yağmur dinmiş, bulutlar dağılmıştı. Hava rutubetli idi, hele iyice kurumamış elbiseler altın-

da insan üşüyordu. Handan çıkarken Rostof'la İlin ikisi birden sabahın alacakaranlığında doktorun yağmurdan parıltıyan meşin kaplı kibitkasına göz atıldılar; önlüğünden doktorun ayakları sarkıyor ortasında karısının takkesi görünüyordu, uykulu nefesler duyuluyordu.

Rostof, kendisiyle beraber çıkan İlin'e :

— Çok sevimli kadın doğrusu. — dedi.

İlin on altı yaşının verdiği bir ciddilikle:

— Ne güzel kadın! - diye cevap verdi.

Yarım saat sonra, süvari bölüğü sıraya dizilmiş yolda duruyordu. «At bin!» kumandası duyuldu. Askerler haç çıkardılar, binmeğe başladılar. Rostof, öne geçip «Marş!» kumandasını verdi, hüsarlar dört sıra halinde çamurda şapırtılı nal sesleri, kılınc şakırtılarıyla ve yavaşça konuşarak, iki tarafında kayın ağaçları dikili büyük yolda ilerden giden piyadenin ve topçunun arkasından hareket ettiler.

Yırtık pırtık mavi - leylâk rengi bulutlar tanyeri karşısında kızarmış ve rüzgâra kapılmış hızla ilerliyordu. Ortalık gittikçe daha ziyade aydınlanıyordu. Köy yollarını her zaman örten ve çünkü yağmurdan hâlâ ıslak duran kıvrık otlar iyice görünüyordular; Kayın ağaçlarının sarkık ve ıslak dalları, rüzgârdan sallanıyor, yanlarına ışıklı damlalar döküyorlardı. Askerlerin yüzleri gittikçe daha iyi belli oluyordu.

Rostof, kendisinden ayrılmıyan İlin'le beraber yolun kenarındaki çift sıra kayın ağaçlarının arasından gidiyordu.

Rostof, seferde cephe beygirine değil, bir kazak atına binmekte beis görmemişti. hayvandan anlıyan ve meraklı bir kimse olarak bir müddet önce sert, büyük, ak yeleli iyi bir Don atı edinmişti ki, onu bu atla kimse geçemiyordu. Bu ata binmek Rostof için bir zevkti. Atı, sabahı, doktorun karısını düşünüyor kendilerini bekliyen tehlikeyi bir an bile, hatırına getirmiyordu.

Eskiden Rostof, muhabereye giderken korkardı; şimdi küçük bir korku hissi duymuyordu. Korkmamasının sebebi, savaşa alışmış olması değil (tehlikeye alışılmaz), tehlike

karşısında kendine hâkim olmayı öğrenmesiydi. Harbe giderken onu en çok ilgilendirmesi gereken öndeki tehlikeden başka her şeyi düşünmeğe alışmıştı. Bütün gayretlerine, askerliğinin ilk zamanlarında kendini korkaklıkla suçlandırmasına rağmen bunu yapamamıştı, fakat seneler geçince şimdi bu kendiliğinden oluvermişti. Şimdi o, arasına dallardan eline gelen yaprakları kopararak, bazan ayağıyla hayvanın kasığına dokunarak, bazan içip bitirdiği pipoyu geri dönmekten arkadan gelen hübara vererek İlin'le beraber kayın ağaçlarının arasından gezmeğe gider gibi sakin ve kaygısız bir tavırla ilerliyordu. Kaygılı bir eda ile çok konuşan İlin'in telâşlı yüzü onda merhamet hissi uyandırıyor; kornet'in çektiği azabı korkuyu ve ölümü beklemenin azabını kendi tecrübesiyle biliyordu, ona zamandan başka hiçbir şeyin kâr etmeyeceğini de biliyordu.

Güneş, bulutun arasından lekesiz bir sahaya çıkar çıkmaz rüzgâr, fırtınadan sonraki bu güzel yaz sabahını bozmağa cesaret edemiyor gibi dinmişti; damlalar hâlâ damlıyordu, fakat artık dakiné damlıyordu, her şey sakinleşti. Güneş büsbütün meydana çıktı, ufka yükseldi, sonra üstündeki dar ve uzun bulutun içinde kayboldu. Birkaç dakika sonra bulutun kenarını yırtarak üst ucundan, daha parlak olarak çıktı. Her taraf ışıldamağa parlamaya başladı. Bu ışıkla beraber ilerden, ona cevap verir gibi, top sesleri duyuldu.

Rostof düşünmeğe, bu top seslerinin uzaklığını düşünün tâyin etmeğe vakit bulmadan Vitebsk'den Osterman - Tolstoy'un bir yaveri dörtlâle gelerek tırıs kalkılması emrini getirdi.

Süvari bölüğü, çabuk gitmek için kendisi gibi acele eden piyadeyi ve topçuyu geçti, sırtı aştı, boş, ıssız bir köyden geçti, tekrar bir sırta tırmandı, atlar köpürmeğe başladılar, askerlerin yüzleri kızardı.

İlerden tümen komutanının sesi duyuldu :

— Dur, hizaya gel!

— Sol omouz ileri, adımla arş! — diye ilerden bir kumanda yükseldi.

Hüsarlar, kıtalar boyunca {mevziin sol kanadına geçtiler, ilk hatta duran uhlanların arkasında kaldılar. Sağda sık bir kol halinde piyademiz duruyordu : bunlar yedeklerdi; daha yukarıda, tepede temiz, tertemiz havada, sabahın eğri ve parlak ışıkları içinde, tam ufukta toplarımız vardı. İlerdē derede düşman kolları ve topları görünüyordu. İleri hattımız derede savaşa tutuşmuş, düşmanla neşeli neşeli çarpışıyordu. .

Çoktanberi duymadığı bu sesler Rostof'u oynak bir musiki gibi neşelendirmişti. Tap-ta-ta-tap! diye kâh birden, kâh birbiri arkasından hızlı birkaç tüfek sesi duyuluyordu. Tekrar hepsi susuyor, sonra yine üstüne basılmış kestane fişekleri gibi patlıyorlardı.

Hüsarlar bir saat kadar oldukları yerde durdular. Top ateşi başladı. Kont Osterman, maiyetiyle süvari bölüğünün arkasından geçiyordu, durup alay komutaniyle konuştu, sonra tepeye topların olduğu yere yollandı.

Osterman gidince arkadan Uhlân'ların arasından bir kumanda yükseldi :

— Kol halinde hücumla hazır ol!

Önlerinde piyade, süvariye yol vermek için çift sıraya geçti. Uhlânlar, kargılarındaki küçük bayrakları dalgalandırarak hareket ettiler; sırtın sağ eteğinde gözüken Fransız süvarilerine doğru tırısı kalktılar. .

Uhlânlar sırtın eteğine iner inmez, topçuyu perdelemek üzere Hüsarlara tepeye hareket emri verildi. Hüsarlar Uhlânların yerini aldığı sırada ateş hattından boşa gitmiş kurşunlar vızıldayıp ıslık çalarak gelip geçmeğe başladı.

Çoktandır duymadığı bu ses Rostof'un üzerinde eskisinden daha neşeli, daha coşturucu bir tesir yapmıştı. Doğruldu, sırttan başlıyarak açılan harb meydanına baktı, bütün ruhiyle uhlanların hareketine iştirâk etti. Uhlânlar Fransız dragunlarına yakından hücum ediyorlardı. Orada bir karışma oldu, beş dakika sonra uhlanlar geri, evvelce dur-

dukları yere değil de, daha sola çekildiler. Al atlara binmiş turuncu üniformalı uhlanlar arasında ve arkalarında kır atlara binmiş mavi Fransız dragunları kalabalık bir kütle halinde görünüyordu.

XV

Rostof, kesin avcı gözleriyle, bizim uhlanları kovalıyan bu mavi Fransız dragunlarını ilk görenlerden biriydi. Bozgun halindeki uhlanlar ve onları kovalıyan Fransız dragunları gittikçe yaklaşıyorlardı. Sırtın eteğinde küçücük görünen bu insanların nasıl çarpıştıkları, birbirini kovaladıkları, kollarını yahut kılıçlarını salladıkları artık görülebilirdi. Rostof, karşısında olup bitenleri bir av takibi gibi seyre diyordu. Hüsarların şimdi vuracakları bir darbeye Fransız dragunlarının karşı duramayacaklarını kendine has sezisiyle hissediyordu; fakat darbe vurulacaksa hemen o anda vurulmak lâzımdı, yoksa geç kalınacaktı. Etrafına baktı, yüzbaşı yanı başında duruyor, o da gözlerini aşağıdaki süvarilerden ayırmıyordu.

Rostof :

— Andrey Sevastiyaniç, — dedi, — onları perişan ederiz be yahu...

Yüzbaşı :

— Yaman iş olurdu, — dedi, — doğrusu...

Rostof onu sonuna kadar dinlemedi, atını mahmuzladı, dörtlüla süvari bölüğünün önüne fırladı; hareket kumandasını vermeğe daha vakit kalmadan, onunla aynı hisleri duyan bütün bölük arkasından harekete geldi. Rostof, bu hareketi, nasıl ve niçin yaptığını kendisi de bilmiyordu. Bütün bunları, avda yaptığı gibi, düşünüp taşınmadan yapmıştı. Dragunların yakın olduklarını, dörtlüla ve dağınık bir halde geldiklerini görmüştü. Onların dayanamayacaklarını anlıyordu, kaçırırsa bir daha geri gelmiyecek yalnız bir dakikası olduğunu biliyordu. Etrafında kurşunlar öyle tahrik edici bir şekilde vızıldıyor, ıslık çalıyorlar, atı öyle hırsıyla ileri atılı-

yordu ki kendini tutamadı, atını mahmuzladı, kumandayı verdi ve o anda arkasından harekete gelen bölüğünün ayak seslerini duyarak tam tırısla sırttan aşağı dragunlara doğru süzüldü. Sırtın eteğine varır varmaz atlar kendiliklerinden tırıstan dörtnala geçtiler, kendi uhlanlarına, onların arkasından koşan Fransız dragunlarına yaklaştıkça hızlarını arttırdılar. Dragunlar yakındı. Ödekiler hüsarları görünce geriye döndüler, arkadakiler durdu, Rostof, kurtun yolunu keserken atıldığı hisle Don atını dolu dizgin koyuvererek bozulan dragun saflarının önüne sürdü. Bir uhlan durdu, bir piyade çığnenmemek için yere yattı, binicisi olmıyan bir at hüsarlara karıştı. Hemen bütün Fransız dragunları atlarını gerisin geriye sürüyorlardı. Rostof içlerinden kır atlı birini seçti, arkasına düştü. Yolda önüne bir funda çıktı; akıllı hayvan onu üstünden aşırđı; Nikolay, eğerde güçlkle tutunarak, kendine hedef seçtiğı düşmana nerdeyse yetişeceğini gördü. Üniformasına bakılırsa herhalde subay olan bu Fransız, eğilmiş, kır atını dörtnala ve kılıçla sürüyordu. Bir anda Rostof'un atı, göğsiyle subayın atının arkasına çarptı, onu az kalsın yere yuvarlıyordu, yine o anda Rostof, sebebini kendisi de bilmeksizin kılıcını kaldırdı, Fransıza vurdu.

O anda Rostof'un bütün heyecanı birdenbire kayboldu. Subay kolunu dirseğinin yukarisından sadece hafifçe kesen kılıcın darbesinden ziyade atın sarsıntısından ve korkudan düşmüştü. Rostof, atını durdurarak kimi tepelediğini görmek için düşmanını gözleriyle aradı. Fransız dragun subayı bir ayağıyla yere atlamış, öteki üzengiye takılmıştı. Her an yeni bir darbe bekliyormuş gibi, korkuyla gözlerini kırptırıyor, yüzünü buruşturarak aşağıdan yukarıya dehşetle Rostof'a bakıyordu. Çenesi çukurlu, parlak mavi gözlü, sararmış, çamurla zifoslanmış, sarışın, genç tüzü harb meydanlarına yaraşır bir düşman yüzü değil, basbayağı bir mahallebi çocuğu yüzüydü. Rostof, ona ne yapacağına karar vermeden subay haykırdı : *Je me rends!* ¹ telâşla ayağını üzengiden kurtar-

¹ Teslim oluyorum.

mak istiyor, kurtaramıyor, ürkmüş mavi gözlerini indirmeden Rostof'a bakıyordu. Sıçrayıp yetişen hüsarlar ayağını kurtardılar, onu eğere oturttular. Hüsarlar her taraftan dragunlarla didişiyorlardı : biri yaralanmış, yüzü kan içindeydi, fakat atını vermiyordu. Başka biri bir hüsarı kucaklayıp atının sağırsına oturtmuştu; bir üçüncüsü bir hüsarın yarımıyla onun atına tırmanıyordu, önde Fransız piyadesi ateş ederek kaçıyor, hüsarlar esirleriyle dörtlü acele geri dönüyorlardı. Rostof, kalbini ezen kötü bir his duyarak başkalariyle beraber, atını dörtlü geriye sürdü. Bu Fransız esir alalıberi, ona vurduğu kılıç darbesinden sonra onda, hiçbir şekilde izah edemediği belirsiz, karışık bir his belirmişti.

Kont Osterman Tolstoy, geri dönen hüsarları karşılıyordu, Rostof'u çağırdı, ona teşekkür etti. Yiğitçe hareketini hükümdara arz edeceğini, onun için Georgiyef haçı rica edeceğini söyledi. Rostof'u kont Osterman'ın yanına çağırdıkları zaman, hücumu emirsiz başladığını hatırlıyarak kendi başına hareketinden ötürü üstünün onu mutlak cezalandırmak için istediğine inanıyordu. Osterman'ın koltuk kabartıcı sözlerinin ve mükâfat va'dinin Rostof'u daha sevinçli bir hayrete düşürmesi lâzımdı; halbuki hep aynı kötü belirsiz his ona mânevi bir bulantı veriyordu. «Peki ama bana azap veren ne? — diye generalden ayrılırken kendi kendine soruyordu. — İlin mi? Hayır, o sağ salim. Fena bir harekette mi bulundum? Hayır, hiçbiri değil- «ona azap veren pişmanlık gibi bir şeydi.» Evet, evet, bu çenesi çukurlu Fransız subayı. Elimi kaldırırken, nasıl durduğunu hatırlıyorum.»

Rostof, götürülen esirleri gördü, çenesi çukurlu Fransızını görmek için arkalarından atını dörtlü kaldırdı, Fransız subayı acayip üniformasıyla iyi bir Hüsar atı üzerinde duruyor, kaygıyla etrafına bakınıyordu. Kolundaki yara, yara denmiyecek kadar hafifti. Yapmacıklı bir eda ile Rostof'a gülümsedi, elini sallıyarak onu selâmladı. Rostof hâlâ bir sıkılğanlık, bir utanç hissediyordu.

Rostof'un dostları ve arkadaşları o gün, bütün gün ve ertesi gün onun sıkıntılı, öfkeli olmadığını, fakat sessiz, dalgın ve düşünceli olduğunu hep fark etmişlerdi. İsteksiz içiyor, yalnız kalmaya çalışıyor, bir şeyler düşünüyordu.

Rostof hep, kendisine Georgiyef nişanı kazandıran (bu onu hayrete düşürmüştü), hattâ yiğitlik şöhreti sağlayan o parlak başarısını düşünüyor, bir şey anlayamıyordu. «Onlar bizden daha çok korkuyorlar demek! — diye düşünüyordu. — E, kahramanlık dedikleri bu mu? Ben bunu vatan için mi yaptım sanki? Çenesinin çukuru ve mavi gözleriyle onun kabahati ne? Ne kadar korktu! Onu öldüreceğim sandı. Ne diye öldüreyim? Elim titredi. Halbuki bana Georgiyef nişanı verdiler. Hiç, hiçbir şey anlamıyorum!»

Nikolay, bu sualler üzerinde işledi, fakat onu şaşırtan şey hakkında açıkça bir fikir edinemedi, ama bu sırada vazifesinde ikbalin tekerleği, çoğu zaman olduğu gibi, onun faydasına dönüyordu. Ostrovno savaşından sonra onu terfi ettirmişler, kendisine bir Hüsar taburu vermişlerdi, yiğit bir subay lâzım olunca ona vazife verilirdi.

XVI

Nataşa'nın hastalığını haber alınca henüz zayıf ve tamamiyle iyileşmemiş olan Kontes, Petya ile ve bütün hizmetçilerle birlikte Moskova'ya geldi; Rostof ailesi Mariya Dimitriyevna'dan kendi evlerine taşındı ve büsbütün Moskova'ya yerleşti.

Nataşa'nın hastalığı çok ciddiydi, bereket versin hastalığının, yaptığı hareketin ve nişanlısından ayrılışının sebebi hakkında bütün düşünceler ikinci plâna geçmişti. O kadar hastaydı ki bütün olup bitenlerden ne derece kabahatli olduğu düşünülemezdi; yemiyor, uyumuyor, farkedilir derecede zayıflıyor, öksürüyordu, doktorların hallerinden anlaşıldığına göre tehlikeli bir durumdaydı. Yardımına koşmak lâzımdı. Doktorlar Nataşa'ya hem tek tek, hem konsültasyon

na geliyorlardı, pek çok Fransızca, Almanca, Lâtince konuşuyorlar, birbirlerini tenkidediyorlar, bildikleri bütün hastalıkların tedavisine yarar türlü türlü ilâçlar veriyorlardı; fakat canlı insanı yenen hiçbir hastalık nasıl bilinemezse, Nataşa'nın çektiği hastalığın da onlarca bilinemeyeceği, zira her canlı insanın kendi özellikleri olduğu ve her zaman, ciğer, böbrek, deri, kâlb, sinir, ve saire gibi tıbbın kaydettiği bir hastalık değil, bu uzuvlara ârız olan dertlerin sayısız terkiplerinden birinin. doğurduğu yeni, karışık, tıpça meçhul bir hastalık olacağı şeklinde basit bir fikir hiçbirinin aklına gelmiyordu. Bu basit şeyi kimse düşünemiyordu. (Büyücünün, büyü yapamıyacağını düşünemeyeceği gibi,) çünkü onların işi tedavi etmektir. Çünkü bunun için para alıyorlar, çünkü bu iş için hayatlarının en iyi yıllarını harcamışlardır. Fakat doktorların bunu düşünememelerinin başlıca sebebi muhakkak surette faydalı olduklarını görmeleriydi, Rostoflar'da bütün ev halkı için gerçekten faydalı olmalarıydı. Faydalı olmaları hastayı çoğu zaman zararlı maddeler (bu zararın tesiri az hissediliyordu, çünkü zararlı maddeler az miktarda verilirdi) yutmağa zorladıklarından değildi, faydalı, lüzumlu ve zaruriydiler, çünkü hastanın ve hastayı sevenlerin mânevi ihtiyacını tatmin ediyorlardı. Bu sebeptendir ki yalancı doktorlar, üfürükçüler, homeopatlar her zaman vardı ve her zaman olacaklardır. Onlar insanın ıstırap çektiği anda hissettiği o ezeli, rahatlama ümidi ihtiyacını, şefkat ihtiyacını kendisiyle meşgul olunduğunu görme ihtiyacını tatmin ediyorlardı. Onlar insanın - çocukta en iptidai şekilde görünen - ezeli bir ihtiyacını, berelenen bir yeri uğuşturmak ihtiyacını tatmin ediyorlardı. Çocuk bir yerini incitince orasını öpsünler, uğuştursunlar diye hemen annesinin veya dadısının kollarına koşar; acıyan yeri uğuşturulunca, öpülünce rahatlanır. Çocuk kendisinden daha kuvvetlilerde, daha akıllılarda ağrısına bir çare bulunmayacağına inanmaz. Rahatlanma ümidi ve şişini uğuştururken annesinin şefkat göstermesi onu yatıştırır. Nataşa için doktorlar,

ufusunu öpüp okşıyarak, arabacı Arbat ¹ eczanesine gidip bir ruble yetmiş kapike bir tozla güzel bir kutu içinde haplar getirir ve bu tozu o - asla daha erken ve daha geç olmamak şartıyla - iki saatte bir kaynamış su ile alırsa hemen geçeceğini söylemeğe yarıyan insanlardı.

Saatte bir bu haplar, bu ilk ilâçlar, tavuk köfteleri, riyyet edilmesi etraftakilerin işi gücü ve tesellisi olan doktorun daha bir sürü tavsiyeleri olmasa Sonya, Kont ve Kontes ne yaparlar, hiçbir tedbir almadan nasıl durup bakarlardı? Eğer Kont, Nataşa'nın hastalığının kendisine binlerce rubleye mal olduğunu, iyileşmesi için daha binlerce rubleyi esirgemiyeceğini bilmeseydi, burada iyileşmeyince, yine binlerce ruble daha harcayıp onu yabancı ülkelere götürerek doktorlara göstermeği düşünmese, eğer Métivier ile Feller'in hastalığı anlamadıklarını, Frise'in anladığını, Mudof'un daha iyi teşhis ettiğini tafsilâtiyle anlatmak fırsatını bulmasaydı sevgili kızının hastalığına nasıl dayanabilirdi? Eğer Kontes, doktorun tavsiyelerini tamamiyle tutmuyor diye hasta Nataşa ile arasıra kavgaya atmasaydı ne yapardı?

Kederini unutarak öfkeyle:

— Sen böyle doktoru dinlemez, zamanında ilâç alırmısın, derdi, hiçbir zaman iyi olmazsın! Şakaya gelmez bu, zatürreye çevirir sonra! — Mânasını bilmemekte yalnız olmadığı bu kelimeyi söyleyince büyük bir teselli duyardı. Eğer Sonya, doktorun bütün tavsiyelerini noktası noktasına yerine getirmeğe hazır olmak için ilk zamanlar üç gece uyumadığını, yaldızlı kutudaki az zararlı hapları vereceği saatleri kaçırmamak için şimdi geceleri uyumadığını düşünerek sevinmese ne yapardı? Kendisini hiçbir ilâcın iyi etmiyeceğini, bütün bunların mânasız olduğunu söylemesine rağmen bizzat Nataşa bile, kendisi için bu kadar fedakârlık yapıldığını, belli saatlerde ilâç alması gerektiğini görünce memnun oluyordu. Hattâ doktorun tavsiyelerini yerine getir-

¹ Moskova'da bir meydanın ismi.

meği ihmal ederek tedaviye inanmadığını, hayatına kıymet vermediğini gösterebildiğine de memnun oluyordu.

Doktor her gün gelir, nabzını yoklar, diline bakar, bitkin yüzüne aldırış etmiyerek onunla şakalaşırdı. Fakat öteki odaya geçince kontes hemen arkasından gider, doktor ciddi bir tavır takınıp başını düşünceli düşünceli sallıyarak, tehlike olmakla beraber bu son ilâcın tesirine güvendiğini beklemek, görmek gerektiğini söyler, hastalığın daha ziyade ruhi olduğunu, fakat.....

Kontes bu tafsilâtı kendi kendisinden de, doktordan da saklamağa çalışarak onun eline bir altın sıkıştırır ve her defasında kalbi rahat olarak hastanın yanına dönerdi.

Nataşa'nın hastalığının alâmetleri az yemesi, az uyuması, öksürmesi ve hiç neşelenmemesiydi. Doktorlar, hastanın tıbbi ihtimandan uzakta bırakılamıyacağını söylemekteydiler; bunun için onu şehrin boğucu havası içinde tutuyorlardı. 1812 yılı yazında Rostof'lar köye gitmediler.

Pek çok hap, damla, toz yutulmasına - ilâç şişelerinden ve ilâç kutularından bu gibi nesnelerin meraklısı olan madame Schoss büyük bir koleksiyon yapmıştı - ve alışılmış bir köy hayatından uzak yaşanmasına rağmen gençlik galebe çaldı: Nataşa'nın ıstırabı yaşadığı hayatın intıbalariyle gitgide kapanmağa başladı, şiddetini kaybetti; sönmeğe yürüttü ve Nataşa vücutça düzelmeye başladı.

XVII

Nataşa daha rahattı, fakat daha neşeli değildi. Yalnız neşenin bütün dış şartlarından: balolardan, gezintilerden, konserlerden, tiyatrolardan kaçınmakla kalmıyordu; bir detâ gülümsemişti ki peşinden ağlamış olmasın, şarkı söylemiyordu, gülmeğe başlayınca veya kendi başına şarkı söylemeğe kalkınca göz yaşları onu boğuyordu: pişmanlıktan gelen göz yaşları, o geri dönmez, sâf zamanları hatırlamaktan ge-

len göz yazları, o kadar bahtiyar geçireceği genç hayatını böyle yok yere mahvedişinden gelen öfkenin verdiği göz yaşları onu boğuyordu. Gülme ve şarkı elemine karşı ona bir saygısızlık gibi geliyordu. İşvebazlığı da düşünmüyordu; bu onun için bir eksiklik teşkil etmiyordu bile. Bütün erkeklerin o sırada kendisi için soytarı Nastaya İvanovna'dan farklı olmadıklarını söylüyor ve hissediyordu. İçinde bir şey onu her türlü sevinçten şiddetle menediyordu. Onda artık genç kızlık çağının bütün o eski tasasız, ümit dolu hayat alâkaları, hayat kaynağı yoktu. En sık, en çok Nicolas ile Otradnoye'de geçirmiş olduğu sonbahar aylarını, avı, dayıyı ve Noel yortularını hatırlıyordu. O zamanların bir gününü olsun geri getirmek için ne vermezdi? Fakat artık bu ebedî olarak geçmişti. Her türlü bahtiyarlık için boş ve açık olduğu zamanların artık bir daha geri gelmeyeceği önsezisi onu o zaman aldatmıyordu. Fakat yaşamak lâzımdı.

Dünyadaki insanların, eskiden zannettiği gibi hepsinden iyi değil, hepsinden fena, çok daha fena olduğunu düşünmek hoşuna gidiyordu. Fakat bu azdı, o bunu biliyor, kendi kendine soruyordu: «Ya sonra?» Sonra hiç. Hayatın hiçbir neşesi yoktu ve hayat geçiyordu. Nataşa, öyle görünüyordu ki, yalnız kimseye yük olmamağa, kimseye engel olmamağa gayret ediyordu, fakat kendisi için bir şey istemiyordu, evde herkesten kaçıyor; yalnız kardeşi Petya'nın yanında biraz ferahlık duyuyordu. Onunla beraber olmağı başkalarıyla olmaktan daha çok seviyordu; onunla baş başa olduğu zaman bazan gülümsüyordu. Evden hemen hemen hiç çıkmıyordu, onlara gelenler arasında da yalnız bir kişiden, Piyer'den hoşlanıyordu. Ona karşı kont Bezuhof'dan daha şefkatli, daha ihtimamlı, aynı zamanda ciddi davranacak biri olamazdı. Nataşa, bu şefkatli muameleyi şuursuzca hissediyordu, bunun için onunla beraber olmaktan büyük bir zevk duyuyordu. Fakat bu şefkatten ötürü ona minnettar bile değildi. İyilik etmekte Piyer'in bir gayrete ihtiyacı olmadığını bilirdi. Herkese karşı iyi olmak Piyer'e o kadar tabii

gelirdi ki onun için bu bir meziyet değildi. Bazan Nataşa, kendi yanında Piyer'in bilhassa konuşurken bir şey onu acı hâtıralara götürecektir diye korktuğu zaman şaşırdığını, sıkıldığını farkedirdi. Farkeder ve bu hali onun iyi kalbliliğine, ona göre kendi yanında olduğu gibi herkesin yanında da aynı olması gereken utangaçlığına verirdi. Serbest olsa, diz çöküp onun elini ve gönlünü istiyeyeceği yolunda Nataşa için çok heyecanlı bir anda, ağzından kaçırdığı sözlerden sonra Piyer ona karşı hislerinden daha hiç bahsetmemişti. Nataşa için besbelliydi ki o zaman kendisini o kadar avutmuş olan o sözler, ağılayan bir çocuğu ayutmak için söylenen bütün mânasız sözler gibi söylenmiş birtakım sözlerdi, Piyer, evli bir adam olduğu için değil, fakat kendisiyle onun arasındaki - Kuragin'in yanında yokluğunu hissettiği - ahlâk engellerinin öyle büyük bir tesirini hissediyordu ki, Piyer'le olan münasebetinden, kendisinde ve daha az ihtimalle Piyer'de bir aşk uyanması şöyle dursun, hattâ birkaç misalini bildiği, erkekle kadın arasında kabul edilebilir, şefkatli, şairane bir dostluk çıkabileceği bile hiçbir zaman aklına gelmemişti.

Büyük perhizin sonunda Rostofların Otradnoye'den komşusu Agrafena İvanovna Belova Moskova'nın kutsal yerlerini ziyarete gelmişti. Kendini bir zaman için ibadete vermesini Nataşa'ya teklif etmiş, Nataşa, sevinçle kendini bu fikre kaptırmıştı. Sabahleyin erkenden dışarı çıkması Doktorlarca menedilmesine rağmen Nataşa ibadet etmek için. Rostof'larda her zaman yapıldığı gibi evde üç dua dinlemek değil, Agrafena İvanovna gibi, yani hiçbir akşamı, öğle ve sabah-âyinini kaçırmadan bütün bir hafta ibadet etmek için ayak diriyordu.

Nataşa'nın bu gayreti Kontesin hoşuna gidiyordu. Başarısız bir tıbbî tedaviden sonra ibadetin ona ilâhtan çok yarıyacağından içinden ümid ediyordu; korkarak ve doktordan gizliyerek de olsa Nataşa'nın arzusuna rıza gösterdi, onu Belova'ya teslim etti. Agrafena İvanovna gece saat üçte Nataşa'yı uyan-

dırmağa geliyor ve çoğu zaman onu uyanmış buluyordu. Nataşa sabah duası zamanı uyuyakalmaktan korkardı. Çabucak elini yüzünü yıkayıp en kötü elbisesini ve eski mantosunu giyer, sabahın serinliğiyle titriyerek tan yerinin berrak kızılığıyla aydınlanan sokaklara çıkardı. Agratena İvanovna'nın tavsiyesiyle Nataşa kendi ruhani dairelerinde değil, dindar Belova'nın anlattığına göre papazı çok muhterem ve perhizkâr bir zat olan kilisede ibadet ederdi. Kilisede her zaman az kimse olurdu; Nataşa Belova ile sol kiliroz ¹ un arkasına yerleştirilmiş Meryem Ana tasvirinin önünde her zamanki yerlerinde dururlardı. Sabahın bu alışılmamış saatinde, önünde yanan mumlarla ve pencereden giren sabah aydınlığıyla aydınlanan Meryem Ananın siyah yüzüne bakarken ve anlıyarak takibetmeğe çalıştığı âyini dinlerken yüce ve ulaşılmaz bir şey karşısında Nataşa'yı yeni bir huşu hissi kavrardı. Duanın sözlerini anladığı zaman şalışı hisleri ince farklariyle duasına karışırdı; anlamadığı zaman her şeyi anlamak arzusunun bir gurur olduğunu, her şeyi anlamamanın doğru olmadığını, sadece bu dakikalarda ruhuna hâkim olan - bunu hissediyordu - Allaha inanmak, kendini ona vermek gerektiğini düşünmek onun için daha tatlıydı. Haç çıkarır, secde eder, anlamadığı zaman, sadece kendi bayağılığı karşısında dehşete düşerek her şeyi, her şeyi affetmesi, bağışlaması için Allaha yalvarırdı. Kendini en çok verdiği dualar tövbe dualarıydı. Sabahın erken saatinde eve dönerlerken, yalnız işe giden duvarcılara, sokakları süpüren kapıcılara rasladıkları ve evlerde herkes daha uykuda bulunduğu zaman Nataşa, içinde yeni bir his : kusurlarını düzeltme, yeni, temiz bir hayat ve saadete kavuşma imkânı hissini duyardı.

Bu hayatın devam ettiği bütün bir hafta bu his her gün yükseldi. Kuddas âyinine iştirak etmek veya Agrafena İvanovna'nın ona söylediği gibi, Tanrıya ulaşmak saadeti gözü-

¹ Kilisede ilâhi söylenen yer.

ne o kadar büyük görünüyordu ki o mukaddes pazara kadar yaşamıyacak diye korkuyordu.

Fakat mesut gün geldi çattı; Nataşa, kendisi için unutulmaz olan o pazar günü beyaz elbiseleriyle Kuddas âyinin-den döndüğü zaman uzun aylardan sonra ilk defa olarak kendini rahat ve ilerdeki hayatını kendisine bir yük olmaktan uzak hissetti.

O gün gelen doktor Nataşa'yı muayeneden sonra, iki hafta önce verdiği son toza devam etmesini tavsiye etti.

Görünüşe göre başarısından samimî bir memnunluk duyarak:

— Sabah ve akşam mutlaka devam etmeli, - dedi, - yalnız rica ederim, daha dikkatli olun. Müsterih olunuz, kontes, - diye doktor elinin ayasıyla altını maharetle yakalıyarak şaka yollu ilâve etti, - yakında gene şarkı söylemeğe, gülüp oynamaya başlar; son ilâç ona çok, çok yaradı, rengi iyice geldi.

Kontes tırnaklarına bakıp tükürdü, ¹ neşeli bir yüzle misafir salonuna döndü.

XVIII

Temmuzun başında harbin gidişine dair Moskova'da gittikçe daha çok telâş uyandıran söylentiler yayılmıştı: hükümdarın halka beyannamesinden, onun bizzat ordudan Moskova'ya gelişinden bahsolunuyordu. 11 temmuza kadar beyanname ve çağrı gelmediği için bu konu üzerinde ve Rusya'nın durumu hakkında mübalâğalı söylentiler dolaşıyordu. Hükümdarın ordu tehlikede olduğu için gittiği, Smolensk'ir boşaltıldığı, Napolyon'un bir milyonluk ordusu bulunduğu ve Rusya'yı ancak bir mucize kurtarabileceği söyleniyordu,

¹ Halkın tükürmede afsunlayıcı bir kuvvet aradığı hatırlanmalı.

11 temmuz cumertesi günü beyanname geldi, fakat daha basılmış değildi: Rostof'larda bulunan Piyer de ertesi gün yani pazar günü öğle yemeğine gelmeğe, kont Rastopçin'den temin edeceği beyanname ile çağırıyor getirmeğe söz verdi.

O pazar günü Rostoflar, âdet üzere, Razumovski'lerin özel kiliselerine âyine gittiler. Sıcak bir temmuz günüydü. Sabah saat 10 da Rostof'lar kilisenin önünde arabadan indikleri zaman sıcak havada, ayak satıcılarının bağırımlarında, açık renk yazlık elbiselerde, bulvardaki ağaçların tozlu yapraklarında, çalgı seslerinde, geçit törenine giden bir taburdaki beyaz pantolonlarda, kaldırımdaki gürültüde, kızgın güneşin parlak ışığında berrak ve sıcak bir yaz günü şehirde bilhassa şiddetle hissolunan bir yorgunluk, memnunluk ve memnuniyetsizlik vardı. Bütün Moskova ilerigelenleri, Rostof'ların bütün tanıdıkları (her zaman köye giden pek çok zengin aileler, bir şey bekliyorlarmış gibi bu yıl şehirde kalmışlardı) Razumovski'lerin kilisesindeydi, annesinin yanında, kalabalığı açan livreli ¹ bir uşağın arkasında ilerlerken Nataşa, yüksekte bir fısıltı ile kendisinden bahseden bir delikanlının sesini duydu:

— Bu Rostova, o Rostova mı?

— Ne kadar zayıfladı, ama yine de güzel!

Nataşa, Kuragin ve Bolkonski adlarının anıldığını duydu, yahut öna öyle geldi. Zaten ona her zaman öyle gelirdi. Ona bakarken herkesin hep o başından geçeni düşündüğünü sanardı. Nataşa, kalabalıkta her zaman olduğu gibi içinden azap çekerek, içi titriyerek, leylâk rengi, siyah tenteneli ipek elbiseleriyle, ruhunda acı ve utanç duyduğu nispette sakin ve azametli yürümesini bilen kadınlar gibi ilerliyordu. Güzel olduğunu biliyor ve bunda aldanmıyordu, ama bu, onu şimdi eskiden olduğu gibi sevindirmiyordu. Tersine olarak son zamanlarda bilhassa bu parlak, sıcak yaz gününde şehirde bu onu çok üzüyordu. «Bir pazar daha, bir hafta daha, - evvelki pazar günü orada bulunduğunu hatırlıyarak kendi kendine söyleniyordu, - hep aynı ruhsuz hayat ve aynı hayat şartları, eskiden o kadar

¹ Livre : kibar konaklarında uşaklara mahsus üniforma.

iyi olan şartlar. Güzel ve gencim, biliyorum ki şimdi iyi yürürekliyim, eskiden kötüydüm, ama şimdi iyiyim, biliyorum, - diye düşünüyordu, - hayatımın en iyi, en iyi yılları boşuna ve kimseye yaramadan geçip gidiyor.» Annesinin yanında durdu, yakınındaki bir tanıdıkla başıyla selâmlaştı. Nataşa alışkanlıkla bayanların tuvaletlerini gözden geçirdi, yakınında duran bir bayanın tenue'su ¹ su ile daracık yerde eliyle nezakete uygunsuz şekilde haç çıkarmasını kınadı, yine canı sıkılarak, onun başkalarını kınadığı gibi başkalarının da onu kındıklarını düşündü; birdenbire âyin sesleri duyarak alçaklaştığı, eski iç temizliğini yine kaybettiği için dehşete düştü.

İyi yüzlü, temiz bir ihtiyarcağız öyle yumuşak bir tantanayla âyin yapıyordu ki, ibadet edenler üzerinde kudretli, sükûnet verici bir tesir yapmaktaydı. Hükümdar kapısı açıldı, perde ağır ağır çekildi, oradan esrarengiz, hafif bir ses duyuldu. Sebebini bilmediği göz yaşları Nataşa'nın boğazını tıkadı, sevinçli, dayanılmaz bir his onu sarsıyordu.

«Ne yapacağımı, hayatımda nasıl hareket edeceğimi, kendimi ebedî olarak nasıl düzelteceğimi bana öğret!..» - diye düşünüyordu.

Diyakos kürsüye çıktı, başparmağını genişçe açıp cüppesinin altından uzun saçlarını kurtardı; istavrozu göğsüne dayıyarak yüksek sesle ve tantanayla dua okumağa başladı:

«Bütün insanlarla Tanrıya dua ediyoruz.»

«Bütün insanlarla, hep bir arada, sınıf ayrılığı gözetmeksizin kinsiz, kardeş sevgisiyle birleşmiş olarak dua edeceğiz,» diye Nataşa düşündü.

— «Yüce âlem için, ruhlarımızın selâmeti için!»

«Üstümüzde yaşayan melekler için ve bütün cisimsiz ruhların âlemi için», diye Nataşa dua etti.

Ordu için dua edilince Nataşa, kardeşini ve Denisof'u hatırladı. Denizde ve karada seyahat edenler için dua edilince Prens Andrey'i hatırladı, onun için dua etti, ona ettiği fenalığın ötürü Tanrının kendisini affetmesi için de dua etti. Bizi

¹ Eda, tavır.

sevenler için dua edilince kendi ev halkı için, babası için, annesi için, Sonya için, onlara karşı işlediği bütün kabahatleri ilk defa o anda anlıyarak ve onlara olan sevgisinin bütün şiddetini o anda hissederek dua etti. Bizden nefret edenler için dua edilince kendilerine dua etmek için düşmanlar ve kendisinden nefret eden kimseler icadetti. Babasına ödünc vereneri, onunla işi olan herkesi düşmanlardan saydı; düşmanları, kendisinden nefret edenleri her düşünüşünde ona bu kadar fenalık etmiş olan Anatol'u hatırladı; gerçi o nefret edenlerden değildi ama ona memnurlukla bir düşman gibi dua etti. Prens Andrey'i ve Anatol'u ancak duada açıkça ve sükûnetle hatırlamağa kendinde kuvvet buluyordu, çünkü o zaman onlara karşı duyduğu hisler Allah korkusu ve Allah sevgisi yanında yok oluyordu. Çar ailesi için, Synod ¹ için dua edilince, anlamasa da şüphe edemiyeceğini, yönetici Synod'u yine de sevdiğini, onun için dua ettiğini kendi kendine söyliyerek daha çok eğiliyor, haç çıkarıyordu.

Diyakos *Ekteniya'yı* ² bitirip göğsünün etrafını atkısiyle istavrozladı ve duasına devam etti :

«Kendimizi ve hayatımızı Tanrı Hristos'a teslim ediyoruz.»

«Kendimizi Tanrıya teslim ediyoruz» diye Nataşa içinde tekrarlardı. «Yarabbi, kendimi senin iradene veriyorum», diye düşündü. «Hiçbir şey istemiyor, arzu etmiyorum : ne yapacağımı, irademi nasıl kullanacağımı bana öğret! ve beni al, beni al!» — diye hisli bir sabırsızlıkla Nataşa, içinden böyle diyordu. Haç çıkarmıyor, incecik kollarını bırakmış, sanki görünmez bir kuvvetin onu hemen almasını, bedeninden, şikâyetlerinden, arzularından, vicdan azaplarından, emellerinden ve kusurlarından kurtarmasını bekliyordu.

Kontes âyin sırasında birkaç defa kızının rikkat ifade eden yüzüne, parlak gözlerine baktı, ona yardım etmesi için Tanrı'ya dua etti.

¹ Synod : Ortodoks kilisesinin yüksek ruhani meclisi.

² Ekteniya : ortodokslarda bir dua.

Âyinin ortasında birdenbire, Nataşa'nın iyi bildiği âyin kaidesine uygunsuz olarak, diyakos yamağı Üç örkün günü, üzerinde diz üstü dua okunan iskemleyi getirdi, hükümdar kapısının önüne koydu. Papaz leylâk renginde, sivri kadife külâhiyle çıktı, saçlarını düzeltti, güçlkle diz çöktü. Herkes aynı şeyi yaptı, şaşkın şaşkın birbirlerine bakıyorlardı. Rusya'nın düşman üstilâsından kurtulması için Synod'dan henüz gelen bir dua okunacaktı.

«Ey kudret sahibi Tanrı, Selâmet Tanrımız», diye papaz Rus kalbine çok kudretli bir tesir yapan İslav ruhanilerine has o berrak, tumturaksız ve tatlı sesle okumağa başladı.

«Ey kudret sahibi Tanrı, Selâmet Tanrımız! Değersiz mahluklarını lûtf ve kereminle bugün koru; bizi şefkatle dinle, esirge ve affet. Dünyanı altüst eden, bütün cihanı çöle çevirmek isteyen bir düşman bize karşı ayaklandı; bu caniler, senin mülkünü, mübarek Kudüs'ünü, sevgili Rusya'nı mahvetmek : mâbetlerini kirletmek, mihraplarını yıkmak, bizim kutsallığımızı hakaret etmek için toplandılar. Ne zamana kadar, Yarabbi, günahkârlar ne zamana kadar öğünccekler? Canice kudretlerini ne zamana kadar kullanacaklar?

«Ey kudretli Tanrı! Sana dua eden bizleri dinle : zâhît, otokrat, büyük hükümdarımız imparator Aleksandr Pavloviç'in kılıcını keskin eyle; onun ne kadar doğru, ne kadar yumuşak olduğunu hatırla, iyiliği için onu mükâfatlandır, bizi, senin sevgili İsrail'ini bununla koruyor. Onun niyetlerini, teşebbüslerini, işlerini takdis et; her şeye kaadir sağ elinle saltanatını kuvvetlendir, düşmana karşı onu muzaffer eyle, Musa'yı Amalekt'i, Gedeon'u Madiam'e, Davud'u, Golyat'e karşı muzaffer kıldığın gibi. Ordularını koru, senin adına savaşanların koltuğuna Midya'lîların yayını yerleştir, savaş için onlara kuvvet ver, silâhını ve kalkanını al, bizimkilere yardıma kalk, bizim fenalığımızı düşünenler utansın, rüsvay olsunlar, sana bağlı orduların önünde, yel önünde toz gibi olsunlar, senin kudretli meleğin onları rezil etsin, önüne katıp kovalasın; haberleri olmadan ağa düşsünler, onları saklıyan tuzaklar etraflarını çevirsin. Kulla-

rının ayaklarına kapansınlar, ordularımıza çığnensinler. Yarabbi! büyükleri ve küçükleri kurtarmağa kaadirsın, Tanrı'sın, insan sana karşı koyamaz.

«Babalarımızın Tanrı'sı! Ebedî olan lûtfunu, inayetini hatırla; bizi kendinden uzaklaştırma, noksanlarımıza yüz çevirme, fakat rahmetinin büyüklüğü ve inayetinin sonsuzluğuna göre suçlarımızı ve günahlarımızı küçük gör. Kalbimizi temiz kıl, sinemizde temiz bir ruh tazele; hepimizi sana imanla kuvvetlendir, ümitle sertleştir, birbirimize karşı gerçek bir sevgiyle canlandır, bize, babalarımıza verdiği mal ve mülkümüzün meşru müdafaası için bizi birlikle silâhlandır; şerefsizlerin hükümdarlık asâsı mübarek milletin üzerine kalkmasın.

«İman ettiğimiz, ümit bağladığımız ulu Tanrı, inayetine olan ümidimizde bizi utandırma, bir lûtuf işareti ver, bizden ve ortodoks dinimizden nefret edenler görsünler, rüsvay olsun, mahvolsunlar; adının Tanrı olduğunu, bizim senin kulların olduğumuzu bütün ülkeler bilsinler. Bugün inayetini göster bize Yarabbi, bizi selâmete ulaştır, kullarının yüreklerini inayetle neşelendir; düşmanlarımızı yere vur ve yakın bir zamanda onları sana iman edenlerin ayakları altına ser. Zira sen onların dayanağı, yardımcısıdır. Zafer sana ümit bağliyanlarındır; baba, oğul, kutsal ruh, sana şimdi, her zaman, ebediyen hamdolsun. Amin»

O duygulu halinde bu dua Nataşa'da kuvvetli bir tesir yaptı. Musa'nın Amalek'e, Gedeon'un Madian'a, Davud'un Goliath'a zaferi ve Kudüs'ün tahribi hakkındaki sözleri dinledi; kalbini dolduran bir rikkat ve şefkatle Tanrı'ya yalvardı; fakat bu duada Tanrıdan ne istediğini iyice bilmiordu. Temiz bir ruha, kalblerin imanla, ümitle kuvvetlendirilmesine, sevgi ile canlandırılmasına dair isteğe bütün kalbiyle iştirâk etmişti. Fakat daha bundan birkaç dakika önce düşmanlarını sevmek, onlar hakkında dua etmek için çok olmalarını arzu ederken şimdi ayaklarının altına serilip çığnensemeleri için dua edemiordu. Ama diz üstü okunan duanın doğruluğundan da şüphe edemezdi. İnsanların günah-

ları yüzünden uğrıyacıkları cezayı ve bilhassa kendi günahlarını düşünerek ruhunun derinliklerinde dindarca ve titretici bir korku hissetti, herkesi de, kendisini de affetmesi için hayatta herkese de kendisine de rahatlık ve saadet vermesi için Tanrı'ya yalvardı. Ona öyle geldi ki Tanrı kendi? sini duymuştu.

XIX

Piyer, Rostof'lardan ayrıldığı, Nataşa'nın minnetli bakışlarını hatırlıyarak gökyüzünde duran kuyruklu yıldıza baktığı, önünde yeni bir ufku açıldığını hissettiği günden beri, ona daima ıstırap veren meseleyi, dünyevî olan her şeyin boş ve mânasız olduğu meselesini düşünmeği bırakmıştı. Evvelce her iş arasında düşündüğü bu korkunç sual : niçin? neden? suali yerine şimdi başka bir sual ve evvelki sualin cevabı değil *onun* düşüncesi geçmişti. Dinlediği zaman veya kendisi mânasız bir söz söyleyince, insanların alçaklığına, mânasızlığına dair bir şey okuyunca veya öğrenince eskiden olduğu gibi dehşete düşmüyordu; her şey böyle kısa ömürlü ve bilinmez olduğu halde bütün insanların neden bu kadar uğraştıklarını kendi kendine sormuyordu. Fakat son defa gördüğü şekliyle onu hatırlıyordu; bütün şüpheleri siliniyordu, zihnine gelen bütün suallere cevap verdiği için değil, onun düşüncesi bir an içinde kendisini mânevi âlemin haklısı ve suçlusu olmıyan başka, ışıklı bir sahasına, yaşamağa değen güzellik ve aşk sahasına götürdüğü için siliniyordu. Nasıl bir bayağılık aklına gelirse gelsin kendi kendine şöyle derdi :

«Bırak filânca kişi devleti ve çarı soysun, devlet ve çar ise onu mevkiyle mükâfatlandırsın; dün o bana gülümsedi, ona gitmeğini rica etti, onu seviyorum, bunu aslâ kimse bilmeyecek» diye düşünürdü.

Piyer, yine kibar âlemine devam ediyor, yine öyle çok içiyor, aynı avare ve dağınık hayatı yaşıyordu, çünkü Rostof'larda geçirdiği saatlerden başka geriye kalan vakti de geçirmek lâzımdı; alışıklık, Moskova'da edindiği ahbablar onu kapı-

dığı bu hayata mukavemet edilmez şekilde sürüklemişlerdi. Harb meydanlarından gittikçe daha çok telâş uyandırıcı söylentiler geldiği, Nataşa'nın sırhati düzelmeğe başladığı, onda artık eski ihtimamlı merhamet hissini uyandırmaz olduğu bu son zamanlarda, gitgide onun için daha ziyade anlaşılmaz şekil alan bir kaygı duymağa başladı. İçinde bulunduğu durumun uzun zaman devam edemeyeceğini, bütün hayatını değiştirecek felâketin yaklaştığını hissediyor ve sabırsızlıkla her şeyde, yaklaşan bu felâketin alâmetlerini arıyordu. Piyer'in mason biraderlerinden biri ona Napolyon hakkında, Yuhanna'nın Apokalips'inden ¹ çıkarılan aşağıdaki kehaneti keşfetmişti.

Apokalips'in on üçüncü bölümünün on sekizinci ayetinde şöyle deniyor :

«Burada hikmet var; akıl ve zekâ sahibi kişi canavar sayısını saysın : bu insanca bir sayıdır ve bu sayı altı yüz altmış altıdır.»

Aynı bölümün beşinci âyetinde : «ve onun bir ağzı var ki büyük ve bayağı sözler söyler; ve ona bir saltanat verilmiştir ki kırk iki aylıktır.»

Fransız harflerinde ilk on harf, İbrani temsili rakamları gibi vahit ifade eder, diğer harfler ise şöyle bir manzara gösterir :

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	20	30	40	50	60	70	80	90
T	U	V	W	X	Y	Z											
100	110	120	130	140	150	160											

Bu alfabeye göre rakkamla *l'empereur Napoléon* sözü yazılınca elde edilen rakkamların tutarı 666 olur, bu suretle, Napolyon'un Apokalips'de bildirilen canavar olduğu meydana

¹ Apokalips : gaipen haber veren (ahdi cedit) kitaplarından biri.

çıkar. Bundan başka yine aynı alfabeye göre *Quarante deux* ¹, yani canavarın ikbalinin sonu yazılınca bu kelimelerin rumzu olan rakkamların tutarı yine 666 dır; buradan Napolyon'un satvetinin 1812 de sona ereceği ve o tarihte Fransız imparatorunun 42 yaşını dolduracağı meydana çıkmaktadır. Bu kehanet Piyer'i çok hayrete düşürdü; canavarın yani Napolyon'un hâkimiyetine son verecek şeyin ne olduğunu sık sık kendi kendine soruyor, aynı şekilde harflerin rakkamlarla rumuzlandırılması esası üzerinde ve aynı hesapla onu meşgul eden bu suale cevap bulmağa çalışıyordu. bu suale cevap olmak üzere *L'empereur Alexandr* ve *La nation Russe* diye yazdı. Harfleri saydı, fakat rakkamların tutarı 666 dan ya çok fazla, yahut eksik çıkıyordu. Bu hesaplarla uğraşırken bir defasında kendi adını : *Comte Pierre Besouhoff* yazdı; rakkamların yekûnu yine hiç tutmadı. İmlâyı değiştirerek S yerine Z yazdı, bir (de) ilâve etti, *article* (le) ilâve etti, arzu edilen sonucu yine elde edemedi. O zaman, eğer aranan sualin cevabı kendi adındaysa, bu cevapta milliyetinin mutlaka zikredilceği fikri aklına geldi. *Le Russe Besuhof* diye yazdı, rakkamları saydı, 671 çıktı, yalnız beş rakkam fazlaydı; 5 rakkamı *L'empereur* kelimesinin önündeki *article*'in atılan «c» sini ifade eder. Kaideye göre yanlış olmakla beraber yine aynı şekilde «e» harfini atarak aranan 666 rakkamına müsavi *L'Russe Besuhof* cevabını buldu. Bu keşif onu heyecanlandırdı. Apokalips'in haber verdiği büyük hâdise ile nasıl ve ne gibi bir bağla birleşmişti, bilmiyordu; fakat bu bağın varlığından bir an şüphe etmemiştir. Rostova'ya olan aşkı, Deccal, Napolyon istilâsı, kuyruklu yıldız, 666, *L'empereur Napoléon* ve *L'Russe Besuhof*, bütün bunların bir arada olgunlaşması, patlaması ve kendini esiri hissettiği sihirli, mânasız Moskova kibar âlemi âdetlerinden ayırıp büyük bir kahramanlığa, büyük bir saadete götürmesi gerekti!

¹ Kırk iki.

Âyinin yapıldığı pazardan bir gün önce Piyer, iyi ahbabı olduğu Kont Rastopçin'den millete hitabeden beyannameyi de, ordudan gelen son haberleri de getirmek için Rostof'lara söz vermişti. Sabah erkenden kont Rastopçin'e giden Piyer, orada ordudan daha yeni gelmiş olan bir kuriyeye rasladı.

Kuriye, Piyer'in tanıdığı Moskova'nın balo dansçılarından birisiydi.

— Allah aşkına bana yardım edemez misiniz, — dedi kuriye — : çantam aile mektuplariyle dolu.

Bu mektuplar arasında Nikolay'dan babasına bir mektup vardı, Piyer bu mektubu aldı. Bundan başka kont Rastopçin ona hükümdarın, Moskova'ya hitabeden, zarfı daha yeni açılmış olan beyannamesini, orduya yazılan son günlük emirleri ve kendi son afişini verdi. Piyer, ordu günlük emirlerini gözden geçirirken bunların birinde, yaralılara, ölümlere ve taltif edilenlere dair haberler arasında Ostrovno savaşında gösterdiği yararlık dolayısıyla 4 üncü dereceden Sen Jorj nişaniyle taltif edilen Nikolay Rostof'un adını ve aynı günlük emirde prens Andrey Bolkonski'nin nişancı alayı komutalığına tâyin edildiğini gördü. Piyer, Bolkonski'yi Rostof'lara hatırlatmak istemezdi ama oğullarının taltifi haberiyle onları sevindirmek arzusundan kendini alıkoyamazdı, öğle yemeğinde kendisi götürmek için beyannameyi, afiş ve diğer emirleri yanında alıkoyarak basılı emri ve mektubu Rostof'lara gönderdi.

Kont Rastopçin'le konuşma, onun kaygılı, aceleci hali, kayıtsız bir tavırla orduda işlerin çok fena gittiğini söyleyen kurye ile karşılaşma, Moskova'da casusların meydana çıkarıldığına ve Napolyon'un, sonbahara kadar her iki Rus başkentine girmeğe söz verdiğinden bahseden bir kâğıdın Moskova'da dolaştığına dair söylentiler, ertesi günü beklenen hükümdarın gelişi hakkındaki sözler, bütün bunlar, kuyruklu yıldızın zuhurundan, bilhassa harbin başından beri Piyer'i bırakmıyan heyecan ve bekleme hissine yeni bir kuvvet vermişti.

Askerlik hizmetine girmek fikri Piyer'de çokatn doğmuştu; bu fikri yerine getirirdi, fakat evvelâ yeminle bağlı olduğu, ebedî sulhü, harbi kaldırmağı vaiz ve telkin eden mason cemiyetine mensub oluşu buna engeldi, ikincisi, üniforma giyip, vatanseverlik öğüdü veren birçok Moskova'lılara bakarak böyle bir adım atmaktan nedense utanıyordu. Askerlik hizmetine girmek niyetini yerine getirmemesinin başlıca sebebi ise kendisinin 666 canavar rakkamını karşılıyan *L' Russe Besuhof* olması, canavarın hâkimiyetine son verme yolundaki büyük işe iştirâkinin ezelden tâyin edilmiş bulunması, bunun için de hiçbir teşebbüse girişmemek, olacağı beklemek gerektiği yolunda vâzih olmıyan bir fikir taşımasıydı.

XX

Rostof'larda, her pazar olduğu gibi, yakın tanıdıklardan bazıları öğle yemeği yiyorlardı. Piyer, onları yalnız bulmak için önceden gelmişti.

Piyer, bu yıl o kadar şişmanlamıştı ki, eğer böyle uzun boylu, geniş omuzlu, güçlü kuvvetli olmasa biçimsiz olurdu; ağırlığını kolaylıkla taşıdığı belliydi.

Soluyarak kendi kendine bir şeyler mırıldanarak merdivenleri çıktı, arabacısı bekleyip beklemeyeceğini artık sormamıştı. Kont Rostof'lara geldi mi 12 ye kadar kalacağını bilirdi. Rostof'ların uşakları pelerinini çıkarmak, bastonunu, şapkasını almak için sevinçle atıldılar, Piyer, kulüp alışkanlığıyla bastonunu da, şapkasını da sofada bırakırdı.

Rostof'larda ilk gördüğü kimse Nataşa oldu. Daha onu görmeden sofada pelerinini çıkarırken onun sesini duymuştu, salonda solfej yapıyordu. Piyer, hastalığındanberi onun şarkı söylemediğini biliyordu. Bunun için sesinin ahengi onu sevindirmişti. Kapıyı yavaşça açtı, Nataşa'yı, âyinde giydiği leylâk rengi elbisesiyle odada gezinerek şarkı söyler gördü. Kapıyı açtığı zaman Nataşa'nın arkası dönüktü, fakat

birdenbire geri dönüp de Piyer'in ablak, şaşalamış yüzünü görünce kızardı, hızla ona yaklaştı.

— Yine şarkı söylemeği denemek istiyorum, — dedi. — Ne de olsa bir iştir — diye âdeta af diler gibi ilâve etti :

— Çok güzel.

Piyer'in çoktanberi onda görmediği eski canlılıkla :

— Geldiğinize ne kadar sevindim! Bugün o kadar bahtiyarım ki! — dedi. — Biliyorsunuz, Nicolas, Sen Jorj nişanı aldı. Onun hesabına o kadar gurur duyuyorum ki...

— Elbette, günlük emri ben gönderdim, hadi, ben size mâni olmak istemem, — diye ilâve etti ve misafir salonuna geçmek istedi.

Nataşa onu durdurdu.

— Kont! Şarkı söylemem fena mı? — dedi; kızararak, fakat gözlerini indirmeksizin sorguyla Piyer'e bakıyordu.

— Hayır... neden? bilâkis... fakat niçin bana bunu soruyorsunuz?

— Ben de bilmiyorum, — diye Nataşa, hemen cevap verdi — fakat sizin hoşunuza gitmiyecek hiçbir şey yapmak istemem, size her şeyde inanırım, benim için ne kadar değerli olduğunuzu, benim için neler yaptığınızı bilmezsiniz!...

— Hızla söylüyordu, bu sözler üzerine Piyer'in nasıl kızardığını farketmemişti. — Yine bu günlük emirde onun, Bol-konski'nin (bu kelimeyi sesini alçaltarak çabuk çabuk söyledi) Rusya'da bulunduğunu, yine orduda hizmet ettiğini gördüm. Ne dersiniz, — diye çabuk çabuk ilâve etti, anlaşıl-an söylemek için acele ediyordu. Çünkü sözünü bitirmeğe kuvveti yetmiyecek diye korkuyordu, — beni bir gün affeder mi acaba? Bana karşı fena his beslemeyecek mi? ne dersiniz? Ne fikirdesiniz?

Piyer :

— Ben o fikirdeyim ki... — dedi, — onun affedeceği bir şey yok... ben onun yerinde olsam... — Bir teda'i ile Piyer bir an içinde, Nataşa'yı teskin ederken, eğer o kendisi değil de dünyanın en iyi adamı ve serbest birisi olsa önünde diz çöküp elini ve gönlünü istiyeceğini söylediği zamana gitti,

aynı merhamet, şefkat ve sevgi hissi onu kapladı, aynı sözler dilinin ucuna geldi. Fakat Nataşa onları söylemesine vakit bırakmadı.

— A, siz... siz, — bu siz kelimesini heyecanla söylüyordu, — siz başka. Sizin kadar iyi kalbli, âlicenap, iyi insan bilmiyorum, olamaz da. Eğer o zaman, hattâ şimdi siz olmasaydınız halim ne olurdu bilmem, çünkü...

Birdenbire gözleri doldu, öteye döndü; notayı gözlerine doğru kaldırdı, okumağa başladı, tekrar salonda dolaşmak üzere yürüdü.

Bu sırada Petya, misafir odasına koşarak geldi.

Petya şimdi, güzel, pembe beyaz, on beş yaşında kalın ve kırmızı dudaklı, Nataşa'ya benzien bir oğlandı. Üniversiteye hazırlanıyordu, fakat son zamanlarda arkadaşı Obolenski ile hüsar yazılmağa gizlice karar vermişlerdi.

Petya, bu iş için konuşmak üzere adaşına koşmuştu.

Hüsarlığa kabul edilip edilmeyeceğini öğrenmesini Piyer'den rica etti.

Piyer, Petra'yı dinlemiyerek salonda dolaşıyordu.

Petya, kendisini dinlemesi için elini çekiyordu.

— Ya benim işim, Piotr Kiriliç, Allah aşkına! Bir ümidim sizde, — diyordu.

— A, evet, senin işin. Hüsar mı olacaksın? Söylerim, söylerim. Bugün muhakkak söylerim.

İhtiyar kont :

— Eh, *mon cher*, ¹ — eh, beyannemeyi buldunuz mu?— diye sordu, — kontes, Razumovski'lerde âyinideydi yeni bir dua dinledi, çok güzeldi diyor.

Piyer :

— Buldum, — diye cevap verdi, — yarın hükümdar geliyor... Fevkâlade bir zadegân toplantısı olacak, binde on toplama var diyorlar. Ha, sizi tebrik ederim.

— Evet, evet, hamdolsun. Eh, ordudan ne haber?

Piyer :

¹ Azizim.

— Bizimkiler gene geri çekildiler. Smolensk dolaylarındalar, diyorlar, — diye cevap verdi.

Kont :

— Aman Yarabbi aman Yarabbi! — dedi. — Beyanname nerede?

— Beyanname! Ay, evet!

Piyer, cebinde kâğıtları aramağa başladı, bulamadı. Ceplerini karıştırmakta devam ederken içeri giren Kontes'in elini öptü, besbelli artık şarkı söylemiyen, fakat misafir salonuna da gelmiyen Nataşa'yı bekliyerek kaygılı kaygılı bakınıyordu.

— *Ma parole je ne sais plus où je l'ai fourré* ¹ — dedi.

Kontes :

— Ah, daima her şeyi kaybeder, — dedi.

Nataşa, rikkatli, heyecanlı bir yüzle geldi, sessizce Piyer'e bakarak oturdu. O içeri girer girmez Piyer'in hüzünlü yüzü parladı; kâğıtları aramakta devam ederek birkaç defa ona baktı.

— Vallahi gidip getireceğim, evde unuttum. Muhakkak...

— Ama, yemeğe geç kalırsınız.

— Ah, arabacı da gitti.

Fakat kâğıtları aramak için sofaya giden Sonya onları Piyer'in şapkasının içinde buldu, Piyer, onları ihtimamla astarın arasına yerleştirmişti. Piyer hemen okumak istedi, ama, anlaşılan bu okumadan büyük bir zevk bekliyen ihtiyar Kont :

— Yok, yemekten sonra, — dedi.

Yemekte yeni Sen Jörj şövalyesinin sağlığına şampanya içildiği sırada, Şinşin, ihtiyar gürcü prensesinin hastalığına, Métivier'in Moskova'dan kaybolduğuna, Rastopçin'e bir Alman getirildiğine, ona bunun bir şampinyon ² olduğu bildiril-

¹ Vallahi, onu nereye soktum bilmiyorum.

² Rusça şpiyon (Fransızcadan espion) kelimesi casus mânasına gelir. Halk bu kelimeyi «şampinyon» şeklinde söylüyor ki bu kelime Fransızca mantar demektir.

diğine, (bizzat kont Rastopçin böyle anlatıyordu) ve kont Rastopçin'in halka bunun bir şampiyon değil, basbayağı eski bir mantar Alınan olduğunu söyliyerek şampinyonun serbest bırakılmasını emrettiğine dair şehir havadisleri anlattı.

— Boyuna da yakalıyorlar, — dedi kont. — Ben de Fransızca az konuşmasını kontese her zaman söylerim. Zamanı değil şimdi.

Şişsin :

— Duydunuz mu?, — dedi, — prens, Golitsin bir Rus öğretmen tuttu, Rusca öğreniyor, *il commence à devenir dandereux de parler français dans les rues* ¹.

İhtiyar kont Piyer'e dönerek :

— E, ne dersiniz, kont Piotr Kiriliç, milis toplamağa başlanınca sizin de ata binmeniz gerekiyor, değil mi? — dedi.

Piyer, yemekte hep sessiz ve düşünceliydi. Bu hitap üzerine, bir şey anlamamış gibi Kont'a baktı.

— Evet, evet harbe, — dedi, — hayır! askerlik nerde ben nerde! Bununla beraber her şey o kadar garip, o kadar garip ki! ben de bir şey anlamıyorum. Bilmem, harbin zevklerinden o kadar uzağım ki; ama bu zamanlarda kimse bir şey söyleyemez.

Yemekten sonra Kont rahatça koltuğa yerleşti, iyi bir okuyucu olarak tanınan Sonya'ya, okumasını ciddî bir yüzle rica etti.

«Birinci başkentimiz Moskova'ya.

«Düşman büyük kuvvetlerle Rusya'nın sınırlarını aştı. Sevgili yurdumuzu harabetmeğe geliyor». Sonya incecik sesiyle dikkatli dikkatli okuyordu. Kont gözlerini kapamış, bazı yerlerde kesik kesik içini çekerek dinliyordu.

Nataşa, dimdik oturuyor, dikkatle ve dik dik bir babasına, bir Piyer'e bakıyordu.

Piyer, onun bakışlarını üzerinde hissediyor, ona bak-

¹ Sokaklarda Fransızca konuşmak tehlikeli olmaya başladı.

mamağa çalışıyordu. Kontes, beyannamenin her tumturaklı ibaresine karşı beğenmezlik ifade eden bir tavırla ve öfkeyle başını sallıyordu. Bütün bu sözlerde o sadece oğlunu tehdideden tehlikenin henüz daha ortadan kalkacağı benzemediğini hissediyordu. Şinşin, dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle belli ki ilk gülünç bulduğu şeye, Sonya'nın okuyuşuna, Kontun söyleyeceği söze, hattâ daha iyi bir bahane bulamazsa beyannamenin kendisine gülmeğe hazırlanmıştı.

Rusya'yı tehdideden tehlikelere, hükümdarın Moskova'ya bilhassa ünlü zadegânlara bağladığı ümitlere dair olan kısımları okuduktan sonra Sonya sesinin, daha ziyade dikkati üzerine çekmiş olmaktan gelen titreyişle son sözleri okudu : «başkentimizde ve ülkemizin başka yerlerinde bugün düşmanı önliyen ve görüldüğü her yerde bozguna uğratılması için yeni kurulan bütün milislerimizle müzakere etmek, onları idare etmek için bizzat halkımızın arasına katılmakta gecikmiyeceğiz. Bizi içine yuvarlamağı ümdüğün felâket düşmanın başına çöksün, kölelikten kurtulan Avrupa Rusyanın şanını yükseltsin!»

Kont, yaşlı gözlerini açtı, burnuna kuvvetli bir sirke tuzu çekmiş gibi şiddetle soluyup birkaç defa duralıyarak :

— İşte bu mükemmel! — dedi. — Sen yalnız söyle, hükümdarım, biz her şeyi feda ederiz, hiçbir şeyi esirgemeyiz.

Şinşin, Kontun vatanseverliği üzerine hazırladığı şakayı daha söylemeğe vakit bulmadan Nataşa, yerinden fırladı, babasına koştı, onu öperek :

— Ne şeker babadır bu! — dedi. Neşesiyle beraber geri gelen o şuursuzca işvesiyle tekrar Piyer'e baktı.

Şinşin :

— Bakın vatansever kıza! — dedi.

Nataşa alınganca :

— İliç de vatanseverlik değil, basbayağı... — dedi. — Size her şey şaka geliyor ama hiç de şaka değil bu...

Kont :

— Ne şakası! — diye tekrar etti. — yalnız bir söz söylesin o, hepimiz gideriz... Biz Alman değiliz öyle...

Piyer :

— Dikkat ettiniz mi, — dedi, — «müzakere etmek için» deniyor.

— Artık, niçin olursa olsun...

Bu sırada, hiç kimsenin dikkat etmediği Petya, babasına yaklaştı, kıpkırmızı kesilmişti, kâh kalınlaşan, kâh inceleşen değişik bir sesle dedi ki :

— Eh, şimdi babacığım size — isterseniz anneme de, — kesin olarak söylüyorum ki askerlik hizmetine girmeğe bana izin vereceksiniz, çünkü artık duramam... işte bu kadar...

Kontes dehşetle gözlerini yukarı kaldırdı, ellerini çırpı ve öfkeyle kocasına döndü ;

— Buyurun bak! — dedi.

Fakat kont hemen heyecanını zaptedip kendini topladı.

— Hadi, hadi, — dedi, — askere bak hele! Budalalığı bırak; okumak lâzım.

— Budalalık değil bu, babacığım. Obolenski Fedya, benden küçük, o da gidiyor, mesele şurada ki, gitsem de gitmesem de okuyamam. Vatan... — Petya durdu kulaklarına katlar kızardı ve sözünü şöyle bitirdi : — vatan tehlikedeyken ben okuyamam.

— Yeter, yeter, budalalık...

— Ama her şeyi feda ederiz diye kendiniz söylediniz.

Sararan, durgun gözlerle küçük oğluna bakan karısına göz atarak Kont bağırdı :

— Petya! Sana söylüyorum, kes sesini!

— Size diyorum ki... işte Piotr Kiriliç söylesin...

— Sana saçmalıyorsun diyorum. Daha ağzı süt kokuyor, askere gidecekmiş! Hadi, hadi, sana söylüyorum.

Kont, ihtimal istirahatten önce çalışma odasında bir defa da kendisi okumak üzere kâğıtları yanına alarak odadan çıkarken :

— Piotr Kiriloviç, — dedi. — Haydi tütün içmeğe gidelim...

Piyer, şaşkın ve kararsız bir haldeydi Nataşa'nın, şefkat-den daha derin bir hisle durmadan ona bakan her zaman-

dan parlak ve canlı gözleri, onu bu hale koymuştu.

— Yok, ben galiba eve gideceğim...

— Nasıl eve gideceksiniz, geceyi bizde geçirmek istiyordunuz hani... Hem bize seyrek gelmeğe başladınız, sonra bu benimki... — Nataşa'yı göstererek Kont sâfça ilâve etti — yalnız sizin yanınızda neşelidir...

Piyer, çabuk çabuk :

— Evet, ama unutmuştum... mutlaka eve dönmem lâzım... işim var... — dedi.

Kont odadan büsbütün çıkarak :

— Peki, o halde güle güle, — dedi.

— Niçin gidiyorsunuz? Niçin neşesizsiniz? Niçin?... — diye Nataşa meydan okuyucu bir eda ile Piyer'in gözlerine bakarak sordu.

Piyer, «çünkü seni seviyorum!» — demek istedi, fakat bunu söylemedi, kıpkırmızı kesildi, gözlerini yere indirdi.

— Çünkü size seyrek gelmem daha iyi... Çünkü... Hayır sadece işim var...

— Niçin— Hayır, söyleyiniz, — diye Nataşa söze başladı fakat birdenbire sustu..

İkisi de korka korka ve utanarak birbirlerine bakıyorlardı. Piyer, gülümsemeğe gayret etti. Fakat beceremedi; gülümsemesi bir ısırap ifadé etmişti; susarak Nataşa'nın elini öptü ve çıktı.

Piyer, Rostof'lara bir daha gitmemeğe içinden karar vermişti.

XXI

Petya, kesin ret cevabını aldıktan sonra, odasına girip kapandı, acı acı ağladı. Sessiz, suratı asık ve ağlamaktan kızarmış gözlerle çaya geldiği zaman herkes bir şey farketmemiş gibi davrandı.

Ertesi gün hükümdar geldi. Rostof'ların hizmetçilerinden birkaç kişi Çarı görmeğe gitmek için izin aldılar. O sabah Petya, uzun müddet giyindi, tarandı, büyüklerinki gibi bir

yaka taktı. Aynanın karşısında kaşlarını çatıyor, jestler yapıyor, omuzlarını silkiyordu; nihayet kimseye bir şey söylemeden, kasketini giydi, görünmemeğe çalışarak arka kapıdan çıktı. Petya, doğruca hükümdarın bulunduğu yere gitmeğe, bir mabeyinciye (Petya, hükümdarı her zaman mabeyincilerle çevrili sanırdı) kendisinin kont Rostof olduğunu, yaşının küçük olmasına rağmen vatana hizmet etmek istediğini, genç olmanın candan bağlılığa engel olamayacağını doğrudan doğruya anlatmağa karar verdi; ona kendisinin her şeye hazır... Bu sırada Petya, mabeyinciye söylemek için birçok güzel sözler hazırlamıştı.

Hükümdara takdiminde bilhassa çocuk olduğu için başarı umuyordu (hattâ yaşının küçüklüğüne herkesin nasıl hayret edeceğini bile düşünüyordu,) bununla beraber yakasının takılış şekli, taranışı, vekarlı, ağır yürüyüşüyle, yaşlı bir adam gibi görünmek istiyordu. Fakat ilerledikçe ve kendini akın akın Kremlin'e doğru gelen kalabalığa kaptırdıkça yaşlı insanlara mahsus ağırbaşlılığı yavaşlığı unuttuyordu. Kremlin'e yaklaşırken itip kakacaklar diye kaygılanmağa başladı azimle, tehdidedici bir tavırla dirseklerini yana verdi. Fakat Troytski kapısında, bütün enerjisine rağmen, ihtimal ki ne vatan severce bir maksatla Kremlin'e geldiğini bilmiyen insanlar onu duvara öyle bir sıkıştırdılar ki, boyun eğmek ve kapıda arabalar kemerlerin altından gürüldiyerek geçinceye kadar durmak zorunda kaldı. Petya'nın yanında uşaklı bir kadın, iki tacir ve bir emekli er vardı. Kapıda bir müddet durduktan sonra Petya, bütün arabaların geçmesini beklemiyerek başkalarından evvel ilerlemek istedi, azimle dirseklerini işletmeğe başladı; fakat ondan ilk dirseği yiyen karşısındaki kadın hiddetle bağırdı:

— Ne itiyorsun, küçük bey, görmüyor musun ki herkes duruyor ne sokuluyorsun!

Uşak :

— Böyle herkes de sokulur, — dedi ve o oda dirsek vurmağa başladı, Petya'yı dayanıp kapının fena kokan bir köşesine sıkıştırdı.

Petya yüzünü kaplıyan teri elleriyle sildi, büyüklerinki gibi o kadar itina ile evde taktığı terden ıslanmış yakasını düzeltti.

Huzura çıkılmaz bir manzarası olduğunu hissediyor; bu haliyle mabeyincilerin karşısına çıkarsa onu hükümdarın yanına bırakmıyacaktı diye korkuyordu. Fakat kalabalıktan üstünü başını düzeltmeğe ve başka bir yere geçmeğe imkân yoktu. Geçen generallerden biri Rostof'ların bildiği gibi. Petya ondan yardım rica etmek istedi, fakat bunun erkeklığe aykırı bir şey olacağını düşündü. Bütün arabalar geçince kalabalık akın etti, Petya'yı da, halkın her tarafını tuttuğu meydana sürükleyip götürdü. Yalnız meydanda değil yamaçlarda daamlarda, her yerde kalabalık vardı. Petya, kendini meydana bulur bulmaz, bütün Kremlin'i kaplıyan çan seslerini ve halkın neşeli konuşmalarını açık açık duydu.

Bir anda meydan genişledi, birdenbire bütün başlar açıldı, herkes yine ileriye atıldı. Petya öyle sıkışmıştı ki nefes alamıyordu; hep «hurra! hurra! hurra!» diye haykırıyorlardı. Petya ayaklarının ucuna kalkıyor, yanındakilerle itişiyor, fakat etrafında kalabalıktan başka bir şey görmüyordu.

Bütün yüzlerde tek bir rikkat ve heyecan ifadesi vardı. Petya'nın yanında duran bir tüccar karısı hıçkırıyor, gözlerinden yaşlar boşanıyordu.

— Babamız, meleşimiz, pederimiz! — diyerek göz yaşlarını parmaklarıyla siliyordu.

Her taraftan :

— Hurra! — diye haykırıyorlardı.

Kalabalık bir dakika durakladı, sonra tekrar ileri atıldı.

Petya, ne yaytığını bilmiyerek dişlerini sıktı, gözlerini canavar gibi döndürdü, dirseklerini işletip, bu dakikada âdeta kendini de, herkesi de öldürmeğe hazırmış gibi «hurra!» diye haykırarak ileri atıldı; fakat yanlarından da tıpkı onunki gibi canavar yüzleri, aynı «hurra!» naralarıyla ileri sokuyluyorlardı.

Petya, içinden :

— «Hükümdar neymiş bir bak! — dedi, — hayır, kendi başıma ona dilekçe sunmam doğru değil, bu çok cüretlice olur!» Buna rağmen hep öyle ümitsizce ileri atılmakta devam etti; önündekilerin omuzları arasından, kırmızı çuha serili bir yolun uzandığı boş bir saha görünüp kayboldu; fakat bu sırada kalabalık geriye doğru dalgalandı (önde polisler alaya çok sokulan halkı geriye dayanıyorlardı; hükümdar saraydan Uspenski katedraline geçiyordu); Petya, ansızın böğrüne öyle bir darbe yedi ve öyle sıkıştırıldı ki birdenbire gözleri karardı, şuurunu kaybetti, kendine geldiği zaman, arkasında bir tutam beyaz saçıyla mavi cüppeli bir din adamı, — ihtimal bir diyakos yamağı, — bir eliyle onu koltuğunun altından tutuyor, öbürüyle kalabalığın baskısından onu koruyordu.

— Ezdiler sizi küçük bey! — dedi, — nedir bu böyle!... Biraz kendinize geldiniz mi, ezdiler, ezdiler!

Hükümdar Uspenski katedraline geçti. Kalabalık tekrar toparlandı; diyakos yamağı, sararan, soluk almıyan Petya'yı «Topların Şahı» na ¹ doğru sürükledi. Birkaç kişi Petya'ya acımişti, birden bütün kalabalık ona doğru döndü onun etrafında bir baskıdır başladı. Yakında duranlar ora hizmet ediyor, redingotunun düğmelerini çözüyor, onu topun kaidesine oturtuyor, onu ezenlerden birini azarlıyorlardı.

— İnsan böyle ezerek adamın canını çıkarabilir. Nedir bu! Kaatil mi olacaksınız! Bak zavalıcık sofrı örtüsü gibi bembeyaz oldu, — diye sesler duyuldu.

Petya, çok geçmeden kendine geldi, yüzünün kırmızılığı geri geldi, acısı geçti, bu geçici acıya karşılık topun üstünde yer aldı ki buradan geri dönmesi gereken hükümdarı göreceğini umuyordu. Petya, artık dilekçe sunmağı düşünmüyordu. Sadece onu bir görebilseydi; bununla da o kendini bahtiyar sayacaktı!

¹ Topların şahı : 16 ncı yüzyılda imal olunmuştur 196.500 kilo ağırlığındadır.

Uspenski katedralinde, biri hükümdarın gelişi dolayısıyla, öbürü Türklerle akdedilen sulh için yapılan iki birleşik şükran âyini sırasında kalabalık biraz dağıldı; *Ätus* ¹, çörek, ye Petya'nın çok canı istediği ay çiçeği tohumu satıcıları bağırarak meydana çıktılar; alelâde konuşmalar duyuldu. Bir tacir kadın yırtılan şalını gösteriyor, onu ne kadar pahalıya satın aldığını anlatıyordu, başka biri ipekli kumaşların şimdi çok pahalılaştığını söylüyordu. Petya'nın kurtarıcısı, diyakos yamağı, bir memurla, bugün hangi hürmetli piskoposun âyin yaptığını konuşuyordu. Diyakos yamağı, Petya'nın anlamadığı muhteşem âyin sözünü birkaç defa tekrarlardı. İki genç esnaf fındık kıran bir hizmetçi kızla alay ediyorlardı. Bütün bu konuşmalar, bilhassa hizmetçi kızla yapılan ve Petya için o yaşta çok çekici olması gereken alay, şimdi onu ilgilendirmiyordu; o hep hükümdarı ve ona karşı sevgisini düşünüp heyecanlanarak yüksekte, topun üstünde oturuyordu. Onu ezdikleri zaman duyduğu acı ve korku hissiyle coşkunluk hissinin bir araya gelmesi bu dakikaların önemini kavrayışını bir kat daha kuvvetlendiriyordu.

Birdenbire rıhtım boyundan top sesleri duyuldu (bunlar Türklerle yapılan sulhü kutlamak için atılıyordu); kalabalık, topun nasıl atıldığını görmek için şiddetle rıhtıma doğru hücum etti. Petya'da oraya koşmak istiyordu, fakat küçük beyi himayesine alan diyakos yamağı onu bırakmadı. Top sesleri henüz daha devam ederken Uspenski katedralinden subaylar, generaller, mabeyinciler dışarı fırladılar, sonradan o kadar acele etmeyen daha başkaları çıktı, yine başlardan şapkalar çıkarıldı; topları görmeğe gidenler koşup geldiler. Nihayet katedralin kapısından üniformalı, kordonlu dört kişi daha çıktı. Kalabalık yine «hurra! hurra!» diye bağırmağa başladı.

— Hangisi? Hangisi? — diye Petya, ağlar bir sesle etrafındakilere sordu, fakat ona kimse cevap vermedi; her-

¹ Bir nevi şıra.

kes heyecan içindeydi; Petya, bu dört kişiden, gözlerinden fıskıran sevinç yaşları arasında iyice göremediği birini seçerek bütün heyecanını — bu her ne kadar hükümdar değilse de, — onun üzerine topladı, coşkun bir sesle «hurra!» diye haykırdı, ne pahasına olursa olsun ertesi gün asker olmak kararını verdi.

Kalabalık hükümdarın larkasından kostu, onu saraya kadar takibetti, sonra dağılmağa başladı. Vakit epeyce geçmiş, Petya, bir şey yememişti; buram buram ter döküyordu; ama eve gitmiyor, azalan fakat yine de oldukça kalabalık olan halkla beraber sarayın önünde duruyor, hükümdarın öğle yemeği zamanında sarayın pencerelerine bakarak daha bir şeyler olacak diye bekliyor, perona, hükümdarın sofrasına gelen büyük rütbe sahiplerine de sofraya hizmet eden ve pencerelerde görünüp kaybolan saray usaklarına da aynı derecede imreniyordu.

Yemek sırasında Valuyef pencereden dışarı bakarak hükümdara :

— Halk hâlâ majestelerini görmeyi ümidediyor, — dedi.

Yemek bitmişti, hükümdar elinde bitirmeğe çalıştığı bir bisküvi ile kalktı, balkona çıktı, halk, Petya, ortalarında oldubitu halde balkona doğru atıldı.

— Meleşimiz, pederimiz! Hurra! Babamız!... — diye halk ve onunla beraber Petya, bağıırıyordu; kadınlar, bazı yufka yürekli erkekler, bu arada Petya heyecandan yine ağlıyorlardı.

Hükümdarın elinde tuttuğu oldukça büyük bir bisküvi parçası kırılarak balkonun korkuluğuna, korkuluktan yere düştü. Herkesten ileride duran önlüklü bir arabacı bu bisküvi parçasının üstüne atıldı, onu kaptı, kalabalıktan birkaç kişi arabacıya doğru atıldılar. Hükümdar bunu fark ederek bisküvi tabağının getirilmesini emretti, balkondan bisküvi atmağa başladı. Petya'nın gözleri kızardı, ezilmek tehlikesi onu daha çok tahrik etti, bisküvilerin üzerine atıldı. Niçin bilmiyordu, fakat Çarın elinden bir bisküvi al-

mak ve bu işte kimseye boyun eğmemek lâzımdı. İleri atıldı, bir bisküviyi ele geçirmeğe çalışan ihtiyar bir kadını yere düşürdü. Fakat ihtiyar kadın, yerde yatmasına rağmen kendini yenilmiş saymıyordu, (bisküvilere uzandı, ama eli yetişmedi). Petya diziyle onun kolunu yana iterek bisküviyi yakaladı, geç kalmaktan korkar gibi «hurra!» diye bağırdı. Fakat sesi artık kısık çıkıyordu.

Hükümdar gitti; bundan sonra halkın büyük bir kısmı dağıldı.

— Bak, daha beklemek lâzım demedim mi ben; dediğim çıktı, işte. — diye her taraftan sevinçli sesler geliyordu.

Ne kadar bahtiyar olursa olsun eve gitmek ve bugünün bütün zevkini sona ermiş görmek Petya'ya yine hüznü veriyordu. Petya, Kremlin'den eve değil kendisi gibi askere yazılmağa uğraşan on beş yaşındaki arkadaşı Obolenski'ye gitti. Eve dönünce, müsaade edilmezse kaçacağını kesin olarak ve azimle bildirdi. Ertesi gün kont İlya Andreyiç, bütün boyun eğmemekle beraber, Petya'yı şöyle tehlikesizce bir yere yerleştirmenin yolunu öğrenmeğe gitti.

XXII

Bundan üç gün sonra, ayın 15 inde sabahleyin Slobodski sarayının önünde sayısız arabalar duruyordu.

Salonlar doluydu. Birincisinde üniformalı asilzadeler, ikincisinde sakallı mavi kaftanlı ve göğüsleri madalyalı tacirler vardı. Asilzadelerin toplandığı salondan uğultu ve hareketler duyuluyordu. Hükümdarın portresi altında duran bir masada, yüksek arkalı sandalyelerde en önemli büyüklükler oturuyor, fakat asilzadelerin çoğu salonda dolaşıyorlardı.

Piyer'in bazan kulüpte, bazan evlerinde her gün gördüğü bütün bu asilzadelerin kimi Katerina devri, kimi Pavlof devri, kimi yeni Alexandr devri üniforması, kimi de umumiyetle asilzadelerin giydiği üniformayı giyiyor, üni-

formalardaki bu müsterek karakter, bu ihtiyar, genç, çok çeşitler ve bildik şahsiyetlerle acayip ve fantastik bir şekil veriyordu. Gözleri zayıf, dişsiz, dazlak, sarı bir yağ bağlayıp şişmiş veya buruşmuş, zayıf ihtiyarlar bilhassa hayret vericiydiler. Büyük bir kısmı yerlerinde oturuyordu; gezecekleri, konuşacakları zaman gençlere yanaşıyorlardı. bütün bu yüzlerde hayret verici olan şey, Petya'nın meydana, kalabalıkta gördüğü yüzlerdeki gibi birbirine zıt çizgilerdi. Umumi, fevkalâde bir hâdiseyi bekleyişle, bir gün evvelki alelâde bir boston oyununu, aşçı Petroşka'yı ve Zinayda Dimitriyevna'nın sıhhatini ve şaireyi hatırlayış gibi.

Piyer, vücudunu sıkan, darlaştıran asılzade üniformasıyla sabah erkenden beri salonlardaydı. Heyecan içindeydi; bu fevkalâde toplantı, yalnız asılzadelerin değil, tacirlerin, çeşitli sınıfların toplantısı, bu *États généraux*, onda *Contrat social* ve Fransız inkılâbı hakkındaki çoktan beri unutulmuş fakat ruhunda derin bir yer etmiş olan bir sıra fikirleri uyandırdı... Milletle müzakere için hükümdarın başkente geleceğine dair yayınlanan beyannamede dikkatini çeken söz bu görüşünü kuvvetlendirmişti. Bu mânada, çoktan beri beklediği önemli bir şeyin, yaklaşmakta olduğunu sanarak dolaşıyor, dikkatle bakınıyor, konuşmalara kulak kabartıyor, fakat hiçbir yerde onu meşgul eden düşüncelere bir ifade bulamıyordu.

Hükümdarın heyecan uyandıran beyannamesi okundu, sonra küme küme olup konuşmağa başladılar; Piyer, belli konuşma konularından başka yalnız hükümdar içeriye girince önderlerin nerede duracakları, hükümdarın şerefine ne zaman balo verileceği, ilçe ilçe mi ayrılacakları, yoksa bütün vilâyetlerin bir arada mı bulunacağı v.s... üzerinde konuşmalar duyuyordu, fakat mesele harbe, asılzadelerin toplanması sebebine dokunur dokunmaz konuşmalar kararsız ve belirsiz bir şekil aldı. Herkes söylemekten ziyade dinlemek istiyordu.

Deniz emeklisi subayı üniforması giymiş orta yaşlı, mert tavırlı, yakışıklı bir adam salonlardan birinde konuşuyordu; yanına bir kalabalık toplanmıştı. Piyer bu lâf ebesinin etra-

fında teşekkül eden daireye yaklaştı, dinlemeğe koyuldu. Katerina devrine mahsus *Voyvoda* ¹ kaftaniyle ve tatlı bir gülümsemeyle içinde herkesi tanıdığı bir kalabalığın arasında dolaşan Kont İlya Andreyiç de bu gruba yaklaştı, her zaman dinlediği gibi, iyi yürekli insanlara has gülümsemesiyle, konuşan kimsenin fikrini doğru bulduğuna işaret olmak üzere başını tasdik yollu sallıyarak dinlemeğe başladı. Deniz emeklişi çok cesurca konuşuyordu, bu onu dinliyenlerin yüzlerinden ve Piyer'in çok uysal ve sessiz bildiği kimselerin memnuniyetsizlikle ondan uzaklaşmalarında veya ona itiraz etmelerinden belliydi. Piyer, kendine yol açarak gurubun ortasına kadar sokuldu, kulak kabarttı, söz söyliyenin gerçekten bir liberal, fakat onun anladığından büsbütün başka mânada bir liberal olduğuna kanaat getirdi. Bahriyeli çok berrak, ahenkli bir asılzade baritonuyla, «r»leri hoş bir şekilde boğarak, sedasız harfleri yutarak bazılarının «ga-son pipo!» falan diye bağırıklarını sesle konuşuyordu. Sefahat hayatına ve hükmetmeye alışkın adamların sesiyle söylüyordu.

— Eh, Smolensk'liler hükümdara milis teklif etmişler. Smolensk'lilerin her yaptıkları kanun mu bizim için? Şanlı Moskova Yılâyeti zâdegânı lüzum görürse bağlılığını hükümdara, imparatora başka vasıtalarla gösterebilir. 1807 yılındaki milisi unuttuk mu! Ancak hırsızlar, yağmacılar zengin oldular...

Kont İlya Andreyç, tatlı tatlı gülümsiyerek tasdik yollu başını salladı.

— E, peki, bizim milislerin devlete bir faydaları oldu mu? Hiçbir faydaları olmadı! Sadece çiftliklerimizi harabettiledi. Asker toplama daha iyi... Yoksa size geri dönecek olan ne bir asker, ne bir köylü olacak, bir sefih olacak işte o kadar. Asılzadeler hayatlarını esirgemiyorlar, biz hepimiz gideriz, kura askeri de alırsız, hükdağ (hükümdarı böyle söylüyordu) bir işaret etsin sadece, onun için hepimiz ölürüz-diye hatip heyecanlanarak ilâve etti,

(1) *Voyvoda* : eski devirde şehir başkanı, vali

İlyâ. Andreyiç, memnuniyetinden yutkundu, Piyer'i dürttü, fakat Piyer de söz söylemek istiyordu. Sebebinin bilmediği bir heyecan hissederek ve ne söyleyeceğini bilmeksizin ilerledi, tam söylemek için ağzını açmıştı ki hatibin yakınında duran tamamiyle dişsiz, zeki ve sert yüzlü bir âyan âzası Piyer'in sözünü kesti. Belli bir münakaşa alışkanlığıyla, yavaş fakat duyulur bir sesle:

— Zannederim ki, sayın bay, - diyerek dişsiz ağzını oynatmağa başladı, - biz buraya, şu anad devlet için en elverişli olan şeyin toplama asker mi, milis mi olduğunu münakaşa etmek için çağırılmadık. İmparatorun bize şeref veren beyannamesine cevap vermek için çağırıldık. Asker toplama mı, milis mi, hangisinin elverişli olduğunu münakaşa etmeği yüksek kata bırakalım...

Piyer, birdenbire heyecanına bir çıkış yolu buldu. Zadeğânlığın önünde duran iş hakkında bu formel ve dar görüşü ileri süren âyan âzasına kızmıştı. Piyer ilerledi ve onun sözünü kesti, ne söyleyeceğini kendisi de bilmiyordu, fakat heyecanla söze başladı, bazan araya fransızca sözler karıştırıyor, Rusçayı bir kitap diliyle söylüyordu.

— Affedersiniz Ekselâns, - diye başladı (Bu âyan âzasıyla iyi tanışırdı, fakat burada ona karşı resmî davranmağı lüzumlu görmüştü), - her ne kadar bayla aynı fikirde değilsem de... (Piyer, ne söyleyeceğini şaşırdı. *Mon-très honorable préopinant* ¹ demek istedi) Bayla... *que je n'ai pas l'honneur de connaitre*, ² fakat öyle sanıyorum ki zadeğân sınıfı, kendi sempatisini, heyecanını ifade etmekten başka vatana faydalı olabilecek tedbirleri de müzakere etmek için buraya çağırılmış bulunuyor. Öyle sanıyorum ki - heyecanlanarak devam ediyordu. - eğer hükümdar bizleri ö... ö... öğüt verecek kimseler olarak değil de sadece, hizmetine vereceğimiz köylülerin sahibi ve... ve kendimizi *chair à canon* ³ olmağa ha-

¹ Çok sayın muhatabım.

² ...ki tanışmak şerefinden mahrum bulunuyorum.

³ Kurbanlık.

zır kimseler olarak bulsaydı memnun olmazdı.

Birçokları âyan âzasının hafifseyici gülümsemesini ve Piyer'in çok serbest konuştuğunu görerek guruptan uzaklaştılar; Piyer'in söylevinden yalnız İlya Andreyiç memnundu; Bahriyelinin, âyan âzasının söylevinden ve umumiyetle son olarak dinlediği her sözden daima memnun olduğu gibi.

Piyer devamla :

— Ben öyle sanıyorum ki, bu meseleleri münakaşa etmeden önce, - dedi, - hükümdara sormalı, askerimizin ne kadar olduğunu, ordumuzun ne durumda bulunduğunu bize bildirmesini majestelerinden saygıyla rica etmeliyiz, o zaman...

Fakat Piyer, sözünü bitiremedi, birdenbire üç taraftan ona saldırdılar. Eskiden beri tanıdığı, arası her zaman onunla iyi olan boston meraklısı Stepan Stepanoviç Adrkasin ona herkesten daha şiddetle hücum etti. Stepan Stepanoviç üniformalıydı; üniformadan mı, başka sebepten mi nedense Piyer, karşısında büsbütün başka bir adam görüyordu. Stepan Stepanoviç, yüzünde birdenbire beliren bir ihtiyar öfkesiyle Piyer'e bağırdı:

— İlkın şunu haber vereyim ki, bunu hükümdara sormaya hakkımız yok, ikincisi, Rus asilzadelerinin buna hakkı olmuş olsa bile hükümdar bize cevap veremez. Ordu düşmanın harekâtına göre hareket ediyor; azalıyor ve çoğalıyor...

Piyer'in, ta eskiden Çingenelerde gördüğü, kötü bir kumarıcı olarak tanıdığı yine üniforma ile değışen ve ona yaklaşan orta boylu, kırk yaşlarında bir adamın sesi Adroksin'in sözünü kesti:

— Münakaşa etmek zamanı değil, - dedi, - iş görmek lâzım : harb Rusya'da oluyor, düşman Rusya'yı harabetmek, babalarımızın mezarlarını berbadetmek, karılarımızı, çocuklarımızı götürmek için geliyor, - asilzade göğsüne vurdu. - Çar babamız için hepimiz ayaklanırsınız, hepimiz birden gideriz! - kızaran gözlerini döndürerek bağırdı, kalabalığın içinden tasvip yollu birkaç ses işitildi. - Biz Rusuz, dinimizi, başkentimizi, vatanımızı müdafaa için de kanımızı esirgemeyiz, eğer vatanın evlâtlarıysak hezeyanı bırakmak lâzım,

Rusya'nın Rusya için nasıl ayaklanacağını Avrupaya gösterceğiz, - diye haykırdı.

Piyer, itiraz etmek istiyordu, fakat tek bir söz söyleyemedi. Sözlerinin, taşıdıkları mâna ne olursa olsun, heyecanlanan asılzadenin sözlerinden daha az duyulacağını biliyordu.

İlya Andreyiç, arkada baş sallıyordu; bazıları cümlelerin sonunda hızla hatibe doğru dönerek :

— Evet bu böyledir! bu böyle! - diyorlardı.

Piyer, ne paradan, ne müjikten yana, ne de kendi canından yana fedakârlıktan çekinmediğın, ama duruma yardım etmek için bu durumu bilmek gerektiğini söylemek istiyor, fakat söylemiyordu. Birçok sesler birden yükseliyor, bağırarak konuşuyorlardı, öyle ki İlya Andreyiç herkese baş sallamağa yetiştiremiyordu; gurup büyüdü, dağıldı, yeniden birleşti, konuşmalarla uğuldiyerek hep birden büyük salonda, büyük masaya doğru ilerledi. Piyer, söz söyleyemiyor, sözünü kabaca kesiyorlar, onu itiyorlar, müşterek bir düşmandan yüz çevirir gibi ondan yüz çeviriyorlardı. Bu, onun sözünden memnun olmamalarından doğmuyordu, peşinden söylenen birçok sözlerden sonra onu unutmışlardı bile; fakat kalabalığı heyecana getirmek için hissedilir bir sevgi ve nefret mevzuuna ihtiyaç vardı. Piyer bunun yerini tutuyordu. Heyecanlı asılzadeden sonra birçok hatipler söz söylemişler ve hepsi de aynı tonda söylemişlerdi. Birçokları güzel ve orijinal sözler söylemişlerdi.

Rus habercisini çıkaran ve orada tanılan Glinka (muharrir, muharrir! diye kalabalıkta seslerde duyuluyordu) cehennemın cehennemi defetmesi gerektiğini, şimşek çakınca, gök gürleyince gülümsiyen bir çocuk gördüğünü fakat bizim bu çocuk gibi olmayacağımızı söylüyordu.

Arka sıralardan:

— Evet, evet, gök gürleyince! - diye tasvip yollu tekrarlandı.

Kalabalık, Piyer'in evlerinde soytarılarıyla veya kulüpte boston başında gördüğü üniformalı, kordonlu, tüyü tüsü ağarmış, dazlak, yetmişlik ihtiyar kodamanların oturduğu bü-

yük masaya yaklaştı. Kalabalık uğultuyu kesmeden masaya yaklaştı. Kalabalığın dayandığı sandalyaların yüksek arkalıklarına yaslanan hatipler birbiri arkasından, bazan da ikisi birden konuşuyorlardı. Arkada duranlar konuşan hatibin söylemediklerini kaydediyor ve atlanan bu noktaları söylemek için acele ediyorlardı. Öbürleri, söyleyecek bir fikir bulunur diye bu sıcakta ve bu sıkışıklıkta kafalarını araştırıyor, bir şey bulunca hemen söylemek istiyorlardı. Piyer'in tanıdığı ihtiyar kodamanlar oturuyor, kâh şuna, kâh buna bakıyor, içlerinden büyük bir kısmının hali sıcaktan çok sıkıldıklarını anlatıyordu. Bununla beraber Piyer, kendini çok heyecanlı hissediyordu; sözlerin mânasından ziyade seslerde ve yüzlerdeki ifadelerde beliren umumi his, zafer için her şeyin vız geldiğini göstermek arzusu ona da sirayet etmişti. Fikirlerini değiştirmiş değildi, fakat kendini bir şeyde kaba-hatli gibi hissediyor, temizê çıkmak istiyordu.

Sesini başkalarından daha çok yükseltmeğe çalışarak;

— Ben yalnız, ihtiyaçları bilirsek fedakârlık yopmanın bizim için daha koloay olacağını söyledim. - dedi.

Yanında duran bir ihtiyarcağız dönüp ona baktı, fakat masanın öbür tarafından gelen bir ses hemen onu kendine çekti.

Birisi:

— Evet, Moskova teslim olacak; Ama bizim kurtarıcımız da o olacak! diye bağırdı.

Başka birisi :

— O insanlığın düşmanıdır, - diye haykırdı, - Müsaade ediniz de konuşayım Baylar, beni eziyorsunuz!...

XXIII

Bu sırada general üniforması giymiş, omuzdan aşırma bir kordonla sıyrı çeneli, keskin bakışlı kont Rastopçin, iki yana açılan asılzade kalabalığının önünde hızlı adımlarla içeri girdi.

— Hükümdar imparator, şimdi gelecek - dedi. - Şimdi oradan geliyorum, öyle sanıyorum ki içinde bulunduğumuz durumda fazla münakaşaya lüzum yok, hükümdar bizi ve tacirleri toplamak lûtfunda bulundu. Oradan milyonlar akın edip gelecek (tacirlerin salonunu işaret etti,) yapacağımız şey milisi hazırlamak ve kendimizi esirgememektir... Bu yapabileceğimizin en azıdır.

Yalnız masada oturan büyükler arasında bir müzakere başladı. Bu müzakere sonuna kadar çok sessiz geçti. Bütün o evvelki gürültülerden sonra «muvaffık», değişiklik olsun diye «ben de aynı fikirdeyim» v.s. gibi ihtiyar sesleri tek tek duyulmağa başlayınca müzakere hattâ hüznü verici bir hal aldı.

Moskova'lıların, Smolensk'liler gibi 1000 de tam tehi-ztli 10 adam feda edeceklerine dair Moskova asilzadelerinin kararını yazması kâtibe emredildi. Toplantı yapan baylar hafiflemiş gibi kalktılar, sandalyaları gürüldetip kol kola girerek ve konuşarak ayakları açılınsın diye salonda gezmeğe çıktılar.

— Hükümdar! Hükümdar! - diye birdenbire salonları bir ses dolaştı ve bütün halk kapıya hücum etti.

Hükümdar, asilzadelerin teşkil ettiği iki sıra arasındaki geniş geçitten salona girdi. Bütün yüzlerde saygılı, ürkek bir merak ifadesi belirdi. Piyer, oldukça uzaktaydı, hükümdarın sözlerini iyice işitemiyordu. İşittiklerinden yalnız şunu anlamıştı ki hükümdar, devletin içinde bulunduğu tehlikeden, Moskova asilzadelerine bağladığı ümittten bahsediyordu. Asilzadelerin şimdi aldığı kararı bildiren başka bir ses hükümdara cevap verdi.

Hükümdarın titriyen sesi duyuldu :

— Baylar!

Kalabalık hafifçe dalgalandı ve yine yatıştı; Piyer, hükümdarın o hoş, insanca ve dokunaklı sesini iyice duydu; şöyle diyordu:

— Rus zadeğânlığının hamiyetinden hiçbir zaman şüphe etmemiştim. Fakat bugün o benim ümidimin üstüne çık-

mış bulunuyor. Vatan adına size teşekkür ederim. Baylar, harekete geçelim, zaman her şeyden kıymetlidir...

Hükümdar sustu, kalabalık onun etrafında sıkışmağa başladı; her taraftan coşkun haykırırlar duyuldu.

Hiçbir şey duymamış olan, fakat her şeyi kendine göre anlıyan İlya Andreyiç hıçkırarak arkadan:

— Evet, her şeyden kıymetli... Çar sözüdür... dedi.

Hükümdar asılzadeler salonundan tacirler salonuna geçti. Orada aşağı yukarı on dakika kaldı. Başkaları gibi Piyer'de hükümdarı tacirler salonundan gözlerinde rikkat yaşlariyle çıkarken gördü. Sonradan öğrenildi ki hükümdar tacirlere söylevine başlar başlamaz gözleri dolmuş, sözünü titriyen bir sesle bitirmişti. Piyer, hükümdarı gördüğü zaman o, beraberinde iki tacirle çıkıyordu. Biri Piyer'in tanıdığı şişman bir kesimci, öbürü zayıf, sivri sakallı, uçuk benizli bir belediye başkanıydı. İkisi de ağlıyorlardı. Zayıf olanın gözleri yaşlıydı, fakat şişman kesimci bir çocuk gibi hıçkırıyor ve durmadan tekrarlıyordu :

— Hayatımı da, malımı mülkümü de al, majeste!

Bu anda Piyer, artık gözünde hiçbir şeyin değeri olmadığını, her şeyi fedaya hazır olduğunu göstermek arzusundan başka bir şey hissetmiyordu. Meşrutiyetçi temayüllü sözü ona şimdi ne kadar ayıp geliyordu. Bunu düzeltmek için fırsat arıyordu. Kont Mamonof'un bir alay verdiğini öğrenince bütün yiyim ve giyim masrahlariyle beraber 1000 kişi vereceğini hemen orada kont Rastopçin'e bildirdi.

İhtiyar Rostof, olup bitenleri göz yaşı dökmeden karısına anlatamadı; hemen o anda Petya'nın ricasını kabul etti ve bizzat onu yazdırmağa gitti.

Ertesi gün hükümdar Moskova'dan ayrıldı. Bütün asılzadeler üniformalarını çıkardılar, tekrar evlerde, kulüplerde yerlerini aldılar; homurdanarak milis için kâhyalarına emirler verdiler ve yaptıkları şeye kendileri de hayret ettiler.

İKİNCİ KISIM

I

Napolyon, Rusya ile harbe başladı, çünkü Dresden'e gelmeden, tazimlerden başı dönmeden, Polonya üniforması giymeden, kendini bir haziran sabahının canlı intıbalarına kaptırmadan edememişti; Kuragin'in, sonra Balasçef'in yanında öfkeyle parlamaktan kendini alıkoyamamıştı.

Aleksandr, bütün müzakereleri reddetti, çünkü kendini hakarete uğramış hissediyordu. Barclay de Tolly, ödevini yerine getirmek ve büyük kumandan diye şöhret salmak için orduyu çok iyi idare etmeğe gayret ediyordu. Rostof, atını Fransızların üzerine sürdü, çünkü düz ovada at koşturmak arzusuna dayanamamıştı. Bu harbe iştirak eden sayısız insanlar da, kendi şahsi vasıflarına, âdetlerine, şartlarına ve maksatlarına göre tıpkı böyle hareket ediyorlardı. Ne iş gördüklerini, kendileri için ne yaptıklarını biliyorlarmış gibi korkuyor, öğünüyor, seviniyor, öfkeleniyor, hüküm yürütüyorlardı, halbuki hepsi de ellerinde olmadan tarihin aletiydiler, kendilerinden saklı ve bizce anlaşılır bir iş görüyorlardı. Bütün iş yapan adamlarının değişmez nasibi budur, ve onlar toplum, içinde ne kadar yükselirlerse o kadar az hürdürler.

1812 de iktidarı ellerinde tutanlar artık yerlerini çoktan bıraktılar, onları ilgilendiren şeyler iz bırakmadan yok olup gitti. Önümüzde yalnız o zamanın tarihi sonuçları var.

Fakat Avrupadaki insanların Napolyon'un önderliği al-

tında Rusyanın ta derinliklerine kadar dalmaları ve oradz mahvolmaları *gerekti* diyelim; o zaman bu harbe iştirak eden insanların birbirine aykırı düşen bütün mânasız ve gad-darca faaliyetleri bizce anlaşılmış olur.

Kader, bütün bu insanları, kendi şahsî gayelerine ulaş-mağa gayret ederken hiçbir kimsenin (ne Napolyon'un, ne Aleksandr'ın, ne de harbe iştirak edenlerden daha küçük herhangi birinin) hiç ümidetmediği muazzam bir sonucun doğmasına yardım etmeğe zorladı.

1812 yılında Fransız ordusunun mahvolmasının sebebi şimdi bizce aşikârdır. Napolyon ordularının mahvolmasına bir taraftan geç kalması, kış seferine hazırlanmadan Rusya'nın ta içlerine dalmış olması, öbür taraftan Rus şehirlerinin yakılması üzerine harbin aldığı şekil ve Rus halkında düş-mana karşı uyanan kin ve nefret sebeb olduğu üzerinde kimse münakaşa etmez. Fakat o zaman, en iyi bir kumandanın sevk ve idaresi altındaki 800 bin kişilik dünyanın en iyi bir ordusunun iki kat zayıf ve tecrübesiz kumandanların sevk ve idaresi altındaki bir Rus ordusuyla çarpışmada an-cak böylelikle mahvolabileceğini o zaman (bu hakikat şimdi açık görünüyor) kimse kestirememişti; bunu kimse kestire-medikten başka *Rusların bütün gayretleri* daima, Rusyayı kurtarabilecek olan bir tek şeye engel olmaya, *Fransızların bütün gayretleri* de, tecrübelerine ve Napolyon'un sözde de-hasına rağmen yaz sonunda Moskova'ya kadar uzanmağa, yani onları mahvedecek olan şeyi yapmağa yöneltilmişti.

1812 ye dair yazılmış tarihî eserlerde Fransız yazar-ları, hattın uzamasındaki tehlikeyi Napolyon'un hissettiğinden, savaş aradığından, mareşallerinin ona Smolensk'te kal-mağı tavsiye ettiklerinden bahsetmeği ve güya seferin tehli-keleri artık o zaman anlaşılmış olduğunu ispat eden daha buna benzer birtakım deliller ileri sürmeği çok severler, Rus yazarları ise daha ziyade Napolyon'u Rusyanın içerisine çek-mek için seferin başından beri bir İskit harbi plânı mevcut olduğundan bahsetmeği daha çok severler ve bu plânı, kimi Pfuhl'e, kimi bir Fransıza, kimi Tolly'e, kimi bizzat İmpatator

Aleksandr'a atfeder, gerçekten de bu tarzda hareket edilmesi hakkında bazı imalar taşıyan notlara, projelere, mektuplara işaret ederler. Fakat olup bitenin önceden kestirilmesine dair olan bütün bu imalar şimdi, Fransızlarca olduğu gibi Ruslarca da sadece hâdise onları haklı çıkardığı için ileri sürülüyor. Eğer hâdise olmasaydı şimdi bu imalar, o zaman revaçta olan fakat doğru çıkmıyan, bunun için de unutulmuş binlerce ve milyonlarca ima ve tahmin gibi unutulacaklardı. Cereyan etmekte olan her hâdisenin sonucu hakkında daima o kadar tahmin yürütülür ki, nasıl sona ererse ersin sayısız faraziyeler arasında tamamiyle tersine yürütülmüş olanları da bulunduğunu büsbütün unutarak «bunun böyle olacağını ben daha o zaman söylemiştim» diyecek insanlar her zaman bulunur.

Hattın uzamasındaki tehlikenin Napolyonca anlaşılmış olması tahminiyle Rusların düşmanı Rusya'nın içerlerine çekme tahminleri herhalde bu çeşit tahminlerdendir; tarihçiler Napolyon'a, mareşallerine bu gibi düşünceleri ve Rus askeri şeflerine bu çeşit plânları atfetmekte büyük güçlük çekerler. Bütün olaylar bu gibi tahminlerle büsbütün tezat teşkil etmektedir. Bütün harb müddetince Ruslar Fransızları Rusyanın içerlerine çekmek arzusunu beslemedikleri gibi Rusyaya ilk taarruzlarından beri onları durdurmak için her şey yapılmıştı. Napolyon, hattın uzamasından korkmak şöyle dursun, her ileri adımına, bir zafer gibi sevinmiş, muharebeyi, eski seferlerinde olduğu gibi değil, isteksiz aramıştır.

Seferin daha ilk başlangıcında ordularımız ikiye ayrılmıştı; ulaşmağa çalıştığımız biricik amaç, geri çekilmek ve düşmanı memleketin içerlerine çekmek için orduların birleşmesinde bir fayda olmamakla beraber, onları birleştirmekti. İmparator orduda, Rus toprağının her adımını müdafaada onun maneviyatını yükseltmek için bulunuyordu, geri çekilmek için değil. Pfuhl'ün plânı üzerine muazzam bir Drissa ordugâhı kuruluyor, daha öteye çekilmek düşünülmüyor. Hükmüdar geriye çekilişte her adım için başkomutanı azarlı-

yor. Yalnız Moskova'nın yakılması değil, düşmanın Smolensk'e kadar sokulmasına müsaade edilmesini bile aklına sığdıramıyor; ordular birleşince hükümdar Smolensk'in zaptedilmesine, yakılmasına, surları önünde bir meydan muharebesi verilmemesine hiddetleniyor.

Hükümdar böyle düşünüyor, Rus askeri şefleri ve bütün Ruslar ise bizimkilerin memleket içerlerine doğru çekildiklerini düşündükçe daha çok kızıyorlar.

Napolyon, ordularımızı ikiye ayırdı, memleketin içerlerine doğru ilerliyor, birçok muharebe fırsatları kaçırıyor. Bizim şimdi gördüğümüz gibi bu ileri hareket onun için aşikâr bir felâket olduğu halde, ağustos ayında Smolensk'te düşündüğü şey sadece ne yapıp yapıp ilerlemektir.

Olaylar şunu açık olarak gösteriyor ki, ne Napolyon Moskova'ya doğru ilerlemenin tehlikesini görmüş, ne de Aleksandr ve Rus askerî şefleri o zaman Napolyon'u içeri çekmeği düşünmüşlerdi, belki bunun aksi olmuştu. Napolyon'u memleketin içerlerine çekme işi bir plâna göre cereyan etmemiş (bunun olabileceğine kimse inanmıyordu), fakat ne olması gerektiğini ve Rusya'nın biricik selâmet yolunun ne olduğunu kestiremeyen harbe iştirak edenlerin karışık entrika oyunlarından, maksatlarından ve arzularından doğmuştu. Her şey birden oluvermişti. Seferin başlangıcında ordu ikiye parçalanmıştı. Muharebe vermek ve düşmanın taarruzunu durdurmak gibi açık bir maksatla onu birleştirmeye gayret ediyoruz, fakat bu birleşme gayreti sırasında düşmanın çok üstün kuvvetleriyle savaştan kaçınarak ve istemeden, keskin zaviyelerle çekilerek Fransızları Smolensk'e kadar getiriyoruz. Fakat keskin zaviyelerle çekildiğimizi söylemek yetmez, çünkü Fransızlar her iki ordunun arasında ilerliyorlar; bu zaviye daha çok keskinleşiyor ve biz daha geriye çekiliyoruz. Çünkü Barclay de Tolly, bu sevilmiyen Alman (kumandası altına girmesi gereken) Bagration'un nefret ettiği birisiydi; Bagration'da 2 nci orduya kumanda, ederken, kumandası altına girmek için Barclay'le mümkün olduğu kadar uzun zaman birleşmemeğe gayret ediyordu.

Bagration (birleşme, bütün ordu şeflerinin başlıca hedefi olmasına rağmen) birleşmiyor, çünkü bu hareketiyle ordu-sunu tehlikeye sokacağını ve düşmanı yandan ve arkadan tâciz edip ordusunu Ukrayna'da tamamlayarak daha sola, daha güneye çekilmek onun için en elverişli bir hareket ola-cağını sanıyordu. Öyle görünüyordu ki bunu o, nefret ettiği, rütbece kendisinden küçük bir Alman Barclay'a tâbi olmak istemediği için düşünmüştü.

İmparator, mâneviyatı yükseltmek için orduda bulunuyor, halbuki onun bulunması, neye karar verileceğinin bilin-memesi, ortada büyük sayıda danışman ve plân olması bi-rinci ordunun enerjisini kırıyor ve ordu geri çekiliyor.

Drissa ordugâhında durmayı tasarladılar, fakat başko-mutanlığa göz koyan Paulucci, enerjisiyle Aleksandr'a tesir ediyor, Pfuhl'un plânı tamamiyle atılıyor, bütün iş Bar-clay'ya havale ediliyor. Fakat Barclay güvenlik telkin et-meddiği için selâhiyeti sınırlandırılıyor.

Ordular parçalanmış, tek komuta yok, Barclay, sevilmi-yor; fakat bu karmakarışıklık, parçalanma ve Alman başko-mutanının sevilmemesi, bir taraftan kararsızlığı, (ordular bir arada bulunsa, komutan Barclay olmasa kaçınılması imkânsız olan), savaştan çekinmeği, öbür taraftan Almanlara karşı gittikçe artan hoşnutsuzluğun vatanseverlik ruhunun uyanmasını doğuruyor.

Nihayet hükümdar ordudan ayrılıyor; ayrılması için bi-ricik ve en uygun bahane olarak da bir millet harbi hazır-lamak için başkentlerde halkı heyecana getirmesi gerektiği fikri ileri sürülüyor. Hükümdarın Moskova'ya bu gidişi de Rus ordusunun kuvvetini üç misli artırıyor.

Hükümdar ordudan, başkomutanın tek kumanda hâki-miyetine engel olmamak için ayrılıyor; çok daha kesin ted-birler alınacağı umuluyor; fakat ordu şeflerinin durumu daha karışık bir şekil alıyor ve zayıflıyor. Bennigsen, büyük prens ve bir sürü general-yaverler, başkomutanın hareketlerini kol-lamak, onda enerji uyandırmak için orduda kalıyorlar; Bar-clay bütün bu hükümdar gözleri altında kendini daha az ser-

best hissederek kesin hareketler için daha ihtiyatlı oluyor, savaştan çekiniyor.

Barclay ihtiyat taraflısıdır. Veliaht hiyanete telmih ederek meydan muharebesi istiyor. Lübomirski, Branitski, Vlotski ve daha başkaları bütün bu gürültüleri o derece körüklüyorlar ki Barclay, hükümdara kâğıt götürmek bahanesiyle Polonya'lı general - yaverleri Petersburg'a gönderiyor, Ben-nigsen'le ve büyük prensle açık bir savaşa giriyor.

Nihayet Smolensk'te, Bagration'un arzusuna rağmen, ordular birleşiyorlar.

Bagration araba ile Barclay'ın işgal ettiği binaya geliyor. Barclay, eşarpını takarak karşılamağa çıkıyor, rütbece kendisinden yüksek olan Bagration'a tekmil haberi veriyor. Bagration, nefsiyle mücadele ederek, rütbesinin yüksekliğine rağmen Barclay'ın emrine giriyor; fakat bundan sonra daha az anlaşıyorlar. Bagration, hükümdarın emriyle bizzat kendisine yazıyor. Yazdığı şu : «Hükümdarımın arzu ve inadelerine rağmen nazırla (Barclay) bir arada asla yapamıyorum. Allah aşkına, beni buradan, bir alay komutanlığıyla de olsa, bir yere gönderiniz, fakat burada duramam; bütün genel karargâh Almanlarla dolduruldu, öyle ki bir Rus'un burada yaşaması imkânsız, bunda bir fayda da yok. Hükümdara ve yurda gerçekten hizmet ettiğimi sanıyordum, öyle görünüyordu ki Barclay'e hizmet ediyorum, itiraf ederim, bunu yapmak istemiyorum». Baranitski'ler, Wintzengerode'ler ve benzerleri sürüsü başkomutanların aralarını daha çok bozuyorlar, birlik daha da zayıflıyor. Fransızlar Smolensk önlerinde hücum hazırlanıyorlar. Mevzileri teftiş için bir general gönderiliyor. Barclay'den nefret eden bu general kolordu komutanı olan bir dostunun yanına gidiyor, orada bir gün kaldıktan sonra Barclay'ın yanına dönüyor, görmediği müstakbel savaş meydanını nokta nokta tenkid ediyor.

Müstakbel savaş meydanı üzerine münakaşalar olur, entrikalar dönerken ve biz, yerlerini tâyinde aldandığımız Fransızları ararken onlar Neverovski tümeniyle karşılaşılıyor, ta-Smolensk surlarına yaklaşıyorlar.

Muvasala yollarını kurtarmak için Smolensk'te beklenmedik bir savaşı kabul etmek lâzım. Savaş veriliyor. İki taraftan binlerce kişi ölüyor.

Smolensk, hükümdarın ve bütün halkın arzusuna rağmen terk ediliyor. Fakat şehri, valileri tarafından aldatılan kendi halkı yakıyor; perişan şehir halkı, yalnız kendi kayıplarını düşünüp diğer Rus şehirlerine örnek vererek, ve düşmana karşı yüreklerde kin ateşi yakarak Moskova'ya gidiyor; Napolyon ilerliyor, biz çekiliyoruz; Napolyon'a galebe çalacak olan şey de elde ediliyor.

II

Oğlu gittikten bir gün sonra prens Nikolay Andreyiç prenses Mariya'yı yanına çağırdı.

— Eh, memnun oldun mu şimdi? — dedi — oğlumla aramı bozdun; memnun oldun mu? istediğin de yalnız buydu. Gönlün oldu mu?... Benim için bu ne acı bir şey. İhtiyar ve zayıfım; gönlün buna razı oldu demek. Eh, sevin artık, sevin...

Bundan sonra prenses Mariya bir hafta babasını görmedi. İhtiyar prens hastaydı, çalışma odasından çıkmıyordu.

Babasının bu hastalığı sırasında matmezel Bourienne'ı da yanına bırakmadığını prenses Mariya hayretle fark etmişti. Ona yalnız Tihon bakıyordu.

Bir hafta sonra prens odasından çıktı, tekrar eski hayatına başladı, özel bir gayret sarf ederek yapı ve bahçe işleriyle uğraşıyordu, matmezel Bourienne'le bütün eski münasebetlerini kesmişti. Hali ve prenses Mariya'ya karşı takındığı soğuk tavrı ona sanki «işte görüyor musun, günahıma girdin, şu Fransız kızıyla münasebetim hakkında prens Andrey'e yalan söyledin, oğlumla aramı bozdun; görüyorsun ki bana ne sen lâzımsın, ne de «Fransız kızı»... diyordu.

Prenses Mariya gününün yarısını Nikoluşka ile geçiriyor, derslerini takibediyor; ona bizzat Rusça ve müzik ders-

leri veriyor, Dessales'le konuşuyordu; günün öbür kısmını kitaplarla, ihtiyar dadı ile ve bazan da arka kapıdan ona gelen Tanrı adamlarıyla geçiriyordu.

Prınses Mariya, harb hakkında bütün kadınların düşündüğü gibi düşünüyordu. Harbde bulunan kardeşi için koruyor, onu anıyamıyor, insanların, onlara birbirlerini öldürten gaddarlıkları karşısında dehşete düşüyor, fakat ona bütün eski harbler gibi görünen bu harbin önemini anlamıyordu. Harbin gidişıyla çok ilgilenen her zaman konuştuğu Dessales'in düşüncelerini ona anlatmağa çalışmasına, gelen Tanrı adamlarının, deccalın istilâsı hakkındaki halk söylentilerinden ona dehşetle bahsetmelerine, onunla yeniden muharebeye girişen ve şimdi prenses Drubetskaya olan Jüli'nin Moskova'dan ona vatanseverce mektuplar yazmasına rağmen bu harbin önemini anlamıyordu.

Jüli bir mektubunda :

«Sizce Rusça yazıyorum, aziz dostum, — diye yazıyordu,— çünkü bütün Fransızlardan olduğu gibi işitmeğe tahammül edemediğim dillerinden de nefret ediyorum... Moskova'da hepimiz sevgili imparatorumuzun getirdiği heyecan ve coşkunlukla tutuşmuş bulunuyoruz.

Zavallı kocam yahudi lokantalarında eziyet ve açlık çekiyor; fakat aldığım haberler beni daha çok cesaretlendiriyor.

İki oğlunu kucaklıyarak «onlarla öleceğim, fakat yılmıyacağım! diyen Rayevski'nin gösterdiği kahramanlığı duydu-nuz şüphesiz. Gerçekten de düşmanın bizden iki kat fazla olmasına rağmen sarsılmadık. Nasıl mümkünse öyle vakit geçiriyoruz; ama harbde de harbde gerektiği gibiyiz. Prınses Alina ve Sophie bütün gün benimle beraberdir; biz, yaşayan kocalarımızın bahtsız dulları yara sargısı yaparak çok güzel konuşmalar yapıyoruz...» v. s.

Prınses Mariya'nın, bu harbin bütün önemini anlamamasının başlıca sebebi, ihtiyar Prensın harbden bahsetmemesi, harbe ehemmiyet vermemesi, harbden bahsedene Dessales'le sofrada alay etmesiydi. Prensın tavrı o kadar sakın

ve güvenliydi ki prenses Mariya, hiç düşünmeden ona inanıyordu.

Bütün temmuz ayı içinde ihtiyar Prens fevkalâde hama-rat, hattâ heyecanlıydı. Yeni bir bahçe daha yapmış, hiz-metçiler için yeni bir bina yaptırmıştı. Prens Mariya'yı kaygılandıran tek şey, babasının az uyuması, her gün ça-lışma odasında uyumak âdetini bırakması, yattığı, yeri her gün değiştirmesiydi. Kâh portatif karyolasının galeride ku-rulmasını emrediyor, kâh misafir salonundaki kanapede veya Voltaire koltuğunda kalıyor, elbiseleriyle uyukluyor, bu sı-rada mademoiselle Bourienne'in yerine genç Petruşa, ona kitap okuyordu; bazan geceyi yemek salonunda geçirirdi.

Bir ağustosta prens Andrey'den ikinci mektup geldi. Ay-rılışından az sonra alınan ilk mektupta prens Andrey, ba-basına söylemeğe cesaret ettiği şeyden ötürü ondan uysalca af dilemiş, o kendisine gene eski sevgisiyle bakmasını rica etmişti. Bu mektuba ihtiyar Prens, okşayıcı bir mektupla cevap verdi; bu mektuptan sonra da Fransız kızını kendi-sinden uzaklaştırdı. Vitebsk yakınından Fransızların şehri işgalinden sonra yazdığı ikinci mektup, çizilen bir plânla beraber, seferin kısaca bir tasvirinden ve ilerdeki seyri hak-kındaki düşüncelerinden ibaretti. Bu mektupta prens And-rey babasına, harb meydanına yakın kıtaların tam harekât hattı üzerindeki uygunsuz durumunu göstererek, Moskova'ya gitmeği tavsiye ediyordu.

O gün yemekte Dessales, Fransızların Vitebsk'e girdik-leri sözü dolaştığını söylemesi üzerine ihtiyar prens, oğlunun mektubunu hatırladı.

Prens Mariya'ya :

— Prens Andrey'den bugün mektup aldım, — dedi, — okumadın mı?

Prens .

— Hayır, *mon père* ¹ ; — diye ürkerek cevap verdi. Geldiğini bile duymadığı mektubu okumuş olamazdı.

¹ Babacığım.

Prens, âdet edindiği ve bu harbden bahsederken her zaman dudaklarında beliren o hafifseyici gülümsemeyle :

— Harbden yazıyor, hani şu harbden, — dedi.

Dessales :

— Çok enteresan, herhalde, — dedi, — prens bilecek durumdadır...

Mademoiselle Bourienne :

— Ah, çok enteresan! — dedi.

İhtiyar prens :

— Gidin getirin — diyerek mademoiselle Bourienne'e döndü. — Biliyorsunuz, küçük masanın üstünde, tamponun altında.

(Mademoiselle Bourienne, sevinçle fırladı.

— Ah hayır, — diye kaşlarını çatarak haykırdı. — Sen git, Mihail İvaniç!

Mihail İvaniç kalktı, çalışma odasına gitti. Fakat o çıkar çıkmaz ihtiyar prens kaygılı kaygılı bakındı, peçeteyi attı ve kendisi gitti.

— Bir şey beceremezler, her şeyi karmakarışık ederler.

O çıkarken prenses Mariya, Dessales, mademoiselle Bourienne, hattâ Nikoluşa sessizce bakiştılar. İhtiyar prens elinde mektupla plân olduğu halde, Mihail İvanoviçle beraber hızlı adımlarla döndü, yemekte onları kimseye okutmadı, yanına koydu.

Misafir salonuna geçilince mektubu prenses Mariya'ya verdi, yeni binanın plânını önüne yaydı, gözlerini ona dikti, prenses Mariya'ya sesle okumasını emretti. Prens Mariya, mektubu okuyup bitirerek sorar gibi babasına baktı. O plâna bakıyordu, kendi düşüncelerine dalmış görünüyordu.

— Bu hususta ne düşünüyorsunuz, Prens, — diye Dessales sordu.

Prens, tatsızca uykudan uyanır gibi gözlerini yapı plânından ayırmaksızın.

— Ben mi? Ben mi?... — dedi.

— Harb sahasının böyle bize yaklaşması çok mümkün...

— Ha - ha - ha! harb sahası! — dedi prens. — Ben söyledim ve söylüyorum ki harb sahası Polonya'dır, düşman asla Niyemen'den ileri geçemez.

Dessales hayretle, düşman Dinyeper'de bulunduğu halde hâlâ Niyemen'den bahseden prene baktı; Niyemen'in coğrafya durumunu unutan prenses Mariya, babasının söylediklerini doğru sanıyordu.

Prens, ona beşbelli daha geçende olmuş gibi gelen 1807 seferini düşünerek :

— Karlar eriyince Polonya bataklıklarında boğulurlar. Ama bunu göremezler, — dedi, — Benigsen, daha önce Prusya'ya girmeliydi, o zaman iş başka şekil alırdı...

Dessales korkakça :

— Fakat, prens, — dedi, — mektupta Vitebsk'ten bahsediliyor...

Prens memnuniyetsizlikle :

— Ha, mektupta mı? Evet... — dedi. — Evet... Evet... — Yüzünde birdenbire hüznü bir ifade belirdi. Bir müddet sustu. — Evet, Fransızların bilmem hangi nehirde bozguna uğradıklarını yazıyor.

Dessales gözlerini indirdi.

Yavaşça :

— Prens buna dair bir şey yazmıyor, — dedi.

— Yazmıyor mu? E, kendim uydurmadım ya.

Uzun müddet sustular.

İhtiyar prens başını kaldırıp yapı plânını işaret ederek birdenbire :

— Evet... Evet... E, Mihail İvaniç, — dedi. — Anlat bakalım, bunu ne şekilde değiştirmek istiyorsun?...

Mihail İvanoviç, plâna yaklaştı, prens onunla yeni yapının plânı üzerinde konuştuktan sonra öfkeyle prenses Mariya'ya ve Dessales'e bir göz atarak odasına çekildi.

Prens Mariya, babasına dikilen Dessales'in hayretli, sıkılğan bakışlarını görmüş, sustuğunu fark etmiş ve babasının, oğlundan gelen mektubu misafir salonundaki masanın üzerinde unutmuş olmasına şaşmıştı; fakat Dessales'-

den sıkılmasının, susmasının sebebini sormak şöyle dursun bunu düşünmekten bile korkuyordu.

Akşam üstü, prensin gönderdiği Mihail İvaniç, prens Andrey'in misafir salonunda unutulmuş mektubunu almak için prenses Mariya'ya geldi, prenses Mariya mektubu verdi. Hoş kaçamakla beraber, babasının ne yaptığını Mihail İvaniç'e sordu.

Mihail İvaniç, saygılı, alaylı bir gülümsemeyle gülümsedi, bu gülüş, prenses Mariya'yı sararttı :

— Uğraşıp duruyorlar, — dedi, — yeni yapıdan yana çok kaygıları var. Biraz okudular, şimdi de, — sesini alçaltarak ilâve etti, — yazı masasının başındalar, galiba vasiyetname ile meşgul olacaklar. (Son zamanlarda prensin en sevdiği işlerden biri de, öldükten sonra bırakacağı ve kendisinin vasiyetname diye adlandırdığı kâğıtlarla uğraşmaktı.)

Prens Mariya, sordu :

— Alpatıç'ı Smolensk'e gönderiyorlar mı?

— Elbette efendim, o çoktandır bekliyor.

III

Mihail İvaniç, mektupla yazı odasına döndüğü zaman prens gözlerinde gözlükleri, alnında abajor mumların altında, açık masasının başında, kendinden uzak tuttuğu kâğıtlarla beraber gösterişli bir tavırla oturmuş, öldükten sonra hükümdara verilmesi gereken kâğıtlarını (kendi diyimiyle remorque'larını) okuyordu.

Mihail İvaniç, içeri girdiği sırada, şimdi okuduğu şeyleri yazdığı zamanın hâtırasıyle gözleri dolmuştu. Mihail İvaniç'in elinden mektubu aldı cebine koydu. Kâğıtları yerleştirdi çoktan beri bekliyen Alpatıç'ı çağırttı.

Elindeki küçük bir kâğıtta Smolensk'te alacağı şeyler yazılıydı; odada kapının yanında bekliyen Alpatıç'ın yanında gezinerek emirler vermeğe başladı.

— İlk olarak mektup kâğıdı, işliyor musun, sekiz deste, işte şu numüneye göre; kenarı yaldızlı ...numüne, mutlaka

ona göre olsun; Mihail İvaniç'in pusulasına göre de vernikle mühür mumu...

Odada gezindi, notuna baktı :

— Sonra, mektubu valinin kendisine vereceksin.

Yeni yapıya, mutlaka kontun kendi düşündüğü biçimde, kapı sürgüleri gerekti. Sonra vasiyetnameyi koymak için bir ciltli dosya ısmarlamak lâzımdı.

Alpatiç'e emir vermek iki saatten çok sürdü... Prens onu hâlâ bırakmıyordu. Oturdu, düşünceye daldı, gözlerini kapayıp uyukladı. Alpatiç, kımıldandı.

— Hadi, git, git; bir şey lâzım olursa ben seni çağırırım.

Alpatiç çıktı, prens yine yazı masasına yaklaştı, bir göz attı, eliyle kâğıtlarına dokundu, tekrar kapadı, valiye mektup yazmak için masanın başına geçti.

Mektubu kapayıp kalktığı zaman vakit artık geçmişti. Uyumak istiyordu, fakat kendisini uyku tutmıyacağını, en kötü düşüncelerin ona yatakta geldiğini biliyordu. Tihon'a seslendi, bu gece yatağı nereye sereceğini göstermek için onunla odaları gezdiler. Her köşeyi ölçerek dolaşıyordu.

Hiçbir yeri beğenmiyordu, fakat alışık olduğu yazı odasındaki divan her yerden fena idi. Bu divan, ihtimal üzerinde yatarken sıkıntılı şeyler düşündüğü için ona korkunç geliyordu. İyi bir yer yoktu, hepsinden iyi gene buduarda piyanonun arkasındaki köşeydi : orada hiç uyumamıştı.

Tihon, sofracıbaşı ile yatağı getirdi, yerleştirmeğe başladı.

Prens :

— Öyle değil, öyle değil! — diye bağırdı ve karyolayı köşeden geri çekti. Sonra yine ileri dayandı.

Prens :

«Eh, nihayet hepsi tamam oldu, şimdi dinlenirim», diye düşündü, elbiselerini çıkarmasını Tihon'a emretti :

Prens, kaftanını ve pantolonunu çıkarmak için gayretle yüzünü buruşturup gözlerini kırptırarak soyundu, kendini bütün ağırlığıyla karyolaya bıraktı, hafifsiyen bir eda ile

sararmış, kuru bacaklarına bakarak düşünceye dalar gibi oldu. Düşünmüyordu, bu bacakları kaldırmak ve karyolada ileri gitmek için sarf edeceği gayret karşısında duralamıştı. «Ah, ne ağır! Ah, bu azaplar çabuk bitse de siz de beni bıraksanız!» — diye düşündü. Dudaklarını kısıp yirmi birinci defa bu gayreti yaptı ve yattı. Fakat yatar yatmaz bütün yatak, altında muntazam hareketlerle sanki soluyarak, yaylanarak ileri geri gidip gelmeğe başladı, ona hemen her gece böyle olurdu. Kapamış olduğu gözlerini açtı.

— Rahatlık yok ki, melûnlar! Öfkeyle birine homurdandı : «Evet, evet mühim bir şey daha vardı, gece yatakta düşünmek için çok mühim bir şey saklamıştım. Sürgüler mi? Hayır, bunu söyledim. Hayır, neydi o, salonda geçen bir şeydi. Prenses Mariya bir şey saçmamıştı, Dessales, bu aptala bir şey demişti. Cebinde bir şey var mı, hatırlamıyorum».

— Tişka! yemekte ne konuşulmuştu?

— Prens Mihail'den...

— Sus, sus. — Prens elini masaya vurdu. — Ha, hatırladım, prens Andrey'in mektubunu prenses Mariya okudu. Dessales, Vitebsk hakkında bir şey söyledi, şimdi okurum.

Cebindeki mektubun getirilmesini, üstünde limonata ve burmalı bir mum duran küçük masanın karyolaya yaklaştırılmasını emretti, gözlüklerini takıp okumağa başladı. Ancak orada, gecenin sessizliği içinde, yeşil abajorun altından gelen hafif bir ışıktaki mektubu okuyunca ilk defa olarak önemini bir lahza anladı.

Fransızlar Vitebsk'te, dört menzil aşarak Smolensk'te olabilirler; belki de şimdiden oradadırlar.

— Tişka! — Tihon sığradı. — Hayır istemez, istemez! diye bağırdı.

Mektubu şamdanın altına gizledi, gözlerini kapadı. Tuna, parlak bir öğle vakti, kamışlar, Rus karargâhı gözlerinin önüne geldi; yüzünde tek bir kırışık olmıyan, dinç, neşeli, pembe beyaz genç bir generaldir. Potemkin'in sırmalı çadı-

rına giriyor; gözdeye karşı ateşli bir kıskançlık hissi o zamanki şiddetiyle içinde uyanıyor. O zaman Potemkin'le ilk görüşmelerinde söylenen sözleri hâlâ hatırlıyor. Tombul ve sarı yüzlü, alçak boylu, şişman Ana imparatoriçe ilk defa iltifat ederek onu kabul ettiği zamanki gülümsemesi ve sözleriyle gözünün önüne geliyor, katafalk'taki yüzünü ve o zaman elini öpmek hakkı dolayısıyla tabutun yanında Zubof'la çıkan kavgayı hatırlıyor.

«Ah, bir an evvel, bir an evvel o zamanlara dönebilsem, şimdiki her şey, çabuk, daha çabuk sona erse, beni rahat bıraksalar!»

IV

Lisiye Gori, prens Nikolay Andreyiç Bolkonski'nin malikânesi Smolensk'ten 60 vers uzakta, onun arkasında, Moskova yolunun üç verst ötesinde bulunuyordu.

Prensin Alpatıç'e emirler verdiği gece Dessales, prenses Mariye ile görüşmek istemiş, prensin sıhhati yerinde olmadığından, güvenliği için hiçbir tedbir almadığına ve halbuki prens Andrey'in mektubundan Lisiye Gori'de kalmanın tehlikeli olduğu anlaşıldığına göre, gerçek durum ve Lisiye Gori'nin karşılaştığı tehlikenin derecesi hakkında malûmat verilmesi ricasiyle Smolensk valisine Alpatıç'le kendisinin bir mektup göndermesini saygiyle tavsiye etmişti. Prensese Mariya kendi ağzından Dessales'in valiye yazdığı mektubu imzaladı, onu valiye götürmesini ve tehlike varsa mümkün olduğu kadar çabuk dönmesini emrederek Alpatıç'e verdi.

Alpatıç, bütün emirleri aldıktan sonra kendisini uğurlayan ev halkıyla beraber başında beyaz tüylü şapkası (Prensin hediyesi), elinde tıpkı prens gibi, bir bastonla, üç besili kır at koşulmuş meşin körüklü arabaya binmek üzere çıktı.

Büyük çingirak bağlıydı, küçük çingiraklar kâğıtlarla tıkalıydı. Prens Lisiye Gori'de kimseye çingirakla gezmeğe

müsaade etmezdi. Fakat Alpatıç, uzun yolculuklarda büyük ve küçük çingirakları severdi. Bütün maiyeti : zaptiye komiseri, hesap memuru, biri tek biri çift iki kadın ahçı, iki kocakarı, bir kazak çocuk, arabacılar, çeşitli hizmetçiler onu uğurluyordu.

Kızı arkasına ve altına basma kaplı kuştüyü yastıklar, minderler yerleştirdi. İhtiyar baldızı, gizlice arabaya bir paket soktu. Aşçılardan biri onu koltuklayarak arabaya bindirdi.

Alpatıç soluyarak tıpkı prens gibi çabuk çabuk :

— Ah, şu kadın hazırlıkları! şu kadınlar, şu kadınlar!

— dedi ve arabaya oturdu, işler için zaptiye komiserine son emirleri verdi ve burada artık prensi taklidetmiyerek dazlak başından şapkasını aldı, üç kere haç çıkardı.

Harbe, düşmana dair dolaşan söylentileri ima ederek karısı ona bağırdı :

— Siz, eğer bir şey olursa... geri dönün, Yakof Alpatıç; Allah aşkına, bize acıyın.

— Şu kadınlar, şu kadınlar, kadın hazırlıkları! — diye Alpatıç kendi kendine mırıldandı, kimi yeri sararmış çavdar, kimi yeri sık ve henüz yeşil yulaf, kimi yeri yeni yeşillenmeğe başlamış, siyah olan tarlada etrafı süzerek ilerlemeğ başladı.

Alpatıç, bu yılın yeni yaz mahsulünü seyrederek, yeryer biçilmiş çavdar tarlalarının çizgilerine bakarak gidiyor, ekim ve hasat için idari programını ve prensin unutulmuş bir emri olup olmadığını düşünüyordu.

Yolda hayvanları iki defa yemledikten sonra Alpatıç, 4 ağustosta akşama doğru şehre vardı.

Yolda ağırlıklara ve askeri kıtalara raslıyarak onları geçmişti. Smolensk'e yaklaşırken uzaktan top sesleri duydu, fakat bu sesler onu hayrete düşürmedi. Onu en çok hayrete düşüren şey, Smolensk'e yaklaşırken birtakım askerlerin, besbelli, yem için biçtikleri, üzerinde ordugâh kurulmuş çok iyi bir yulaf tarlası görmüş olmasıydı. Bu vaziyet Al-

patıç'ı hayrete düşürdü, fakat kendi işini düşünerek bunu çabuk unuttu.

Otuz yıldan fazla oluyordu ki Alpatıç'ın bütün hayat ilgileri, yalnız prensin arzusuyla sınırlıydı; hiçbir zaman o bu dairenin içinden çıkmamıştı. Prensın emrini yerine getirmekle ilgili olmıyan hiçbir şey Alpatıç'ı ilgilendirmediği gibi onun için mevcut da değildi.

Alpatıç, 4 ağustos akşamı Smolensk'e gelerek Dinyeperin ötesinde Gaça varoşunda bir hanın önünde, otuz yıldır alıştığı Ferapontof'un hanında durdu. Ferapontof, on iki yıl önce Alpatıç'ın uğurlu aracılığıyla prensten bir kuru satın almış, ticarete başlamıştı; şimdi vilâyette bir evi, bir hanı, bir uncu dükkânı vardı. Ferapontof, kalın dudaklı, iri burunda, siyah, çatık kaşlarının üstünde urlar bulunan şişman, siyah saçlı, kırmızı yüzlü, koça göbekli kırk yaşlarında bir müjikti.

Ferapontof, sırtında yelek ve basma bir gömlekle so-kağa bakan dükkânının önünde duruyordu. Alpatıç'ı görek ona yaklaştı.

— Hoş geldin, Yakof Alpatıç, halk şehirden çıkıyor, sen şehre geliyorsun.

Alpatıç :

— Nasıl şey bu, şehirden mi çıkıyorlar? — dedi.

— Ben de söylüyorum, halk aptal, Fransızdan hep korkuyorlar.

Alpatıç :

— Kadın masalları, kadın masalları! — dedi.

— Ben de böyle düşünüyorum, Yakof Alpatıç. Ben diyorum : onu şehre bırakmamak için emir var, iş emniyetinde demek. Köylüler de araba başına üç ruble istiyorlar, insaf kalmamış!

Yakof Alpatıç dikkatsizce dinliyordu. Semaver, hayvanlar için kuru ot istedi, çay içtikten sonra yattı.

Hanın önünden bütün gece askeri kıtalar geçti. Ertesi gün Alpatıç, yalnız şehirde giydiği elbisesini giydi, işlerini takip için çıktı. Sabah güneşliydi, daha saat sekizde orta-

lık sıcağı : «Hasat için bulunmaz bir gün» diye Alpatıç düşündü. Şehrin ötesinden sabah erkenden beri tüfek sesleri duyuluyordu.

Saat sekizden sonra, tüfek seslerine top sesleri eklendi. Sokaklarda acele acele bir tarafa doğru giden kalabalık bir halk, birçok askerler vardı, fakat her zamanki gibi arabacılar arabalarıyla geziyor, tacirler dükkanlarının önünde duruyor, kiliselerde âyin yapılıyordu. Alpatıç, dükkanlara, hükümet dairelerine, postaneye, valiye gitti. Hükümet dairelerinde, dükkânlarda, postanede herkes ordudan, ve artık şehre hücum etmeye başlayan düşmandan bahsediyordu; herkes birbirine ne yapmak gerektiğini soruyor, birbirini yatıştırmağa çalışıyordu.

Alpatıç, vilâyet konağının önünde kalabalık bir halk, kazaklar, valiye ait bir yol arabası gördü. Peronda iki asilzade baya rasladı ki birini tanıyordu. Eski kaza polis komiseri olan tanıdığı asilzade heyecanlı heyecanlı :

— Bu şakaya gelmez, yahu, — diyordu, — yalnız olan için iyi. Tek başın derdi de tek olur. Ama 13 kişilik bir aile, sonrada bütün mal, mülk... her şeyi mahvettiler. Bu idare ne duruyor artık?... Ah, bu haydutları asardım...

Öteki :

— Hadi, yeter, — dedi.

Eski komiser :

— Ne olacakmış, varsın duysunlar! E, biz köpek değiliz. — dedi ve bakınarak Alpatıç'ı gördü.

Ay, Yakof Alpatıç, burada ne işin var senin?

Alpatıç, prensi andığı zaman daima yaptığı gibi hayran gururla kaldırıp elini yakasının arasına sokarak :

— Ekselânsların emirleriyle bay valiye geldim, — diye cevap verdi... durum hakkında malûmat almağı emir buyurdular.

Derebeyi :

— İşte gör, öğren, — diye bağırdı, — işi o hale soktular ki ne araba var; ne bir şey!... Bak, duyuyor musun? — diyerek tüfek seslerinin geldiği tarafı işaret etti:

— İşi o hale soktular ki hep mahvız... Haydutlar! — diye tekrarladı ve perondan indi.

Alpatıç, başını salladı ve merdivenleri çıktı, kabul salonunda sessizce birbiriyle bakişan tâcirler, kadınlar, memurlar vardı. Çalışma odasının kapısı açıldı, hep ayağa kalktılar, ileri doğru yürüdüler. Kapıdan bir memur koştu, bir tacirle bir şeyler konuştu, boynu istavrozlu şişman bir memura arkadan seslendi ve besbelli kendisine çevrilen bakışlardan, suallerden kaçınarak kapıda yine kayboldu. Alpatıç, ileri yürüdü, memurun ikinci çıkışında elini ilikli redingotunun yakasına soktu, memura iki mektup vererek :

— General en chef Bolkonski'den bay Baron Aş'e. — dedi.

Öyle gösterişle, azametle söyledi ki memur ona doğru döndü, mektubu aldı, birkaç dakika sonra Vali Alpatıç'ı kabul etti ve acele acele ona dedi ki :

— Prense ve prensese benim hiçbir şey bilmediğimi arz et : ben aldığım yüksek emirlere göre hareket ettim, işte al...

Alpatıç'e bir kâğıt verdi.

— Bununla beraber, prens hasta olduğuna göre Moskova'ya gitmelerini tavsiye ederim, kendim de şimdi gidiyorum. Böylece arz et...

Vali sözünü bitirmedik toz toprak ve ter içinde bir su-bay koşarak kapıdan içeriye girdi, Fransızca bir şeyler söylemeğe başladı, valinin yüzünde dehşet ifadesi belirdi.

Alpatıç'e başıyla işaret ederek :

— Git, — dedi ve subaya bir şeyler sormağa başladı, Alpatıç, valinin odasından çıkınca aç gözlü, korkak, âciz bakışlar ona çevrildi. Yakından gelen ve gittikçe şiddetlenen tüfek seslerine elinde olmıyarak kulak kabartan Alpatıç acele acele hana gitti.

Valinin Alpatıç'e verdiği kâğıtta şöyle yazıyordu :

«Sizi temin ederim ki Smolensk şehri hiçbir tehlike karşısında değildir; hiçbir tehlike ihtimali de yoktur. Bir taraftan ben, öbür taraftan prens Bagration ayın 22 sinde

Smolensk önlerinde vuku bulacak olan birleşme için hareket halinde bulunuyoruz; her iki ordu birleşik kuvvetlerle, yurdun düşmanlarını uzaklaştırmaya veya mâflarında son ere kadar kahramanca ve ölünceye kadar size emanet edilen vilâyetteki vatandaşlarını koruyacaklardır. Görüyorsunuz ki Smolensk halkını yatıştırmada yerden göğe kadar haklısınız. Zira böyle kahraman iki ordu ile müdafaa edilen kimse zaferden emin olabilir» (Barclay de Tolly'nin Smolensk sivil valisi baron Aş'a günlük emri 1812 yılı)

Halk sokaklar'a kaygıyla mekik dokumaktaydı.

Ağzına kadar kapkaçakla, sandalyelerle, küçük dolaplarla yüklü arabalar, evlerin avlu kapılarından boyuna çıkıp sokaklarda ilerliyorlardı. Ferapontof'a komşu olan evin önünde arabalar duruyor, kadınlar vedalaşarak ağlaşıyorlardı. Bir ev köpeği havlıyarak koşulu hayvanların önünde dört dönüyordu.

Alpatiç, her zamanki adımlarından çok daha hızlı adımlarla avluya girdi ve doğru odunluğa, atlarının, arabasının yanına gitti. Arabacı uyuyordu; onu uyandırdı, atları arabaya koşmasını emrederek evin sofasına girdi. Ev sahibinin odasından çocuk ağlaması, yürek parçalıyıcı kâdın hıçkırıkları ve Ferapontof'un öfkeli, boğuk sesi duyuluyordu. Alpatiç, içeri girince aşçı kadın, ürken bir tavuk gibi çırpınarak kaçtı.

— Öldüresiye döğdü, karısını döğdü!... Öyle döğdü, öyle çekip sürükledi ki!...

Alpatiç sordu :

— Ne diye?

— Gitmek istedi, kadın bu! Götür beni, dedi, küçük çocuklarımla beni mahvetme; bütün halk gitti, dedi, biz ne duruyoruz? Bir döğmeye başladı, öyle döğdü, öyle çekip sürükledi ki!

Alpatiç, bu sözler üzerine başını (doğru) der gibi salladı, başka bir şey öğrenmek istemiyerek satın aldığı şeylerin olduğu yere : ev sahibinin odasının karşısındaki odaya yaklaştı.

Bu sırada kollarının arasında bir çocuk, başında parçalanmış bir başörtüsüyle zayıf, sapsarı bir kadın kapıdan fırladı, merdivenlerden avluya kaçarak haykırdı :

— Alçak, kaatil!

Ferapontof, arkasından çıktı, Alpatıç'ı görünce yeleğini, saçlarını düzeltti, esnedi ve Alpatıç'ın arkasından odaya girdi.

— Ne o, gidiyor musun? — diye sordu.

Alpatıç, suale cevap vermedi, ev sahibine bakmadan, satın aldığı şeyleri topluyarak oda için ne kadar borcu olduğunu sordu :

— Hesap ederiz! E, valinin yanında ne oldu? — diye Ferapontof, sordu, — neye karar verildi?

Alpatıç, valinin kesin hiçbir şey söylemediği cevabını verdi.

Ferapontof :

— Bizim iş yürür mü ki? — dedi. — Dorogobuj'e kadar her yük arabası için 7 ruble ver. Diyorum ya : ınsaf kalmamış.

— Silivanof'un perşembe günü işi yolundaydı; orduya çuvalı 9 rubleden un sattı. E, çay içecek misiniz? — diye ilâve etti.

Atlar koşulurken Alpatıç, Ferapontof'la çay içtiler, zahire fiyatları bereket ve hasat için elverişli havalar üzerinde konuştular.

Ferapontof, üç bardak çay içtikten sonra kalkarak :

— Ama sesler kesildi, herhalde bizimkiler ağır bas-
tılar. Şehre bırakmıyacaktılar, dendi ya, demek kuvvet var... Geçende anlatıyorlardı, Matvey İvaniç Platof, onları Marin nehrine dökmüş, bin on sekizini mi ne bir günde boğmuş.

Alpatıç, satın aldığı şeyleri topladı, onları içeriye giren arabacıya verdi, ev sahibiyle hesabını gördü. Avlu kapısından, giden kibitkaların tekerlek gürültüleri, nal ve çın-
gıracak sesleri duyuluyordu.

Öğleyi çok geçmişti; sokağın yarısı gölgede, öbür yarısı güneşin parlak ışığı altındaydı. Alpatıç, pencereden

baktı, sonra kapıya doğru yürüdü. Birdenbire uzaktan acayip bir ıslık ve çarpan bir cismin sesi duyuldu, peşinden pencereleri zangırdatan arka arkaya top sesleri yükseldi.

Alpatiç, sokağa çıktı; iki adam köprüye doğru koşuyorlardı. Her taraftan ıslıklar, şehre düşen güllerin çatırdısı, kumbaraların patlaması duyuluyordu. Fakat bu sesler, şehrin ötesinden gelen top seslerinin yanında hemen hemen işitilmiyor, şehir halkının dikkatini çekmiyorlardı. Bu, Napolyon'un 130 topla saat beşte başlanmasını emrettiği bombardımanı. Halk ilkin bu bombardımanın mânâsını anlamamıştı.

Düşen kumbaraların, güllerin sesleri ilk önce yalnız bir merak uyandırdı. O ana kadar odunluğun önünde sesle ağılayan Ferapontof'un karısı sustu, kollarında çocuğıyle avlu kapısına çıktı, sessizce halka bakıyor, gürültülere kulak kabartıyordu.

Aşçı kadınla bir dükkâncı da kapıya çıktılar, hepsi de neşeli bir merakla başlarının üstünden geçen güllerini görmeğe çalışıyorlardı. Köşe başından birkaç kişi hararetli hararetle konuşarak çıktı.

Biri :

— Amma kuvvet ha! Damı da, tavanı da yongaya çevirdi.

Başka biri :

— Yeri de domuz gibi eşeledi.

Gülerek :

— Bak bunu anlarım, cesaret verir bu! — dedi.

— Bereket versin yana fırladın, yoksa seni benzetirdi.

Halk bu adamlara doğru döndü. Onlar durdular. Tam yanlarında güllenin bir eve nasıl düştüğünü anlatıyorlardı, bu sırada başka mermiler, hızlı ve hazin ıslıklarla güller, hoş iniltilerle, kumbaralar halkın başının üstünde uçmakta devam ediyordu; fakat hiçbir mermi yakına düşmüyor, hepsi geçip gidiyordu. Alpatiç, kibitkaya bîndi. Ev sahibi kapıda duruyordu. Anlatılanları dinlemek için çıplak dirsek-

lerini oynatarak köşeye yaklaşan kolları sıvalı, kırmızı eteklikli aşçı kadına bağırdı :

— Görmediğin neymiş orada sanki!

— Ay, ne garip şey, — diye aşçı kadın mırıldandı, fakat ev sahibinin sesini duyunca yukarı kalkık eteğini düzelterek geri döndü.

Tekrar, fakat bu defa çok yakından bir ısıklık duyuldu, bir ateş yukarıdan aşağıya doğru bir kuş gibi süzülerek sokağın ortasında parıldadı, bir patlama oldu, sokağı duman kapladı.

Ev sahibi aşçı kadına doğru koşarak :

— Alçak, ne yapıyorsun orda? — diye haykırdı.

O anda her taraftan şikâyetli kadın çığlıkları yükseldi, küçük bir çocuk korkuyla ağlamaya başladı, halk sararmış yüzlerle aşçı kadının etrafına toplandı. Bu kalabalığın içinden en ziyade duyulan aşçı kadının iniltileri ve feryatlarıydı.

— Ah, ah, kardeşlerim! Canım kardeşlerim! Ölmeğe bırakmayın beni! canım kardeşlerim!...

Beş dakika sonra sokakta kimse kalmamıştı. Bir şarapnel parçasıyla kalçası kırılan aşçı kadını mutfaka götürmüşlerdi. Alpatıç, arabacısı, Ferapontof'un karisiyle çocukları ve kapıcı bodrumda oturmuşlar, etrafı dinliyorlardı. Top uğultusu, mermi vızıltısı ve bütün sesleri bastıran aşçı kadının acıklı iniltisi bir an dinmiyordu. Hancının karısı kâh çocuğu sallıyor, avutuyor, kâh bodruma giren herkeşe sokakta kalan kocasının nerede olduğunu acıklı bir fısıltı ile soruyordu. Bodruma giren dükkâncı ona kocasının halkla beraber mucizeli Smolensk mukaddes tasvirinin kaldırıldığı katedrale gittiğini söyledi.

Ortalık kararınca top sesleri kesilmeğe başladı, Alpatıç, bodrumdan çıktı, kapının eşiğinde durdu, evvelce berak olan gökyüzü dumanla kaplıydı. Yüksekte duran yeni ayın orağı bu dumanın arasından acayip bir şekilde parlıyordu. Evvelki korkunç top gürlemelerinden sonra, şehrin üzerine, yalnız bütün şehre yayılmış gibi olan ayak hışırtı-

tılarının, iniltilerin, uzaktan gelen haykırımlarının ve yangın çatırdılarının ihlâl ettiği bir sessizlik çökmüş gibiydi. Aşçı kadının iniltileri artık dinmişti. Sağdan soldan siyah yangın dumanı sütunları yükseliyor ve dağılıyordu. Sokakta türlü üniformalar giymiş askerler, sıra halinde, değil bozulan bir yuvanın karıncaları gibi, türlü istikametlere gidiyor, koşuyorlardı. Alpatıç'ın gözü önünde bunların birkaçı Ferapontof'un avlusuna kaçıp girdi. Alpatıç, kapıya çıktı, bir alay, sıkışıp itişerek acele acele geriye doğru gidiyor, yolu kapatıyordu.

Alpatıç'ın silüetini fark eden bir subay :

— Şehir teslim ediliyor kaçın, kaçın, — dedi ve hemen askerlere dönerek haykırdı :

— Evlere girmeyi size ben gösteririm!

Alpatıç eve döndü, arabacıya seslenerek hareket etmesini emretti. Alpatıç'ın ve arabacının arkasından Ferapontof'un evindekilerin hepsi de dışarı çıktı. Başlıyan alacakaranlıklarla şimdi iyice beliren yangın dumanlarını hattâ alevleri görünce o zamana kadar ses çıkarmıyan kadınlar yangına bakarak birdenbire feryada başladılar. Sokağın öbür uçlarından aynı ağlamaların, onlara cevap verir gibi, tekrarlandığı duyuldu. Alpatıç, arabacı ile çatı saçağı altında dolaşan dizginleri ve atların koşum kayışlarını titriyen elleriyle düzeltiyordu.

Alpatıç, avlu kapısından hareket ederken Ferapontof'un açık dükkânında on kadar askerin yüksek sesle konuşarak torbalarını, çantalarını buğday unu ve ay çiçeği tohumuyle doldurduklarını gördü. O sırada sokaktan dönen Ferapontof, dükkâna giriyordu. Askerleri görünce bağırarak istedi, fakat birdenbire durdu, saçlarını elleriyle tutarak ağlar gibi bir kahkaha salıverdi.

— Hepsini götürün çocuklar! İblislere bir şey bırakmayın, — diye haykırdı, çuvaları yakalıyarak sokağa fırlattı.

Bazı askerler korkup kaçtılar, bazıları, torbalarını, çantalarını doldurmakta devam ettiler, Ferapontof, Alpetiç'i görerek ona döndü :

— Rusya mahvoldu! — diye bağırdı. — Alpatıç! Mahvoldu! Kendim yakarım, mahvoldu...

Ferapontof, dışarı fırladı.

Ardı arası kesilmiyen askerler sokağın her tarafını tutmuşlardı, Alpatıç geçemedi, beklemek zorunda kaldı. Ferapontof'un karısı da çocuklariyle bir talikaya oturmuş hareket edebilmek için fırsat bekliyordu.

Artık büsbütün gece olmuştu. Gökte yıldızlar vardı, dumanla örtülü yeni ay arasına parlıyordu. Askerlerle ve başka arabalarla yan yana ilerliyen Alpatıç'le hancının karısının arabaları Dinyeperin inişinde durmak zorunda kaldılar. Arabaların durduğu dört yol ağzının biraz ötesindeki sokakta bir ev ve bazı dükkânlar yanıyordu. Yangın artık sona eriyordu. Alev kâh sönüyor, kâh siyah dumanların içinde kayboluyor, kâh birdenbire parlak bir ışıkla tutuşarak dört yol ağzında biriken insanların yüzlerini şaşılacak derecede parlak bir şekilde aydınlatıyordu. Yangının önünden siyah insan şekilleri gelip geçiyordu; kesilmiyen ateş çatırdıları arasından konuşmalar ve bağırımlar işitiliyordu. Yere inmiş olan Alpatıç, arabasına öyle çabuk yol verilemeyeceğini görünce yangını seyretmek için dönerek sokağa girdi. Askerler durmadan yangının yanından ileri geri gidip geliyorlardı; Alpatıç iki askerle friz¹ kaputlu bir adamın yanan kütükleri yangından çıkarıp sokaktan yandaki avluya sürüklediklerini, başkalarının kucak kucak kuru ot taşıdıklarını gördü.

Alpatıç, her tarafını alev sarmış bir ambarın karşısında duran büyük bir kalabalığa yaklaştı. Duvarlar ateş içindeydi, arka duvar yıkılmıştı, ince tahtadan çatı çökmek üzereydi, direkler alev almıştı. Belli ki halk çatının çökeceği anı bekliyordu. Alpatıç de bunu bekliyordu.

Ansızın tanıdık bir ses duyuldu :

— Alpatıç!

Alpatıç, genç prensin sesini bir anda tanıyarak :

¹ Friz : bir çeşit havlı yün kumaş.

— Allahım, Ekselâns! diye cevap verdi.

Prens Andrey, pelerinli, yağız bir at üstünde kalabalığın ortasında duruyor, Alpatıç'e bakıyordu.

— Burada ne arıyorsun, — diye sordu.

Alpatıç :

— Eks... Ekselâns, — dedi ve hüngür hüngür ağlamağa başladı... — Eks... Eks... mahvolduk mu yoksa? Baba...

Prens Andrey :

— Ne arıyorsun burada? — diye tekrarladı.

Bu sırada alev şiddetle parladı, genç efendisinin sararmış, bitkin, yüzünü Alpatıç'e aydınlattı. Alpatıç, nasıl gönderildiğini ve nasıl güç belâ yola çıkabildiğini anlattı.

— Nasıl, Ekselâns, mahvolduk mu yoksa? diye tekrar sordu.

Prens Andrey cevap vermiyerek cep defterini çıkardı, dizini kaldırıp kopardığı bir kâğıt üzerine kurşun kalemiyle yazmağa başladı. Kızkardeşine şunları yazdı :

«Smolensk teslim ediliyor. Bir hafta içinde Lisiye Gori düşman tarafından işgal edilecek. Hemen Moskova'ya hareket edin. Yola çıkar çıkmaz Usviyaj'a bir adam gönderip bana malûmat ver.»

Kâğıdı yazıp Alpatıç'e vererek prensin, prensesin ve öğretmenleriyle beraber oğlunun hareketiyle nasıl meşgul oluna-
cağına, ona hemen nasıl ve nereye cevap verileceğine dair sözlü emirler verdi. Bu emirleri daha bitrimemişti ki kurmay başkanı atlı olarak, maiyetiyle beraber dörtnala ona doğru ilerledi.

Kurmay başkanı bir Alman şivesiyle ve Prens Andrey'e yabancı gelmiyen bir sesle :

— Siz albay mısınız? diye bağırdı. — Yanınızda evleri yakıyorlar da siz duruyorsunuz? Bu ne demek? Siz sorumlusunuz. — Bu bağırان, şimdi birinci ordu piyade kıtaları sol kanad kurmay başkan muavini olan Berg'di. — mevki gayet hoş ve homutanların gözü önünde diyordu.

Prens Andrey ona baktı, cevap vermiyerek Alpatiç'e emir vermekte devam etti.

— Ayın onuna kadar cevap beklediğimi söyle, eğer ayın onunda hepsinin gittiğine dair haber alamazsam, her şeyi bırakıp kendim Lisiye Goriye gelmek zorunda kalacağım.

Berg, prens Andrey'i tanıyarak :

— Ben, prens, sadece emirleri yerine getirmek zorunda olduğum için böyle söylüyorum, — dedi, — çünkü aldığım emirleri ben daima harfi harfine yerine getiririm... Beni affediniz, rica ederim. — diye özür diledi.

Ateşin içinde bir çatırdı oldu. Ateş bir an içinde söndü; çatının altından siyah duman sütunları devrildi. Ama ateşte daha korkunç bir çatırdı oldu ve muazzam bir şey çöktü.

Halk, içindeki yanmış zahireden çörek kokusu gelen ambarın çöküşüyle bir anda :

— Hurra! — diye gürledi. Bir alev parladı, yangının etrafındaki insanların heyecanlı, neşeli ve yorgun yüzlerini aydınlattı.

Friz kaputlu adam elini yukarı kaldırarak bağırdı :

— Çok güzel! mükemmel iş! Çocuklar çok güzel!...

— Bu mal sahibinin kendisi. — diye sesler duyuldu.

Prens Andrey Alpatiç'e dönerek :

— Evet, — dedi, — sana bütün söylediklerimi söyle.

Yanı başında sessizce duran Berg'e hiçbir cevap vermezsiniz. atını sürdü, sokağa doğru ilerledi.

V

Kıtalar Smolensk'ten çekilmeğe devam ediyorlardı. Düşman peşlerini takibetmekteydi. 10 ağustosda prens Andrey'in kumanda ettiği alay Lisiye Gori'ye giden caddenin yanındaki büyük yoldan geçiyordu. Sıcak ve kurak, geçen üç haftadan fazla bir zamandan beri devam ediyordu. Gökyüzünde her gün kıvrırcık bulutlar, arasıra güneşi kapatarak, dolaşıyorlardı; fakat akşama doğru hepsi yine dağılıyor, güneş

esmerimtırak - kırmızı bir buğunun arasına giriyordu. Ancak gece bol bir çiğ toprağı serinletiyordu. Biçilmemiş kalan ekinler yanmış, taneler dökülmüştü. Bataklıklar kurumuştu. Hayvanlar güneşten yanmış çayırlarda yem bulamıyarak açlıktan böğürüyorlardı. Yalnız akşamları ve çiğler durduğu müddetçe ormanlar serindi. Fakat yollarda, kıtaların geçtiği büyük yolda gece ve ormanlarda bile bu serinlik yoktu. Çiğ, bir çeyrek arşından fazla yükselen yoldaki kum tozları üzerinde fark edilmiyordu. Ortalık ağarır ağarmaz hareket başlıyordu; ağırlık kolları, top arabaları dingil başlıklarına kadar, piyade ise topuk kemiklerine kadar bu yumuşak, bunalıcı, gece soğumıyan kızgın kum tozlarına gömülmüş sessizce ilerliyorlardı. Bu kum tozlarının bir kısmı ayaklar ve tekerleklerle yoğruluruyor, öbür kısmı havaya kalkıp askerlerin üstünde bir bulut teşkil ediyor, gözlere, saçlara, kulaklara, burun deliklerine ve bilhassa bu yolda ilerliyen insanların ve hayvanların ciğerlerine doluyordu. Güneş yükseldikçe toz bulutu da yükseliyordu, bu ince, kızgın tozun arasından bulutlarla kapalı olmıyan güneşe çıplak gözle bakılabilirdi. Güneş kocaman, kıpkırmızı bir yuvarlak gibi görünüyordu, rüzgâr yoktu; insanlar durgun hava içinde boğuluyorlardı, burunlarını, ağızlarını mendillerle bağliyerek gidiyorlardı. Bir köye gelince hepsi kuyulara hücum ediyordu; su için boğuşuyor ve onu çamurana varıncaya kadar içiyorlardı.

Prens Andrey, bir alaya kumanda ediyordu; alayın idaresi, askerlerinin rahatı, emir alıp verme bütün vaktini alıyordu. Smolensk yangını ve şehrin terki Prens Andrey'in hayatında bir devir açtı. Düşmana karşı duyduğu yeni bir kin ona derdini unutturmuştu. Kendisini tamamiyle alayının işlerine vermişti. Askerlerine, subaylarına karşı ilgi gösteriyor, iltifatlı davranıyordu. Alayda ona *bizim prens* derlerdi, onunla öğünürler, onu severlerdi. Ama o yalnız kendi alayının adamlarına karşı, Timohin ve benzeri gibi büsbütün yeni ve yabancı bir muhite mensup, onun geçmişini bilmesi, anlaması imkânsız olan kimselere karşı iyi ve yumuşaktı; fakat eskiden, kurmaydan tanıdığı kimselerden biriyle yüz yü-

ze gelir gelmez hemen yine tüyleri diken diken olurdu; somurtkan, alaycı, hor gören bir adam olurdu. Hâtırasını geçmişe bağliyan her şey onu geri tepiyordu : bunun için o bu eski âleme karşı haksız bir duruma düşmemeğe, vazifesini yerine getirmeğe çalışıyordu.

Gerçekten prens Andrey'e her şey bilhassa 6 ağustostan yani Smolenk'in terkinden sonra (ona göre müdafaa edilebilirdi ve edilmeliydi) hele hasta babasının Moskova'ya kaçmak ve o kadar sevdiği, kendisinin kurup şenlendirdiği Lisiye Gori'yi talancılara bırakmak zorunda kalışından beri loş ve kasvetli görünüyordu; fakat buna rağmen alayı sayesinde prens Andrey, başka bir şey umumi meselelerden büsbütün ayrı bir şey düşünebiliyordu. 10 ağustosta alayının bulunduğu kol Lisiye Gori hizasına geldi. Prens Andrey babasının, oğlunun ve kızkardeşinin Moskova'ya gittiklerine dair iki gün önce bir mektup almıştı. Gerçi onun Lisiye Gori'de yapacağı bir şey yoktu, fakat kendine has bir dert tazelemek arzusuyla oraya gitmesi gerektiğine karar verdi.

Atının eğrlenmesini emretti ve menzilden doğduğu ve çocukluğunu geçirdiği köye, babasının köyüne yollandı. Her zaman bir sürü kadının konuşarak çamaşırlarını tokmaklarla döğüp yıkadıkları gölün yanından geçerken orada kimse olmadığını, kıyıdan ayrılmış, yarıya kadar suya batmış olan salın göl ortasında yan yan yüzdüğünü gördü. Prens Andrey bekçi kulübesine yaklaştı. Taş avlu kapısında kimse yoktu; kapı açıktı. Bahçenin yolunda otlar büyümüştü, danalar ve atlar İngiliz bahçesinde dolaşıyorlardı. Prens Andrey limonluğa yaklaştı : camlar kırıktı; kasalardaki fidanların kimi devrilmiş, kimi kurumuştı. Bahçıvan Taras'a seslendi. Sesine kimse cevap vermedi, taraçanın üstünden limonluğu dolaştı, oymalı pedavra parmaklığın yıkıldığını, eriklerin dallarıyla koparıldığını gördü. İhtiyar bir mujik (prens Andrey çocukluğunda onu kapıda görürdü) yeşil bir sırada oturmuş lapti ¹ örüyordu.

¹ Lapti : ağaç liflerinden örülen bir çeşit çarık.

Sağırdı, prens Andrey'in geldiğini duymamıştı. İhtiyar prensin oturmağı sevdiği sırada oturuyordu, yanında kırık ve kuru bir manolya budağna lif çilesi asılıydı.

Prens Andrey eve yaklaştı, eski bahçede birkaç ıhlamur ağacı kesilmişti; alaca bir at, yavrusuyla evin önünde güller arasında dolaşıyordu. Evin pancurları çiviliydi. Aşağıda bir pencere açıktı, bir hizmetçi çocuğu prens Andrey'i görerek eve kaçtı.

Alpatıç, ailesini yollamış, Lisiye Gori'de yalnız kalmıştı; evde oturuyor, *Azizlerin Hayatını* okuyordu. Prens Andrey'in geldiğini duyunca, gözlükleri burnunun üstünde olduğu halde önünü düğmeliyerek evden çıktı, acele acele prens Andrey'e yaklaştı, eteğini öptü, bir şey söylemiyerek ağlamağa başladı.

Sonra kendi yufka yürekliliğine kızarak döndü, olup bitenleri anlatmağa başladı. Kıymetli, değerli ne varsa Boguçarovo'ya gönderilmişti. 100 çetvert ¹ kadar zahire kaldırılmıştı; kuru otu yazlık ekini, bu yılın, Alpatıç'ın dediğine göre, görülmemiş bir şey olan mahsulünü yeşilken almışlar, askerler biçmişlerdi. Mujikler darmadağın olmuşlardı; bir kısmı da Boguçarovo'ya gitmiş, az bir kimse kalmıştı.

Sözünü bitirmeden prens Andrey sordu :

Babamla, kızkardeşim ne zaman gittiler? — Moskova'ya ne zaman gittiler demek istiyordu, — Alpatıç, Boguçarovo'ya ne zaman hareket ettikleri soruluyor sanarak ayın 7 sinde gittiklerini söyledi ve sözü tekrar idare işlerine döktü, talimat istedi.

— Makbuz mukabilinde orduya yulaf vermeyi emreder misiniz? Bizde daha 600 çetvert kaldı, — diye sordu.

Prens Andrey ihtiyarın güneşte parlıyan dazlak başına bakıp bu suallerinin yersiz olduğunu kendisinin de bildiğini, fakat bunları derdini unutturmak için sorduğun yüzünün ifadesinden alıyarak «ne cevap vereceğim ona?» — diye düşündü.

¹ Çetvert : 2,097 hl.

— Peki, ver. — dedi.

Alpatıç :

— Bahçenin düzensizliğine dikkat buyurmuşsunuzdur. — dedi. — önlemek mümkün olmadı : üç alay geldi, burada gecelediler, hele dragunlar; şikâyet etmek için komutanın rütbesini ve adını kaydettim.

— E, sen ne yapacaksın? Düşman işgal ederse kalacak mısın? — diye Prens Andrey sordu.

Alpatıç yüzünü prens Andrey'e çevirdi, ona baktı; birdenbire gösterişli bir jestle elini yukarı kaldırdı : O, benim koruyucumdur, onun iradesi neyse o olsun! — dedi.

Çayırdan başları açık bir köylü ve hizmetçi kalabalığı prens Andrey'e doğru ilerlemektedir.

Prens, Alpatıç'e doğru eğilerek :

— Hadi Allaha ısmarladık! — dedi. — Sen de git, ne götürebilirsen al götür; köylülere de Riyazan malikânesine veya Moskova yakınındaki malikâneye gitmelerini söyle.

Alpatıç, onun ayaklarına sarıldı ve ağladı. Prens Andrey ihtimamla onu kendinden ayırdı; atına yol vererek ağaçlı yoldan aşağıya doğru dörtlü ile ilerledi. Taraçada ihtiyar, değerli bir ölünün yüzünde bir sinek gibi hep öyle ilgisiz oturuyor, laptinin kalıbına vuruyordu; iki küçük kız eteklerinde limonluktaki ağaçlardan kopardıkları eriklerle öteden koşarak geliyorlardı; prens Andrey'le karşı karşıya geldiler. Genç efendilerini görünce büyüğü, korku ifade eden bir yüzle küçük arkadaşının elini yakaladı, dökülen yeşil erikleri toplamağa vakit bulamıyarak, kayın ağacının arkasına saklandılar.

Prens Andrey, onları gördüğünü fark edecekler korkusuyla ürkekçe ve hızla başını öteye çevirdi. Bu sevimli, korkmuş küçük kıza acımişti, ona bakmağa korkuyordu, fakat içinde de bakmak için yenilmez bir arzu vardı. Bu kızcağız-lara bakınca onu yeni, sevinçli, ferahlık verici bir his kapladı. Hayatta, ona büsbütün yabancı, onu meşgul edenler kadar tabî başka insanca ilgilerin var olduğunu anladı. Bu kızcağızların belli ki yalnız bir arzuları vardı; bu yeşil erikleri götürüp yemek ve yakalanmamak; prens Andrey, bu te-

şebbüste onlara başarı temenni ediyordu. Onlara bir defa daha bakmaktan kendini alamadı. Onlar kendilerini artık emniyette sanarak pusudan fırladılar; incecik sesleriyle bir şeyler konuşup cıvıldaşarak etekleri kalkık, güneşten yanmış küçücük çıplak ayaklarıyla çayırın otları arasından neşeli neşeli ve hızla kaçıp gittiler.

Prens Andrey kıtalarla ilerlediği büyük yoldaki tozlu bölgeden çıkınca biraz ferahladı. Fakat Lisiye Gori'ye yakın bir yerde tekrar yola çıktı. Küçük bir gölün bendi yanında mola vermiş olan alayına yetişti. Gündüz saat ikiydi. Güneş, tozlar içinde kızıl bir top gibi, siyah ceketinin arasından sırtını dayanılmaz bir hararetle yakıyor, kavuruyordu. Toz, istirahatteki kıtaların uğuldıyan sesleri üzerinde hep öyle hareketsiz duruyordu. Rüzgâr yoktu, prens Andrey, su bendi boyunca ilerlerken çamur kokusu ve gölün serinliğini duyuyordu. Canı, ne kadar pis olursa olsun, suya girmek istiyordu. Haykırmaların, kahkahaların geldiği göle baktı. Bu küçük, bulanık yeşil sazlı göl, görünüşe göre iki çetvert yükselmiş, bendi basmıştı, çünkü kolları, yüzleri, ve boyunları kırmızı kiremit rengi, çırpınan, çıplak, beyaz insan vücutlariyle, asker vücutlariyle doluydu. Bütün bu çıplak, beyaz insan etleri kahkahalar ve haykırışlarla bu pis su birikintisinde bahçıvan kovaşına doldurulmuş taban balıkları gibi çırpınıyorlardı. Bu çırpının neşeli akisler yapıyor ve bunun için insana çok hüzünlü geliyordu.

Baldırı kayışlı genç, sarışın bir asker — prens Andrey onu daha üçüncü bölükten tanırdı — haç çıkararak hız alıp suya dalmak için geri geri çekiliyordu; esmer ve saçları her zaman dağınık başka biri, bir erbaş, yarı beline kadar suya girmiş, adaleli gövdesini bahtiyarca oynatıp bileklerine kadar esmer olan elleriyle başını ıslatarak neşeyle soluyordu. Şamar sesleri, çığlıklar, haykırışlar duyuluyordu.

Kıyılarda, bentte, gölde, her yerde beyaz, sıhhatli, adaleli insan vücutları vardı. Küçük kırmızı burnuyla subay Timohin bendin üstünde havlı ile siliniyordu, prensi görünce utandı, bununla beraber ona hitabetmeğe karar verdi :

— Ama iyi oluyor, Ekselâns, siz de buyunsanız!

Prens Andrey, alnını buruşturarak :

— Su pis, — dedi.

— Şimdi temizleriz.

Daha giyinmemiş olan Timohin, suyu temizlemeğe koştu.

— Prens istiyor.

— Hangi prens? Bizim prens mi? — diye sesler yükseldi, herkes atıldı, öyle ki prens Andrey onları zor yatıştırebildi. Sالاشتا su dökünmenin daha iyi olacağını düşünüyor-du.

Kendi çıplak vücuduna bakarak :

«Et — vücut, *chair à canon*» ¹ — diye düşündü. Soğuktan ziyade pis suya dalıp çıkan bu muazzam sayıdaki insan vücudu karşısında duyduğu ve sebebini bilmediği tiksintinin, dehşetin tesiriyle titredi.

7 ağustosta prens Bagration, Smolensk yolu üzerindeki Mihailovka karargâhında aşağıdaki mektubu yazdı :

«Sayın bay kont Aleksey Alekseyeviç»

(Arağçeyef'e yazıyordu, fakat mektubunun hükümdar tarafından okunacağını biliyor, bunun için de elinden geldiği kadar, her kelime üzerinde düşünüyordu.)

«Smolensk'in düşmana bırakılması hakkındaki raporunu nazırın verdiğini sanıyorum. En önemli bir yerin yok yere bırakılması acı ve hazin bir şeydir, bütün ordu yeis içindedir, ben kendi hesabıma ona bizzat ısrarla rica ettim, nihayet yazdım da; fakat onu hiçbir şey yola getirmedi. Size şerefim üzerine yemin ederim ki Napolyon şimdiye kadar hiç girmedigi bir torbaya düşmüştü; ordusunun yarısını kaybedebilirdi de Smolensk'i gene alamazdı. Askerlerimiz öyle dövüştiler ve öyle dövüşüyorlar ki, hiçbir zaman böyle dövüşmemişlerdir. Ben 15000 kişi ile 35 saatten fazla dayandım ve onları tepeledim; fakat o, 14 saat bile kalmak istemedi. Bu ayıptır,

¹ Kurbanlık.

ordumuz için bir lekedir; ve ben öyle sanıyorum ki o kendisi de dünyada yaşamamalıdır. Eğer kaybın büyük olduğunu bildirirlerse yalandır; belki 4 bin kişiye yakın, fazla değil, hatta o kadar da yok; isterse on bin olsun, ne yapacaksın, harb bu; buna mukabil dümanın kaybı sayısız...

«İki gün daha kalınsa ne olurdu? Muhakkak ki kendiliklerinden giderlerdi; çünkü askerlere ve hayvanlara içirecek suları yoktu. Geri çekilmiyeceğine dair bana söz vermişti ama birdenbire gece hareketi için emir çıkardı. Bu suretle savaşmağa imkân yok, bu gidişle düşmanı yakında Moskova'ya götürebiliriz...

«Barışı düşündüğünüze dair rivayetler dolaşüyor. Barışmak mı, Allah saklasın! Bütün bu fedakârlıklardan, böyle çılginca bir geri çekiliştten sonra barışmak : bütün Rusya'yı aleyhinize çevirirsiniz, üniforma taşımak da bizler için utanılacak bir şey olur. Mademki böyle oldu, Rusya dayandıkça ve insanlar ayakta durdukça döğüşmek gerek...

«Orduya bir kişinin kumanda etmesi lâzım, iki kişinin değil. Nazırınız nazırlıkta iyi olabilir; ama general olarak sadece kötü değil, çok kötüdür; halbuki yurdumuzun bütün mukadderatı ona teslim edildi... Ben, doğrusu öfkemden çıldıracağım; küstahlığımı affediniz. Besbelli ki, barış yapmağı ve nazırın orduya kumanda etmesini tavsiye eden hükümdarı sevmiyor, hepimizin mahvını istiyor. Böylece size hakikati yazıyorum : milisi hazırlayınız. Zira nazır çok ustaca misafiri arkasından başkente götürmektedir. Bay yaver Woltzogen bütün orduda büyük bir şüphe uyandırıyor. O, bizden ziyade Napolyonun adamı diyorlar, nazıra da hep o akıl veriyor. Bana gelince, ona karşı sadece nezaketli davranmakla kalmıyorum, rütbece daha üstün olmama rağmen ona bir onbaşı gibi de itaat ediyorum, bu acıdır; fakat velinimetlerimi ve hükümdarımı sevdiğim için itaat ediyorum. Yalnız, hükümdara acıyorum ki şanlı orduyu bu gibi adamlara emanet ediyor. Tasavvur ediniz ki geri çekilişimizde yorgunluktan ve hastanelerde 15 binden fazla insan kaybettik; taarruz etseydik bu olmazdı. Söyleyiniz Allah aşkına,

Rusyamız, — anamız — böyle korkmamıza, bu iyi şerefli yurdumuzu alçaklara teslim etmemize, her vatandaşta bir hınç ve utanç uyandırmamıza ne der? Neden ve kimden korkuyoruz? Nazırın kararsız, korkak, beyinsiz, ağır olması, bütün kötü vasıfları kendinde toplaması benim kabahatim değil! Bütün ordu kan ağlıyor, ona müthiş küfürler savuruyor...»

VI

Hayat belirtilerini sayısız bölümlere ayırabiliriz, bunlar arasında bir de muhtevaca üstün belirtiler, şekilce üstün belirtiler diye bir bölümlleme yapmak mümkündür. Bu sonunyatının tersine olarak Pétersburg hayatı, bilhassa salon yatının tersine olarak Petersburg hayatını, bilhassa salon hayatı katılabilir. Bu hayat değişmez bir hayattır.

1805 yılından beri Bonapart'la barışmış ve bozuşmuşuk, anayasalar yapmış, bozup yeniden yapmıştık, Anna Pavlovna ile Elen'in salonları ise, biri yedi yıl, öteki beş yıl önce nasılsa öyleydiler. Anna Pavlovna'nın salonunda Bonapart'ın başarılarından yine öyle hayretle bahsedilir, başarılarında olduğu gibi Avrupa hükümdarlarının ona yüz vermelerinde de, Anna Pavlovna'nın temsil ettiği saray muhitinin üzülmesi, kaygılanması biricik gayesi olan kötü bir kast görüldü. Ziyaretiyle Rumyantsev'in şerefliendirdiği, fevkalâde zeki bir kadın saydığı Elen'in salonunda 1812 de de tıpkı yine 1808 de olduğu gibi büyük milletten, büyük adamdan heyecanla bahsedilir; Elen'in salonunda toplananlara göre barışla sona ermesi gereken, Fransa ile münasebetin kesilmesi işine esefle bakılırdı.

Son zamanlarda, hükümdar ordudan geldikten sonra bu birbirine zıt çevrelerde — salonlarda bazı çalkanmalar olmuş, birbirlerine karşı birtakım gösteriler yapmışlar, fakat çevrelerin temayülleri aynı kalmıştı. Anna Pavlovna'nın mahfiline Fransızlardan yalnız kaşarlenmiş kiralıcılar kabul ediliyordu; burada Fransız tiyatrosuna gitmemek gerektiği ve tiyatro heyetinin geçinme masrafı bütün bir kolordunun

geçinme masrafı tutarında olduğu yolunda vatanseverce bir fikir ileri sürülüyordu. Askerî olaylar heyecanla takibolunuyordu; bizim ordu için çok elverişli rivayetler çıkarılıyordu. Elen'in, Rummyantsef'in, yani Fransız taraftarları mahfilinde düşmanın ve harbin sertliği hakkındaki rivayetler yalanlanıyor, Napolyon'un bütün barış teşebbüsleri üzerinde görüşülüyordu. Bu mahfilde, sarayın, Ana imparatoriçenin himayesi altında bulunan kız öğretim müesseselerinin Kazan'a taşınmağa hazırlanması için çok acele bir emir çıkarmağı tavsiye edenler takbih ediliyordu. Umumiyetle Elen'in salonunda bütün harb işleri, yakında barışla bitecek boş birer gösteri gibi görülüyor, şimdi Petersburg'da, Elen'in evinde olan (bütün akıllıların onun evinde olması gerekti) Bilibin'in, işi barut değil, onu icadedenler halledecekler, yolundaki fikri hâkim bulunuyordu. Petersburg'a hükümdarla birlikte gelen Moskova'nın coşkunluğuna dair haberlerle bu mahfilde, gerçi çok ihtiyatla fakat çok ince alay ediliyordu.

Anna Pavlovna'nın mahfilinde, tersine olarak bu coşkunluklara hayrandılar; onlardan, Plutarkhos'un eski zamanlardan bahsettiği gibi bahsediliyordu. Hep aynı önemli vazifeyi işgal eden prens Vasili iki mahfil arasında bir birleşme halkası teşkil ediyordu. *Ma bonne amie* ¹ Anna Pavlovna'ya gider, *dans le salon diplomatique de ma fille*'e ² gider ve ekseriya bir karargâhtan ötekine yaptığı bu ardı arası kesilmeyen ziyaretlerde şaşırır, Anna Pavlovna'da söyleyeceğini Elen'de söyler, Anna Pavlovna'da ise bunun aksini yapardı.

Hükümdarın gelişinden az sonra prens Vasili, Anna Pavlovna'da harbdan bahsederken Barclay de Tolly'yi şiddetle tenkid etti, kimin başkomutan tâyin edileceğinde kararsızdı. Davetlilerden, *un homme de beaucoup de mérite* ³ adıyla tanınmış biri, Petersburg milis şefi seçilen ve gönüllü kabulü için hazine salonunda toplantıya gelen Kutuzof'u o gün gör-

¹ Sevimli dostum.

² Kızımın diplomatlar salonu.

³ Çok değerli adam.

düğünü anlatarak onun bütün istekleri tatmin edecek adam olduğu fikrini ihtiyatlı bir dille ileri sürmek cesaretini gösterdi.

Anna Pavlovna, hüznü hüznü gülümsedi, Kutuzof'un hükümdara dertten başka bir şey getirmediğini söyledi.

— Ben söylemiştim, asilzadeler toplantısında da söyledim, — diye prens Vasili sözü kesti, — ama beni dinlemediler. Onun milis şefi seçilmesi hükümdarın hoşuna gitmez, dedim, beni dinlemediler.

— Hep aynı yermek hastalığı, — diye devam etti, — hem de kime karşı? Hep (Moskova'nın budalaca coşkunculuklarını taklidetmek istediğimizden, — Prens Vasili, Elen'de Moskova'nın heyecanlarıyla alay etmek, Anna Pavlovna'da ise onlara hayranlık göstermek gerektiğini unutarak bir an şaşırdı. Fakat hemen kendini topladı. — Peki, kont Kutuzof gibi, Rusyanın en ihtiyar generalinin orada toplantı yapması yakışık alır mı, *et il en restera pour sa peine* ¹. Atına binemiyen; konseyde uyuyan, öyle fena âdetleri olan bir adam nasıl olur da başkomutan tâyin edilir! Bükreş'te iyi gösterdi kendini! Daha onun askerlik vasıflarından da bahsetmiyorum, ama şu anda böyle çökmüş, kör, bayağı kör bir adam başkomutan tâyin edilebilir mi? Kör general de yaman olur doğrusu! Hiç görmez o, körebe oynamalı... hiçbir şey görmez!

Bu sözlere kimse itiraz etmemişti.

24 temmuzda bu söylenenler çok doğrudu. Fakat 29 temmuzda Kutuzof'a prens unvanı verildi. Prenslik unvanı onu atlatmak istediklerine delâlet edebilirdi; bunun için prens Vasili'nin düşüncesi, şimdi söylemeye acele etmiyordu ama, hâlâ doğrudu. Fakat 8 ağustosta harp meselelerini görüşmek üzere General Feldmareşal Saltikof, Arakçeyef, Vyazmitinof, Lopuhin, ve Koçubey'den mürekkep bir komite toplandı. Komite başarısızlıkların tek bir kumandanın mevcut olmamasından ilerigeldiğine karar verdi; komiteyi teşkil eden

¹ Zaten bu işten de bir şey çıkmaz.

zatlar, hükümdarın Kutuzof'tan hoşlanmadığını bildikleri halde, komite kısa bir müzakereden sonra Kutuzof'u başkomutanlığa getirilmesini teklif etti. Aynı günde Kutuzof, ordulara ve orduların isgali altında bulunan ülkelere tam yetkili başkomutan tâyin edildi.

9 ağustosta prens Vasili, yine Anna Pavlovna'da *l'homme de beaucoup de mérite*'le ¹ karşılaştı. *L'homme de beaucoup de mérite*, kız öğretim müessesesine nazır tâyin edilmek istediği için Anna Pavlovna'ya yaranmak sitiyordu. Prens Vasili, bahtiyar bir galip, arzusuna ermiş bir adam tavrıyla odaya girdi.

— *Eh bien, vous savez la grande nouvelle. Le prince Koutouzoff est maréchal* ². Bütün anlaşmazlıklar sona erdi. O kadar mesudum; o kadar memnunum ki! — diye prens Vasili devam ediyordu. — *Enfin voilà un homme* ³ — diye salonda bulunanları sert bir bakışla süzerek mânalı mânalı ilâve etti. *L'homme de beaucoup de merite* bir mevki almak arzusu beslemesine rağmen evvelki düşüncesini prens Vasili'ye hatırlatmak için kendini tutamadı. (Bu, Anna Pavlovna'nın salonunda prens Vasili'ye karşı da, bu haberi sevinçle karşılayan Anna Pavlovna'ya karşı da bir nezaketsizlikti; fakat kendini tutamamıştı.)

Prens Vasili'ye sözünü hatırlatarak :

— *Mais on dit qu'il est aveugle, mon prince?* ⁴ — dedi.

Prens Vasili, bas sesiyle, çabuk çabuk ve öksürerek (bütün güçlükleri hallettiği sesi ve öksürüğüyle) :

— *Allez donc, il y voit assez* ⁵ — dedi. — *Allez, il y voit assez*, — diye tekrarladi. — Beni sevindiren şey, — diye de-

¹ Çok değerli adam.

² E, mühim haberi biliyor musunuz. Prens Kutuzof Mareşal oldu.

³ Nihayet işte bir adam.

⁴ Ama kördür diyorlar, prens.

⁵ Yok canım yetecek kadar görüyor.

vam etti, — hükümdarın ona bütün ordular, bütün ülkeler üzerinde, hiçbir zaman, hiçbir başkomutanda olmıyan tam bir yetki vermiş olmasıdır : ikinci bir otokrat oldu, — diye sözünü bitirdi.

Anna Pavlovna :

— İnşallah, inşallah, — dedi.

Saray âleminin henüz yabancıısı olan *l'homme de beaucoup de mérite*, Anna Pavlovna'ya hulus çakmak için evvelki fikrinde onu haklı göstermeğe çalışarak :

— Hükümdar, bu yetkiyi Kutuzof'a istemiyerek verdi diyorlar. *On dit qu'il rougit comme une demoiselle à laquelle on lirait Joconde, en lui disant : le souverain et la patrie vous décernent cet honneur.* ¹.

Anna Pavlovna :

— *Peu têtre que le coeur n'était pas de la partie* ². — dedi.

— A, hayır, hayır, — diye prens Vasili hararetle müdafaa etti. Şimdi o artık Kutuzof'u kimseye vermiyordu. Prens Vasili'nin fikrine göre Kutuzof, sadece iyi değildi, herkes ona tapıyordu da. — Hayır bu mümkün değil, çünkü hükümdar onu evvelce de takdir etmeği bilmmişti, — dedi.

Anna Pavlovna :

— Allah verede, gerçek iktidarı prens Kutuzof ele alsa, kimsenin tekerleğe sopa sokmasına müsaade etmese, — dedi.

Prens Vasili bu kimsenin kim olduğunu derhal anlamıştı. Yavaşça dedi ki :

— Ben iyice biliyorum ki Kutuzof, Veliht'ın orduda bulunmamasını mutlak bir şart olarak ileri sürmüştür. *Vous savez ce qu'il a dit, à l'empereur?* ³.

Prens Vasili, Kutuzof tarafından hükümdara söylenmiş

¹ Kendisine Joconde okunan bir kız gibi kızardı ve ona: hükümdar ve vatan sizi bu şerefle mükâfatlandırdı, dedi, diyorlar.

² Belki de bu işi istemedен yapmıştır.

³ Hükümdara ne söyledi biliyor musunuz?

«olduğu rivayet edilen «fena bir şey yaparsa ben onu cezalandıramam, iyi bir şey yaparsa mükâfatlandıramam» sözünü tekrarladı.

— Oo! Prens Kutuzof çok zeki bir adamdır, *je le connais de longue date* ¹.

Saray nezaketinden henüz mahrum bulunan *l'homme de beaucoup mérite* :

— Hattâ diyorlar ki, — dedi, — prens bizzat hükümdarın da orduya gelmemesini mutlak bir şart olarak ileri sürdü.

Bunu söyler söylemez, prens Vasili ile Anna Pavlovna hemen yüzlerini öteye çevirdiler, onun saflığı karşısında hüznü hüzünlü içlerini çekerek birbirlerine baktılar.

VII

Petersburg'da bunlar olurken Fransızlar Smolensk'i aşmışlar, Moskova'ya gittikçe daha çok yaklaşıyorlardı. Napolyon'un tarihçisi Thiers, başka tarihçiler gibi, kahramanını mazur göstermek gayretiyle onun Moskova varoşlarına elinde olmıyarak çekilip götürüldüğünü söyler. O da tarihî olayların izahını bir adamın iradesinde arıyan bütün diğer tarihçiler gibi haklıdır. Napolyon'un Moskova'ya Rus komutanlarının meharetiyle çekilip götürüldüğünü söylenen Rus tarihçileri gibi o da haklıdır. Burada, bütün geçmişin olup bittiye bir hazırlık teşkil ettiği kanaatini veren «rucu» kanunundan başka bütün işi karıştıran bir de karşılıklı münasebet vardır. Satrançta kaybeden iyi bir oyuncu kaybetmesinin kendi hatasından ilerigeldiğine içten inanır; bu hatayı oyununun başlangıcında arar fakat her hamlesinde, oyunun bütün devamı sırasında böyle hatalar işlediğini, hiçbir oyununun mühemmel olmadığını unuttur. Dikkatini çeken hatayı ancak düşman bundan faydalandığı için fark eder. Halbuki belli bir zamanın şartları içinde cereyan eden bu harb oyunu ne kadar daha mürekkeptir; burada cansız makine-

¹ Ben onu çok eskiden tanırım.

leri idare eden bir tek irade değildir, her şey türlü keyfi hareketlerin sayısız çarpışmalarından doğmaktadır.

Smolensk'den sona Napolyon, Vyazma'ya yakın Dorogobuj'un ötesinde sonra Tsarevo — Zaymışçe önlerinde savaş vermek için fırsat aradı; fakat öyle oldu ki, sayısız sebepler dolayısıyla, Ruslar, Moskova'dan 112 vers uzakta bulunan Borodino'ya kadar savaşı kabul etmediler. Vyazma'dan sonra Napolyon, doğrudan doğruya Moskova üzerine yürüme emrini verdi. *Moscou la capitale asiatique de ce grand empire, la ville sacrée des peuples d'Alexandre, Moscou avec ses innombrables églises en forme de pagodes chinoises!* ¹.

Bu *Moscou*, Napolyon'un muhayyelesini rahatsız ediyordu. Vyazma'dan Tsarevo - Zaymışçe'ye geçerken Napolyon, İngiliz kan kır yorgası üstünde, muhafızları, nöbetçileri, pajları ve yaverleriyle ilerliyordu. Kurmay başkanı Berthier süvariler tarafından esir edilen Rusları sorguya çekmek için geri kalmıştı. Yanında tercüman *Lelorme d'Iderville* olduğu halde dörtlü Napolyon'a yetişerek neşeli bir yüzle atını durdurdu.

Napolyon :

— Eh bien? ² diye sordu.

— *Un cosaque de Platov* ³ Platof kolordusunun büyük ordu ile birleşmek üzere olduğunu, Kutuzof'un başkomutan tâyin edildiğini söylüyor. *Très intelligent et bavard!* ⁴.

Napolyon gülümsedi, bu kazağa bir at verilmesini ve yanına getirilmesini emretti. Onunla bizzat konuşmak istiyordu. Birkaç yaver atlarını dörtlüye kaldırdılar, bir saat sonra Denisof'un Rostof'a bıraktığı toprak kölesi Lavruşka emir eri

¹ Moskova, bu büyük imparatorluğun asyaî başkenti, Aleksandr'ın halklarının mukaddes şehri, Çin pagod'ları biçimindeki sayısız kiliseleriyle Moskova.

² E?

³ Bir Platof kazağı.

⁴ Çok zeki ve geveze.

mintaniyle Fransız süvari eğeri üstünde, hilekârca, sarhoşça bir tavırla, neşeli bir yüzle Napolyon'a yaklaştı. Napolyon kendisiyle yan yana at sürmesini emretti ve sormağa başladı:

Kazak mısınız?

— Kazağım, Asaletlû ¹.

Thiers bu vakayı anlatırken :

«*Le cosaque ignorant la compagnie dans laquelle il se trouvait, car la simplicité de Napoléon n'avait rien qui put révéler à une imagination orientale la présence d'un souverain, s'entretint avec la plus extrême familiarité des affaires de la guerre actuelle*» ² diyor. Gerçekten de körkütük oluncaya kadar içerek efendisini yemeksiz bırakan Levruşka bir gün önce kırbaçlanmış ve tavuk bulmak için köye gönderilmişti; burada kendini çapulculuğa kaptırmış, Fransızlar tarafından esir edilmişti. Levruşka çok şeyler görmüş, her şeyi alçakça, hilekârlıkla yapmağı vazife sayan, efendilerine her türlü hizmete hazır, onların kötü düşüncelerini keşfeden, zayıf ve bayağı taraflarını bilen terbiyesiz, küstah uşaklardandı.

Lavruşka, kim olduğunu çok iyi ve kolaylıkla anladığı adamın karşısında hiç şaşırmadı, sadece bütün ruhiyle yeni efendilerine hizmet etmeğe çalıştı.

Karşısındakinin Napolyon'un kendisi olduğunu çok iyi biliyordu; onun yanında Rostof'un veya eli değnekli bölük emininin yanında olduğundan daha çok sıkılmıyordu. Çünkü onu ne bölük emini, ne de Napolyon hiçbir şeyden mahrum edemezdi.

Emirlerleri arasında neler konuşulmuşsa anlattı. Bunların birçoğu doğruydu. Fakat Napolyon, Rusların Bonapartı

¹ Erler, yüzbaşı rütbesine kadar olan subaylara Asaletlû diye hitabederlerdi.

² Kimler arasında bulunduğunu bilmiyen kazak (çünkü Napolyon'un sade görünüşünde bir şarklı muhayyilesi için bir hükümdar halini gösteren bir şey yoktu) büyük bir tek-lifsizlikle bu harbin olayları üzerinde konuşuyordu.

yenip yenemeyecekleri hakkında ne düşündüklerini sorunca Lavruşka gözlerini kırpıştırdı ve düşündü.

Burada o, — Lavruşka gibilerin her şeyde daima hile sezdikleri gibi — ince bir hile seziyordu.

Dalgınca :

— Yani sizin anlıyacağınız : eğer hemen muharebe olursa. — dedi. — ne âlâ, ama, eğer üç gün geçerse o zaman iş uzar.

Lelorme d'Îdeville gülümsiyerek, Napolyon'a bunu şöyle tercüme etti : «*Si la bataille est donnée avant trois jours, les Français la gagneraient, mais que si elle serait donnée plus tard, Dieu sait ce qui en arriverait*» ¹.

Napolyon, görünüşte çok keyifli olmasına rağmen, gülümsemedi, bu sözlerin kendisine tekrar edilmesini emretti.

Lavruşka, bunu fark etti, onu keyiflendirmek için kim olduğunu bilmiyormuş gibi davranarak konuştu.

— Biliyoruz, sizde bir Bonapart var ki bütün dünyayı alt etmiştir, ama bizimle iş başka... — Bu övünçlü vatanseverliğin ağzından nasıl ve neden çıktığını kendisi de bilmiyordu. Tercüman bu sözleri Napolyon'a son kısmını çıkararak tercüme etti; Bonapart, gülümsedi. Thiérs «*Le jeune cosaque fit sourire son puissant interlocuteur*» ² diyor. Napolyon, sessizce birkaç adım atarak Berthier'e döndü ve konuştuğu adamın imparatorun kendisi, ölümsüz ve muzaffer adını ehramlara yazan imparatorun kendisi olduğunu haber vermenin. *sur cet enfant du Don* ³ yapacağı tesiri görmek istediğini söyledi.

Lavruşka, (bunun onu şaşırtmak için yapıldığını, Napolyon'un, onun korkacağını sandığını anlıyarak) yeni efendilerine yaranmak için birdenbire hayrete düşmüş, şaşalamış

¹ Savaş üç gün evvel verilirse Fransızlar kazanır, fakat daha geç verilirse ne olacağını Allah bilir.

² Genç kazak, kudretli muhatabını güldürdü.

³ Bu Don çocuğunun üzerinde.

gibi yaptı, gözlerini açtı, yüzüne, kırbaçlanmağa götürüldüğü zaman vermeğe alışmış olduğu şekli verdi. «*A peine l'interprète de Napoléon, - Thiers yazıyor - avait-il parlé que le cosaque saisi d'une sorte d'ébahissement ne proféra plus une parole et marcha les yeux constamment attachés sur ce conquérant, dont le nom avait pénétré jusqu'à lui, à travers les steppes de l'Orient. Toute sa loquacité s'était subitement arrêtée, pour faire place à un sentiment d'admiration naïve et silencieuse. Napoléon, après l'avoir récompensé, lui fit donner la liberté, comme à un oiseau qu'on rend aux champs qui l'ont vu naître*» ¹.

Napolyon, hayalini çok meşgul eden Moscou'ye dair hayaller kurarak yoluna devam etti, *l'oiseau qu'on rendit aux champs qui l'ont vu naître* ² ise arkadaşlarına anlatacağı olamamış şeyleri önceden düşünerek atını dörtmala ileri karakollara sürdü. Gerçekten başından geçenleri ise anlatılmağa değer görmediği için anlatmak istemiyordu. Kazaklara yetişt, Platof kolordusuna bağlı alayının nerede olduğunu soruşturup öğrendi akşama doğru ise Yankof'ta bulunan ve İlyin'le beraber yakın köylere bir gezinti yapmak için atına daha yeni binen efendisi Nikolay Rostof'u buldu. Rostof Lavruşka'ya başka bir hayvan vererek onu da yanına aldı.

VIII

Prences Mariya, prens Andrey'in sandığı gibi Moskova'da ve tehlike dışında değildi.

¹ Napolyon'un tercümanı bunu kazağa söyler söylemez, şaşkınlığa uğrıyan kazak bir söz söyleyemedi, adı şarkın steplerini aşarak ona kadar gelen fatihten gözlerini ayırmadan ilerledi? Bütün konuşkanlığı birdenbire kesilmiş, yerini sâf ve sessiz bir hayranlık almıştı. Napolyon, onu taltif ettikten sonra öz kırlarına iade edilen bir kuş gibi serbest bırakıldı.

² Öz kırlarına iade edilen kuş.

Alpatıç, Smolensk'ten döndükten sonra ihtiyar prens birdenbire uykudan uyanır gibi oldu. Köylerden milis toplanmasını, silâhlandırılmalarını emretti. Başkomutana bir mektup yazdı, en eski Rus generallerinden birinin esir düşeceği veya öldürüleceği yeri, Lisiye Gori'yi, müdafaa etmek için tedbir alıp almamağı onun takdirine bırakarak sonuna kadar orada kalmak ve kendini müdafaa etmek yolundaki niyetini ona bildirdi, ev halkına Lisiye Gori'de kalacağını haber verdi.

Fakat, prens kendisi Lisiye Gori'de kalmakla beraber prensesin ve Dessales'le küçük prensin Boguçarovo'ya, oradan Moskova'ya naklini emretti. Babasının, eski kaygısızlığının yerini alan hummalı, geceli gündüzlü faaliyetinden ürken prenses Mariya onu bırakmağa karar veremedi ve hayatında ilk defa olarak ona itaat etmemeğe cüret etti, gitmeği reddetti; ihtiyarın korkunç öfke fırtınası üstüne yüklendi. İhtiyar ona karşı olan bütün haksız ithamlarını tekrarladı. Onu üzdüğünü oğluyla arasını bozduğunu kendisine karşı iğrenç şüpheler beslediğini, hayatını zehirlemeği vazife edindiğini söyleyerek onu suçlandıрмаğa çalıştı; gitmezse umurunda olmadığını ilâve etti ve onu çalışma odasından kovdu. Onun varlığını, yokluğunu bilmek istemediğini söyledi, fakat gözüne görünmeğe yeltenmemesini önceden ihtar etti. Korktuğunun aksine olarak, babasının onu zorla göndermiyerek yalnız gözüne görünmemesini emretmesi prenses Mariyayı sevindirmişti, biliyordu ki, evde kalmasına, gitmemesine babasının içinden memnun olduğunu bu ispat etmektedir.

Nikoluşka'nın gittiği günün ertesi sabah, erkenden ihtiyar Prens resmî üniformasını giydi, başkomutana gitmeğe hazırlandı. Kaleska hazırды. Prens Mariya, üniformayla ve bütün nişanlarıyla onun evden çıktığını, silâhlı köylüleri, hizmetçileri teftiş etmek için bahçeye doğru gittiğini gördü. Pencerenin önünde oturdu, onun bahçeden gelen sesine kulak kabarttı. Birdenbire ağaçlı yoldan birkaç kişi korku ifade eden yüzlerle koşarak çıktı.

Prens Mariya, perona, oradan çiçek bahçesine ve ağaçlı

yola koştı. karşıdan ona doğru bir milis ve hizmetçi kalabalığı geliyordu; bu kalabalığın ortasında birkaç kişi üniformalı, göğsü nişanlarla dolu ihtiyar, koltuğuna girmiş sürüklüyordu, Prenses Mariya onlara doğru koştı; ıhlamur ağaçlarının gölgeleri arasından düşen ışık daireciklerinin titreşimleri içinde onun yüzünde nasıl bir değişiklik husule geldiğini anlayamadı. Gördüğü tek şey yüzünün evvelki sert ve azimli ifadesinin bir ürkeklik ve teslimiyet ifadesiyle değişmiş olmasıydı. Kızını görünce cansız dudaklarını kımıldattı, hırıltılı bir sese çıkardı, ne istediğini anlamak imkânsızdı. Onu kaldırıp el üstünde çalışma odasına götürdüler, son zamanlarda o kadar çok korktuğu divana yerleştirdiler.

Getirilen doktor o gece prensten kan aldı, sağ tarafına inme indiğini söyledi.

Lisiye Gori'de kalmak gittikçe daha tehlikeli bir hal alıyordu, inmeden bir gün sonra prensi Boguçarovo'ya naklettiler, doktor da onunla beraber gitti.

Boguçarovo'ya geldikleri zaman Dessales küçük prensle Moskova'ya gitmiş bulunuyordu.

Hep aynı durumda, ne iyiye, ne fenaya doğru hiçbir değişiklik göstermeden ihtiyar prens Boguçarova'da, prens Andrey'in yaptırdığı yeni evde üç hafta yattı. İhtiyar prens kendinden geçmiş bir haldeydi; büzülmüş bir ceset gibi yatıyordu. Kaşlarını, dudaklarını oynatarak durmadan bir şeyler mırıldanıyordu; etrafında olanları bilip bilmediğini anlamak imkânsızdı. Muhakkak olarak bilinen yalnız onun ıstırap çektiği ve bir şey söylemek arzusunu hissettiği idi. Fakat bunun ne olduğunu kimse anlayamıyordu; hastanın, yarı delinin bir kaprizi miydi bu, olayların umumi gidişiyle mi, yoksa aile işleriyle mi ilgiliydi?

Doktor, hastada görünen endişenin bir şey ifade etmediğini, bunun fizik bir sebebi olduğunu söylüyordu; fakat prenses Mariya, kendisine bir şey söyleyecek sanıyordu. (Yanında huzursuzluğunun her zaman şiddetlenmesi bu tahmini kuvvetlendiriyordu).

Belli ki bedence de, ruhça da ıstırap çekiyordu. İyleşmesi

ümidi yoktu, nakledilemezdi. Ya yolda ölse ne yaparlardı? Prenses Mariya bazan, «son, büsbütün son daha iyi değil mi!» diye düşünüyordu. Gece ve gündüz, hemen hemen hiç uyumuyarak onu kollar, söylemesi korkunç ama, çoğu zaman iyileşme âlametleri bulmak ümidiyle değil de sona yaklaşma alâmetleri *bulmak arzusuyla* onu kollardı.

İçinde böyle bir his bulunduğunu kabul etmek prenses için ne kadar garip olsa da bu his onda vardı. Onun için daha korkunç olan, babasının hastalığından beri (hattâ belki daha da önce, bir şey bekliyerek onunla beraber kaldığı zamandan beri) içinde uyuyan bütün unutulmuş şahsi arzuları, emelleri uyanmışlardı. Yıllardan beri aklına gelmiyen babasından korkusuz, hür bir hayat düşüncesi, hattâ aşk imkânı ve aile saadet düşünceleri bir şeytan iğvası gibi durmadan hayalinde dolaşıyorlardı. Şimdi, *bundan* sonra hayatını nasıl kuracağına dair sualler, kendinden onları ne kadar uzaklaştırırsa uzaklaştırsın, durmadan zihnini meşgul ediyorlardı. Bunlar şeytan iğvalarıydı ve prenses Mariya bunu biliyordu. Biliyordu ki *ona* karşı biricik silâh ibadetti; ibadet etmeğe çalıştı. Duaya kalktı, mukaddes resme baktı, dua okudu, fakat okuyamıyordu. Şimdi o, evvelce içinde mahpus bulunduğu, en iyi tesellisini ibadette bulduğu mânevi âlemin tamamiyle zıddı, âdi, zor ve serbest bir faaliyet âleminin kendisini kavradığını hissediyordu.

Boguçarova'da kalmak tehlikeli bir hal aldı. Her tarafta Fransızların yaklaştığına dair haberler geliyordu; Boguçarovo'ya 15 verst uzaktaki bir köyde bir çiftlik Fransız talancıları tarafından yağma edilmiştir.

Doktor, prensin daha geriye naklinde ısrar ediyordu; asılzade önderi prenses Mariya'ya bir memur göndererek mümkün olduğu kadar çabuk gitmesi için onu kandırmağa çalıştı. Zaptiye komiseri Boguçarova'ya geldi, Fransızların 40 vers uzakta bulunduklarını, köylerde Fransız beyannameleri dolaştığını, prenses babasıyla ayın 15 ine kadar gitmezse hiçbir sorumluluk kabul etmiyeceğini söyliyerek aynı şeyde ısrar etti.

Prenses, ayın 15 inde gitmeğe karar verdi. Hazırlık işleri, emirler vermek — şimdi herkes ona müracaat etmekteydi — bütün gün onu meşgul ediyordu. 14 dü 15 e bağliyan geceyi prensin yattığı odanın yanındaki odada her zamanki gibi soyunmadan geçirdi. Birkaç defa uyanarak onun iniltisini, sayıklamasını, karyolasının gıcirtısını, yatakta onu çeviren Tihon'la doktorun ayak seslerini duydu. Birkaç defa kapıdan dinledi, ona bu gece her zamandan daha fazla iniliyor gibi, yatakta sık sık dönüyor gibi geldi. Uyuyamıyordu, birkaç defa kapıya yaklaştı, dinledi, içeri girmek istedi, cesaret edemedi. Gerçi o konuşmuyordu, fakat korku ifade eden bir yüzün ona ne kadar fena tesir ettiğini görüyor, biliyordu. Bazen, elinde olmıyarak kendisine diktiği bakışlarını memnuniyetsizlikle ondan nasıl ayırdığını fark ediyordu. Gece uygusuz bir zamanda gelişinin onu kızdırdığını biliyordu.

Fakat onu kaybetmek prenses Mariya'ya hiçbir zaman bu kadar acıklı, bu kadar korkunç gelmemiştir. Onunla geçen bütün hayatını hatırladı; onun her sözünde, her hareketinde kendisine karşı bir sevgi ifadesi buluyordu. Arada bir bu hâtıraların arasından, şeytan işvaları, bu ölümden sonra ne olacağına, yeni ve serbest hayatını nasıl kuracağına dair düşünceler zihnine sokuluyordu. Fakat o bu düşünceleri nefretle kendinden uzaklaştırıyordu. Sabaha karşı babası sakinleşti, o da uyudu.

Geç vakit uyandı, uyanma anının açık yürekliliği babasının hastalığında onu en çok meşgul eden şeyi açık olarak ona gösterdi. Uyandı, kapının öbür tarafında olup bitenlere kulak kabarttı, onun iniltisini duyunca, içini çekerek hep aynı durumda olduğunu kendi kendine söyledi.

— Peki, ne olacak? Ne istiyorum ben? Onun ölümünü mü istiyorum? — diye kendi kendinden tiksinierek bağırdı.

Giyindi, elini yüzünü yıkadı, duasını okudu, perona çıktı. Orada içine eşya yerleştirilen atsız bir araba duruyordu.

Sıcak ve sisli bir sabahı, prenses Mariya, kendi mânevi düşkünlüğü karşısında hâlâ, dehşet içindeydi, babasının ya-

nına girmeden önce düşüncelerini düzene koymağa çalışarak peronda durdu.

Doktor merdiveni indi, ona yaklaştı.

— Bugün biraz daha iyidir. — dedi. — Sizi arıyordum. Söylediklerinden bir şeyler anlamak mümkün, şimdi daha açık, gidelim. Sizi çağırıyor...

Bu haber karşısında, prenses Mariya'nın kalbi o kadar şiddetle çarpmağa başladı ki sarardı, düşmemek için duvara dayandı. Şimdi, bütün ruhu bu müthiş ve canice iğvalarla doluyken onu görmek, onunla konuşmak, bakışlarının altına düşmek prenses Mariya için hem bir sevinç, hem de korkunç bir azaptı.

— Gidelim, — dedi doktor.

Prensес Mariya babasının yanına girdi, karyolaya yaklaştı. Hasta sırt üstü, başı yüksekte, küçücük, kemikli, mor ve şişkin damarlı elleri yorganın üzerinde, sol gözü ileriye dikilmiş, sağ gözü yana kaymış, kaşları ve dudakları hareketsiz bir halde yatıyordu. Zayıflamış, küçülmüş, acınacak bir hale gelmişti. Yüzü sanki kurumuş, erimiş, hatları incelmışti. Prensес Mariya yaklaştı, elini öptü. Sol el prenses Mariya'nın elini sıktı, belli ki prens onu çoktandır bekliyordu. Elini sarsmağa başladı, kaşları dudakları öfkeli öfkeli kımıldıyordu.

Kendisinden ne istediğini keşfetmek için prenses Mariya korkuyla ona bakıyordu. Kımıldanarak solgözü kendisini göreceğ şekilde vaziyetini değiştirince ihtiyar prens sakinleşti, gözünü birkaç saniye ondan ayırmadı. Sonra dudakları ve dili kımıldandı, sesler duyuldu; kendisini anlamıyacak diye korkuyormuş gibi korkakça ve yalvaran bir eda ile kızına bakarak konuşmağa başladı.

Prensес Mariya bütün dikkatini germiş ona bakıyordu. Dilini oynatmak için ihtiyarın sarf ettiği komikçe gayret onu gözlerini yere indirmeğe ve boğazını tıkıyan hıçkırıkları güçlkle bastırmağa zorladı. Hasta sözlerini birkaç defa tekrarlıyarak bir şeyler söyledi. Prensес Mariya onları anlıya-

mıyordu; fakat ne söylediğini keşfetmeğe çalışıyor, onun söylediği sözleri sorgu şeklinde tekrar ediyordu.

— Ca, ca,... yor... — diye hasta birkaç defa tekrarladı...

Bu sözleri anlamak imkânsızdı. Doktor anladığını sandı, onun sözlerini tekrar ederek :

— Prenses mi korkuyor? — diye sordu. Hasta başıyla menfi işareti yaptı ve yine aynı şeyi tekrarladı...

Prenses Mariya birdenbire keşfederek :

— Canım, canım, acıyor. — dedi.

O tasdik yollu inledi; kızının elini aldı ve onu asıl yerini arıyormuş gibi, göğsünün şurasında burasında bastırmağa başladı.

Şimdi, sözlerinin anlaşıldığına kanaat getirince öncekinden çok daha anlaşılır bir sesle :

— Bütün düşüncem! sensin... düşüncem... — dedi.

Prenses Mariya, hıçkırıklarını ve göz yaşlarını göstermemek için başını onun eline yapıştırdı. O, elini kızının saçlarında gezdirdi.

— Bütün gece seni çağırdım... — dedi.

Prenses Mariya göz yaşları arasından :

— Eğer bilseydim... — dedi. — içeri girmeğe korkuyordum.

Kızının elini sıktı.

— Uyumadın mı?

Prenses Mariya başıyla menfi bir işaret yaparak :

— Hayır, uyumadım, — dedi.

Elinde olmadan babasına uyararak, şimdi onun gibi konuşuyor; daha çok, işaretlerle anlatmağa çalışıyor, sanki o da dilini zorla oynatıyordu.

— Ruhum... canımın içi... — Prenses Mariya anlıyamıyordu; fakat babasının bakışlarındaki ifadeye bakılırsa söyledikleri herhalde hiçbir zaman söylemediği yumuşak, tatlı sözlerdi. — Niçin uyumadın?

Prenses Mariya :

«Ya ben onun ölümünü istiyordum, ölümünü!» — diye düşündü.

İhtiyar prens bir müddet sustu.

— Teşekkür ederim... kızımı, dostum... her şey için, her şey için... affet... teşekkür ederim... affet... teşekkür ederim!
— gözlerinden yaşlar akıyordu. — Andryuşka'yı çağır, — diye birdenbire ilâve etti ve bu isteği ileri sürerken yüzünde çocukça bir ürkeklik ve güvensizlik ifadesi belirdi. İsteğinin hiçbir mânası olmadığını sanki kendisi de biliyordu, yahut prenses Mariya'ya öyle göründü.

— Ondan mektup aldım, — diye cevap verdi. Babası hayret ve korkuyla ona bakıyordu.

— O nerede?

— Orduda, *mon père*, Smolensk'de.

İhtiyar prens gözlerini kapıyarak uzun müddet sustu; sonra kendi şüphelerine bir cevapmış gibi ve şimdi her şeyi anladığını, hatırladığını tasdik yollu başını salladı, gözlerini açtı.

Açık olarak ve yavaşça :

— Evet, — dedi. — Rusya mahvoldu! Mahvoldu! — yine ağladı, gözlerinden yaşlar akıyordu. Prenses Mariya kendini daha fazla tutamadı, babasının yüzüne bakarak o da ağladı.

Hasta gözlerini tekrar kapadı, ağlaması kesildi, eliyle gözlerini işaret etti, Tihon onu anlıyarak yaşlarını sildi.

Sonra hasta, gözlerini açtı, uzun müddet kimsenin anlamadığı bir şeyler söyledi, nihayet bunu yalnız Tihon anlıyarak nakletti; prenses Mariya, söylediklerini mânasını bir dakika önceki sözlerine hâkim olan ruh haletinde arıyordu. Onun kâh Rusya'dan, kâh Prens Andrey'den, kâh kendisinden, kâh torunundan, kâh ölümünden konuştuğunu sanıyordu. Bu yüzden sözlerinin mânasını keşfedemiyordu.

İhtiyar prens :

— Beyaz elbiseni giy, hoşuma gidiyor benim, — dedi.

Prenses Mariya bu sözleri anlıyarak daha kuvvetle hıçkırmağa başladı; doktor onun koluna girdi, sakinleşmesini, gitmek için hazırlıklarla meşgul olmasını söyliyerek onu oda-

dan taraçaya götürdü. Prenses Mariya odasından çıktıktan sonra prens yine oğlundan, harbdan, hükümdardan konuştu, kaşlarını öfkeyle oynatmağa, kısık sesini yükseltmeğe başladı, ikinci ve sonuncu buhran geldi.

Prenses Mariya taraçada durdu. Hava açmıştı; güneş ve sıcak vardı. Babasına karşı beslediği derin sevgiden, o ana kadar bilmediğini sandığı sevgiden başka bir şey anlamıyor, bir şey düşünemiyor, hissedemiyordu. Bahçeye koştu; hıçkırarak, prens Andrey'in diktiği ıhlamur fidanları arasındaki yoldan aşağıya göle doğru koştu.

— Evet... ben... ben... ben onun ölümünü istedim! Evet, çabuk ölmesini arzu ettim... Rahat etmek istedim... Peki ben ne yapacağım? O olmadıktan sonra rahatlık neye yarar!

Prenses Mariya hızlı adımlarla bahçede dolaşarak ve heyecanlı hıçkırıkların kopup geldiği göğsünü elleriyle sıkıştırarak yüksek sesle mırıldanıyordu.

Bahçenin etrafında onu yine eve götüren bir daire çizdikten sonra karşıdan ona doğru gelen (Boguçarovo'da kalan, gitmek istemiyen) mademoiselle Bourienne'i ve tanımadığı bir erkek gördü. Bu, hemen hareket etmek için zaruri her şeyi temin etmek üzere bizzat prenses Mariya'ya kadar gelen ilçenin asilzadeler önderiydi. Prenses Mariya onu dinledi ama anlamadı. Onu eve götürdü, kahvaltı teklif etti ve yanına oturdu, sonra önderden af diliyerek ihtiyar prensin kapısına yaklaştı. Doktor telâşlı bir yüzle dışarı çıktı, girilemeyeceğini söyledi.

— Gidiniz, prenses, gidiniz, gidiniz!

Prenses Mariya tekrar bahçeye çıktı, gölün yanındaki sırtın eteğinde kimsenin göremeyeceği bir yerde otların üstüne oturdu. Orada ne kadar kaldığını bilmiyordu. Yoldan koşan bir kadının ayak sesleri onu kendine getirdi. Kalktı, besbelli onu arıyan oda hizmetçisi Dunyaşa'nın, onu görünce birdenbire korkmuş gibi durduğunu gördü.

Dunyaşa, titriyen bir sesle mırıldandı :

— Geliniz lûfen, prenses... Prens...

— Şimdi, geliyorum; geliyorum, -- diyerek prenses, Dun-

yaşa'nın sözünü bitirmesine vakit bırakmadan hemen söze başladı ve Dünyaşa'yı görmemeğe çalışarak eve koştu.

Önder, evin kapısında onu karşılayarak :

— Prenses, Tanrının iradesi yerine geliyor, her şeye hazır olmalısınız, — dedi.

— Bırakınız beni; bu olamaz! diye prenses ona öfkeyle bağırdı.

Doktor, onu durdurmak istedi, doktoru iterek kapıya koştu. «Bu korkmuş yüzlü insanlar niçin beni durduruyorlar? Kimseye ihtiyacım yok! Orada ne yapıyorlar!» Kapıyı açtı. Evvelce yarı karanlık olan bu odadaki parlak gündüz ışığı onu dehşete düşürdü. Orada kadınlarla dadı vardı. Karyolanın yanından çekilerek ona yol verdiler, karyolada o hep aynı şekilde yatıyordu; fakat sakın yüzünün sert şekli prenses Mariya'yı kapının eşiğinde durdurdu.

«Hayır, o ölmedi, bu olamaz! — diye söylendi, ona yaklaştı; kendisini kavriyan dehşeti yenerek dudaklarını onun yanağına yapıştırdı. Fakat hemen kendini ondan ayırdı. Ona karşı içinde duyduğu şefkat bir an içinde yok oldu, yerini önündeki manzara karşısında bir korku hissi aldı. «O artık yaşamıyor! O artık yok, orada, onun durduğu yerde yabancı, düşman, korkunç, insanı dehşete düşüren, kendisinden uzaklaştıran bir sır var!» Prenses Mariya, yüzünü elleriyle kapıyarak kendisini tutan doktorun kolları arasına düştü.

Kadınlar Tihon'la doktorun yanında onu yıkadılar, açık ağzının sertleşmemesi için çenesini mendille bağladılar; başka bir mendille de birbirinden ayrılan ayaklarını bağladılar. Sonra üniformasını giydirdiler, nişanlarını taktılar, ufacık, büzülüp küçülmüş vücudunu masanın üstüne yatırdılar. Bu işlerle kimin ve ne zaman ilgilendiğini Allah bilir, fakat her şey âdeta kendiliğinden oluverdi. Gece yarısına doğru tabutun etrafında mumlar yakıldı, üstünde bir örtü vardı, yere ardıç serpildi, ölünün, büzülüp küçülen başının altına

matbu bir dua konmuştu, köşede diyakos yamağı oturmuş mezamir okuyordu.

Atlar nasıl ölü bir atın etrafına toplanıp arsızlanırlar, ür-küp solurlarsa, tabutun etrafında da yabancılar ve ev halkı, önder, muhtar, kadınlar toplanmışlar durgun gözlerle, korkak tavırlarla haç çıkararak eğiliyor, ihtiyar prensin soğuk, katılaşmış elini öpüyorlardı.

IX

Boguçarovo, prens Andrey oraya yerleşmeden önce met-rük bir malikâneydi; Boguçarovo köylüleri Lisiye Gori köy-lülerinden büsbütün ayrı bir karakter taşımaktaydılar. On-lardan lehçe bakımından da, giyim bakımından da, âdetçe de ayrılıyorlardı. Onlara step adamları derlerdi. Hasada yardım etmek yahut gölcükler ve hendek kazmak için Lisiye Gori'ye geldikleri zaman ihtiyar prens, işe dayanıklı oluş-larından ötürü onları över, fakat yabanilikleri yüzünden de onları sevmezdi

Prens Andrey, Boguçarovo'da son kalışında getirdiği ye-niliklerle, — hastanelerle, okullarla, vergiyi hafifletmekle — onların huylarını yumuşatmamış, tersine olarak karakterle-rinin, ihtiyar prensin yabanilik dediği tarafını kuvvetlendir-miştii. Aralarında her zaman kapalı dedikodular dolışırdı. Kâh hepsinin birden kazak olacağından, kâh girmeye mecbur edilecekleri yeni bir dinden, kâh Çarın birtakim kâğıtlarından, kâh Pavel Petroviç'in 1797 yılında ettiği yeminden (köylü-nün daha o zaman azadedildiği fakat beylerin bu kararı geri aldıkları söylenirdi) kâh Piyotr Feodoroviç'in yedi yıla ka-dar tahta çıkacağından, o gelince herkesin azadedileceğinden ve her şeyin kânuna lüzum göstermiyecek derecede sadele-seceğinden bahsedilirdi. Harbe, Bonapart'a onun istilâsına dair rivayetler onlarda, Deccala, dünyanın sonuna, tam hür-riyete dair olanı yine öyle kapalı fikirlerle birleşirlerdi.

Boguçarovo'nun yakınlarında devlete ve derebeylere ait büyük köyler vardı. Buralarda oturan derebeyler azdı; hiz-

metçiler ve okur yazarlar da azdı; bura köylülerinin hayatında, Rus halk hayatının, sebep ve önemleri çağdaşlarca izah edilemeyen esrarengiz cereyanları başka yerlerdekinden daha göze batıcı ve daha kuvvetliydi. Bu tezahürlerden biri, bu havalinin köylüleri arasında yirmi yıl önce bazı sıcak nehirlerle doğru baş gösteren göç hareketidir. Yüzlerce köylü, bu arada Boguçarovo köylüleri, ansızın hayvanlarını satmağa ve aileleriyle birlikte güney doğuya doğru gitmeğe başladılar. Denizin ötesinde bir yere doğru uçan muhacir kuşlar gibi bu insanlar karıları ve çocuklariyle, içlerinden hiçbirinin bilmediği bir yere doğru güney-doğu yolunu tuttular. Kafiler halinde kalktılar, kendilerini tek tek fidye verip azadettirerek veya kaçarak, arabalarla yahut yaya olarak ovalara, sıcak nehirlerle yollandılar. Birçokları cezalandırıldı, Siberya'ya sürüldü, birçokları yollarda soğuktan ve açlıktan öldü, birçokları kendiliklerinden geri döndü ve görünür bir sebep olmadan hareket, başladığı gibi kendiliğinden yatıştı. Fakat halkta bu su altı cereyanları durmadı, acayip, beklenmedik, aynı zamanda basit, tabii ve kuvvetli bir şekilde yeniden meydana çıkmak için biriktiler; şimdi 1812 yılında, halka yakın yaşayan bir adam, bu su altı cereyanlarının içten içe büyük bir faaliyet gösterdiklerini, dışarı vurmağa yakın olduklarını görebilirdi.

Alpatiç, ihtiyar prens ölmeden bir müddet önce Boguçarovo'ya gelince halk arasında kaynaşma olduğunu bütün köylüleri step mıntakasına giden (köyleri yağmacı kazaklara bırakarak) Lisiye Gori bölgesinde altmış verstlik bir sahada olup bitenlerin aksine olarak burada köylülerin Fransızlarla münasebette oldukları söylentisinin dolaştığını, elden ele gezen birtakım kâğıtlar aldıklarını, yerlerinden ayrılmadıklarını gördü. Geçenlerde bir beylik araba ile gitmiş olan halk arasında büyük nüfuz sahibi mujik Karp'ın, analisi çıkan köyleri kazakların talan ettikleri, fakat Fransızların bunlara dokunmadıkları haberiyle döndüğünü, kendisine sadık yaşamalarından öğrendi. Başka bir mujikin bir gün önce — Fransızların bulunduğu — Vislouhova köyünden köylü-

lere hiçbir zarar verilemeyeceğini, kalırlarsa onlardan alınarak her şeyin bedeli ödeneceğini köylülere ilân eden Fransız generalinin bir kâğıdını bile getirdiğini biliyordu. Buna delil olarak mujik Vislouhova'dan ot için peşin olarak kendisine verilen yüz ruble değerinde banknotlar (Bunun sahte olduklarını bilmiyordu) getirmişti.

Nihayet, en mühimi, Alpatîç biliyordu ki prensesin eşyalarını Boguçarovo'dan nakletmek için muhtar arabaları hazırlamak emrini verdiği gün sabahleyin köyde toplantı olmuş, burada köyden çıkmamağa, beklemeye karar verilmişti. Bununla beraber zamanın tahammülü yoktu. Önder, prensin öldüğü gün, 15 ağustosta gitmesi için prenses Mariya'ya ısrar ediyordu, çünkü tehlike başgöstermişti. Ayın 16 sından sonra hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğini söylüyordu. Prensın öldüğü gün akşam üstü gitti, ertesi gün cenaze törenine gelmeye söz verdi. Fakat, Fransızların ansızın ilerledikleri haberini alınca ertesi gün gelemedi; ancak kendi malikânesinden ailesini ve bütün kıymetli eşyalarını nakletmeye vakit bulabildi.

İhtiyar prensin Dronuşka diye çağırdığı muhtar Dron Boguçarovo'yu otuz yıl idare etmişti.

Dron, yaşlandıkça sakalını daha çok uzatan, böylece 60 - 70 yaşına kadar hiç değişmeden, saçına tek bir ak düşmeden ve bir tek dişi eksilmeden yaşıyan, altmış yaşında da otuzunda olduğu kadar dik, kuvvetli, vücutça ve ruhça sağlam mujiklerdendi.

Dron, sıcak şehirlere doğru yapılan ve başkaları gibi onun da iştirak ettiği göçmeden binaz sonra Boguçarovo'ya muhtar olmuş, o zamandan beri yani 23 yıl kusursuz olarak bu vazifede kalmıştı. Mujikler efendiden daha çok, ondan korkarlardı, baylar, ihtiyar ve genç prens, idare müdürü ona saygı gösterir, şaka olarak onu nazır diye çağırırlardı. Bütün hizmeti müddetince Dron hiçbir defa sarhoş görülmemiş, hasta olmamıştı; hiçbir zaman ne uykusuz geçen gecelerden, ne de, nasıl olursa olsun, herhangi bir işten sonra küçücük bir yorgunluk eseri göstermez, okur yazar olmamakla

beraber hiçbir para hesabını ve kocaman yük arabalarıyla sattığı unların kaç pud ¹ olduğunu unutmaz, Boguçarovo tarlalarında her *desyatina* ² daki tınazı bildirdi.

İşte bu Dron'u, yağma edilmiş olan Lisiye Gori'den gelen Alpatıç prensin cenaze gününde yanına çağırdı, prensesin arabaları için 12, eşyaları taşıyacak araba için de 18 atın Boguçarovo'dan hareket etmek üzere hazırlanmasını emretti. Gerçi köylüler borçlu ³ köylülerdi, ama Alpatıç'e göre, bu emrin yerine getirilmesi zorlukla karşılaşamazdı. Çünkü Boguçarovo'da 230 aile vardı, köylüler varlıklıydılar; fakat muhtar Dron emri dinledikten sonra sessizce gözlerini indirdi. Alpatıç, tanıdığı ve kendilerinden araba alınmasını emrettiği köylerin adlarını ona bildirdi.

Dron, bu köylülere ait hayvanların işte olduklarını söyledi, Alpatıç, başka köylerin adlarını verdi. Dron'a göre bunların da hayvanları yoktu : bir kısmı hükümetin arabalarında işliyordu, bir kısmı yorgundu, bazılarının atları ise yemsizlikten gebermişlerdi. Dron'a göre yalnız binek arabaları için değil, yük arabaları için de hayvan bulmak imkânsızdı.

Alpatıç, dikkatle Dron'a baktı, kaşlarını çatı. Nasıl Dron köylülerin örnek bir muhtarı ise, Alpatıç de prensin malikânesini yirmi yıl boşuna idare etmemiş olan örnek bir kâhya idi. Münasebette bulunduğu halkın ihtiyaçlarını içgüdülerini sezgiyle anlamakta yüksek bir kabiliyeti vardı; bunun için mükemmel bir idareciydi. Dron'a bakınca cevaplarının kendi düşüncelerini değil, Boguçarovo halkının, onu da kavriyan umumi ruh haletini ifade ettiğini hemen anlamıştı. Fakat bununla beraber Alpatıç biliyordu ki zenginleşmiş olan ve halkça sevilmiyen Dron iki karargâh arasında : efendilerle köylülerin karargâhları arasında sallanmak zo-

¹ Pud : 16,380 kilogr.

² Desyatina : 1.092 hektar.

³ Derebeyine vergi ile bağlı köylü.

rundaydı. Bu sallantıyı onun bakışlarında görmüştü; bunun için Alpatıç, kaşlarını çatarak Dron'a yaklaştı :

— Dinle, Dronuşka! — dedi. — Bana boş lâf etme, bütün halkın boşaltılmasını, düşmanla kimsenin kalmamasını Ekselâns prens Andrey Nikolayeviç bana kendileri emrettiler, Çarın da bu yolda bir emri var. Kim kalırsa Çara hiyanet etmiş olacaktır işitiyor musunuz?

Dron, gözlerini kaldırmadan :

— Evet efendim, — diye cevap verdi.

Alpatıç, bu cevapla kanmamıştı.

Başını sallıyarak :

— Bana bak, Dron sonra fena olur! — dedi.

Dron, kederli bir eda ile :

— İrade sizin! dedi.

Alpatıç, elini koynundan çıkarıp azametli bir jestle Dron'un ayak ucuna doğru uzatıp yeri işaret ederek :

— Bana bak, Dron, kes! — diye tekrarladı. — Ben senin yalnız içindekileri değil, üç arşın altındakileri bile görürüm. — diyerek Dron'un ayak ucuna yere bakarak ilâve etti.

Dron şaşırdı, kaçamaklı bir bakışla Alpatıç'e baktı, sonra yine gözlerini yere indirdi.

— Boş lâfı bırak; millete söyle, Moskova'ya gitmek üzere evlerinde hazırlansınlar, prensesin eşyaları için yarın sabah arabaları hazırlasınlar, hem sen de toplantıya gitme. Dinliyor musun?

Dron birdenbire onun ayaklarına kapandı :

— Yakof Alpatıç, vazifeden beni affet! Anahtarları al, bana yol ver, Allah aşkına.

Alpatıç, sert bir eda ile :

— Kes, kes! — dedi. — Senin içini üç arşın aşağıya kadar görüyorum. — diye tekrarladı. Arılara bakmaktaki maharetinin, yulaf ekme zamanını bilmenin, ihtiyar prensi yirmi yıl memnun etmenin ona çoktan büyücü diye şöhret kazandırdığını, ve insanın üç arşın aşağısını görmenin büyücülere vergi olduğunu biliyordu.

Dron kalktı, bir şey söylemek istiyordu, fakat Alpatıç sözünü kesti :

— Aklınızdan geçirdiğiniz şey ne? Ha? Ne düşündünüz? Ha?

Dron :

— Halkla ne yapacağım? — dedi. — Büsbütün baştan çıktı. Ben de onlara söylüyorum...

Alpatıç :

— İşte söylüyorum ya, — dedi. — İçiyorlar mı? — diye kısaca sordu.

— Hep baştan çıktılar, Yakof Alpatıç : ikinci bir fıçı getirdiler.

— Bak dinle, ben zaptiye komiserine gidiyorum, sen de millete söyle, bütün bunları bıraksınlar, arabalar hazır olsun.

— Başüstüne, — diye Dron cevap verdi.

Yakof Alpatıç, fazla ısrar etmedi. Halkı o uzun zaman idare etmişti. İnsanları itaat ettirmenin başlıca çaresi, onlarda itaat etmemelik edebilecekleri şüphesini uyandırmamak olduğunu bilirdi. Dron'dan itaatlice bir «başüstüne» koparan Yakof Alpatıç, — her ne kadar askerî bir müfrezenin yardımı olmadan arabaların temin edilemeyeceğinden şüphe etmiyor, hattâ buna hemen hemen inanmış bulunuyorduysa da, — bununla yetindi.

Gerçekten de akşam üstü arabalar toplanmadı, köyde meyhanenin önünde yine köylü toplantısı oldu, bu toplantıda atları ormana sürmek, araba vermemek karar altına alındı. Alpatıç prensese bu hususta bir şey söylemiyerek Lisiye Gori'den gelen kendi eşyasının boşaltılmasını, bu atların prensesin kupa arabası için hazırlanmasını emretti, kendisi de hükümete yollandı.

X

Babasının cenaze töreninden sonra prenses Mariya odasına kapandı, yanına kimseyi bırakmıyordu. Bir hizmetçi kız

Alpatıç'ın, hareket için emir sormağa geldiğini söylemek üzere kapıya yaklaştı. (Bu, daha Alpatıç'le Drön konuşmadan evvel oluyordu). Prenses Mariya yattığı divandan kalktı; kapalı kapının arasından, hiçbir yere gitmiyeceğini söyledi, rahat bırakılmasını rica etti.

Prenses Mariya'nın yattığı odanın pencereleri batıya bakıyordu, divanda yüzü duvara doğru yatıyor, meşin yastık-taki düğmeleri parmaklariyle yokluyor ve yalnız bu yastığı görüyordu; belirsiz düşünceleri tek bir şey üzerine toplanmışlardı : ölümün geri alınmazlığını ve şimdiye kadar hiç bilmediği, babasının hastalığı zamanında meydana çıkan kendi ruh bayağılığını düşünüyordu. Dua etmek istiyor, fakat buna cesaret edemiyordu, bulunduğu ruh haleti içinde Tanrı'ya dönmeğe cesareti yoktu. Prenses Mariya uzun müddet bu vaziyette yattı.

Güneş evin öte tarafına geçmiş, akşamın eğri ışıklarıyla açık pencerelerden odayı ve prenses Mariya'nın baktığı maroken yastığın bir kısmını aydınlatıyordu. Fikirlerinin akışı birdenbire durdu, şuarsuzca doğruldu, saçlarını düzeltti, kalktı, akşamın berrak, fakat yağmurlu serinliğini elinde olmadan içine çekerek pencereye yaklaştı.

«Evet, şimdi akşamı seyredebilirsin! O artık yok, sana kimse engel olmaz» diye kendi kendine söylendi, kendini bir sandalyeye bıraktı, başı pencerenin kenarına düştü.

Birisi tatlı ve yavaş bir sesle bahçe tarafından onun adını çağırdı, başının öpüldüğünü duydu, dönüp baktı. Bu karalar giyen ve matem işareti taşıyan mademoiselle Bourienne'di. Yavaşça prenses Mariya'ya yaklaştı, içini çekerek onu öptü, hemen glamağa başladı. Prenses Mariya dönüp ona baktı. Onunla bütün çarpışmaları, ona karşı duyduğu kıskançlık hatırına geldi : son zamanlarda *Onun* matmazel Bourienne'e karşı nasıl değiştiğini, onu nasıl görmek istemediğini ve bundan ötürü içinden ona ettiği sitemlerin ne kadar haksız olduklarını hatırladı. «Ben, onun ölümünü arzu eden ben, başkasını kınıyorum ha!» diye düşündü.

Son zamanlarda ondan uzak duran, ona bağlı olmakla

beraber yabancı bir evde oturan mademoiselle Bourienne'in durumu açıkça prenses Mariya'nın gözünün önüne gedi. Ona acıdı yumuşak ve sorgulu bakışlarla ona baktı, elini uzattı, mademoiselle Bourienne hemen ağlamağa, onun elini öpmeğe, uğradığı ve acısına kendisinin de ortak görüldüğü felâketten bahsetmeğe başladı. Kederinin biricik tesellisinin, bu kederi prensesin kendisiyle paylaşmağa müsaade etmesi olduğunu söyledi. Büyük kederin karşısında bütün eski anlaşmazlıkların silinip gitmesi gerektiğini, kendisini her şey önünde temiz hissettiğini, sevgisini, minnettarlığı oradan Onun gördüğünü söyledi. Prensес onu, sözlerini anlamadan, fakat arasına ona bakarak, sesinin ahengine kapılarak dinliyordu.

Mademoiselle Bourienne bir müddet sustuktan sonra :

— Sizin durumunuz iki kat korkunç, sevgili prenses, — dedi, — anlıyorum ki siz kendinizi düşünemediniz ve düşünemiyorsunuz; fakat size karşı olan sevgim sizin için bunu yapmağa beni mecbur ediyor... Alpatıç size geldi mi? Hareket için konuştu mu sizinle? — diye sordu.

Prensес Mariya cevap vermedi, kimin, nereye gitmesi gerektiğini anlamıyordu. «Şimdi bir şey yapılabilir mi, bir şey düşünülebilir mi? hepsi bir değil mi?» diye düşünüyor cevap vermiyordu.

Mademoiselle Bourienne :

— Biliyor musunuz, *chère Marie*, — dedi, — tehlikede olduğumuzu, Fransızlar tarafından sarıldığımızı biliyor musunuz; gitmek tehlikeli şimdi. Gidersek herhalde esir düşeriz; belki de Allah bilir ya...

Prensес Mariya dostuna bakıyor, ne söylediğini anlamıyordu.

— Ah, benim için şimdi her şeyin, her şeyin bir olduğunu bilen olsa, — dedi. — Elbette *Ondan* hiçbir şekilde uzaklaşmak istemezdim... Alpatıç, gitmek için bana bir şeyler söyledi... Onunla konuşun, ben hiçbir şey, hiçbir şey yapamam ve istemem...

Mademoiselle Bourienne :

— Onunla konuştum. Yarın gidebleceğimizi umuyor; fa-

kât ben şimdi burada kalmamızın daha iyi olacağını sanıyorum, — dedi. — çünkü, kabul ediniz ki, *chère Marie*, yolda askerlerin veya isyan eden köylülerin eline düşmek çok korkunç bir şey olur.

Mademoiselle Bourienne çantasından, halkın evlerini terk etmemesine, Fransız makamlarınca himaye edileceklerine dair Fransız generali Rameou'nun bir beyannamesini çıkardı (beyanname alelâde bir Rus kâğıdına yazılmamıştı) prensese verdi.

— Bence en iyisi bu generale müracaat etmek, — dedi. — eminim ki size gereken saygı gösterilecektir.

Prens Mariya kâğıdı okudu, yüzü kuru bir hıçkırıkla kasıldı.

— Kimden aldınız bunu? — diye sordu.

Mademoiselle Bourienne kızarak :

— İhtimal adımdan Fransız olduğumu anladılar da, — dedi.

Prens Mariya elinde kâğıtla pencereden kalktı, sararmış bir halde odadan çıktı, prens Andrey'in büyük çalışma odasına gitti.

— Dünyaşa, Alpatîç'i, Dronuşka'yı, birini bana çağırın! — dedi. — Amaliya Karlovna'ya da söyleyin yanıma gelmesini, — diye mademoiselle Bourienne'in sesini duyarak ilâve etti. — çabuk gitmek lâzım! Mümkün olduğu kadar çabuk!

Fransızların eline düşmek düşüncesi onu dehşete düşürmüştü.

«Ya eğer prens Andrey Fransızların elinde olduğunu öğrenirse! Kendisinin, yani prens Nikolay Andreyiç Bolkonski'nin kızının bay general Rameau'nun himayesini rica ettiğini, onun hayırhahlığından faydalandığını duyarsa!» Bu düşünce onu dehşete düşürdü, titretti, kızarttı, o ana kadar hiç bilmediği bir şeyi, bir hiddet nöbeti ve gurur duymağa zorladı. Durumda zor, bilhassa insanı alçak düşürücü ne varsa açıkça gözünün önüne geldi. «Onlar, Fransızlar, bu eve yerleşecekler, bay general Rameau prens Andrey'in çalışma odasını işgal ede-

cek. Eğlence olsun diye onun mektuplarını, kâğıtlarını karıştırarak, okuyacak, *Mademoiselle Bourienne lui fera les honneurs de Boguçarovo* ¹. Bana lûtfedip bir oda verecekler; askerler, haçlarını, nişanlarını sökmek için babasının daha yeni olan mezarını bozacaklar; Ruslara karşı kazandıkları zaferleri bana anlatacaklar, yapmacıktan kederime iştirak edecekler...» — diye prens Mariya, kendi fikirleriyle değil, babasının ve kardeşinin fikirleriyle düşünmeğe kendini mecbur hissederek içinden böyle diyordu. Nerede kalırsa kalsın, başına ne hal gelirse gelsin onun için hepsi birdi, fakat bununla beraber o kendisini rahmetli babasıyla prens Andrey'in mümessili hissediyordu. Elinde olmayarak onların fikirleriyle düşünüyor, onların hisleriyle hissediyordu. Ne söylemişler, ne yapmışlarsa şimdi bunları yapmak zaruretini duyuyordu. Prens Andrey'in çalışma odasına gitti, onun fikirlerine nüfuz etmeğe çalışarak durumunu etraflıca düşündü.

Babasının ölümüyle yok olmuş saydığı hayat istekleri birdenbire yeni ve henüz bilinmiyen bir kuvvetle prenses Mariya'nın karşısına çıktı, onu kavradı. Kâh Alpatîç'i, kâh Mihail İvanoviç'i, kâh Tihon'u ve Dron'u istiyerek heyecanlı ve kızarmış bir halde odada dolaşıyordu. Dünyaşa, dadı ve bütün hizmetçi kızlar *mademoiselle Bourienne*'in anlattıklarının ne dereceye kadar doğru olduğu hakkında bir şey söyleyemiyorlardı. Alpatîç, malikânede yoktu: eyalet merkezine gitmişti. Çağırılan ve uykulu gözlerle prenses Mariya'nın karşısına çıkan kalfa Mihail İvanoviç bir şey söyleyemedi. On beş yıldan beri kendi fikirlerini söylemeden ihtiyar prence cevap vermekte alışkın olduğu o itaatli gülümsemeyle prenses Mariya'nın suallerine öyle cevaplar verdi ki bunlardan belirli bir şey çıkarmak mümkün değildi. Çağırılan ihtiyar oda hizmetçisi Tihon umulmaz bir acının izlerini taşıyan zayıflamış, bitkin bir yüzle prenses Mariya'nın bütün suallerine

¹ *Mademoiselle Bourienne Boguçarovo'nun sahibi gibi onu ağırliyalacak.*

«başüstüne» diye cevap verdi, ona bakarken ağlamamak için kendini zor tuttu.

Nihayet odaya muhtar Dron girdi, Prensesi yerlere eğilip selâmlıyarak söke başlığının yanında durdu.

Prenses Mariya odada birkaç adım yürüdü ve onun karşısında durdu.

Karşısında, her yıl Vyazma'ya panayıra gidişinde her defa kendi özel bademli çöreklerini gülümsiyerek ona veren o sadık dostunu görerek :

— Dronuşka, — dedi, — Dronuşka, felâketimizden sonra şimdi, — diye başladı, fakat devam etmeğe kendinde kuvvet bulamıyarak sustu.

Dron, içini çekerek :

— Hepimiz Tanrının himayesi altındayız, — dedi. Bir müddet sustular.

— Dronuşka, Alpatıç bir yere gitmiş, başvuracağım kimse yok, gidemiyeceğimi söylüyorlar, doğru mu?

— Dron :

— Niçin gidemiyecekmişsin, Ekselâns, gidilebilir. — dedi.

— Bana düşman tehlikesi var dediler, kuzum, bir şey yapamıyorum, bir şey anlamıyorum, benimle gelecek kimse yok, gece, yahut yarın sabah erken muhakkak gitmek istiyorum.

Dron susuyordu. Kaşlarının altından prenses Mariya'ya baktı :

— Hayvan yok, — dedi, — Yakof Alpatıç'e de söyledim.

— Niçin yok? — diye prenses sordu.

— Allahın cezası bu bize, — dedi Dron. — Olan atların bir kısmını askeriyeden aldılar, bir kısmı geberdi, bu yıl göyle bir yıl, kendimiz açlıktan ölmeyelim de hayvanları beslemekten vazgeçtik. Üç gündür aç oturanlar var, bir şey kalmadı, her şey tamamiyle harabedildi.

Prenses Mariya, onun söylediklerini dikkatle dinliyordu.

— Köylüler perişan oldular. öyle mi? Zahireleri yok mu? — diye sordu.

Dron :

— Açlıktan ölüyorlar, — dedi, — araba derdinde değiller.

— Peki niçin söylemedin, Dronuşka? Yardım edilemez mi? Ben elimden gelen her şeyi yapacağım...

Şimdi, ruhunu böyle bir keder doldurduğu bir zamanda insanların zengin ve fakir olabileceklerini ve zenginlerin fakirlere yardım etmemezlik edebileceklerini düşünmek prenses Mariya'ya garip geliyordu. Efendilerde zahire bulundurdıklarını, bunu köylülere verdiklerini bulanık bir suette bilir ve duyardı. Ne kardeşinin, ne de babasının ihtiyaç içindeki mujklerin yardımına koştuktan onu alıkoymıyacaklarını da bilirdi; o yalnız mujklere dağıtılmasına emir vermek istediği buğdayın taksimi içinde bir yanlışlık yapmaktan korkuyordu. Vicdan azabı duymadan kederini ona unutturacak bir kaygı bahanesi bulduğundan memnundu. Köylülerin ihtiyaçlarına ve Boguçarovo'da kendilerine ait neler bulunduğuna dair Dronuşka'dan tafsilât sormağa başladı.

— Bizde malikâneye, kardeşime ait buğday var değil mi? — diyesordu.

Dron gururla :

— Malikânenin buğdayı hiç dokunulmamış bir halde duruyor, — dedi, — prensimiz satılmasına müsaade etmedi.

Prens Mariya :

— Ver köylülere, ne lâzımsa hepsini ver : kardeşimin adına size müsaade ediyorum. — dedi.

Dron, bir şey söylemedi, derin bir nefes aldı.

— Eğer yeterse bu buğdayı dağıt onlara, hepsini dağıt, kardeşimin adına emrediyorum. Onlara söyle : bizim demek onların demektir. Onlardan hiçbir şey esirgemiyoruz, böyle söyle onlara.

Prens Mariya söylerken Dron gözlerini dikmiş dikkatle ona bakıyordu.

— Vazifeden affet beni, anacağım, Allah aşkına, emret

anahtarları alsınlar benden, — dedi, — 23 yıl hizmet ettim, fena bir şey yapmadım, affet vazifeden, Allah aşkına.

Prenses Mariya, onun kendisinden ne istediğini, niçin vazifeden affedilmek istediğini anlamamıştı. Ona, sadqatından hiçbir zaman şüphe etmediği, onun için, köylüler için her şeyi yapmağa hazır olduğu cevabını verdi.

XI

Bir saat sonra Dunyaşa, prensesin yanına girerek Dron'un geldiğini ve bütün mujıkların, emri üzere, ambarın önünde toplandıklarını, kendisiyle konuşmak istediklerini haber verdi.

Prenses Mariya :

— Fakat ben onları hiç de çağırmadım, — dedi, — ben sadece Dronuşka'ya onlara buğday dağıtmasını söyledim.

Dunyaşa :

— Aman, Allah aşkına, prensesciğim, emredin de onları kovsunlar, oraya gitmeyin. Bütün bunlar sadece bir hiyle — dedi, — Yakof Alpatîç gelince gideceğiz... Sakın çıkmayınız...

— Ne hilesi? — diye prenses sordu.

— Sormayın, biliyorum ben, beni dinleyiniz, Allah aşkına. İşte dadıya da sorunuz. Emrinizin aksine olarak gitmeğe razı olmadıkları söyleniyor.

Prenses Mariya :

— Sen ne söylediğini bilmiyorsun. Ben hiçbir zaman gitmeleri için emir vermedim ki... — dedi. — Dronuşka'yı çağır.

İçeri giren Dron, Dunyaşa'nın sözlerini doğruladı : Köylüler prensesin emriyle gelmişlerdi.

Prenses :

— Ama ben onları hiçbir zaman çağırmadım, — dedi, — sen herhalde emirlerimi onlara yanlış bildirdin, ben sadece onlara buğday vermeni söyledim.

Dron cevap vermiyerek içini çekti :

— Emrederseniz giderler, — dedi.

— Hayır, hayır, onları göreceğim.

Dunyaşa ile dadının yalvarmalarına rağmen prenses Mariya perona çıktı. Dronuşka, Dunyaşa, dadı ve Mihail İvanoviç onu takibediyorlardı.

Prenses Mariya içinden :

«İhtimal ben onlara, yerlerinde kalsınlar diye buğday teklif ediyorum, kendim onları Fransızların eline bırakıp gideceğim diye düşünüyorlar, — dedi, — Moskova yakınındaki malikânede aylık zahire ve mesken vadedeceğim; emnim ki André benim yerimde olsa daha çok yapardı.»

Prenses Mariya, karanlıkta ambarın önündeki çimenlikte duran kalabalığa yaklaşarak böyle düşünüyordu.

Kalabalık sıkışarak dalgalandı, çabuk çabuk şapkalar çıkarıldı, prenses Mariya, gözlerini indirip ayaklarını eteklerine dolaştırarak onlara yaklaştı. O kadar çeşitli, ihtiyar ve genç göz ona dikilmişti, karşısında o kadar çeşitli yüz vardı ki bir tek bile yüz görmüyor, hepsiyle birden konuşmak lüzumunu hissederek ne yapacağını bilmiyordu. Fakat yine, babasının ve kardeşinin mümessili olduğunu düşünmesi ona kuvvet verdi, cesaretle söylevine başladı :

— Geldiğimize çok memnun oldum, — diye gözlerini kaldırmaksızın, kalbinin nasıl hızla ve şiddetle çarptığını duyarak söze başladı, — Dronuşka, bana harbin sizi perişan ettiğini söyledi, bu bizim müşterek felâketimizdir; size yardım etmek için hiçbir şey esirgemiyeceğim. Kendim de gideceğim, çünkü burada kalmak tehlikeli... düşman yakındadır... çünkü... size her şeyi vereceğim, dostlarım; rica ederim her şeyi, yoksulluk çekmemek için bütün buğdayımızı alın, buğdayı burada kalın diye veriyorum demişlerse size bu doğru değil. Ben, tersine olarak, bütün mallarınızla Moskova yakınındaki malikânemize gitmenizi rica ediyorum; orada, size söz veriyorum ve üzerime alıyorum ki yoksulluk çekmiyeceksiniz. Size ev de, buğday da verilecek.

Prenses durdu, kalabalıktan yalnız derin nefesler duyuyordu.

— Bunu kendiliğimden yapmıyorum, — diye prenses

devam etti. — Bunu, size iyi bir efendi olan rahmetli babamın, kardeşimin ve onun oğlunun adına yapıyorum.

Yine durdu, sükûtu kimse bozmadı.

— Felâketimiz müşterektir, her şeyi yarı yarıya bölüşeceğiz, benim neyim varsa sizindir. — diyerek karşısındaki-
lere baktı.

Bütün gözler, mânasını anıyamadığı tek bir ifade ile ona bakıyorlardı. Bu bir merak, bağlılık, minnettarlık yahut korku ve güvensizlik ifadesi miydi, anlaşılıyordu; fakat bütün yüzlerdeki ifadeler aynıydı.

Arkadan bir ses :

— Lûtuflarınıza çok teşekkür ederiz, fakat efendilerin buğdayını almak işimize gelmez.

— Peki, niçin? — diye prenses sordu.

Kimse cevap vermedi. Prenses Mariya kalabalığa baktı, karşılaştığı bütün gözlerin şimdi hemen yere indiğini fark etti.

— Peki niçin istemiyorsunuz? — diye tekrar sordu, kimse cevap vermedi. Bu susuş prenses Mariya'nın fenasına gitti, birisiyle göz göze gelmeğe çalışıyordu.

Karşısındaki değneğine dayanmış duran bir ihtiyara :

— Niçin konuşmuyorsunuz? — diye sordu. — daha başka bir şey lâzım diye düşünüyorsan söyle. Her şeyi yaparım. — diye onun bakışlarını yakalılarak ilâve etti. Fakat ihtiyar bundan kızmış gibi başını büsbütün yere eğerek mırıldandı:

— Neye razı olacağız, buğdayın lüzumu yok bize.

— Ne diye hepimiz bırakıp gidelim- razı değiliz... Rızamız yok. Sana acıyoruz; rızamız yok. Kendin yalnız git... — diye kalabalıktan her taraftan seler yükseldi. Yüzlerde yine tek bir ifade belirdi; şimdi bu artık, muhakkak ki bir merak ve minnettarlık ifadesi değil, öfkeli bir azim ifadesiydi.

Prenses Mariya hüzünlü bir gülümsemeyle :

— Anlamadınız herhalde, — dedi, — niçin gitmek istemiyorsunuz? Sizi yerleştirmeye, beslemeğe söz veriyorum. Halbuki burada düşman sizi perişan eder...

Fakat kalabalık sesini gürültüye boğdu.

— Rızamız yok, varsın perişan etsin! Buğdayını almıyacağız, rızamız yok!

Prenses Mariya, yine kalabalıktan birisiyle göz göze gelmeğe çalıştı, fakat hiç kimse ona bakmıyordu; gözler, besbelli ki ondan kaçınıyorlardı. tuhafına gitti, kendini güç bir durumda hissetti.

Kalabalığın içinden :

— Bak hele, yaman söylüyormuş, arkasından kâleye gideceğiz! Evlerimiz harabolsun, boyunduruk peşine git. Bak sen! Bize buğday verecekmiş! — diye sesler duyuldu.

Prenses Mariya, başını yere indirerek halkadan çıktı, eve girdi. Ertesi gün için atların hazır olması yolundaki emri Dron'a tekrar ederek odasına çekildi, düşünceleriyle başbaşa kaldı.

XII

Prenses Mariya, o gece uzun müddet odasının açık penceresi önünde oturup mujiklerin köyden gelen seslerini dinledi, fakat onları düşünmüyordu. Ne kadar düşünürse düşünsün onları anlayamayacağını hissediyordu. Bir tek şey, — hal kaygılarının meydana getirdiği bir fasıladan sonra şimdi kendisi için artık bir mazi olan kederini — düşünüyordu. Şimdi artık hatırlıyabilir, ağlıyabilir, dua edebilirdi. Güneşin batmasından sonra rüzgâr dinmişti, gece sessiz ve serindi. Saat 12 de sesler kesilmeğe başladı; horozlar ötüyordu. İhlamurların arkasından bir bütün ay çıkmaya başladı; taze, beyaz bir çiğ sisi yükseliyor köyün ve evlerin üzerinde bir sessizlik hüküm sürüyordu.

Yakın geçmişin tabloları : babasının hastalığı ve son dakikaları birbiri ardından gözünün önüne geldi. Şimdi o, kederli bir sevinçle bu tablolar üzerinde duruyor, yalnız onun, gecenin bu ıssız ve esrarlı saatinde hayalinde bile görmeğe tahammül edemediği — bunu hissediyordu — son ölüm sahnesini dehşetle kendinden uzaklaştırıyordu. Bu tablolar öyle

açık bir şekilde, öyle ince ayrıntıları ile gözlerinin önüne geliyordu ki onları kâh bir gerçek, kâh bir geçmiş, kâh bir gelecek sanıyordu.

Ona inme indigi, Lisiye Gori'de bahçede koltuklarına girip onu sürükledikleri, kuvvetsiz diliyle bir şeyler mırıldandığı, ağarmış kaşlarının oynattığı, kaygılı ve ürkek gözlerle kendisine baktığı an bazan açıkça gözlerinin önüne geliyordu.

«Öldüğü gün bana söylediklerini daha o zaman söylemek istiyordu, — diye düşündü. — bana söylediklerini her zaman aklından geçirirdi. İşte o, Lisiye Gori'de son buhrandan bir gün evvel felâketi önceden hissederek babasının arzusuna rağmen yanında kaldığı geceyi bütün ayrıntıları ile hatırlıyordu. Uyuyamadı, gece ayaklarının ucuna basarak aşağıya indi, babasının bu geceyi geçirdiği çiçekliğin kapısına yaklaşıp onun sesine kulak verdi, bitkin, yorgun bir sesle Tihon'a bir şeyler söylüyordu. Belli ki konuşmak istiyordu. «Beni niçin çağırmadı? Niçin orada Tihon'un yerine benim bulunmama müsaade etmedi? — diye prenses Mariya şimdi de o zaman ki gibi düşündü, — bundan böyle o artık içindekileri hiçbir zaman kimseye söylemeyecek. Bütün söylemek istediklerini söyleyeceği bu an benim için de, onun için de artık bir daha geri gelmeyecek, halbuki ben Tihon değilim, onu anlardım. Niçin o zaman odaya girmedim? — diye düşünüyordu. — Öldüğü gün söylediklerini belki de bana o zaman söyleyecekti. Daha o zaman Tihon'la konuşurken iki defa beni sordu, beni görmek istiyordu, halbuki ben orada, kapının arkasında duruyordum. Kendisini anlamayan Tihon'la konuşmak onun için üzücü ve zor bir işti. Onunla Liza'dan sağmış gibi nasıl bahsettiğini hatırlıyorum : öldüğünü unutmıştu; Tihon ona Liza'nın artık yaşamadığını hatırlatınca «aptal» diye bağırıyordu, fena olmuştu. Nasıl inliyerek karyolaya yattığını ve yüksek sesle «Allahım» diye haykırdığını kapının arkasından işittim. Niçin o zaman içeri girmedim? ne yapardı bana? Ne kaybederdim? Belki, o zaman sakinleşirdi de bu sözü bana söylerdi». Prenses Mariya babasının, öldüğü gün kendisine söylediği okşayıcı sözü yüksek sesle

tekrarladı «canımın içi!» — diye söylendi, ruhu teskin eden göz yaşlarıyla ağlamağa başladı.

Şimdi karşısında onun yüzünü görüyordu. Kendini bildi bileli tanıdığı ve her zaman uzaktan gördüğü yüzü değil, son gün onun ne söylediğini işitmek için ağzına doğru eğilerek ilk defa olarak bütün buruşukları ve ayrıntılarıyla yakından gördüğü o ürkek ve zayıf yüzü görüyordu.

«Canımın için» diye prenses tekrarladı.

Aklına birdenbire «bu sözü söylediği zaman ne düşünüyordu? şimdi ne düşünüyor?» diye bir سوال geldi; buna cevap olarak karşısında onu tabuttaki beyaz mendille bağlı yüzünün ifadesiyle gördü. Ona temas ettiği, bunun o değil, esrarengiz ve itici bir şey olduğuna kanaat getirdiği zaman kendisini kavramış olan dehşet onu şimdi yine kavradı. Başka bir şey düşünmek, dua etmek istiyordu, fakat bir şey yapamıyordu. Büyümüş, kocaman gözlerle ay ışığına ve gölgelere bakıyor, her saniye onun ölü yüzünü görecekt diye bekliyordu; evin üzerine ve içine çöken sessizliğin elini kolunu bağladığını hissediyordu.

— Dunyaşa! — diye fısıldadı. — Dunyaşa! — diye vahşi bir sesle bağırdı ve sessizliğin içinden fırlayıp hizmetçi odasına, karşidan ona doğru koşup gelen dadıya ve hizmetçilere doğru koştu.

XIII

17 ağustosta Rostof'la İlin, yanlarında esirlikten daha yeni dönen Lavruşka ile bir hüsar emireri olduğu halde Boguşarovo'dan 15 verst uzakta bulunan Yankovo'daki ordugâhlarından at gezintisine çıkmışlardı. İlin'in yeni satın aldığı atı tecrübe edecek, köylerde ot bulunup bulunmadığını da öğreneceklerdi.

Boguşarovo üç gündür iki düşman ordu arasında bulunuyordu. Öyle ki Rus ardcıları da Fransız öncüleri de buraya kolaylıkla girebilirlerdi; bunun için Rostof, ihtiyatlı bir

süvari bölüğü komutanı olarak, Boguçarovo'da kalan erzaktan Fransızlardan evvel faydalanmak istiyordu.

Rostof'la İlin, çok keyifliydimler. Boguçarovo'ya, büyük bir hizmetçi kalabalığı ve güzel kızlar bulacaklarını ümidettikleri prens malikânesine doğru yol alırlarken kâh Napolyon'a dair Lavruşka'ya sualler soruyor, onun anlattıklarına gülüyorlar, kâh İlin'in atını denemek için yarışıyorlardı.

Rostof, gittikleri köyün, kızkardeşinin eski nişanlısı Bolkonski'nin mülkü olduğunu ne biliyor, ne de aklından geçiriyordu.

Rostof'la İlin, Boguçarovo'nun ilerisindeki yokuşta atlarını son defa yarışa sürdürdüler; İlin'i geçen Rostof ilk defa olarak dörtmala Boguçarovo köyünün sokağına girdi.

Kızaran İlin :

— Beni geçtin, — dedi.

Rostof, köpüren don atını eliyle okşayarak :

— Evet, hep geçiyorum, çayırda da, burada da, — dedi.

Lavruşka, arkadan kendi lagır koşum beygirini kastederek, arkadan :

— Ben de Ekselâns, benim Fransızla geçirdim. — dedi.

— ama utandırmak istemedim.

Âdi yürüyüşle önünde büyük bir köylü kalabalığı duran ambara yaklaştılar.

Köylülerden bazıları şapkalarını çıkarmışlar, bir kısmı şapka çıkarmadan gelnlere bakıyorlardı. Meyhaneden, yüzleri buruşuk, sakalları seyrek iki ihtiyarla uzun boylu bir mujik çıktı, gülümsiyerek, sallanarak ve rabitasız bir şarkı tutturarak subaylara, yaklaştılar.

Rostof gülerek :

— Bak, aferin! — dedi. — E, ot var mı?

— Nasıl da birbirine benziyorlar... — dedi İlin.

Mujiklerden biri neşeli bir gülümsemeyle :

— Eğ... le... e... n celi me... mec... lis... — diye bir şarkı tutturdu.

Kalabalığın içinden bir köylü çıkarak Rostof'a yaklaştı :

— Siz hangi taraftansınız? — diye sordu.

İlin gülerek :

— Fransızlardan — diye cevap verdi, Lavruşka'yı göstererek — işte Napolyon'un kendisi, — dedi.

Köylü yine sordu :

— Herhalde Russunuz, değil mi?

Başka, ufak tefek bir köylü onlara yaklaşarak sordu :

— Burada çok kuvvetiniz var mı?

— Çok, çok, — diye Rostof cevap verdi. — E, siz ne diye buraya toplanmışsınız. — diye ilâve etti. — Bayram mı nedir?

— Köylü ondan uzaklaşarak :

— İhtiyarlar cemaat işleri için toplanmışlardı. — diye cevap verdi.

Bu sırada yolda, efendilerin konağı yönünden subaylara doğru gelen iki kadınla beyaz şapkalı bir adam görüldü.

İlin, azimle kendisine doğru koşan Dunyaşa'yı görerek:

— Pembelisi benim, göz koymak yok! — dedi.

Lavruşka göz kırparak İlin'e :

— O bizim! — dedi.

İlin gülümseyerek sordu :

— Ne istiyorsunuz, güzelim?

— Prenses, hangi alaydan olduğunuzu ve soy adınızı sormamı emretti.

— O, süvari bölüğü komutanı Kont Rostof, ben de itaatli hizmetkârınız.

Sarhoş köylü neşeli neşeli gülümseyip genç kızla konuşan İlin'e bakarak :

— Me... mec... li... s!... — diye şarkısına devam etti. Dunyaşa'dan sonra Alpatîç, şapkasını ta arkada çıkararak Rostof'a yaklaştı.

Saygiyle fakat subayın gençliğini biraz hafifsiyen bir eda ile ve elini yakasına sokarak :

— Rahatsız etmeğe cüret ediyorum, Ekselâns, — dedi, — hanımefendi, bu ayın 15 inde ölen general - anşef prens Nikolay Andreyeviç Bolkonski'nin kızı, bu adamların —

köylüleri gösterdi — cahilliği yüzünden müşkül bir durumda bulunuyor, teşrifinizi rica ediyor... Lûtfen biraz ayrılamaz mısınız? — diye hüzünlü bir gülümsemeyle ilâve etti, — Bu adamların yanında uygun olmaz, — diyerek at peşinde at sinekleri gibi arkasında dolaşan iki mujiki gösterdi.

Mujikler ona bakıp neşeli neşeli gülümsiyerek :

— Ah!... Alpatıç... Ah! Yakof Alpatıç... Peki; Affet, Allah aşkına, peki! Ha? — diye söyleniyorlardı.

Rostof, sarhoş mujiklere bakarak gülümsedi.

Alpatıç, yakasının arasında olmıyan eliyle ihtiyarları göstererek ağır başlı bir tavırla :

— Belki bu ekselânsınızı eğlendiriyor? — dedi.

Rostof :

— Hayır, bunda eğlenecek fazla bir şey yok. — dedi ve atını yana sürdü. — Ne var? — diye sordu.

— Ekselânsınıza şunu bildirmeğe cüret ederim ki buranın kaba halkı hanımefendiyi malikânedен bırakmak istemiyor, hayvanları koşumdan çıkarmak tehdidini savuruyor; öyle ki sabahtan beri her şey arabalara yerleştirilmiş durduğu halde prenses hareket edemiyor.

Rostaf :

— Yok canım! — diye bağırdı.

Alpatıç :

— Size hakikati olduğu gibi arz etmekle bahtiyarım, — diye tekrarladı.

Rostof atından indi, onu emirlerine teslim edip işin ayrıntıları hakkında sualler sorarak Alpatıç'le eve doğru yollandı.

Gerçekten, prensesin köylülere dün buğday teklif etmesi, Dron'la ve cemaatle konuşması işi o kadar bozmuştu ki Dron anahtarları kesin olarak teslim etti; mujiklere katıldı, Alpatıç kendisini çağırdığı halde gitmedi; sabahleyin prenses gitmek için hayvanların arabaya koşulmasını emredince köylüler kalabalık bir kütle halinde ambarın önüne yığıldılar, prensesin köyden ayrılmasına müsaade etmiyeceklerini, göç etmemek için emir çıktığını, atları çözeceklerini haber

vermek üzere adam gönderdiler. Alpatıç, onları yola getirmek için yanlarına gitti, fakat ona, prensesin bırakılamıyacağını, bunun için emir çıktığını, kalması gerektiğini, eskisi gibi ona hizmet edeceklerini, her şeyde itaat edeceklerini söylediler. (En çok Karp konuşuyordu, Dron kalabalığın arasında görünmüyordu).

Rostof'la İlin dörtlüde yolda ilerlerken prenses Mariya, Alpatıç'ın, dadının ve hizmetçi kızların vazgeçirme gayretlerine rağmen atların koşulmasını emretti. Gitmek istiyordu. Fakat arabacılar ilerliyen süvarileri görünce onları Fransız sanarak kaçtılar, evde kadınlar ağlaşmağa başladılar.

Rostof, sofayı geçerken yalvaran sesler duyuluyordu:

— Aziz peder! Öz baba! Allah seni gönderdi.

Rostof'u yanına götürdükleri zaman Prenses Mariya, perişan ve bitkin bir halde salonda oturuyordu. Rostof'un kim olduğunu, oraya niçin geldiğini, ne olacağını bilmiyordu. Ruslara has yüzünü görüp içeri girişinden ve söylediği ilk sözden kendi muhitinden bir kimse olduğunu anlıyarak derin ve ışıklı gözleriyle baktı, heyecandan kısılan ve titriyen bir sesle söze başladı. Bu karşılaşma o anda Rostof'a bir roman sahnesi gibi geldi. «İsyan eden kaba köylülerin eline bırakılmış, kederle bitkin bir hale gelmiş yalnız, kimsesiz genç bir kız! Ne garip bir tesadüf beni buraya sürüklédi!» — diye Rostof onu dinliyerek ve süzerek düşünüyordu. — «Yüzünün çizgilerinde, ifadelerinde ne tatlılık, ne asillik var!» — Rostof, onun ürkek ürkek anlattığı hikâyeyi dinlerken böyle düşünüyordu.

Prenses, bütün bunların babası gömüldükten bir gün sonra olduğunu söylediği zaman sesi titredi, yüzünü öteye çevirdi; sonra Rostof, kendisini rikkate getirmek istediğini düşünecek diye korkuyormuş gibi sorguyla, ürkek ürkek ona baktı. Rostof'un gözleri dolmuştu. Prenses Mariya, bunu fark etti, yüzünün çirkinliğini unutarak o ışıklı bakışıyle ve minnetle Rostof'a baktı.

Rostof, kalkarak :

— Bir tesadüf eseri olarak buraya geldiğimden, emrinize

hazır bir durumda bulunacağımndan dolayı ne kadar bahtiyar olduğumu ifade edemem, prenses, — dedi — buyurunuz yola çıkınız, şerefimle size temin ederim ki hiçbir kimse size dokunmağa cesaret edemez, ancak size muhafızlık etmeme müsaade ederseniz tabîi, — hanedan kanından bir bayan karşısındaymış gibi saygiyle eğilerek kapıya doğruldu.

Rostof, saygılı edasiyle kendini, prensesle ahhaplığı ilerletmeyi bir saadet saymasına rağmen onun felâketinden faydalanmak istemiyormuş gibi gösteriyordu.

Prens Mariya, bu edayı anladı, takdir etti.

Ona Fransızca :

— Size çok, çok minnettarım, — dedi, fakat ümidederim ki bütün bunlar sadece bir anlaşmamazlıktı, bunda kimse-
nin kabahati yok. — Birdenbire ağlamağa başladı. — Beni affediniz, — dedi.

Rostof, kaşlarını çatarak bir defa daha yerlere kadar eğildi ve odadan çıktı.

XIV

— E, nasıl, hoş mu! Yok kardeş benim pembeli nefes, adı da Dunyaşa...

İlin Rostof'un yüzüne bakarak sustu, kahramanı ve komutanının büsbütün başka taraflarda olduğunu gördü.

Rostof, öfkeyle İlin'e baktı, ona cevap vermiyerek hızlı adımlarla köye doğru yollandı.

— Onlara göstereceğim, ağızlarının payını vereceğim haydutların, diye söylendi.

Alpatiç, kaygın adımlarla âdeta koşar gibi Rostof'a yetişmeğe çalışıyordu.

Ona yetişerek :

— Neye karar verdiniz efendim? — dedi.

Rostof durdu, yumruklarını sıkarak birdenbire tehdidici, bir tavırla Alpatiç'in üstüne yürüdü.

— Karar ha? Neye karar verdik ha? İhtiyar bunak!— diye bağır-
dı. — Sen ne diye durup baktın? Ha? Köylüler isyan

ediyor da sen ne yapacağını bilmiyorsun ha? Sen de hainsin. Sizi bilirim ben, derinizi yüzeceğim hepinizin... — Ve sanki yedek kızgınlığını boş yere harcamaktan korkuyormuş gibi Alpatıç'ı bırakarak hızla ileriye doğru yürüdü. Alpatıç, duyduğu alınganlık hisini yenerek kaygın adımlarla Rostof'un arkasından yetişti, kendi düşüncelerini ona anlatmağa devam etti. Köylülerin taşkın bir halde bulunduklarını, o anda askerî bir müfreze olmadan onlara *karşı koymanın* tedbirli bir hareket olmayacağını, önce bir müfreze getirtmenin daha doğru olacağını söyledi.

Nikolay, ne söylediğini düşünmeden şuursuz, vahşi bir öfkeyle ve öfkesini almak ihtiyacıyla soluyarak :

— Askerî müfrezeyi onlara gösteririm... Ben onlara karşı duruyorum işte, — dedi.

Ne yapacağını düşünmeden, şuursuzca, hızlı, azimli adımlarla kalabalığa doğru yürüdü. Kalabalığa yaklaştıkça Alpatıç, onun bu tedbirsiz hareketinin iyi sonuçlar verdiğini daha çok hissediyordu, kalabalığın içindeki köylülerde, onun hızlı, metin yürüyüşüne, azimli, çatık kaşlı yüzüne bakarak aynı şeyi hissetmişlerdi.

Hüsarlar köye girdikten ve Rostof prensesin yanına gittikten sonra kalabalıkta şaşkınlık ve bozgun başgöstermişti, bazı köylüler, gelenlerin Rus olduklarını, prensesi bırakmadıkları için muhakkak kızacaklarını ileri sürmeğe başladılar. Dron da bu fikirdeydi; fakat bu fikrini söyler söylemez Karp ve öbür mujikler eski muhtara şiddetle hücum ettiler.

— Kaç yıldır cemaati sömürdün? — diye Karp ona bağırırdı. — Sana vızgelir, gömülü küpünü çıkarır, götürürsün, sana ne olur, bizim evlerimiz harabolacak.

Başka birisi :

— Dedik ya, nizamı muhafaza etmeli, kimse evinden çıkmamalı, tek bir iğne çıkarmamalı, işte bu kadar! — diye bağırırdı.

Ufak tefek bir ihtiyar Dron'a hücumla geçerek :

— Sıra senin oğlundaydı, anlaşılan kendi veledine acı-

dın, — diye çabuk çabuk söylemeğe başladı, — ama benim Vanka'mı askere gönderdin. Ah, öleceğiz, öleceğiz!

— Öyle, evet, öleceğiz!

— Ben cemaatin vekili değilim. — dedi Dron.

— Öyle, evet, vekil değilsin, ama göbek saldın...

Uzun boylu iki mujik de kendi düşüncelerini söylediler. Rostof, yanında İlin, Lavruşka ve Alpatiç olduğu halde kalabalığa yaklaşıncı Karp parmaklarını kuşağının arasına sokup hafifçe gülümsiyerek öne doğru çıktı. Dron tersine olarak, arkadaki sıraya çekildi; kalabalık daha çok sıklaştı.

Rostof, hızlı adımlarla kalabalığa yaklaşarak bağırdı:

— Hey! Muhtarınız kim burada?

— Muhtar mı? Ne yapacaksınız...? — diye Karp sordu.

Fakat sözünü bitiremedi, şapkası havaya uçtu, başı şiddetli bir darbe ile yana düştü.

Rostof, bütün sesiyle haykırdı :

— Şapkalar aşağı, hainler! Nerede muhtar? — diye müthiş bir sesle ilâve etti.

— Muhtar çağırıyor, muhtar... Dron Zahariç, sizi çağırıyor, — diye yer yer telâşlı ve itaatli sesler duyuldu, şapkalar çıkarılmağa başladı.

Karp :

— İsyan etmek olmaz bizim için, nizamı muhafaza etmeliyiz, — dedi.

O anda arkadan birkaç ses birden duyuldu :

— İhtiyarların karar verdiği gibi, sizde amirler çok...

— İtiraz ha?... Bu bir isyan!... Dağılın! Haydutlar!

Hainler! — diye Rostof, Karpın yakasına sarılarak düşünmeden, tanınmaz bir sesle bağırp çağırmağa başladı. — Bağla onu, bağla! — diye bağlamak için Lavruşka ile Alpatiç'ten başka kimse olmadığı halde bağıırıyordu.

Bununla beraber Lavruşka, Karpı yanına koştı, arkadan elerini yakaladı.

— Emrederseniz sırtın ötesinden bizimkileri çağırayım, diye haykırdı

Alpatiç köylülere döndü, Karp'ı bağlamaları için iki

kişiyi adlariyle çağırdı. Köylüler uysal uysal kalabalıktan ayrılıp ileri çıktılar, kuşaklarını çözmeğe koyuldular.

Rostof :

— Nerede muhtar? — diye bağırdı.

Dron yüzü asık, benzi uçuk bir halde kalabalıktan ayrılıp ileri çıktı.

— Sen muhtar mısın? Bağla, Lavruşka — diye Rostof, bu emri de bir engelle karşılaşamazmış gibi bağırdı, gerçekten, iki mujik daha, yardım eder gibi kuşağını çıkarıp onlara veren Dron'u bağlamağa koyuldular.

— Siz de hepiniz beni dinleyin, — diye Rostof köylülere, döndü : — Şimdi evlere marş! Sesinizi duymıyacağım.

— Eh, biz bir fenalık yapmadık. Yalnız, nasıl derler, bir akılsızlıktır ettik, bir aptallıktır ettik... Bunun nizam-sızlık olduğunu söylemişim ben, — diye birbirine sitem eden sesler duyuldu.

Alpatiç otoritesini ele alarak :

— İşte ben size söyledim di — dedi, — bu hareket iyi değil çocuklar!

— Akılsızlığımıza ver, Yakof Alpatiç, — diye sesler duyuldu; kalabalık hemen köyün içine dağılmaya, uzaklaşmaya başladı.

Bağlı iki mujik, konağın avlusuna götürüldü. İki sarhoş mujik de arkalarından gitmişti.

Bunlardan biri Karp'a hitabederek :

— Vah, vah, bakıyorum da sana! dedi.

— Efendilerle böyle konuşulur mu hiç? Ne sandın, aptal, — diye öbürü tasdik etti, — sahiden aptal!

İki saat sonra arabalar Boguçarovo konağının avlusunda duruyordu, köylüler neşeyle efendilerinin eşyalarını taşıyıp yerleştiriyorlardı; Dron, prensesin arzusuyla kapatıldığı odunluktan çıkarılmış, avluda duruyor, köylülere emirleri veriyordu :

Köylülerden uzun boylu, ablak, gülümser yüzlü biri bir oda hizmetçisinin elindeki kutuyu alarak :

— Öyle biçimsiz koyma onu, — dedi, ona para verildi. Neden onu böyle fırlatıyorsun, sicimle bağlasana, düşer sonra. Böyle şeyi sevmem, her şey namusluca, düzenli şekilde yapılmalı, hah şöyle, hasırla veya ot demetiyle örtüver, işte o kadar.

Prens Andrey'in kitap dolaplarını taşıyan başka bir mujik :

— Amma da çok kitap ha, — dedi, — değmesin! Ağır-be çocuklar! adam akıllı kitap!

Uzun boylu, ablak yüzlü mujik dikine duran lûgatları gösterip mânalı mânalı göz kırparak :

— Evet, herifler yazmışlar, boşuna gezmemişler! — dedi.

Rostof, prenses Mariya ile ahabplığı ilerletmek istemediğinden yanına gitmedi, köyde kalarak yola çıkmasını bekledi. Prensес Mariya hareket edince atına bindi, kıtalarını zın işgal ettiği Boguçarovo'ya on iki verst uzaktaki yola kadar onu atlı olarak geçirdi. Yankavo'da, handa, ona saygiyle veda etti; ilk defa elini öpmek cesaretini gösterdi.

Kendisini (onun tâbiriyle) kurtardığı için teşekkür eden prenses Mariyaya :

— Beni mahcup ediyorsunuz, — diye cevap verdi, — bir zaptiye komiserinin yapacağı şey de buydu. Eğer yalnız köylülerle savaşmamız gerekseydi düşmanın bu kadar ilerlemesine müsaade etmezdik. — diye bir şeyden utanarak ve lâfi değiştirmeye çalışarak ilâve etti. — Fakat sizinle tanışmak fırsatını bulduğumdan bahtıyırım. Allaha ismarladık, prenses, size sadetler, tesellier dilerim; sizinle daha mesut şartlar içinde karşılaşmak isterim. Eğer beni mahcubetmek istemezseniz rica ederim teşekkür etmeyiniz

Fakat prenses artık sözle etmiyorsa, yüzünün, minnettarlık ve şefkatle ısıldıyan bütün ifadesiyle teşekkür ediyordu. Rostof'un, teşekkür edecek bir şey olmadığı yolundaki sözüne inanamıyordu. Tersine olarak, eğer o olmasaydı isyancıların ve Fransızların elinde muhakkak mahvolacağına kanidi. Onu

kurtarmak için o kendisini çok açık ve korkunç bir tehlikeye atmıştı; kendisinin durumunu ve ıstırabını anlayabilen yüksek ve asil ruhlu bir insan olduğu da muhakkaktı. Ağlıyarak ona babasının ölümünü söylediği zaman yaşla dolan onun iyi ve temiz gözleri hayalinden gitmiyordu.

Onunla vedalaşarak yalnız kalınca prenses Mariya, birdenbire gözlerinin yaşardığını hissetti, ve orada ilk defa olarak aklına acayıp bir sual geldi : onu seviyor muydu acaba?

Moskova'ya doğru ilerlerken, arabada prensesle birlikte giden Dunyaşa, onun sevinecek durumda olmamasına rağmen, birkaç defa arabanın penceresinden başını uzatıp, neşeyle, hüznle gülümsediğini fark etti.

Prensес Mariya :

— «E, onu sevsem de ne olur sanki?» — diye düşündü.

Belki de hiçbir zaman kendisini sevmiyecek olan bir adamı ilk olarak sevdiğini kendi kendine itiraf etmekten utanç duymakla beraber bunu hiçbir zaman kimsenin bilmiyeceği, ilk ve son olarak sevdiği bir adamı hayatının sonuna kadar kimseye söylemeden severse suçlu olmayacağı düşüncesi onu teselli ediyordu.

Bazan onun bakışlarını, alâkasını, sözlerini hatırlar, saadet ona imkânsız görünmez, ve o zaman Dunyaşa, onun gülümsiyerek arabanın penceresinden baktığını fark ederdi.

Prensес Mariya içinden :

«Boguçarovo'ya gelmesi gerekmiş, hem de tam bu anda! — diyordu, — kızkardeşinin de prens Andrey'i reddetmesi gerekmiş!» ve bütün bunlarda prenses Mariya kaderin parmağını görüyordu.

Prensес Mariya da Rostof'un üzerinde çok iyi bir tesir bırakmıştı. Onu hatırladığı zaman neşeleniyordu; arkadaşları, Boguçarovo'da başından geçenleri öğrenince ot için gidip, Rusyanın en zengin kısmetlerinden birine yapıştığını söyleyerek onunla şakalaştıkları zaman kızıyordu. Kızıyordu, çünkü muazzam bir servetin sahibi olan bu hoş, yumuşak prensesle evlenmek düşüncesi, iradesine rağmen, birçok defa

zihninden geçmişti. O şahsen prenses Mariya'dan daha iyi bir karı istiyemezdi : onunla evlenmesi kontesi — annesini mesudeder, babasının işini düzeltirdi, hattâ — Nikolay bunu hissediyordu — prenses Mariya'yı da mesut ederdi.

Fakat ya Sonya? Ya verdiği söz? İşte bunun içindir ki Rostof, prenses Bolkonski'den bahsederek onunla şakalaştıkları zaman kızılıyordu.

XV

Kutuzof, orduların kumandasını ele alınca prens Andrey'i hatırladı, genel karargâha gelmesi için ona buyruk gönderdi.

Prens Andrey, Tsarevo — Zaymışçe'ye tam Kutuzof, kıtaların ilk teftişini yaptığı gün ve saatte geldi. Prens Andrey, köyde başkomutana ait arabanın bulunduğu yerde, papazın evinin önünde durdu; şimdi herkesin Serenisim dediği Kutuzof'u beklemek için avlu kapısının yanındaki sıraya oturdu. Köyün arkasındaki sahalarda kâh alay orkestrasının sesi, kâh yeni başkomutan için «hurra!» diye yükselen muazzam bir ses kalabalığının uğultusu duyuluyordu. Orada, prens Andrey'den 10 adım ötede iki süvari emireri, bir kuriye, bir metrdotel duruyor, Kutuzof'un yokluğundan ve havanın güzelliğinden faydalanıyorlardı. Esmerimsi, bıyıkları ve favorileri birbirine karışmış ufak tefek bir hüsar yarbayı atla kapıya yaklaştı, prens Andrey'e bakarak Serenisim'in orada mı kaldığını, çabuk gelip gelmiyeceğini sordu.

Prens Andrey, Serenisim'in kurmayından olmadığını, kendisinin de şimdi geldiğini söyledi, hüsar yarbayı iyi giyinmiş bir emirerine sordu, başkomutanın emireri, başkomutan emirerlerinin subaylarla konuşurken takındıkları o hafifsiyen bir eda ile ona :

— Ne? Serenisim mi? Belki şimdi gelir, ne istiyorsunuz?

Hüsar yarbayı emirerinin bu edasına bıyık altından gülmüsed; atından indi, onu kendi emirerine teslim etti, Bol-

konski'ye yaklaşıarak hafifçe eğildi. Bolkonski, yana çekilerek sırada ona yer açtı, hüsar yarbayı onun yanına oturdu.

— Siz de başkomutanı mı bekliyorsunuz? — diye sordu.
— Yanına herkes girebiliyor, diyorlar, Allaha şükür, yoksa sucukçularla ¹ başımız dertteydi. Yermolof, boşuna Almanlığa terfiini istemedi. Şimdi helki Ruslar da seslerini çıkarabilirler. Yoksa neydi o? Hep geri çekiliyor, geri çekiliyorduk. Savaşta bulundunuz mu siz? — diye sordu.

Prens Andrey :

— Bu zevki tattım, — diye cevap verdi. — Sadece geri çekilişe iştirak etmekle kalmadım, bu geri çekilişte kıymetli neyim varsa hepsini, mülkleri öz evimi bir tarafa bırakalım... kederinden ölen babamı da kaybettim. Ben Smolensk'liyim.

— Aha?... Siz prens Bolkonski misiniz? Müşerref oldum: ben yarbay Denisof, daha çok Vaski adıyla tanılırım, — Denisof çok şefkatli bir bakışla prens Andrey'i süzerek elini sıktı ve kederle : — evet duydum, — dedi, bir an susarak devam etti : — işte Skit harbi de; bütün bunlar iyi ama acıyı çekenler için değil. Siz prens Andrey Bolkonski'siniz ha? — başını salladı. — Çok memnun oldum, prens tanıştığımıza çok memnun oldum. — diye elini sıkarak hüznü bir gülümsemeyle yine ilâve etti.

Prens Andrey, Denisof'u, ilk göz ağrısına dair Nataşa'nın kendisine anlattığı hikâyelerden bilirdi. Bu hâtıra onun için hem tatlı hem acıydı ve onu son zamanlarda artık hiç düşünmediği, fakat ne de olsa yine ruhunda taşıdığı o hasta hislere götürmüştü. Son zamanda Smolenskin bırakılması, Lisiye Gori'yi ziyareti, babasının ölümü haberi gibi ve daha başka o kadar ciddî intibalar almış, öyle hisler duymuştu ki bu hâtıralar çoktan aklına gelmiyor, gelseler de eski kuvvetli tesiri yapmaktan uzak bulunuyorlardı. (Bolkonski adının Denisof'ta uyandırdığı bir sıra hâtıra, bir akşam yemeğinden ve Nataşa'nın şarkı söylemesinden sonra, nasıl olduğunu kendisi de bilmeksizin bu on beş yaşındaki kıza evlenme teklifi yap-

¹ Almanlarla.

tığı günün, uzak, şairane bir geçmişin hatıralarıydı. O zamanı, Nataşa'ya aşkını hatırlıyarak gülümsedi ve hemen, onu çilgınca, aşırı derecede meşgul eden şeye geçti. Bu, çekiliş sırasında ileri karakolda hizmet ederken düşündüğü muharebe plânıydı. Bu plânı Barclay de Tolly'e arz etmişti; şimdi de Kutuzof'a arz etmek niyetindeydi. Plân şu esasa dayanıyordu : Fransızların harekât hattı fazla açılmıştı, cep-heden harekete geçip yollarını kapamak, harekâtı muvasalâ-ları üzerine yöneltmek gerekti. Plânını prens Andrey'e izah etmeğe koyuldu.

— Bu hat üzerinde tutunamazlar. Buna imkân yok, on-ları yarmağı üzerime alırım; 500 kişi verin, onları bozguna uğrattırırım, muhakkak! Bir tek sistem var : çete harbi.

Denisof ayağa kalkmış, jestler yaparak plânını Bolkonski'ye anlatıyordu. Anlatırken teftiş yerinden haykırıışlar daha belirsiz, daha yayılmış, müzik ve şarkılarla karışmış geliyordu. Köyden ayak sesleri ve haykırıncalar duyuluyordu.

Kapıda duran kazak ;

— Geliyor! — diye bağırdı. — Geliyor! Bolkonski ile Denisof, önünde bir küme asker (ihtiram mangası) duran kapıya yaklaştılar. Sokaktan küçük, doru bir at üzerinde ilerliyen Kutuzof'u gördüler, arkasında kalabalık bir maiyet alayı, generaller ilerliyordu. Barclay hemen hemen yanı sıra geliyordu; arkalarından ve yanlarından kalabalık bir subay alayı at koşturuyor, «Hurra!» diye haykırıyorlardı. —

Yaverler ondan evevl avluya girmek için atlarını ileri sürdüler. Kutuzof, ağırlığı altında ezilmiş gibi, eşkin yürü-yüşle ilerliyen atını sabırsızlıkla iterek durmadan başını sallıyor, elini, giydiği (kırmızı kenarlı ve güneşliksiz) beyaz süvari muhafizi kasketine götürüyordu. Ona selâm duran ve büyük bir kısmı madalyalı olan yiğit kumbaracıların ihtiram mangasına yaklaşıncâ şeflere has keskin bir bakışla sessizce ve dikkle onları süzdü, etrafında duran general ve subay kalabalığına döndü. Yüzünde birdenbire kurnaz bir ifade belirdi; hayret anlatan bir hareketle omuzlarını kaldırdı :

— Böyle yiğitlerle geri çekilmek, durmadan çekilmek

ha! — dedi, — Hadi Allaha ısmarladık, general, — diye ilâve ederek, atını kapıya, prens Andrey'le Denisof'un önlerine doğru sürdü.

— Hurra! Hurra! Hurra! — diye arkasından bağırmıyorlardı.

Prens Andrey görmiyeli beri Kutuzof daha çok şişmanlamış, şişmiş, yağ bağlamıştı. Fakat bildiği ak gözü, yara izi, yüzünde ve halindeki yorgunluk ifadesi aynıydı. Bir üniforma redingotu giyiyor (ince kayışlı kırbacı omuzundan sarkıyordu), kendini olduğu gibi koyuvermiş, sallanarak küçük ding atının üstünde oturuyordu.

— Fü... fü... fü... — diye hafiften ıslık çalarak avluya girdi. Yüzünde, angaryadan sonra istirahat etmeğe niyet eden bir adamın sakin sevinci vardı. Sol ayağını üzengiden çıkardı, kendini olduğu gibi koyverip ahlıya puflıya alnını buruşturarak ayağını güçlkle eğerin üstüne getirdi, diziyi dayandı, inledi, ona yardım eden kazakların ve yaverlerin kollarına kendini bıraktı.

Kendini topladı, gözlerini kırpıştırarak etrafını süzdü, prens Andrey'e baktı, anlaşılan onu tanımadı, dalar gibi yürüyüşüyle perona doğru yürüdü.

Fü... fü... fü... — diye ıslık çaldı; tekrar prens Andrey'e dönüp baktı. Yüzünün ilk intıbaı, (ihtiyarlarda sık sık görüldüğü gibi), onun şahsiyle ilgili hâtırayla ancak birkaç saniye sonra bağlandı.

Etrafına bakınarak yorgun bir eda ile :

— Vay, merhaba, prens, merhaba, yavrum, gidelim... — dedi ve ağırlığı altında gıcırdayan perona güçlkle girdi. Redingotunun düğmelerini çözdü, perondaki sıraya oturdu.

— E, baban nasıl?

Prens Andrey kısaca :

— Dün ölüm haberini aldım, — dedi.

Kutuzof, dehşetle açılan gözlerle prens Andrey'e baktı, sonra başını açtı, haç çıkardı, «Yeri cennet olsun! Tanrının iradesi hepimizin üzerinde tecelli etsin!» Bütün göğsiyle derin bir nefes aldı, bir müddet sustu. «Onu sever, sayardım, bü-

tün ruhumla acına iştirak ederim.» Prens Andrey'i kucakladı, etli göğsünde onu sıktı, uzun müddet bırakmadı. Onu bıraktığı zaman prens Andrey, Kutuzof'un sarkan dudaklarının titrediğini, gözlerinin yaşardığını gördü. Kutuzof içini çekti, kalkmak için iki eliyle sırayı tuttu.

— Gidelim, bana gidelim, konuşalım, — dedi; fakat bu sırada, âmirleri karşısında da düşman karşısında olduğu gibi az korku duyan Denisof, peronun yanında yaverlerin kendisini öfkeli fısıltılarla durdurmak istemelerine rağmen mahmuzlarını cesaretle basamaklarda şakırdatarak perona çıktı. Kutuzof, sıraya dayadığı ellerini kaldırmaksızın, memnuniyetsizlik ifade eden bir bakışla Denisof'a baktı. Denisof kendini takdim ederek, vatanın iyiliği için Altes'e çok önemli bir mesele arz edeceğini söyledi. Kutuzof, yorgun bir bakışla Denisof'a bakıyordu; can sıkıntısı ifade eden bir hareketle ellerini çekip karnının üstüne koyarak tekrar etti : «Vatanın iyiliği için mi? Peki, neymiş bakalım? Söyle». Denisof bir kız gibi kızardı (Bü bıyıklı, geçkin ve sarhoş yüzü kızarmış görmek çok tuhaftı), Smolensk'le Vyazma arasında düşmanın harekât hattını kesme plânını serbestçe anlatmağa başladı. Denisof bu bölgelerde yaşamıştı, oraları iyi bilirdi. Plânı, sözlerindeki güvenliliğin kuvvetine bakılırsa herhalde iyiydi. Kutuzof ayaklarına bakıyor, arasıra komşu evin kapısına göz atıyordu, oradan hoş gitmiyecek bir şey bekliyor gibiydi. Gerçekten de, baktığı kapıdan, Denisof söz söylerken, koltuğunda çanta ile bir general göründü.

Kutuzof :

— Nasıl? — diye Denisof anlatırken sordu, — Hazır mı?

— Hazır, Altes, — dedi general. «Bir adam bunlara nasıl yetiştirir der gibi Kutuzof başını salladı; Denisof'u dinlemeğe devam etti.

Denisof :

— Bir Rus subayı olarak namusum, şerefim üzerine söz veriyorum ki — dedi, — Napolyon'un muvassala hatlarını alt üst edeceğim.

Kutuzof sözünü kesti :

— Başlevazımcı Kiril Andreyeviç Denisof neyin olur senin?

— Öz amcam olur, Altes.

Kutuzof neşeyle :

— Ya! Dosttuk onunla, — dedi, — peki, peki, kuzum, burada karargâhta kal, yarın konuşuruz.

Denisof'u başıyla uğurlıyarak döndü, elini Konovnitsin'in ona getirdiği kâğıtlara uzattı.

Nöbetçi general memnuniyetsizlik ifade eden bir sesle:

— Odaya teşrif buyursanız olmaz mı, Altes — dedi; plânları gözden geçirmek ve bazı kâğıtları imzalamak lâzım.

Kapıdan giren bir yaver, dairede her şeyin hazır olduğunu bildirdi, fakat öyle görünüyordu ki Kutuzof her şeyi bitirmeden odaya girmek istemiyordu, alnını buruşturdu.

— Hayır, söyle de buraya küçük bir masa getirsinler, kuzum, burada bakayım, — dedi, — sen gitme — diye prens Andrey'e dönerek ilâve etti. Prens Andrey, peronda kaldı, nöbetçi generalini dinledi.

Nöbetçi general rapor verirken giriş kapısının öte yanından prens Andrey'in kulağına kadın fısıltıları, ipekli kadın elbisesi hışırtıları geliyordu. Birkaç defa dönüp o tarafa baktı; kapının ötesinde elinde bir tabakla, besbelli başkomutanın yanına girmek için bekliyen pembe elbiseli, başına leylâk renginde bir ipek başörtüsü sarılı etine dolgun, pembe beyaz, güzel bir kadın gördü. Kutuzof'un yaveri hafif bir sesle, bunun altese *tuz ekmek*¹ sunmağa niyetlenen ev sahibi, bir papaz karısı olduğunu prens Andrey'e anlattı. Kocasını Altesi kilisede haçla karşılamıştı, o da evde karşılayacaktı... Çok hoş bir şey diye gülümseyerek ilâve etti. Bu sözler üzerine Kutuzof dönüp baktı. Nöbetçi generalinin (başlıca maddesi Tsarevo - Zaymışçe'deki mevzii tenkid olan) raporunu da tıpkı Denisof'u ve yedi yıl önce Austerlitz harb-

¹ Tuz ekmek Ruslarda misafirperverliğin remzidir.

şûrasının münakaşalarını dinlediği gibi dinliyordu. Besbelli sadece kulakları olduğundan ve bir kulağında gemi halatı ¹ bulunmasına rağmen duymamazlık edemediklerinden dinliyordu; fakat belliydi ki nöbetçi generalinin kendisine söyleyebileceklerinden hiçbirini onu hayrete düşüremez, ilgilendiremezdi; söylenecek her şeyi o zaten biliyor ve bütün bunları sadece papazın duası gibi, dinlemek gerektiği için dinliyordu. Denisof'un bütün söyledikleri amelî ve mâkul şeylerdi. Nöbetçi generalin söylediği şeyler daha amelî, daha mâkuldü. Fakat belli ki Kutuzof bilgiyi de, zekâyı da hafifliyor, meseleyi halledecek başka bir şey, zekâyâ, bilgiye bağlı olmıyan daha başka bir şey biliyordu. Prens Andrey, başkomutanın yüzündeki ifadeleri dikkatle takibetmekteydi; fark edebildiği biricik ifade, can sıkıntısı, kapının öte yanındaki kadın fısıltısının ne olduğunu bilmek merak ve nezaketi muhafaza etmek arzusuydu. Belliydi ki Kutuzof, zekâyı, bilgiyi ve hattâ Denisof'un gösterdiği vatanseverce hisleri hafifliyordu, fakat zekâsiyle, hissiyle, bilgisiyle değil (çünkü bunları göstermeğe gayret etmiyordu bile), başka bir şeyle: ihtiyarlığıyla, hayat tecrübesiyle hafifliyordu. Bu rapor üzerine Kutuzof'un verdiği tek emir Rus kıtalarının çabulculuğuna aitti. Raporu sona erince nöbetçi general, yeşil yulafların biçilmesinden ötürü bir toprak sahibinin şikâyeti üzerine askerî şeflerden ceza alınması hakkındaki bir kâğıdı imza için altese sundu.

Kutuzof, meseleyi dinledikten sonra ağzını şapırdattı, başını salladı.

— Ocağa... ateşe! Her zaman söylüyorum sana, kuzum, — dedi. — bütün bu gibi şeyler ateşe. Bırak isterlerse eaglikları için ekinleri biçsin, odunları yaksınlar. Ben bunu emretmem, buna izin de vermem, ama cezalandırmam da. Bunsuz olmaz, odunlar kesilince, yongalar uçar ¹ — tekrar kâğıda bir göz attı, — Ah bu Alman intizamlılığı! diyerek başını salladı.

¹ Bir ilâç.

¹ Rusca bir ata sözü.

XVI

Kutuzof, son kâğıdı imzalıyarak :

— Eh, şimdi tamam, — dedi, güçlükle kalktı, beyaz, kalın boynunun katmerlerini düzelterek neşeli bir yüzle kapıya doğruldu.

Papazın karısı yüzü kıpkırmızı kesilerek, uzun zaman hazırlanmasına rağmen yine zamanında yetiştirip sunamadığı tabağa sarıldı, alçaktan bir reveransla onu Kutuzof'a sundu.

Kutuzof'un gözleri kırıştı; gülümsedi, onun çenesini tuttu :

— Ne kadar da güzel! — dedi, — teşekkür ederim, yavrum!

Şalvarının cebinden birkaç altın çıkardı, tabağa koydu.

— E, nasılsın bakalım? — diyerek kendisine ayrılan odaya doğruldu. Papazın karısı, al yüzünü çukur çukur eden bir gülümsemeyle arkasından yürüdü. Bir yaver perona prens Andrey'in yanına geldi, onu kahvaltı etmeğe davet etti; yarım saat sonra prens Andrey'i yine Kutuzof'un yanına çağırdılar. Kutuzof, aynı düğmeleri çözüp redingotiyle koltuğa uzanmıştı. Elinde Fransızca bir kitap vardı, prens Andrey içeri girince sahifeyi kâğıt keseceğiyle işaretliyerek kapattı. Bu kitap *madame de Genlis*'nin «*Les chevaliers du Cygne*»¹ adlı eseri idi, prens Andrey bunu kapakta gördü.

Kutuzof :

— E, otur, otur şurada konuşalım, — dedi, — hazin, çok hazin. Fakat hatırla ki, dostum, ben senin babanım, diğer babanım...

Prens Andrey babasının ölümü hakkında bütün bildiklerini ve Lisiye Gori'den geçerken orada gördüklerini Kutuzof'a anlattı.

Prens Andrey'i dinledikten sonra Kutuzof, besbelli Rus-

¹ Kuğu Şövalyeleri.

yanın durumunu açıkça gözlerinin önüne getirerek birdenbire heyecanlı bir sesle :

— Ne hale koydular... ne hale koydular memleketi! dedi. Ama sabret; sabret, — diye, kinli bir yüzle ve belli ki onu heyecanlandıran bu konuşmaya devam etmek istemiyerek ilâve etti : — seni yanımda alıkoymak için çağırdım.

Prens Andrey :

— Teşekkür ederim, Altes, — diye cevap verdi, — fakat kurmay hizmetlerinde artık işe yaramam diye korkuyorum, — diye Kutuzof'un fark ettiği bir gülümsemeyle ilâve etti. Kutuzof, ona sorar gibi bakıyordu, — asıl mesele, — prens Andrey devam ediyordu, — alaya alıştım, subayları sevdim; askerler de, zannediyorum ki, beni sevdiler. Alayımдан ayrılmak bana zor gelecek, yanınızda olmak şerefini reddediyorsam emin olunuz ki...

Kutuzof'un yüzünde zeki, iyi, aynı zamanda ince ve alaycı bir ifade parladı, Bolkonski'nin sözünü kesti :

— Yazık, bana lâzımdın; ama haklısın, haklısın. Burası için adama ihtiyacımız yok. Müşavir her zaman çoktur, ama adam yok. Eğer bütün müşavirler alaylarda senin gibi hizmet etselerdi, alayların hali böyle olmazdı. Ben seni Austerlitz'te hatırlarım... Hatırlarım; hatırlarım. Elinde sancakla hatırlarm. — dedi Kutuzof. Bu hatırlayış üzerine prens Andrey'in yüzünü sevinçli bir kırmızılık kapladı. Kutuzof, onun elinden tutup çekti, yanağını ona uzattı! Prens Andrey, ihtiyarın gözlerinin yine yaşardığını gördü. Kutuzof'un yüreği yufka olduğunu, kendisine çok iltifat ettiğini, babasının ölümü dolayısıyla kederine iştirak etmek, alâka göstermek istediğini bildiği halde Austerlitz'i bu hatırlayış hoşuna gitmiş koltukları kabarmıştı.

— Kendine çizdiğin yolda yürü, yolun açık olsun. Biliyorum ki yolun şeref yoludur, — bir an sustu. — Bükreş'te senin yokluğunu çok hisettim : vazife ile gönderecektim. — Kutuzof, lâfı değiştirerek Türk harbinden ve sulh imzalanmasından söz açtı. — Evet, epeyce azarladılar beni, — dedi, — harb için de, sulh için de... ama hepsi de zamanında

oldu. *Tout vient à point à celui qui sait attendre* ¹. Orada da müşavirler buradakilerden daha az değildi... — Anlaşılan onu meşgul eden müşavirler bahsine dönerek devam ediyordu. — Ah şu müşavirler, ah! — dedi, — eğer herkesi dinliyecek olsak orada, Türkiye ile sulh yapmaz, harbi bitirmezdik. Her şey çabuk olmalı, ama acele işe de şeytan karışır. Eğer Kamenski ölmeseydi hali haraptı. Otuz bin kişi ile kaleye hücum etti. Kaleyi almak zor değil, harbi kazanmak zor. Bunun için hücum etmeğe, saldıрмаğa lüzum yok, *sabır ve zaman lâzım*. Kamenski Ruscuk'a asker gönderdi, halbuki ben yalnız onları (sabır ve zamanı) göndermiş, Kamenski'den daha çok kale almıştım. Türkleri de at eti yemeğe mecbur etmişim. — başını salladı, — Fransızlar da yiyecekler. Sözüme inan, — Kutuzof heyecanla göğsüne vurarak ilâve etti : — onlara da at eti yedireceğim! — yine gözlerinde yaşlar ışıldadı.

Prens Andrey :

— Bununla beraber muharebeyi kabul etmek lâzım gelecek herhalde değil mi? — dedi.

— Herkes bunu isterse herhalde lâzım gelecek, ne yaparsın... İnan kuzum : şu iki muharipten, yani sabır ve zamandan kuvvetli bir şey yok : her şeyi bunlar yapar. Fakat müşavirler, *n'entendent pas de cette oreille, voilà le mal* ². Bir kısmı ister, bir kısmı istemez, ne yapmalı? — bir cevap bekler gibi durdu. — Evet, ne yapmalı dersin, — diye tekararladı; gözleri, derin, zeki bir ifadeyle parlıyordu. Ben size ne yapılacağını söylüyeyim, — prens Andrey yine cevap vermediği için sözüne devam ediyordu. — ne yapmak gerektiğini ve benim ne yaptığımı size söyleyeceğim. *Dans le doute, mon cher*, — sustu — *abstiens toi* ³ — diye kesik kesik konuşarak ilâve etti.

— Hadi, güle güle dostum, unutma ki bütün ruhumla

¹ Beklemesini bilen için her şey zamanında gelir.

² Böyle düşünmezler, işin kötüsü de bu ya.

³ İş şüpheli olunca karar vermekten sakın.

acına iştirak ediyorum, ben senin için bir Serenisim, bir prens, bir başkomutan değilim, senin babanım. Bir şeye ihtiyacın olursa doğru bana gel. Güle güle, yavrum! — onu tekrar kucaklayıp öptü. Prens Andrey, daha kapıdan çıkmadan Kutuzof genişçe bir nefes aldı, tekrar Madam Genlis'in bitmemiş olan «*Les chevaliers du Cygne* adlı romanına başladı.

Bu nasıl ve neden böyle olmuştu, prens Andrey bunu asla izah edemiyordu; fakat Kutuzof'la yaptığı bu görüşmeden sonra işlerin genel gidişinden memnun, işin tevdi edildiği adamdandır emin olarak alayına döndü. Kendisinde âdeta ihtirasların yalnız alışkanlıkları ve (olayları toplayıp neticeler çıkaran) bir zekâ yerine yalnız hâdiselerin gidişini sükûnetle seyretmek kabiliyeti kalan bu ihtiyarı her türlü şahsi menfaatten ne kadar uzak görüyorsa, her şeyin gereği gibi yürüyeceğinden o kadar emin bulunuyordu. Prens Andrey; «kendinden bir şey katacak değil, o bir şey yapmıyor, hiçbir tedbir almıyor», — diye düşünüyordu — fakat her şeyi dinliyor, hatırlıyor, her şeyi yerine yerleştiriyor, faydalı hiçbir şeye engel olmuyor, zararlı hiçbir şeye yol vermiyor, anlıyor ki kendi iradesinden daha kuvvetli ve önemli bir şey : olayların zaruri akışı vardır; onları görüyor, önemlerini kavırıyor, bu önemden ötürü bu olaylara müdahaleden kendini alıkoymasını ve başka tarafa çevrili şahsi arzusundan vazgeçmesini biliyor. Asıl mesele — prens Andrey düşünüyordu — insan ona güveniyor, çünkü Genlis'in romanına ve Fransız ata sözlerini sıklık kullanmasına rağmen o Rustur; çünkü «memleketi ne hale koydular» dediği zaman sesi titriyordu.» Onlara at eti yedireceğim» derken hıçkırıyordu. Kutuzof'un başkomutan seçilmesi karşısında halktaki, sarayın düşüncesine aykırı fikir birliği ve umumi tasvip de, herkesin az veya çok bulanık bir şekilde duyduğu bu hisse dayanıyordu.

XVII

Hükümdar gittikten sonra Moskova hayatı gene eski şeklini aldı; bu hayat her zamanki hayatın o kadar aynıydı

ki eski vatan severlik heyecan ve coşkunluğu günlerini hatırlamak zordu. Rusyanın gerçekten tehlikede olduğuna ve İngiliz kulübü üyelerinin aynı zamanda vatanın her türlü fedakârlığa hazır evlâtları olduklarına inanmak zordu. Hükümdarın Moskova'da bulunduğu zamanki coşkun, vatanseverce ruh halini hatırlatan şey yalnız, hemen yerine getirilerek kanunî, resmî bir şekil alan ve zarurî görünen insan ve para fedakârlıkları talebiydi.

Düşmanın Moskova'ya yaklaşması durumları ciddileşen Moskova'lıları endişeye düşürmek şöyle dursun, tersine olarak onları, yaklaşan büyük bir tehlike karşısında insanlarda daima görüldüğü gibi, daha çok kaygısız yapmıştı. Tehlike yaklaşıncı, insanın ruhunda daima aynı kuvvette iki ses yükselir : biri, çok mâkul bir şekilde, tehlikenin mahiyetini insanın inceden inceye düşünmesini, bundan kaçınmanın çaresini bulmasını söyler; öbürü, daha mâkul bir şekilde tehlikeyi düşünmenin çok ağır ve ıstıraplı bir şey olduğunu her şeyi önceden görmek ve işin umumi akışından kurtulmak insanın elinde olmadığını, bunun için en iyisi tehlike başgöstereinceye kadar ondan yüzçevirmek ve iyi şeyler düşünmek olduğunu söyler. Yalnızlıkta insan birinci sese kapılır, toplulukta ikinciye. Şimdi Moskova halkında da görülen buydu. Çoktan beridir Moskova'da bu yıl olduğu kadar eğlenilmemişti.

Rostopçin afişlerinin baş tarafında bir meyhane, bir meyhaneci ve Moskova burjuvası Karpuşka Çigirin'in resmi vardı. Milis yazılmış olan Karpuşka, *ayak üzerinde sonuncu bardağı çekiyor, Bonapart'ın güya Moskova'ya gelmek istediğini duyarak kızıyor, bütün Fransızlara kaba kaba söğerek meyhneden çıkıyor, tabelânın altında toplanan halka nutuk veriyor*; bu afişler okunuyor, Vasili Lvoviç Puşkin'in son yazdığı koşması gibi yorumlanıyordu.

Bu afişleri okumak için kulüpte, köşedeki odada toplanmışlardı; *lahanadan şişeceklerini, kaşadan çatlıyacaklarını, sci¹ den boğulacaklarını, hepsinin cüce olduğunu, bir köylü*

¹ Bir çeşit çorba.

karısının üçünü birden yaba ile savurabileceğini söyliyerek Karpuşa'nın Fransızlarla alay etmesi bazılarının hoşuna gidiyordu. Bazıları bu edayı doğru bulmuyor, bunun bayağı ve kaba olduğunu söylüyorlardı. Rostopçin'in Fransızları, bütün yabancıları Moskova'dan çıkardığını, aralarında casuslar ve Napolyon'un ajanları bulunduğunu söylüyorlardı; fakat bunu daha ziyade gönderilirlerken Rostopçin'in söylediği nükteleri bu münasabetle nakletmek için söylüyorlardı. Yabancılar barka ile Nijni'ye gönderilirken Rostopçin onlara şöyle demişti : «*Rentrez en vous - même, entrez dans la barque et n'en faites pas une barque de Charon*» ¹. Moskova'dan bütün hükümet dairelerinin taşınmış olduğunu söylüyorlar ve burada Şinşin'in, yalnız bunun için Moskova'nın Napolyon'a teşekkür etmesi gerektiği yolundaki lâtifelerini ilâve ediyorlardı. Mamonof'un alayının ona 800 bin rubleye mal olacağını, Bezohuf'un kendi milislerine daha çok harcadığını, fakat onun için en iyi hareket, kendisinin de üniforma giyip at üstünde alayının başına geçmesi, kendisine bakacak kimse den de hiçbir şey almaması olacağını söylüyorlardı.

Juli Drubetskaya, didik didik olmuş bir tiftik yığınının yüzük dolu ince parmaklarıyla toplayıp sıkıştırarak :

— Kimseye merhamet etmeyin, — dedi.

Jüli ertesi gün için Moskova'dan ayrılmağa hazırlanıyor ve bir veda süvaresi veriyordu.

— Bezuhof *est ridicule* ² ama o kadar iyi yürekli, o kadar sevimli ki böyle *caustique* ³ olmaktan ne zevk duyuyorsunuz?

Juli'nin *mon chevalier* ⁴ dediği ve Nijni'ye birlikte geldiği milis üniforması giyen delikanlı :

— Ceza! — dedi.

¹ Kendinize gelin, sandala binin, bu sandal bir ölüm sandalı olmasın.

² Gülünçtür.

³ Dokunaklı.

⁴ Şövalyem.

Juli'nin salonunda Moskova'nın birçok salonlarında olduğu gibi yalnız Rusça konuşmak kararı verilmişti, yanılarak Fransızca söyleyenler bağış komitesi menfaatine ceza veriyorlardı.

Salonda bulunan bir Rus papazı :

— Galisizm ¹ için ayrı ceza, — dedi, — «olmaktan zevk duymak» Rusça değil.

Juli, papazın söylediğine kulak asmaksızın milise dönerek devamla :

— Kimseye merhamet etmeyin, — dedi. — *Caustique* de kabahatliyim, ödiyeceğim, ama «zevk duymak» için doğrusunu isterseniz mesuliyet kabul etmem; Galisizm'ler için, — yayzara döndü , — sorumluluk kabul etmem; prens Galitsin gibi bir öğretmen tutup Rusça öğrenmek için ne param, ne de vaktim var. A, işte o, — dedi Juli, — *Quand on...* ² yok, yok, — diye milise döndü, — işitmemiş olun, güneşten bahsedildiği zaman şuaları görülür. — Piyer'e dönerek nazikçe gülümsedi. — Şimdi sizden bahsediyorduk, — Juli, yüksek sosyete bayanlarına has bir kolaylıkla yalan söylüyordu. — Sizin alayınızın Mamonof'un alayından muhakkak daha iyi olacağını söylüyorduk.

Piyer, ev sahibi bayanın elini öpüp yanına oturarak :

— Ah, benim alaydan bahsetmeyin, — diye cevap verdi. — O kadar usanç verdi ki!

Juli, milisle kurnaz ve alaycı bir eda ile bakışarak :

— Ona herhalde kendiniz kumanda edeceksiniz, değil mi? — dedi.

Milis Piyer'in yanında artık öyle *caustique* değildi; yüzü, Juli'nin gülümsemesindeki mânayı anlamamaktan gelen bir şaşkınlık ifade ediyordu. Piyer'in şahsiyeti, dangınlığına, iyi yürekliliğine rağmen yanında her türlü alay teşebbüsüne derhal son vermişti.

¹ Galisizm : cümle kuruluşu bakımından fransızcayı andıran ifade tarzı.

² Ne zaman...

Piyer, kendi kocaman, şişman gövdesini süzerek ve gülererek :

— Hayır, — dedi. — Fransızlar bana çok kolay isabet ettirirler, hem sonra korkarım ki ata da binemem...

Juli'nin salonunda birçok kimseler konuşma konusu olarak ele alındıktan sonra söz Rostof'lara gelmişti.

Juli :

— İşleri çok fena diyorlar, — dedi. — Bu kont, o kadar düşüncesiz ki. Razumovskiler konağını ve Moskova yakınındaki malikânesini satın almak istiyorlardı, iş hâlâ uzayıp gidiyor. Fazla istiyor.

Birisi :

— Hayır, galiba satış bugünlerde olacak, — dedi, — şimdi Moskova'da bir şey satın almak delilik ama...

— Niçin? — dedi Juli. — Moskova için bir tehlike mi var sanıyorsunuz?

— Peki siz niçin gidiyorsunuz? —

— Beni mi? Amma da tuhaf. Ben gidiyorum, çünkü... şey, çünkü herkes gidiyor; hem sonra ben bir Jeanne d' Arc, bir Amazon değilim.

— E, peki peki bana daha bez verin.

Milis sözüne devamla :

— İş yürütebilirse, bütün borçlarını ödiyebilir, — dedi.

— İyi bir ihtiyar ama çok *pauvre* sir ¹. Neden burada bu kadar çok kalıyorlar? Ta ne zaman köye gitmek istiyorlardı. Natali, zannedersem, şimdi iyidir, değil mi? — diye Juli kurnazca gülümsüyerek Piyer'e sordu.

— Küçük oğullarını bekliyorlar, — dedi Piyer, — Obolenski'ye kazak yazılarak Belaya Tserkov'e gitti. Orada bir alay teşkil ediliyor. Şimdi onu benim alayıma naklettirdiler, onu her gün bekliyorlar. Kont çok evvel gitmek istiyordu, fakat kontes, oğlu gelmeden Moskova'dan gitmeğe hiç razı değil.

¹ Zavallı adam.

— Evelsi gün onları Arharov'larda görmüştüm. Natali yine güzelleşmiş, neşelenmiş. Bir romans söyledi. Bazı insanlarda her şey ne kolay geçiyor!

Piyer memnuniyetsizlikle :

— Neymiş geçen? diye sordu.

Juli gülümsedi :

— Bilirsiniz ki, kont, sizin gibi şövalyeler ancak *Madame Suza'nın* romanlarında bulunur.

Piyer kızarak :

— Ne şövalyesi? Bu da, ne demek? — diye sordu.

— E, yeter, aziz kont, *c'est la fable de tout Moscou. Je vous admire ma parole d'honneur* ¹.

— Ceza! Ceza! — dedi milis.

— Aman, peki. Konuşmak imkânsız, ne can sıkıcı şey!

Piyer, ayağa kalkarak öfkeyle :

— *Qu'est ce qui est la fable de tout Moscou?* ² — dedi.

— Yeter, kont. Siz bilirsiniz!

— Bir şey bilmiyorum. — dedi Piyer.

— Biliyorum ki Natali ile ahabtınız; bunun için... Hayır, ben Vera ile daima ahabım. *Cette chère Véra.* ³.

Piyer, memnuniyetsizlik ifade eden bir cda ile :

— *Non, madame* ⁴, — diye devam etti. Ben hiç de Rostova'nın şövalyesi rolünü üzerime almış değilim; hemen hemen bir ay kadar oluyor ki onlara gitmedim. Fakat bu gadarlığı anlamıyorum...

Juli gülümseyip, tiftiği sallıyarak :

— *Qui s'excuse — s'accuse* ⁵, — dedi ve son sözün kendisinde kalması için lâfı hemen değiştirdi. — Bilir misiniz,

¹ Bütün Moskova'da dillere destan bu. Size hayranım doğrusu.

² Neymiş bütün Moskova'da dillere destan olan.

³ Bu aziz Vera.

⁴ Hayır, madam.

⁵ Af diliyen kendi kendini itham eder.

zavallı Mariya Bolkonskaya dün Moskova'ya geldi. Babasına kaybetmiş, duydunuz mu?

Piyer :

— Ne diyorsunuz! Nerede o? Onu çok görmek isterdim. — dedi.

— Dün geceyi onunla geçirdim. Bugün yahut yarın sabah yeğeniyle Moskova yakınındaki malikâneye gidecek.

Piyor sordu :

— E, ne yapıyor, nasıldır?

— Fena değil, kederli. Onu kıtm kurtardı biliyor musunuz? Başlı başına bir roman bu. Nicolas Rostof. Prenses Mariya'yı sarmışlar, öldürmek istiyorlarmış, adamlarını yaralamışlar. Rostof yetişmiş, onu kurtarmış...

Milis :

— Bir roman daha, — dedi, — muhakkak ki bu umumi kaçış, bütün ihtiyar kızlar kocaya varsınlar diye tertiplendi. Önce Catiche, sonra da prenses Bolkonskaya :

— Biliyor musunuz, ben hakikaten öyle sanıyorum ki, *un petit peu amoureuse du jeune homme* ¹.

— Ceza! Ceza! Ceza!

— Ama bunu Rusca nasıl söylersin, canım?

XVIII

Piyer, eve dönünce ona Rostopçin'in o gün getirilen iki afişini verdiler.

Birincisinde Moskova'dan ayrılmanın güya kont Rostopçin tarafından yasak edildiğine dair dolaşan söylentilerin doğru olmadığından, tersine olarak, bayanların ve tacir kadınlarının Moskova'dan ayrılmalarına kont Rostopçin'in memnun olduğundan bahsediyordu. «Az korku, az havadis — afişinde böyle yazıyordu, — ama ben hayatımı ortaya koyarım ki şerir Moskova'ya girmiyecektir!» Bu sözler Fransızların

¹ Delikanlıya biraz âşık.

Moskova'ya gireceklerini ilk defa açık olarak Piyer'e gösteriyordu. İkinci afişte genel karargâhımızın Vyazma'da olduğu, kont Witgenştein'in Fransızları yendiği ve halktan birçoğu silâhlanmak istediğinden depoda onlar için hazırlanmış silâh kılıç, tabanca, tüfek bulunduğu, halkın bunları ucuz fiyatla satın alabileceği yazılıydı. Afşinin edası, artık öyle eski Çigirin konuşmalarında olduğu gibi alaylı değildi. Piyer, bu afişler üzerinde derin derin düşündü. Besbelli ki, ruhunun bütün kuvvetiyle davet ettiği ve aynı zamanda içinde elinde olmıyan bir korku uyandıran fırtına bulutu yaklaşıyordu.

«Askerî hizmete mi girmeli, orduya mı katılmalı, yoksa beklemeli mi?» Piyer bu suali yüzüncü defa olarak kendi kendine sordu. Masasının üstünde duran iskambil destesini aldı, fal açmağa koyuldu.

Desteyi karıştırdıktan sonra elinde tutup yukarı bakarak kendi kendine :

— Bu fal çıkarsa — dedi, — çıkarsa demek ki... demek ki...

Sözünü bitirmeğe vakit bulamadı, kapının ötesinden içeri girmeğe müsaade istiyen büyük prensesin sesi duyuldu.

Orduya katılmam lâzım demek, — diye Piyer sözünü tamamladı ve prensese hitabederek : — giriniz, giriniz, — diye ilâve etti

(Uzun belli, hissiz yüzlü, yaşlı prenses hâlâ Piyer'in yanında kalıyordu; iki küçükler kocaya varmışlardı.)

Prensese sert, heyecanlı bir sesle :

— Yanınıza geldiğim için beni affediniz, *mon cousin*, — nihayet bir karar vermek lâzım! Ne olacak böyle? Herkes Moskova'dan çıktı, halk da isyan halinde, biz kalacak mıyız?

Prensese karşı velinimet rolüne daima sıkılarak katlanan Piyer, onun yanında her zaman takındığı o şakacı alışkanlığıyla :

— Tersine, her şey yolunda sanıyorum, *ma cousine*, — dedi.

— Evet yolunda, ama ne de yolunda! Kıtalarımızın nasıl kendilerini gösterdiklerini Varvara İvanovna bana bugün anlattı. Onlar hesabına bu şeref kaydedilebilir. Ama halk büsbütün isyan etti, artık bir şey dinlemiyor; kız hizmetçim bile kafa tutmağa başladı. Böyle giderse bizi döğmeğe de kalkacaklar. Sokaklardan geçilemiyor. İşin fenası bugün — yarın Fransızlar gelecekler, biz ne bekliyoruz! Bir şey rica ediyorum, *mon cousin*, emredin de beni Petersburg'a götürsünler : ne olursam olayım, Bonapart'ın hâkimiyeti altında yaşayamam.

— Neler söylüyorsunuz, *ma cousine*, bu haberleri nereden alıyorsunuz? Tersine olarak...

— Sizin Napolyon'unuza boyun eğmem ben, başkaları nasıl isterlerse öyle hareket etsinler... Eğer siz bunu yapmak istemezseniz...

— Peki yapayım, şimdi emir vereyim.

Anlaşılan darılacak kimse olmadığı için prensesin canı sıkılıyordu. Bir şeyler mırıldanarak bir sandalyeye oturdu.

Piyer :

— Ama size yanlış haber veriyorlar, — dedi, — şehir sükûnet içinde; hiçbir tehlike yok. İşte daha şimdi okudum... — afişleri prensese gösterdi, — kont, hayatımı koyarım ki düşman Moskova'ya girmeyecektir, diye yazıyor.

• Prensес kinli bir eda ile :

— Ah, sizin bu kont, — dedi, — halkı ayaklanmak için bizzat kendisi kışkırtan bu iki yüzlü, bu sefil. Bu mânasız afişlerde, «Kim olursa perçeminden yakalayıp karakola sürükle» diye yazan o değil mi? Ne sersemlik! Böyle hareket edenlere mevki ve rütbe vad ediyor. İşte bütün bu güler yüzlülüklerin sonucu. Varvara İvanovna Fransızca konuştuğu için halkın az kalsın kendisini öldüreceğini söyledi...

Piyer :

—Evet bu böyle... Siz her şeyi mesele yapıyorsunuz, — diyerek iskambilleri sıralamağa başladı.

Falı çıktığı halde Piyer, orduya katılmadı, boşalan Moskova'da, hep öyle telâşlı kararsız ve müthiş bir şey beklemenin, sevinciyle karışık bir korku içinde kaldı

Ertesi gün akşama doğru prenses hareket etti; Piyerin baş idare müdürü yanına geldi, bir malikâne satılmazsa alayın techizi için istenen parayı bulmanın imkânsız olacağını bildirdi. Baş idare müdürü Piyer'e bu alay teşkil etmek tasavvurları onu muhakkak mahve sürükleyeceğini anlatmağa çalıştı. Piyer, idare müdürünün sözlerini dinlerken gülümsemesini zor gizliyordu.

— Eh, satın, — dedi, — ne yapalım, şimdi artık vazgeçemem!

Umumi durum, bilhassa kendi işleri ne kadar fena ise Piyer'in o kadar hoşuna gidiyor, beklediği felâketin yaklaşmakta olduğu o kadar açık görünüyordu. Şehirde artık Piyer'in tanıdıklarından hemen hemen kimse yoktu. Juli gitmiş, prenses Mariya gitmişti. Yakın bildiklerinden yalnız Rostof'lar kalmışlardı; fakat Piyer onlara gitmiyordu.

O gün Piyer, biraz vakit geçirmek için Leppih tarafından düşmanı mahvetmek maksadiyle yapılan büyük bir balonu ve ertesi gün havaya salıverilecek bir tecrübe balonunu görmek üzere Vorontsovo köyüne gitti. Bu balon daha hazır değildi, fakat Piyer'in öğrendiğine göre hükümdarın arzusu üzerine yapılıyordu. Hükümdar bu balon hakkında kont Rostopçin'e şunları yazmıştı :

«Aussitôt que Leppich sera prêt, composez lui un équipage pour sa nacelle d'hommes sûrs et intelligents et dépêchez un courrier au général Koutouzoff pour l'en prévenir. Je l'ai instruit de la chose».

«Recommandez, je vous prie, à Leppich d'être bien attentif sur l'endroit où il descendra la première fois, pour ne pas se tromper et ne pas tomber dans les mains de

l'ennemi. Il est indispensable qu'il combina ses mouvements avec le général - en - chef»¹.

Piyer Vorontsovo'dan dönüŖte bataklık meydandan ge-
çerken Lobotnoye Mesto'da bir kalabalık görerek durdu,
arabadan indi. Casuslukla suçlandırılan bir Fransız aşçıya
iŖkence ediliyordu. İŖkence yeni bitmiŖti; cellât, acıklı acıklı
inliyen sarı favorili ŖiŖman, mavi çoraplı, yeŖil mintanlı bir
adamı iŖkence sandalyesinden çözüyordu. Zayıf, benzi uçuk
başka bir suçlu da orada sıra bekliyordu. Her ikisi de, yüz-
lerinden anlaŖıldığına göre, Fransızdı. Piyer zayıf Fransız
gibi ürkmüş, bitkin bir halde kalabalığı yararak ilerledi.

— Ne bu? Kim? Niçin? — diye sordu.

Fakat kalabalığın — memurların, esnafların, tacirle-
rin, köylülerin, gocuklu ve mantolu kadınların — dikkati
Lobnoye Mesto'da olup bitenlere öyle saplanmıştı ki ona
kimse cevap vermedi. ŖiŖman adam kalktı, kaŖlarını çata-
rak omuzlarını silkti, besbelli metin görünmek istiyerek et-
rafına bakmaksızın mintanını giymeğe başladı; fakat bir-
denbire dudakları titredi. Kendi kendine kızarak yaşlı de-
mevi insanlar gibi ağlamağa başladı. Kalabalık, Piyer'e öyle
geliyordu ki onun merhamet hissini gürültüye boğmak için,
yüksek sesle konuşuyordu.

— Bilmem hangi prensin aşçısı...

Fransız ağlarken Piyer'in yanında duran buruşuk yüzlü
bir küçük memur :

— E, mösyö, Rus salçası Fransıza ekŖi geldi besbelli...
KamaŖtırdı. — dedi. — sözüne etraftan bir takdir bekler

¹ «Leppich hazır olur olmaz teknesi için ona emin ve
zeki kimselerden bir tayfa teşkil ediniz, Kutuzof'a haber
vermek için bir kurye yollayınız, meseleyi kendisine bildir-
dim».

İlk ineceği yere dikkat etmesini, yanılmamasını, düş-
manın eline düşmemesini Leppich'e söyleyin lûtfen. Hare-
kâtı başkomutanın harekâtına uydurması gerektir».

gibi bakındı. Bazı kimseler güldü, bazıları öbür suçluyu soyan cellada korkuyla bakmakta devam ettiler.

Piyer, burnundan solumağa başladı, yüzünü buruşturdu, hızla dönerek arabaya doğru yürüdü. Durmadan kendi kendine bir şeyler mırıldanarak arabaya bindi. Yolda birkaç defa ürpererek öyle yüksek sesle bağırdı ki arabacı sordu :

— Ne emriniz var?

Piyer Lubyonka'ya giren arabacıya haykırdı :

— Nereye gidiyorsun?

Arabacı :

— Başkomutana emretmişsiniz, — diye cevap verdi.

Piyer :

— Sersem! Hayvan! — diye ağzından seyrek çıkan sözlerle arabacıya söğüp saydı. — Eve dedim ben; çabuk sür, aptal. Daha bugün hareket etmek lâzım, — diye kendi kendine mırıldandı.

Piyer, Lobnoye Mesto'da cezalandırılan Fransız ve etrafını saran o kalabalığı görünce Moskova'da daha kalamıyacağını anladı, bugünden orduya katılmağa kesin olarak karar verdi, bunu arabacıya söylediğini şanıyordu yahut arabacının kendisi bunu anlaması lâzımdı.

Eve gelince Piyer, her şeyi bilen, her şeyi beceren bütün Moskova'nın tanıdığı arabacısı Evstafyeviç'e bu gece Mojaisk'te orduya katılacağını, binek atının oraya gönderilmesini emretti. Bütün bunlar hemen o gün yapılamazdı; bundan ötürü, Evstafyeviç'in fikrince, menzil beygirlerini hazırlamağa vakit bırakmak için, Piyer'in hareketini geciktirmesi gerekiyordu.

Ayın 24 ünde (bir gün önce fena olan) hava açmıştı, o gün öğle yemeğinden sonra Piyer, Moskova'dan hareket etti. Gece Perhuşkovo'da atları değiştirirken o akşam büyük bir muharebe olduğunu öğrendi. Orada, Perhuşkovo'da top seslerinden yerlerin sarsıldığını söylüyorlardı. Piyer'in, kimin yendiği sualine kimse cevap vermedi. (Bu savaş ayın 24 ündeki Şevardino savaşıydı). Şafak sökerken Piyer Mojaisk'e geldi.

Mojaisk'in bütün evleri askerî kıtalar tarafından işgal

edilmişti; seyis ve arabacısı tarafından karşılandığı handa yer yoktu : bütün odalar subaylarla doluydu.

Mojaisk'de ve [Mojaisk yakınlarında, her yerde askerler duruyor, gidip geliyorlardı. Her yerde kazaklar, piyadeler, atlı askerler, furgonlar, sandıklar, toplar görünüyordu. Piyer, ilerlemek için acele ediyordu; Moskova'dan uzaklaştıkça, bu asker denizinin derinliklerine gömüldükçe telâş ve o ana kadar hiç duymadığı yeni ve sevinçli bir his onu o kadar kuvvetle kavuruyordu. Bu his, Slobodsk sarayında Çar geldiği zaman duyduğu hisse benzer bir histi: bir şey yapmak, bir fedakârlıkta bulunmak lüzumunun doğurduğu bir histi. Şimdi o, insanların saadetini, hayatın rahatlığını, zenginliği, hattâ bizzat hayatı teşkil eden her şeyin, bir şeye kıyaslanınca memnunlukla atılacak bir saçma olduğunu idraktan gelen tatlı bir his duyuyordu. Bu şey neydi. Piyer bunu anlamıyordu; her şeyi feda etmekte kim için ve niçin özel bir güzellik bulunduğunu anlamağa gayret de etmiyordu. Niçin fedakârlıkta bulunmak istediği onu meşgul etmiyor, fakat fedakârlık onun için yeni bir sevinç hissi teşkil ediyordu.

XIX

24 de Şevardino tabyasında savaş oldu, 25 te her iki taraftanda tek bir silâh atılmadı, 26 da Borodino savaşı vukua geldi.

Şevardino ve Borodino savaşları niçin ve nasıl oldu? Borodino savaşı niçin oldu? Ne Fransızlar için, ne Ruslar için onun hiçbir mânası yoktu. Onun en yakın sonucu, biz Ruslar için (dünyada en korktuğumuz şey olan) Moskova'nın mahvına doğru biraz daha yaklaşmak, Fransızlar içinse (onların da dünyada en çok korktukları şey olan) bütün ordularının mahvına doğru biraz daha yaklaşmak oldu, olacak da buydu. Bu sonuç daha o zaman besbelliydi, bununla beraber Napolyon bu savaşı verdi, Kutuzof da kabul etti.

Büyük kumandanlar mâkul düşüncelerle hareket etmiş

olsalardı, herhalde, iki bin verst gidip ordusunda 1/4 kayıp vermek ihtimaliyle savaşı kabul ederek muhakkak bir mahvâ doğru sürüklendiği Napolyon için ne kadar açık olmak gerektiyse savaşı kabul ederek aynı şekilde ordusunun dörtte birini tehlikeye koymakla Moskova'yı muhakkak surette kaybedeceği de Kutuzof'a o kadar açık görünmek gerekti. Dama oyununda, bende bir eksik taş olduğuna göre, kırışırsam oyunu mutlak kaybedeceğim için kırışmamam gerektiği ne kadar aşikârsa Kutuzof için bu o kadar açık, matematik bir hakikatti.

İlasmımda 16, bende 14 taş olunca ben ondan ancak sekizde bir zayıfım; ama eğer 13 taş kırışırsam benden iki kat kuvvetli olacaktır.

Borodino savaşından önce kuvvetlerimizin Fransız kuvvetlerine nispeti aşağı yukarı altının beşe nispeti gibiydi, savaştan sonra ise birin ikiye nispeti gibi oldu, yani savaştan önce 100 bine karşı 120 bindi, savaştan sonra 50 ye karşı 100 oldu. Bununla beraber akıllı ve tecrübeli Kutuzof, savaşı kabul etti. Napolyon, yani dâhi kumandan ise savaş vererek ordusunun dörtte birini kaybetti, cephe hattını daha çok uzattı, Moskova'yı zaptedip, Viyanayı zaptettiği zaman olduğu gibi, harbi bitirmeği düşündüğü söylenecek olursa bunun aksini gösterir birçok deliller vardır. Bizzat Napolyon'un tarihçileri onun daha Smolensk'te durmak istediğini, cephe hattını uzatmanın tehlikesini ve Moskova'yı zaptetmekle harbin bitmiyeceğini anladığını, çünkü Smolensk'ten itibaren Rus şehirlerinin kendine ne halde bırakıldıklarını gördüğünü, müzakereye girişmek arzusunda olduğuna dair yaptığı birçok demeçlerde tek bir cevap alamadığını hikâye ederler.

Kutuzof ve Napolyon, biri Borodino savaşını verirken öbürü kabul ederken iradesiz ve düşüncesiz hareket etmişlerdi. Olup bittiden sonra tarihçiler, cihan olaylarının bütün iradesiz aletleri içinde en esir ve iradesizleri olan kumandanların basireti, dehası hakkında kurnazca hazırlanmış deliller ileri sürdüler.

Eskilerin bize bıraktıkları kahramanlık destanı örneklerinde tarihin bütün mânasını kahramanlar teşkil eder; bu çeşit tarihin zamanımız için mânasız olduğu gerçeğine biz hâlâ alışamıyoruz.

Diğer mesele de, Borodino ve ondan önceki Şevordino savaşlarının nasıl cereyan ettiği meselelerinde de iyice belli, herkesçe mâlum, tamamiyle yanlış bir telâkki mevcuttur. Bütün tarihçiler savaşı şöyle tasvir ediyorlar :

Rus ordusu, güya Smolensk'ten çekilirken meydan muharebesi için kendisine en elverişli mevzii aramış ve güya bu mevzii Borodino'da bulmuştu.

Ruslar, bu mevzii önceden, Moskova - Smolensk yolunun solunda ve yola hemen hemen amut olarak Borodino'dan Utitsa'ya doğru savaşın olduğu yerde tahkim etmişlermiş.

Bu mevziin ilerisinde Şevardino tepesine, güya, düşmanı gözetlemek için tahkimli bir ileri karakol yerleştirilmiş. Ayın 24 ünde güya Napolyon ileri karakola hücum etmiş, onu ele geçirmiş; 26 sında da Borodino ovasında mevzi alan bütün Rus ordusuna hücum etmiş.

Tarihler böyle diyor; işin özüne nüfuz etmek isteyen herkesin kolay inanacağı bütün bunlar tamamiyle yanlıştır.

Ruslar daha iyi bir mevzi aramadılar; tersine olarak, geri çekilirken Borodino'dan daha iyi birçok mevzileri geçtiler. Kutuzof, kendisinin seçmediği bir mevzii tutmak istemediği için, bir halk savaşı isteği henüz o kadar kuvvetle ifade edilmediği için, Miloradoviç milisiyle henüz yaklaşmadığı için ve daha başka sayısız bir sürü sebepler dolayısıyla bu mevzilerin hiçbirinde durmadılar. Vakıta şu ki : evvelki mevziler daha sağlandı, Borodino mevzii (savaşın olduğu yer) sağlam olmak şöyle dursun Rus imparatorluğunun haritada toplu ignelerle gösterilecek gelişigüzel herhangi bir yerinden asla farklı değil.

Ruslar, Borodino ovasında solda, yola amut mevzilerini (yani savaşın olduğu yeri) tahkim etmek şöyle dursun 1812 yılının 25 ağustosuna kadar hiçbir zaman savaşın burada

olabileceğini de düşünmemişlerdi. Evvelâ, ayın 25 inde burada tahkimat olmadıktan başka 25 inde başlayan tahkimatın 26 sında bitmemiş olması bunu ispat eder; sonra da, Şevardino tabyasının durumu bunu ispat eder : savaşın kabul edildiği mevziin ilerisinde bu tabyanın hiçbir mânası yok, neden bu tabya bütün diğer noktalardan daha kuvvetli tahkim edilmişti? Neden ayın 24 ünde gecenin geç vaktine kadar bu tabya müdafaa edilerek bütün enerjiler tüketilmiş, akı bin kişi kaybedilmişti? Düşmanı gözetlemek için bir kazak devriyesi yeterdi. Üçüncüsü, Barclay de Telly'nin ve Bagration'nun ayın 25 şine kadar Şevardino tabyasının, mevziin sol kanadı olduğuna kani bulunmaları ve bizzat Kutuzof'un savaştan sonra sıcağı sıcağına yazdığı raporunda Şevardino tabyasına mevziin sol kanadı demesi, savaşın cereyan ettiği mevziin önceden görülmediğini ve Şevardino tabyasının bu mevziin ileri noktası olmadığını ispat eder. Çok sonraları Borodino savaşına dair serbest raporlar yazılınca (ihtimal ki yanlış olması gereken başkomutanın hatasına mazur göstermek için) Şevardino tabyasının güya ileri karakol hizmetini gördüğü (halbuki sadece sol kanadın tahkimli bir noktasıydı) ve Borodino savaşını apansız ve hemen hiç tahkim edilmemiş bir yerde kabul ettiğimiz halde güya tahkimli ve önceden seçilen bir yerde kabul ettiğimiz yolundaki yanlış ve garip ifade uyduruldu.

Gerçekte mesele şöyleydi : mevzi, büyük yolu dikeyine değil yatayına kesen Koloça nehri boyunca seçilmişti, öyle ki sol kanad Şevardino'da, sağ kanad Novoye köyünün yakınında, merkez Borodino'da Koloça ve Voyna nehirlerinin birleştiği yerdedir. Koloça nehrinin himayesi altında bu mevzi, Smolensk yolundan Moskova'ya doğru ilerliyen düşmanı durdurmağı gaye edinen bir ordu için ve savaşın nasıl cereyan ettiğini unutarak Borodino ovasını gözden geçiren herkes için meydandadır.

Napolyon, ayın 24 ünde Valuyevno'ya hareket ederek (tarihlerin yazdığı gibi) Utitsa'dan Borodino'ya doğru olan Rus mevziini görmedi, (bunu göremezdi, çünkü böyle bir

şey yoktu); Rus ordusunun ileri karakolunu da görmedi; Rus ardcısını takibederken Rus mevziinin sol yaniyle, Şevardino tabyasıyla karşılaştı, Ruslar için beklenmedik bir anda orduyu Koloça'dan geçirdi. Ruslar meydan muharebesine girişmeğe vakit bulmadan işgal etmeğe niyetlendikleri mevziden sol kanadlarını çektiler, önceden görülmemiş, tahkim edilmemiş yeni bir mevzi tutular. Napolyon, Koloça'nın sol kıyısına yolun soluna geçince gelecek savaşı Rusların sağ yanlarından sol yanlarına geçirdi. Utitsa, Senyonovsko'ye ve Borodino arasındaki sahaya (mevzi için Rusyanın herhangi bir sahasından daha elverişli hiçbir tarafı olmıyan bu sahaya) nakletti : ve ayın 26 sında bütün savaş bu sahada cereyan etti. Tasarlanan ve cereyan eden savaşın plânı kaba şekliyle şöyleydi ¹.

Eğer Napolyon, ayın 24 üncü günü akşamı Koloça'ya gitmese ve derhal tabyaya hücum emri vermiyerek ertesi sabah hücumu başlamış olsaydı Şevardino tabyasının mevziimizin sol yanı olacağından kimse şüphe edemezdi; savaş da beklediğimiz gibi cereyan ederdi. Bu takdirde ihtimal ki biz Şevardino tabyasını, sol yanımızı daha sert müdafaa ederdik; merkezden veya sağdan Napolyon'a saldırırdık; ayın 24 ünde tahkim, edilmiş önceden görülmüş bir mevzide meydan muharebesi olurdu. Fakat sol kanadımıza hücum, ardcımızın geri çekilişinin arkasından yani Giridniyevo savaşından sonra hemen başladığına ve Rus askeri şefleri o zaman, 24 akşamı meydan muharebesine girişmeği istemedikleri veya buna vakit bulamadıklarına göre Borodino savaşının ilk ve başlıca hareketi daha ayın 24 ünde kaybedilmiş ve muhakkak ki ayın 26 sında verilen savaşın kaybedilmesine yol açmıştı.

Şevardino tabyasının kaybindan sonra ayın 25 inde sabaha karşı sol kanatta mevzisiz kaldık, sol kanadımızı düzeltmek, onu hemen rasgele bir yerde tahkim etmek zorunda bırakıldık.

¹ Kitabın sonundaki klişeye bak.

26 ağustosta Rus kıtalarının hafif, tamamlanmamış bir tahkimatın himayesinde bulunmaları yetmiyormuş gibi, durumun elverişsizliği, Rus askerî şeflerinin olup bittiği (sol kanadada mevziin kaybını ve gelecek savaş meydanının olduğu gibi sağdan sola naklini) tamamiyle kabul etmiyerek Novoye'den Utitsa'ya kadar uzanan bir mevzide durmaları ve bu yüzden savaş sırasında kıtalarını sağdan sola kaydırmak zorunda kalmalarıyla de artıyordu. Böylece bütün savaş sırasında sol kanadımıza yöneltilen Fransız ordusuna karşı Ruslarda iki kat zayıf kuvvet vardı. (Ponyatovski'nin Utitsa'ya, Uvarof'un Fransızların sağ yanlarına karşı hareketleri savaşın umumi gidişinden ayrı, başlı başına hareketlerdi.)

Böylece Borodino savaşı hiç de (askeri şeflerimizin hatalarını örtmeğe çalışarak, dolayısıyla Rus ordusunun ve halkın şerefini küçülterek) tasvir ettikleri gibi cereyan etmemiştir. Borodino savaşı Rusların, sadece biraz zayıf kuvvetleriyle seçilmiş, tahkim edilmemiş bir mevzide cereyan etmiş değildir, bu savaş Ruslarca Şevardino tabyasının kaybı yüzünden açık, hemen hemen hiç tahkim edilmemiş bir arazide Fransızlara karşı iki kat zayıf kuvvetlerle ve öyle şartlar içinde kabul edilmişti ki on saat çarpışmak ve savaşı neticesiz bırakmak şöyle dursun orduyu tam bir bozgunundan, firardan üç saat alıkoymak imkânsızdı.

XX

Ayın 25 inde sabahleyin Piyer, Mojaisk'ten ayrıldı. Kocaman dağın, biraz sağdaki katedrala giden dik ve dolambaçlı yolunda Piyer arabadan indi. İniş aşağı yaya yürümeğe başladı. Katedralde âyin yapılıyor, çanlar çalınıyordu. Piyer'in arkasından, önünden şarkıcılarıyla bir süvari alayı inmekteydi. Karşıdan bir gün evvel savaşta yaralananlarla dolu bir sıra araba yokuş yukarı tırmanarak ona doğru ilerliyordu. Köylü arabacılar atlara bağırarak, onları kamçılıyarak bir yandan öbür yana koşuyorlardı.

Üçer, dörder yaralı askerin yattığı veya oturduğu arabalar dik yokuşta, kaldırım taşı diye şuraya buraya atılmış taşların üstünde zıplıyorlardı. Yaralılar, yaraları bezlerle sarılı, benizleri sararmış, dudakları kısılmış, kaşları çatılmış bir halde, arabaların yanlarına tutunarak zıplıyor, arabalar da birbirlerine çarpıyorlardı. Hemen hepsi de sâf ve çocukça bir merakla Piyer'in beyaz şapkasına ve yeşil frakına bakıyordu.

Piyer'in arabacısı, bir taraftan gitmeleri için yaralı arabalarına hiddetle bağırdı. Süvari alayı şarkı ile dağdan inerek Piyer'in arabasına yaklaştı, yolu kapladı. Piyer, dağda oyulmuş yolun kenarına sıkışarak durdu. Dağ yamadı yüzünden güneş yolun dernliklerine giremiyordu, oralar serin ve rutubetliydi; Piyer'in üstünde parlak bir ağustos sabahı vardı; çan sesleri havalarda neşeyle yayılıyordu. Yaralılarla dolu bir arabâ yolun kenarında Piyer'in yanında durdu. Çarık giyen bir arabacı soluyarak arabasının yanına koştu, çembersiz arka tekerleklerin altına bir taş soktu, duran atının paldımını düzeltmeğe koyuldu.

Arabanın arkasından giden kolu sargılı ihtiyar bir yaralı asker sağlam eliyle arabaya tutundu, dönüp Piyer'e baktı :

— Ne dersin hemşeri, burada yatıracaklar mı bizi? Yoksa Moskova'ya kadar gidecek miyiz? — dedi.

Piyer o kadar dalmıştı ki, suali duymadı. O, kâh şimdi yaralı kafilesiyle karşılaşan süvari alayına, kâh yanında durduğu, — içinde iki yaralı oturan, bir yaralı yatan — talikaya bakıyordu. Talikada oturan askerlerden biri yüzünden yaralıya benziyordu. Başı bezlerle tamamiyle sarılmıştı; yüzünün bir tarafı bir çocuk başı kadar şişmişti. Ağziyle burnu yana kaçmışlardı. Bu asker katedrala bakarak haç çıkarıyordu. Genç bir çocuk, bir kura eri, ince yüzü büsbütün kansız gibi beyaz olan öbürü, yüzünde donakalmış sâf bir gülümsemeyle Piyer'e bakıyordu; üçüncüsü yüzükoyun yatıyor, yüzü görünmüyordu. Şarkıcı süvariler talikanın tam önünden geçiyorlardı.

— Ah, hapı yuttu... kirpi kafalı...

— Başkaların ülkesinde yaşıyanlar... — diye hep bir ağızdan bir asker şarkısı, dans şarkısı söylüyorlardı. Onlara cevap verir gibi, fakat başka çeşit bir neşeyle tepeden çanların madenî sesleri geliyordu. Daha başka çeşit bir neşeyle de güneşin kızgın şuaları karşiki tepenin yamaçlarını yıkıyordu. Fakat yamacın eteği, yaralılar talikasının yamı, soluyan atların (Piyer, bunların yanındaydı) olduğu yer rutubetli, loş ve kasvetliydi.

Yanağı şiş asker öfkeyle şarkıcı süvarilere bakıyordu.

— Ah züppeler! — diye azarlıyan bir eda ile mırıldandı.

Talikanın arkasında duran asker hüzünlü bir gülümsemeyle :

— Bugün sade asker değil mujiklerde var! Mujikleri de cepheye sürüyorlar — dedi ve Piyer'e döndü : — şimdi ayırdetmiyorlar... bütün halkla beraber yüklenmek istiyorlar, bir tek söz var : Moskova. İşin sonunu getirmek istiyorlar.

Askerin sözlerindeki bütün kapalılığa rağmen Piyer, onun bütün söylemek istediklerini anlamıştı; başını tasdik yollu salladı.

Yol açıldı; Piyer dağın eteğine geldi ve yoluna devam etti.

Piyer, iki tarafına bakıp tanıdık yüzler arıyarak ilerliyor, her yerde onun beyaz şapkasına ve yeşil frakına aynı derecede hayretle bakan kendisine yabancı ve çeşitli sınıflara mensup askerler görüyordu.

Dört verst gittikten sonra ilk tanıdığı rasladı, onu sevinçle karşıladı. Bu tanıdık, bir ordu başdoktoru idi, yanında genç bir doktor olduğu halde *brikça* ¹ ile karşıdan Piyer'e doğru geliyordu; Piyer'i tanıyınca arabacı yerine oturan kazağı durdurdu.

— Kont! Ekselâns, burada ne arıyorsunuz? — diye sordu.

— Eh şöyle bir görmek istedim...

— Evet evet, görülecek şeyler olacak...

¹ Üstü açık bir binek arabası.

Piyer indi, durup doktorla konuştu; savaşa iştirak etmek niyetinde olduğunu ona anlattı :

Doktor, Bezuhof'a doğrudan doğruya Serenisim'e başvurmasını tavsiye etti.

Genç arkadaşıyla bakışarak :

— Savaş zamanında nerede bulunacağınızı Allah bilir, — dedi, — Serenisim sizi nerede olsa tanır ve güleyle kabule der. Böyle yapınız, azizim.

Doktor, yorgun ve acele eder görünüyordu

— Siz sanıyorsunuz... Mevziin nerede olduğunu da sormak istiyordum size, — dedi, Piyer.

Doktor :

— Mevzi mi? — dedi. — Bu benim işimle ilgili değil. Tatarinovo'ya gidiniz, orada bir şeyler kazıp duruyorlar. Tepeye çıkınız oradan görünür.

— Oradan görünür öyle mi?... Eğer siz...

Fakat doktor onun sözünü kesti, arabaya doğruldu.

— Sizinle gelirdim vallahi, işte (doktor boğazını gösterdi) acele kolordu komutanına gidiyorum. Bizde nasıl?... Biliyorsunuz ki, kont, yarın savaş var; yüz bin kişilik bir orduda en aşağı yirmi bin yaralı saymak lâzım, halbuki bizde altı bin kişi için bile ne sedye ne yatak, ne sıhhiyecisi, ne hekim var. On bin talika var ama, başka şeyler de lâzım; gel de işin içinden çık.

Garip bir düşünce! Neşeli bir hayretle şapkasına bakan canlı, sıhhatli, genç ve ihtiyar binlerce insanın içinden muhakkak ki yirmi bininin (belki de onun gördüklerinin) yaralanmağa ve ölüme mahkûm bulunduğu düşüncesi Piyer'i hayrete düşürdü.

«Belki yarın ölecekler, niçin ölümden başka bir şey düşünüyorlar?»

Birdenbire esrarlı bir tedai ile Mojaisk tepesinden iniş, yaralılarla dolu talikalar, çan sesleri güneşin eğri şuaları, süvarilerin şarkıları hayalinde canlandı.

Piyer, Tatarnovo'ya doğru yoluna devam ederek :

«Süvariler muharebeye gidiyor, yaralılarla karşılaşıyor-

lar; kendilerini bekliyen akıbeti bir an düşünmüyorlar, yaralıların yanından geçiyor, onlara göz kırpmıyorlar. Bunlardan yirmi bini ölüme mahkûmdur, halbuki onlar 'benim şapkama gülüyor! Ne garip şey!' — diye düşünüyordu.

Yolun sol tarafındaki derebeyi konağının yanında arabalar, furgonlar bir emireri kalabalığı ve devriyeler duruyordu. Serenisim orada kalmaktaydı. Fakat Piyer geldiği zaman o yoktu; kurmaydan da hemen kimse yoktu. Herkes âyinideydi. Piyer Gorki'ye doğru yoluna devam etti.

Tepeye gelip köyün küçük sokağını geçince yolun sağ tarafında otları büyümüş büyük bir sırtta Piyer ilk defa, yüksek sesle konuşarak, kahkahalarla gülerek çalışan, kalpakları haçlı, beyaz gömlekli, canlı, terli köylü milisleri gördü.

İki subay tepede duruyor, onlara emirler veriyorlardı. Piyer, anlaşılan yeni askeri durumları hoşlarına giden bu köylüleri görünce yine Mojaïsk'teki yaralı askerleri hatırladı, *bütün halkla yüklenmek istiyoruz* diyen askerin bu sözle ifade etmek istediği şeyi anlamağa başlıyordu. Savaş meydanında çalışan bu acayip, kaba çizmeli, boyunları terlemiş, bazılarının gömleklerinde yan yaka düğmeleri çözülmüş, alttan yanık köprücük kemikleri görünen bu sakallı mujiklerin manzarası Piyer'de, şimdiye kadar o anın azameti ve önemi hakkında bütün gördükleri ve duyduklarından daha kuvvetli bir tesir yaptı.

XXI

Piyer, arabadan indi; çalışan milislerin yanından, doktorun ona söylediğine göre, üzerinden savaş meydanı görünen tepeye çıktı.

Saat sabahın on biriydi. Güneş Piyer'in arkasında ve biraz solda duruyor, sâf ve berrâk bir havanın arasından, önünde, anfiteatr şeklinde açılan sarp arazinin muazzam panoramasını parlak ışıklarıyla aydınlatıyordu.

Tepenin 50 adım ilerisinde ve aşağısındaki beyaz kiliseli köyden (burası Borodino idi) geçen büyük Smolensk yolu bu anfitiatri keserek yukarısında ve solda kıvrıla kıvrıla uzanıyordu. Yol, köyün sonunda bir köprüden geçiyor, inişlerden ve yokuşlardan kıvrılarak altı verst uzakta görünen Valuyeva köyüne doğru yükseliyordu (Napolyon şimdi oradaydı). Valuyevna'nın ötesinde yol, ufukta sararmış bir ormanda kayboluyordu. Bu kayın ağacı ve köknar ormanında yoldan itibaren sağda Kolots manastırının uzak haçı ve çan kulesi güneşten parlıyordu. Bütün bu mavi uzaklıklarda, ormanın ve yolun sağında ve solunda yer yer tüten çoban ateşleri bizim ve düşman askerlerinin belirsiz yığınları görünüyordu. Sağda Koloça ve Moskova nehirleri mecrası boyunca arazi sarp ve dağlıktı. Eoğazların arasında Bezzubovo-Zaharino köyleri uzaktan görünüyordu. Solda arazi düzdü, ekinler biçilmemişti; tüten, yanmış bir köy : Semyonovskaya görünüyordu.

Piyer'in, sağda, solda bütün gördükleri öyle belirsiz şeylerdi ki sahanın ne sol tarafı, ne sağ tarafı tahayyül ettiklerine tamamiyle uymuyordu. Beklediği gibi savaş meydanı bir yerde yoktu, her yerde tarlalar, boş sahalar, ormanlar, çoban ateşi dumanları, köyler, tepeler, dereler vardı; bütün dikkatine rağmen Piyer, bu canlı arazide bir mevzi göremiyor, bizim kıtaları bile düşman kıtalarından ayırtedemiyordu.

«Bir bilene sormalı», diye düşündü, sivil kıyafetine, kocaman şekline merakla bakan bir subaya döndü :

— Sorabilir miyim, — dedi, — şu önümüzdeki köy hangi köydür?

Subay arkadaşına dönerek :

— Burdino değil mi? — diye sordu.

Öbürü düzelterek cevap verdi :

— Borodino.

Subay, konuşmak fırsatını elde ettiğinden memnun görünerek Piyer'e yaklaştı.

Piyer sordu :

— Orası bizde mi?

— Evet, şurada, daha ötede Fransızlar var, — dedi subay, — işte, işte görünüyorlar.

— Nerede? Nerede? — diye Piyer sordu.

— Dürbünsüz görünüyor. İşte şurada.

Suhay nehrin ötesinde solda görünen dumanları eliyle gösterdi; yüzünde, Piyer'in birçok yüzlerde gördüğü sert ve ciddi ifade belirdi.

— Ah, bunlar Fransızlar ha! Ya şurada?

Piyer, yanında askeri kıtalar görünen sağdaki tepeyi eliyle gösterdi.

— Bunlar bizimkiler.

— Ah, bizimkiler ha! Ya şurada?...

Piyer, başka uzak bir tepeyi gösterdi, boğazda görünen köyün yakınındaki bu tepenin üzerinde bir ağaç vardı; köyün yanında da çoban ateşleri tütüyor, siyah bir şey görünüyordu.

Suhay :

— Bu yine o, — dedi (bu Şevardino tabyasıydı.) — Dün bizimdi, bugün onun.

— Bizim mevzi nerede?

Subay bir memnunluk gülümsemesiyle :

— Bizim mevzi mi? — dedi. — Size bunu iyice anlatabilirim, çünkü bizim hemen hemen bütün tahkimatı ben yaptım. Bakın, görüyor musunuz, Borodino'da merkezimiz işte şurası, — önündeki beyaz kiliseli köyü gösterdi, — şurada Koloça nehrinin geçidi var. İşte şurada, görüyor musunuz, biraz aşağısında sıra sıra kesilmiş otlar duran yer yok mu hani, işte orada köprü var. Burası bizim merkez, sağ yanımız işte şurası (tam sağ, boğazın uzak derinliklerini gösterdi), orası Moskova nehri; orada çok sağlam üç tabya kurduk. Sol yanımız... — subay burada durdu. — bakın, bunu size izah etmek güç... Dün sol yanımız şurada, Şevardinodaydı, işte, görüyor musunuz, meşenin olduğu yerde; ama şimdi sol kanadı geriye aldık, şimdi bakın işte şu köyü, dumanları görüyor musunuz. Orası Semyonovsko'yedir. Sol kanadımız işte

burası. — Rayevski tepesini gösterdi. — Ama zannetmem ki orada savaş olsun. *Onun* buraya asker nakletmesi aldatmadır, *O* muhakkak Moskov'nın sağından bir çevirme hareketi yapacak. Eh, nerde olursa olsun, birçok kimseler yarın eksiktir! — dedi.

Subay anlatırken ona yaklaşan ihtiyar bir erbaş sessizce komutanının sözünü bitirmesini beklemişti; fakat subayın sözlerinden besbelli hoşlanmamış olacak ki burada lâfını kesti.

Sert bir tavırla :

— Gabiyon almağa gitmek lâzım, — dedi

Subay bozuldu, yarın birçok kimselerin eksik olacağını düşünölebileceğini, fakat bunu söylememek gerektiğini anlar gibi olmuştu.

Subay çabuk çabuk :

— E, peki, üçüncü bölüğü yine gönder, — dedi.

— Ya siz kimsiniz, doktor musunuz?

Piyer :

— Hayır, bir şey değilim. — diye cevap verdi. Tekrar milislerin yanından yokuş aşağı yürüdü.

Arkasından giden subay burnunu tıkayıp çalışanların yanından koşarak :

— Ah, melûnlar! — diye söylendi.

— İşte onlar!... Getiriyor geliyorlar... İşte O... Şimdi geliyorlar... — diye ansızın sesler duyuldu; subaylar, erler, milisler yolda ileri doğru koştular.

Borodino'dan gelen kilise alayı tepeye tırmanıyordu. Tozlu yolda en önde, tolgalarını çıkarmış, tüfek namlularını aşağı sarkıtmış olarak piyade gidiyordu. Piyadenin arkasından ilâhiler duyuluyordu.

Askerler ve milisler açık başlarla Piyer'i yetişip geçerek gelenlere doğru koştular.

— Meryem anayı getiriyorlar! Koruyucumuzu!... İversk anayı!...

— Smolensk anayı, — diye başka biri düzeltti.

Milisler, köyde bulunanlar, bataryada çalışanlar kürek-

lerini bırakarak kilise alayına doğru koştular. Tozlu yolda ilerliyen taburun arkasından sırma göğüslükler takmış papazlar, kilise heyeti ve mugannilerle birlikte külâhlı bir ihtiyarcağız geliyordu. Onların arkasında askerler ve subaylar, büyük, siyah yüzlü, madenî çerçevele bir mukaddes resim taşıyorlardı. Bu mukaddes resim "Smolensk"ten çıkarılan ve o zamandan beri ordunun peşinde taşınan mukaddes resimdi. Mukaddes resmin arkasından, etraftan, ilerisinden, her yandan ordu mensupları açık başlarla yürüyor, koşuyor, yerlere eğilerek secde ediyorlardı.

Tepeye çıkınca mukaddes resim durdu; onu havlılarla tutanlar nöbet değiştirdiler, diyakos yamakları, buhurdanları yeniden yaktılar; âyin başladı. Güneşin kızgın şuaları tepeden dikine iniyordu; hafif, serin bir rüzgâr açık başlarda saçlarla ve mukaddes resmi süsliyen kurdelâlarla oynuyordu; ilâhi, açık havada hafif akisler yapıyordu. Açık başlı muazzam bir subay, asker ve milis kalabalığı mukaddes resmin etrafını sarmıştı. Papazın ve diyakos yamağının arkasında açılan bir yerde yüksek rütbeli kimseler duruyordu. Dazlak bir general boynunda St. Georges kordonuyla tam papazın arkasında duruyor, haç çıkarmadan (besbelli Almandı) ihtimalki Rus halkının vatansevelik hissini uyandırmak için dinlemediği gerekli saydığı âyin sonunu sabırla bekliyordu. Başka bir general askerce bir vaziyette duruyor, etrafına bakınarak elini göğsünün önünde titretiyordu. Köylü kalabalığına karışan Piyer, bu yüksek rütbeli şahsiyetler arasında bazı bildiklerini tanıdı; fakat onlara bakmıyordu : bütün dikkatini aynı şekilde, aynı hırsla mukaddes resme bakan bu asker ve milis kalabalığı içindeki yüzlerin ciddi ifadesi çekmişti. Yirmi dua okuyarak yorulan diyakos yamakları «kölelerini belâlardan koru, ya Meryem ana» diyerek gevşek gevşek, alelâlâde bir eda ile okumağa başlayıp da, «şefaatiğimiz için Booz adilleri gibi ve sarsılmaz bir duvara koşar gibi sana koşuyoruz» diye papazla diyakos onlara katılınca bütün yüzlerde, yaklaşmakta olan anın azametini idrakten gelen bir ifade, Mojaïsk de dağın eteğinde ve o sabah şurada burada rasladığı birçok

yüzlerde gördüğü ifade belirdi; başlar sıksık yere eğiliyor, saçlar dalgalanıyor, ahlar ve göğüslere çarpan haçların sesi duyuluyordu.

Mukaddes resmin etrafını çarpan kalabalık birdenbire açıldı, Piyer'i sıkıştırdı, önünde herkesin hemen kenara çekilmesinden çok önemli bir şahsiyet olduğu anlaşılan birisi mukaddes resme yaklaştı.

Bu zat, mevzii dolaşan Kutuzof'tu. Tatarinovo'ya dönerken âyine uğramıştı. Piyer, herkesten ayrılan kendine has şeklinden Kutuzof'u derhal tanıdı.

Kocaman, iri vücudünde uzun bir redingotla, kamburumsu sırtıyla, açık ve beyaz başıyla, porsumuş yüzündeki akmış beyaz göziyle, kaygın, sallanışlı yürüyüşüyle Kutuzof halkaya girdi. Papazın yanında durdu. Alışkınca bir hareketle haç çıkardı, elini yere dokundurdu, derin bir nefes alarak beyaz başını yere eğdi. Kutuzof'un arkasında Bennigsen ve maiyeti vardı. Bütün yüksek rütbeli subayların dikkatini üzerine çeken başkomutanın orada bulunmasına rağmen milisler ve askerler, duaya devam ediyorlar, ona bakmıyorlardı.

Âyin sona erince Kutuzof mukaddes resme yaklaştı, güçlükle diz çöktü, yere kapandı, uzun zaman kalkmağa uğraştı, ağırlığı, kuvetsizliği yüzünden kalkamadı. Ağarmış başı zorlanmaktan sarsılıyordu. Nihayet kalktı, çocuklara has safça bir dudak uzatışıyle mukaddes resmi öptü, tekrar eğilerek, elini yere dokundurdu. Bütün generaller onun yaptığı gibi yaptılar; sonra subaylar, arkalarından da, birbirlerini ezerek, tepinerek, soluyarak ve itişip kakışarak heyecanlı yüzlerle askerler ve milisler sokuldu.

XXII

Piyer, kendisini kavıyan baskıdan sarsılarak etrafına bakındı

Bir ses :

— Kont, Piyer Kiriliç! Burada ne arıyorsunuz — diye sordu.

Piyer dönüp baktı.

Boris Drubetskoy (herhalde o da mukaddes resme secde ederek) kirlettiği dizlerini eliyle silip gülümsiyerek Piyer'e' yaklaştı. Boris, seferi askerliğin özelliklerini taşıyan bir zerafette giyinmişti. Sırtında Kutuzof'da olduğu gibi, uzun bir redingot, omuzunda kamçı vardı.

Bu sırada Kutuzof, köye yaklaşmıştı, en yakın evin gölgesinde bir kazağın koşarak getirdiği, başka bir kazağın da hemen üstüne bir seccade koyduğu sıraya oturdu, muntazam, parlak bir maiyet alayı başkomutanın etrafını aldı.

Mukaddes resim kalabalıkla birlikte yoluna devam etti. Piyer, Kutuzof'tan otuz adım kadar uzakta durarak Boris'le konuşuyordu

Piyer, savaşa iştirak etmek ve mevzii görmek yolundaki niyetini anlatıyordu.

— Bakın, nasıl yapın, — dedi Boris, — *Je vous ferai les honneurs du camp* ¹. Her şeyi en iyi göreceğiniz yer kont Bennigsen'in yeridir. Ben onun yanındayım. [Mevzii dolaşmak isterseniz bizimle geliniz : şimdi biz sol kanada gidiyoruz. Sonra döneceğiz, buyurun geceyi bizde geçirelim; bir parti çeviririz. Dimitri Sergeyiç'le tanışırsınız değil mi? İşte şurada kalır, — Gorki'deki üçüncü evi gösterdi

Piyer :

— Ama ben sağ kanadı görmek isterdim; çok sağlamdır diyorlar, — dedi. — Moskova nehrinden başlayarak bütün mevzii gezmek isterdim.

— Eh, bunu sonra gezip görebilirsiniz, asıl mesele sol kanadda...

Piyer :

— Evet, evet. Ya prens Bolkonski'nin alayı nerede, bana gösteremez misiniz! — diye sordu.

— Andrey Nikolayeviç'in mi? yanından geçeceğiz, sizi ona götürürüm.

¹ Size karargâhı gezdireceğim.

Piyor sordu:.

— Sol kanad nasıl?

Boris, güvenlik ifade eden bir eda ile sesini alçaltarak:

— Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, *entre nous* ¹, sol yanımızın durumu acıklıdır, — dedi, kont Bennigsen'in düşüncesi hiç de böyle değildi. İşte şu tepenin tahkimini o hiç de böyle düşünmemiştir... Ama... — Boris omuzlarını silktiler, — Serenisim istemedi, yahut onu kandırdılar, bilirsiniz ki... — Boris sözünü bitiremedi, çünkü bu sırada Kutuzof'un yaveri Kaysarof Piyere yaklaştı, — Ay! Paisiy Sergeyiç, — diye Boris rahat bir gülümsemeyle Kaysarof'a döndü, — ben de konta mevzii anlatmağa çalışıyorum. Fransızların niyetlerini, Serenisim'in bu kadar doğru bir şekilde kestirebilmesi hayrettir!

Kaysarof :

— Sol yandan mı bahsediyorsunuz? — dedi.

— Evet, evet tamam. Sol yanımız şimdi, çok sağlam, çok.

Kutuzof, bütün lüzumsuz unsurları kurmaydan çıkardığı halde yapılan değişiklikten sonra Boris genel karargâhta tutunmanın yolunu bulmuştu. Kont Benigsen'in yanına yerleşmişti. Genç prens Drubetskoye'yi, maiyetinde bulunduğu herkes gibi Benigsen'de çok değerli bir adam sayardı.

Ordu yüksek komutanlığında keskince belirmiş iki parti vardı : Kutuzof'un partisiyle kurmay başkanı Bennigsen'in partisi. Boris bu sonuncu partideydi; Kutuzof'a kölece bir saygı gösterip de bu ihtiyarın iktidarsız olduğunu, her şeyi Bennigsen'in yaptığını haliyle anlatmağı kimse onun kadar beceremezdi. Şimdi savaşın öyle kesin bir anı gelmişti ki, bunun ya Kutuzof'u ortadan kaldırması, iktidarı Bennigsen'e vermesi veyahut Kutuzof'u savaşta kazansa bile her şeyi Benigsen'in yaptığı hissini uyandırması gerekti. Herhalde yarın büyük mükâfatlar dağılacak, yeni adamlar sıvrilecekti. Bundan dolayı Boris o gün büyük bir heyecan içindeydi.

¹ Aramızda.

Kaysaroftan sonra Piyer'in yanına daha başka tanıdıkları geldi; Moskova'ya dair yağdırılan suallere yetiştirip cevap veremiyor, alnatılan hikâyeleri dinlemeğe vakit bulamıyordu. Bütün yüzlerde heyecan ve telâş ifadesi vardı. Fakat Piyer'e öyle geliyordu ki bu yüzlerden bazılarında beliren heyecanın sebebi daha ziyade şahsi başarı ve menfaat meseleleriydi, başka yüzlerde gördüğü ve şahsi değil de umumi meselelerin, hayat ve ölüm meselelerinin uyandırdığı başka heyecan ifadesi hatırlardan çıkmıyordu. Kutuzof, Piyer'i ve etrafında toplanan gurupu gördü.

— Çağırın onu bana, — dedi. Yaver Serenisim'in arzusunu bildirdi; Piyer sıraya doğru yürüdü. Fakat ondan evvel Kutuzof'un yanına bir milis eri yaklaştı. Bu Dolohof'tu Piyer :

— Burada ne arıyor o? — diye sordu.

— O öyle bir it ki her yere sokulur! — diye cevap verdiler. Rütbesi geri alındı. Şimdi yeniden göze girmesi lâzım. Birtakım tasarılar sundu ve geceleyin düşman hatlarına sokuldu... ama aşk olsun doğrusu...

Piyer şapkasını çıkardı. Kutuzof'un önünde saygıyla eğildi.

Dolohof :

— Altesinize arz edersem — dedi, — beni kovabileceğinizi yahut bütün anlattıklarımın sizce malûm bulunduğunu söyleyebileceğinizi düşündüm ki, o zaman ben...

— Evet, peki.

— Haklıysam, uğrunda ölmeğe hazır olduğum vatana faydam dokunacak.

— Evet... peki...

— Ve eğer canını esirgemiyecek bir adama ihtiyacınız olursa beni lûtfen hatırlayınız... belki Altesinize faydalı olurum.

Kutuzof gülen ve süzen bir gözle Piyer'e bakarak :

— Evet... Peki... — diye tekrarladi.

Bu sırada Boris saray mensuplarına has bir çeviklikle, başkomutana yakın olmak için Piyer'e sokuldu ve çok tabîî

bir tavırla, başlanmış bir konuşmaya devam eder gibi yavaşça ona dedi ki :

—Milisler, âdeta ölüme hazır olmak için beyaz gömlekler giymişler. Ne kahramanlık, kont!

Boris, Piyer'e bunu besbelli ki Serenisim duysun diye söylemişti. Kutuzof'un bu söze kulak kabartacağını biliyordu; gerçekten de Serenisim ona döndü :

— Milisler için ne söylüyorsun sen? — diye Boris'e sordu.

— Onlar, Altes, yarına ölüme hazırlanarak beyaz gömlekler giydiler.

Kutuzof :

— Ah... harikulâde, emsalsiz bir halk, — dedi, gözlerini kapıyarak başını salladı, — emsalsiz bir halk! — diye içini çekerek tekrarladı.

Piyer'e:

— *Barut mu koklamak istiyorsunuz?* ¹ — dedi, — evet, hoş kokudur. Eşinizin hürmetkârı olmakla bahtıyarım, sıhhati yerinde mi? Konak yerim emrinizdedir.

Kutuzof, ihtiyar adamlarda sık sık görüldüğü üzere söyleyeceği yahut yapacağı her şeyi unutmuş gibi dalgınca bakınmağa başladı.

Besbelli aradığını bulmuş gibi yaverinin kardeşi Andrey Sergeyeviç Kaysarof'u bir işaretle yanına çağırdı :

— Nasıl, nasıl, Marin'in şiirleri nasıl, şiirler nasıl? Gerakof ne yazmıştı : «kolordu da üstat olacaksın...» söyle, söyle, — diye gülmeğe hazırlandı.

Kaysarof okumağa başladı... Kutuzof gülümsüyor, şiirin ahenğine başıyla tempo tutuyordu.

Piyer, Kutuzof'un yanından ayrılınca, Dolohof ona soku-larak elini tuttu. Âdeta bağırarak, yabancılara aldırış etme-kizin özel bir azimle ve heyecanla :

¹ «Barut koklamak» Ruscada, harb görmek, harbe iş-tirak etmek mânasına gelir.

— Sizi burada gördüğüme çok memnun oldum, kont, — dedi, — içimizden kime hayatta kalmak mukadder olacağını kimsenin bilmediği bir günün arifesinde, aramızda geçen anlaşmazlıklardan üzüntü duyduğumu size söylemek fırsatını bulduğumdan bahtiyarım. Bana karşı fena his beslememenizi isterdim. Beni affetmenizi rica ederim.

Piyer gülümsiyerek Dolohof'a bakıyor, ona ne söyleyeceğini bilmiyordu. Dolohof yaşaran gözlerle Piyeri kucaqlayıp öptü.

Boris, generaline bir şeyler söyledi; kont Bennigsen, Piyer'e döndü, kendisiyle birlikte cephe hattına gelmeği teklif etti.

— Sizin için enterasan, — dedi.

— Evet, çok enteresan, — dedi Piyer.

Yarım saat sonra Kutuzof, Tatarinovo'ya hareket etti; Bennigsen, aralarında Piyer'in' de bulunduğu maiyetiyle cephe hattına yollandı.

